תנ״ך · אחרונים · כלי יקר · תורה

כלי יקר על ויקרא

רבי שלמה אפרים מלונטשיץ

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

כלי יקר על ויקרא

רבי שלמה אפרים מלונטשיץ

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/כלי-יקר-על-ויקרא/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611160902 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 5
פסוק א 5
פסוק ב 6
פסוק ג 10
פסוק ד 11
פסוק ז 12
פרק ב 13
פסוק א 13
פסוק יא 13
פסוק יג 14
פרק ד 15
פסוק ב 15
פסוק כ 16
פרק ה 17
פסוק יז 17
פסוק כא 17
פסוק כג 18
פרק ו 19
פסוק ב 19
פסוק ג 25
פסוק ד 26
פסוק ט 27
פסוק יח 29
פסוק כא 30
פרק ז 32
פסוק יא 32
פרק ט 33
פסוק א 33
פסוק ב 34
פסוק ג 35
פסוק ז 37
פרק י 38
פסוק א 38
פסוק ג 40
פסוק ט 41
פסוק יט 42
פרק יא 43
פסוק א 43
פסוק ד 44
פסוק יג 45
פסוק מד 46
פסוק מה 46
פרק יב 47
פסוק ב 47
פסוק ח 48
פרק יג 49
פסוק ב 49
פסוק ג 52
פסוק ז 52
פסוק מה 53
פסוק מז 53
פרק יד 54
פסוק ב 54
פסוק ד 55
פסוק ט 62
פסוק לד 62
פרק טז 64
פסוק א 64
פסוק ב 65
פסוק ג 66
פסוק ד 67
פסוק ח 68

פסוק כב 69
פסוק ל 69
פרק יז 70
פסוק ז 70
פסוק יג 70
פרק יח 71
פסוק ג 71
פסוק ד 72
פסוק ו 73
פסוק כד 74
פסוק כה 74
פרק יט 75
פסוק ב 75
פסוק ג 76
פסוק ד 77
פסוק יא 78
פסוק יד 79
פסוק טו 79
פסוק יז 81
פסוק יח 81
פסוק כג 84
פסוק לב 85
פרק כא 85
פסוק א 85
פסוק ב 86
פסוק ה 88
פסוק יז 88
פרק כב 90
פסוק כז 90
פרק כג 90
פסוק ב 90
פסוק טז 91
פסוק כב 92
פסוק כד 92
פסוק כז 93
פסוק לט 93
פסוק מ 94
פסוק מב 96
פרק כד 96
פסוק י 96
פרק כה 97
פסוק א 97
פסוק ב 97
פסוק ג 99
פסוק ח 100
פסוק יד 101
פסוק כ 101
פסוק כה 102
פסוק לו 103
פסוק מח 104
פרק כו 104
פסוק ג 104
פסוק ט 107
פסוק יב 108
פסוק יח 110
פסוק יט 111
פסוק לו 111
פסוק מ 112
פסוק מב 112
פסוק מג 113
פרק כז 113
פסוק ב 113

פרק א

פסוק א

וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה וגו'. אֶלי"ף שֶׁל וַיִּקְרָא קְטַנָּה, כְּאִלּוּ נֶאֱמַר "וַיִּקַּר", וְטַעֲמוֹ שֶׁל דָּבָר לְהַשְׁוֹות נְבוּאַת מֹשֶׁה אֶל נְבוּאַת בִּלְעָם, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ לְשׁוֹן "וַיִּקַּר", וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ (ספרי ברכה לט) "וְלֹא קָם נָבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה", אֲבָל בָּאֻמּוֹת קָם, וּמַנּוּ? בִּלְעָם. וְאֵין הַפֵּרוּשׁ שֶׁיִּהְיֶה בִּלְעָם שָׁוֶה לְמֹשֶׁה בַּנְּבוּאָה, חָלִילָה, אֶלָּא כָּךְ פֵּרוּשׁוֹ: שֶׁמֹּשֶׁה הִשִּׂיג יוֹתֵר מִמַּה שֶּׁהָיָה רָאוּי לְהַשִּׂיג עַל פִּי הֲכָנָתוֹ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (דברים לד י) "אֲשֶׁר יְדָעוֹ ה'", אֲשֶׁר יָדַע אֶת ה' לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא לוֹמַר לְךָ שֶׁהוּא מִצַּד הֲכָנָתוֹ לֹא יָדַע אֶת ה' עַל זֶה הָאֹפֶן, כִּי אִם ה' יָדְעוֹ וְנָתַן לוֹ תּוֹסֶפֶת שֶׁפַע בְּיִשְׂרָאֵל, רְצוֹנוֹ לוֹמַר בִּזְכוּת יִשְׂרָאֵל. וְכָל שְׁאָר נְבִיאֵי יִשְׂרָאֵל כָּל אֶחָד לֹא הִשִּׂיג יוֹתֵר מִכְּדֵי הֲכָנָתוֹ, אֲבָל בָּאֻמּוֹת הָעוֹלָם קָם אֶחָד לִכְבוֹדָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁהִשִּׂיג יוֹתֵר מִמַּה שֶּׁהָיָה רָאוּי לְהַשִּׂיג עַל פִּי הֲכָנָתוֹ. וְהִנֵּה מֵהַיְדוּעַ שֶׁכָּל מַה שֶּׁהַנְּבִיא מַשִּׂיג אֶת הָרָאוּי לוֹ עַל פִּי הֲכָנָתוֹ, אוֹתָהּ נְבוּאָה דְּבוּקָה בּוֹ בְּעֶצֶם, וְהָעַצְמוּת קִנְיַן דָּבוּק לֹא יִפָּרֵד מִמֶּנּוּ, אֲבָל כָּל מַה שֶּׁמַּשִּׂיג יוֹתֵר מִכְּדֵי הֲכָנָתוֹ, זֶהוּ אֲצִלּוֹ בְּמִקְרֶה וְלֹא בְּעֶצֶם, וְרַק מַתַּת אֱלֹהִים הוּא. עַל כֵּן נֶאֱמַר לְשׁוֹן "וַיִּקַּר" בְּמֹשֶׁה וּבִבְלְעָם, לְהוֹרוֹת שֶׁהָיוּ שָׁוִים בָּזֶה, בְּמַה שֶּׁהָיְתָה בִּשְׁנֵיהֶם הַשָּׂגַת מִקְרִית נוֹסָף עַל הָרָאוּי לָהֶם מִצַּד עַצְמוּתָם.

וּבָזֶה מְיֻשָּׁב מַה שֶּׁפֵּרֵשׁ רַשִׁ"י, "וַיִּקַּר" לְשׁוֹן טֻמְאָה, וְהָיָה דַּי בְּאֶחָד מֵהֶם לְתֵת הֶבְדֵּל בֵּין "וַיִּקַּר" לְ"וַיִּקְרָא", אֶלָּא לְפִי שֶׁרַשִׁ"י סוֹבֵר גַּם כֵּן שֶׁנִּבוּאַת מֹשֶׁה הָיְתָה בְּמִקְרֶה וְלֹא בְּעֶצֶם מִצַּד הֲכָנָתוֹ, וּלְפִי זֶה קָשֶׁה לוֹ לָמָּה לֹא נִכְתַּב "וַיִּקַּר" בְּלֹא אָלֶ"ף כְּלָל. עַל כֵּן בָּא כְּמִתֵּרֵץ וְלוֹמַר, לְפִי שֶׁלְּשׁוֹן "וַיִּקַּר" מַשְׁמַע לְשׁוֹן אַרְעִי, דְּהַיְנוּ הַמִּקְרֶה, וּמַשְׁמַע גַּם לְשׁוֹן טֻמְאָה, וְזֶה אֵינוֹ שַׁיָּךְ כְּלָל כְּלַפֵּי מֹשֶׁה חָלִילָה. לְכָךְ נִכְתְּבָה הָאָלֶ"ף אֵצֶל מֹשֶׁה לְהוֹצִיאוֹ מִלְּשׁוֹן מִקְרֶה שֶׁל טֻמְאָה. וּמִכָּל מָקוֹם נִכְתְּבָה הָאָלֶ"ף זְעִירָא לִקְרוֹת "וַיִּקַּר", לְהוֹרוֹת שֶׁגַּם נְבוּאַת מֹשֶׁה הָיְתָה אַרְעִי וּבְמִקְרֶה מִצַּד הֱיוֹתָהּ נוֹסָף עַל הֲכָנָתוֹ כָּאָמוּר, וְאִיפְכָּא לֵיכָּא לְמֵימַר כְּלָל. וְיָכוֹל לִהְיוֹת שֶׁזֶּהוּ דַּעַת הַמִּדְרָשׁ כִּדְמַסִּיק בַּיְלְקוּט (תלא) בְּפָסוּק זֶה, וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: "יָכוֹל לְצָרְפָךְ עַצְמוֹ דִּבֵּר ה' עִם מֹשֶׁה, תַּלְמוּד לוֹמַר 'לֵאמֹר', לְצָרְפָךְ יִשְׂרָאֵל דִּבֵּר עִמּוֹ וְלֹא לְצָרְפָךְ עַצְמוֹ". וּמִדְרָשׁ זֶה מְחֻסַּר בֵּאוּר, כִּי אֵיךְ יַעֲלֶה עַל הַדַּעַת לוֹמַר שֶׁדִּבּוּר שֶׁל כָּל הַמִּצְווֹת יִהְיֶה לְצָרְפָךְ מֹשֶׁה בִּלְבָד, וְכִי הוּא בִּלְבָד שָׁמַע "אָנֹכִי" וְ"לֹא יִהְיֶה לְךָ"? אֶלָּא וַדַּאי שֶׁבְּמַעֲלוֹת הַנְּבוּאָה הוּא מְדֻבָּר, שֶׁזָּכָה מֹשֶׁה לְ"וַיִּקַּר", וְהַיְנוּ לִנְבוּאָה מִקְרִית שֶׁנִּתּוֹסְפָה לוֹ יֶתֶר מִכְּדֵי הֲכָנָתוֹ, שֶׁדִּבֶּר ה' אִתּוֹ פָּנִים אֶל פָּנִים בִּזְכוּת יִשְׂרָאֵל וְלֹא בַּעֲבוּר עַצְמוּתוֹ. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר: "לְצָרְפָךְ יִשְׂרָאֵל דִּבֵּר עִמּוֹ", לְצָרְכָם זָכָה לְהוֹסָפָה זוֹ וְלֹא לְצָרְפָךְ עַצְמוּתוֹ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב "וְלֹא קָם נָבִיא בְּיִשְׂרָאֵל", בֵּי"ת מְשַׁמֶּשֶׁת לְשׁוֹן בַּעֲבוּר. וּלְפִיכָךְ כְּשֶׁחָטְאוּ יִשְׂרָאֵל

נֶאֱמַר לְמֹשֶׁה "לְךָ רֵד" מִגְּדֻלָּתְךָ, וְהֵינוּ מִתּוֹסֶפֶת שֶׁפַע זֶה שֶׁנִּתַּן לוֹ בַּעֲבוּר יִשְׂרָאֵל. וְאַחַר הַמְּחִילָה הֻצְרַךְ לְפָרֵשׁ שֶׁחָזַר מֹשֶׁה לְקַדְמוּתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לג יא) "וְדִבֶּר ה' אֶל מֹשֶׁה פָּנִים אֶל פָּנִים", וּפֵרוּשׁ זֶה דָּבָר יָקָר.

וּבַיַּלְקוּט מַסִּיק לָמָּה מַתְחִילִין הַתִּינוֹקוֹת לִלְמוֹד מִן פָּרָשַׁת קָרְבָּנוֹת, מָה הַקָּרְבָּנוֹת טְהוֹרִים אַף הַתִּינוֹקוֹת כֵּן. וְזֶה מְבֹאָר עַל דֶּרֶךְ שֶׁמַּסִּיק בַּיַּלְקוּט פָּרָשַׁת פִּינְחָס (במדבר כח:ג) "כְּבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה" שֶׁמְּכַבְּסִים עֲוֹנוֹת הָאָדָם וְעוֹשִׂין אוֹתוֹ כְּתִינוֹק בֶּן שָׁנָה. בַּעֲבוּר זֶה הָאֶלֶ"ף קְטַנָּה רֶמֶז שֶׁהַקְּטַנִּים יַתְחִילוּ כָּאן, וְלִמּוּד זֶה הוּא בָּרֹאשׁ כְּאֶלֶ"ף רֹאשׁ לָאוֹתִיּוֹת. דָּבָר אַחֵר: אֶלֶ"ף לְשׁוֹן לִמּוּד, כְּמוֹ "וַאֲאַלֶּפְךָ חָכְמָה" (איוב לג:לג), רֶמֶז שֶׁאֵין הַלִּמּוּד מִתְקַיֵּם כִּי אִם בְּמִי שֶׁמַּקְטִין אֶת עַצְמוֹ. וְכֵן רֶמֶז שֶׁמֹּשֶׁה זָכָה לִקְרִיאָה זוֹ לְפִי שֶׁהִקְטִין אֶת עַצְמוֹ וּבָרַח מִן הַשְּׂרָרָה וְאָמַר "לֹא אִישׁ דְּבָרִים אָנֹכִי" (שמות ד:י), כְּדְמַסִּיק בַּיַּלְקוּט (תכז).

פסוק ב

אָדָם כִּי יַקְרִיב מִכֶּם קָרְבָּן לַה'. הִתְחִיל בְּלָשׁוֹן יָחִיד וְסִיֵּם בְּלָשׁוֹן רַבִּים "תַּקְרִיבוּ קָרְבַּנְכֶם", וּמַה שֶּׁפֵּרֵשׁ רַשִׁ"י מִלַּמֵּד שֶׁשְּׁנַיִם מִתְנַדְּבִים עוֹלָה בְּשֶׁתְּפוּת אֵינוֹ מַסְפִּיק לְיַשֵּׁב הַמִּקְרָא לְחַבְּרוֹ מֵרֹאשׁוֹ לְסוֹפוֹ, כִּי לֹא יָדַעְנוּ הֵיכָן הִפְסִיק הָעִנְיָן. וְנִרְאֶה לִי שֶׁרָצָה לְהַזְהִיר כָּל מַקְרִיבֵי קָרְבָּן לַה' שֶׁלֹּא יִכָּשְׁלוּ בִּשְׁנֵי דְּבָרִים אֲשֶׁר בָּהֶם נִכְשְׁלוּ קַיִן וְהֶבֶל שֶׁהָיוּ רִאשׁוֹנִים בְּהַקְרָבַת קָרְבָּן, כִּי קַיִן נִכְשַׁל בְּמָה שֶׁהֵבִיא מִן הַפְּחוּת וְהַגָּרוּעַ, וְהוּא זֶרַע פִּשְׁתָּן, וְהַחוֹטְאִים בְּנַפְשׁוֹתָם צְרִיכִין לְהָבִיא נֶפֶשׁ הַבְּהֵמָה תְּמִימָה נַפְשָׁם, וּבְדֹחַק הִתִּיר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לֶעָנִי לְהָבִיא מִנְחָה שֶׁאֵין בָּהּ נֶפֶשׁ, וּמַעֲלֶה עָלָיו כְּאִלּוּ הִקְרִיב נַפְשׁוֹ, כְּמוֹ שֶׁפֵּרֵשׁ רַשִׁ"י עַל פָּסוּק "וְנֶפֶשׁ כִּי תַקְרִיב מִנְחָה" (ב א). וְהֶבֶל אַף עַל פִּי שֶׁהֵבִיא מִבְּכוֹרוֹת צֹאנוֹ, מִכָּל מָקוֹם לֹא טוֹב עָשָׂה שֶׁלֹּא נִתְעוֹרֵר אֶל הַקָּרְבָּן מֵעַצְמוֹ וְלֹא נִזְדָּרֵז לְמִצְוָה זוֹ מֵעַצְמוֹ, רַק אַחַר שֶׁרָאָה שֶׁהִקְרִיב קַיִן קָרְבָּן אָז נִתְקַנֵּא בּוֹ, וְהֶבֶל הֵבִיא גַּם הוּא לְהַשְׁוֹוֹת עַצְמוֹ אֵלָיו, כַּמְבֹאָר לְמַעְלָה פָּרָשַׁת בְּרֵאשִׁית.

עַל כֵּן אָמַר "אָדָם כִּי יַקְרִיב מִכֶּם" לְשׁוֹן יָחִיד, לוֹמַר לְךָ שֶׁהַמַּקְרִיב יִהְיֶה כְּאָדָם הָרִאשׁוֹן בְּקָרְבָּנוֹ שֶׁהָיָה יְחִידִי בָּעוֹלָם, וּכְשֶׁם שֶׁמִּצַּד זֶה הָיָה נָצוֹל מִן הַגֵּוֶל שֶׁהָיָה יְחִידִי וְהָיָה הַכֹּל שֶׁלּוֹ, כָּךְ מִצַּד זֶה הָיָה נָצוֹל מִן הַדָּבָר שֶׁנִּכְשַׁל בּוֹ הֶבֶל, כִּי מִצַּד שֶׁהָיָה יְחִידִי בָּעוֹלָם וַדַּאי נִתְעוֹרֵר אֶל הַקָּרְבָּן מֵעַצְמוֹ וְלֹא מִצַּד שֶׁרָאָה אֲחֵרִים עוֹשִׂין. וְעַל זֶה אָמַר **אָדָם** כְּשֶׁיִּהְיֶה כְּאָדָם הָרִאשׁוֹן, **כִּי יַקְרִיב מִכֶּם** שֶׁתְּהֵא הַהַקְרָבָה מִכֶּם וְלֹא מִזּוּלָתְכֶם, כִּי מִכֶּם וּבָכֶם יָבוֹא הַהִתְעוֹרְרוּת אֶל הַמַּקְרִיב. זֶהוּ **קָרְבָּן לַה'**, כִּי וַדַּאי אֵין כַּוָּנָתוֹ כִּי אִם לְשֵׁם ה', לְאַפּוּקֵי מִי שֶׁאֵינוֹ נִתְעוֹרֵר מֵעַצְמוֹ, זֶהוּ אֵינוֹ "מִכֶּם" וְאֵינוֹ "קָרְבָּן לַה'". אֵינוֹ "מִכֶּם", שֶׁהֲרֵי הַהִתְעוֹרְרוּת בָּא לוֹ מֵאֲחֵרִים וְלֹא "מִכֶּם" מִמַּקְרִיב הַקָּרְבָּן עַצְמוֹ, וְאֵינוֹ "קָרְבָּן לַה'", כִּי

כָּל מַה שֶּׁהוּא קִנְאַת אִישׁ מֵרֵעֵהוּ אֵינוֹ עוֹשֶׂה כִּי אִם לְהִתְהַדֵּר עַצְמוֹ בִּפְנֵי הַבְּרִיּוֹת, וְנִמְצָא שֶׁאֵינוֹ קָרְבָּן לְשֵׁם ה' כִּי אִם לְשֵׁם הַבְּרִיּוֹת. וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ (שבת כח:): שׁוֹר שֶׁהִקְרִיב אָדָם הָרִאשׁוֹן קֶרֶן אַחַת הָיָה לוֹ בְּמִצְחוֹ, לְכָךְ נִזְדַּמֵּן לוֹ שׁוֹר בַּעַל קֶרֶן אַחַת, כִּי הָיָה דּוֹמֶה אֶל הָאָדָם שֶׁהָיָה קֶרֶן אַחַת, רוֹצֶה לוֹמַר שֶׁהָיָה יְחִידִי בָּעוֹלָם וְלֹא גָּזַל מִשּׁוּם אָדָם, וְלֹא נִתְעוֹרֵר מִשּׁוּם אָדָם, כִּי אִם מֵעַצְמוֹ דְּהַיְנוּ **מִכָּם**, עַל כֵּן עָלָה קָרְבָּנוֹ לְרָצוֹן. נִמְצָא שֶׁקָּרְבָּן **לַה'** הִפְסִיק הָעִנְיָן. וְאַחַר כָּךְ אָמַר **מִן הַבְּהֵמָה** וְגוֹ' לְהוֹצִיא זֶרַע פִּשְׁתָּן, אֶלָּא יַעֲשֶׂה כְּהֶבֶל שֶׁהֵבִיא מִבְּכוֹרוֹת צֹאנוֹ. וּמַה שֶּׁאָמַר **תַּקְרִיבוּ קָרְבַּנְכֶם** הַיְינוּ מֵחֶלְבֵיהֶן, הַחֵלֶק הַמַּבְחָר שֶׁאָדָם בּוֹחֵר לְעַצְמוֹ הַנִּקְרָא **קָרְבַּנְכֶם**, אוֹתוֹ תַּקְרִיבוּ לַגָּבוֹהַּ. וְנָקֵט **קָרְבַּנְכֶם** לְשׁוֹן רַבִּים כְּפֵרוּשׁ רַשִׁ"י, לוֹמַר שֶׁשְּׁנַיִם מַקְרִיבִין בְּהֵמָה.

וְיֵשׁ אוֹמְרִים אָדָם כִּי יַקְרִיב מִכֶּם מִגּוּפוֹ מַמָּשׁ, עַל יְדֵי צוֹמוֹת וְרוּחַ נִשְׁבָּרָה, זֶהוּ "קָרְבָּן לַה'" וְחֵלֶק גָּבוֹהַּ לְבַד. אָמְנָם מַה שֶּׁאַתֶּם מַקְרִיבִים "מִן הַבְּהֵמָה מִן הַבָּקָר", זֶהוּ "קָרְבַּנְכֶם", כִּי אַתֶּם הָאוֹכְלִים מִזִּבְחֵי שַׁלְמֵיכֶם, הַכֹּהֲנִים וְהַבְּעָלִים. לְכָךְ נָקֵט "קָרְבַּנְכֶם" לְשׁוֹן רַבִּים, כִּי אֵינוֹ חֵלֶק אֱלוֹהַּ לְבַד.

אָדָם כִּי יַקְרִיב. פֵּרֵשׁ רַשִׁ"י בְּקָרְבָּנוֹת נְדָבָה דִּבֵּר הָעִנְיָן, אָדָם לָמָּה נֶאֱמַר? מָה אָדָם לֹא הִקְרִיב מִן הַגָּזֵל כּוּ'. עֲשֵׂה רַשִׁ"י תְּחִלָּה פֵּרוּשׁ עַל "כִּי יַקְרִיב" וְאַחַר כָּךְ עַל מִלַּת "אָדָם", לְפִי שֶׁמִּתְחִלָּה לֹא קָשָׁה "אָדָם" לָמָּה נֶאֱמַר, שֶׁהֲרֵי יֵשׁ לוֹמַר שֶׁבָּא לְמַעֵט הָאֻמּוֹת שֶׁאֵינָן קְרוּיִין אָדָם, שֶׁאֵין מְקַבְּלִין מֵהֶם קָרְבָּן חוֹבָה. אֲבָל עַכְשָׁיו שֶׁנֶּאֱמַר "כִּי יַקְרִיב", הַמּוֹרֶה עַל שֶׁבְּקָרְבַּן נְדָבָה הוּא מְדַבֵּר, וְאָמְרוּ רז"ל (נזיר סב.) "אִישׁ אִישׁ" לְרַבּוֹת הַגּוֹיִם שֶׁנּוֹדְרִים נְדָרִים וּנְדָבוֹת כְּיִשְׂרָאֵל, אִם כֵּן אָדָם לָמָּה נֶאֱמַר? אֶלָּא מָה אָדָם לֹא הִקְרִיב מִן הַגָּזֵל. וּלְשׁוֹן "מִן הַגָּזֵל" צָרִיךְ פֵּרוּשׁ, כִּי הָוָה לֵיהּ לְמֵימַר לֹא הִקְרִיב דָּבָר גָּזוּל. וְנִרְאֶה שֶׁדַּעַת רַשִׁ"י הוּא, לְפִי שֶׁאֵין דֶּרֶךְ הָעוֹלָם שֶׁיֵּלֵךְ וְיִגְזֹל בְּהֵמָה וְיַקְרִיב אוֹתָהּ לַגְּבוֹהַּ, כִּי אַטּוּ בְּשׁוּפְטָנֵי עָסְקִינַן? וּמִי פָּתִי יָסוּר לַעֲשׂוֹת עֲבֵרָה כְּדֵי שֶׁיַּעֲשֶׂה בָּהּ מִצְוָה כְּשֶׁאֵין לוֹ הֶנָאָה מִן הָעֲבֵרָה? אָמְנָם זֶהוּ בְּנִמְצָא, שֶׁיִּגְזֹל הָאָדָם מִמּוֹן הַרְבֵּה אוֹ יַעֲשֶׂה עֹול בְּהַרְבֵּה מָמוֹן, וְיֵלֵךְ וְיִתֵּן קְצָת מִן אוֹתוֹ מָמוֹן הַגָּזוּל לִצְדָקָה אוֹ לְקָרְבָּן, בְּמִזְמוֹת זוּ אֲשֶׁר חִשַּׁב שֶׁבָּזֶה יִהְיֶה לוֹ כֹּפֶר עַל הַמּוֹתָר שֶׁבְּיָדוֹ. וְזֶהוּ לְשׁוֹן "מִן הַגָּזֵל" וְלֹא כֻלּוֹ, כְּדֶרֶךְ שֶׁדָּרְשׁוּ "מִן הַבְּהֵמָה" (תמורה כח:) וְלֹא כֻּלָּהּ.

וּמְצִינוּ שֶׁפָּרְשָׁה זוֹ תְּחִלָּתָהּ וְאֶמְצָעִיתָהּ וְסוֹפָהּ אַזְהָרָה עַל הַגָּזֵל. תְּחִלָּתָהּ, "אָדָם כִּי יַקְרִיב"; אֶמְצָעִיתָהּ, "וְהֵסִיר אֶת מֵרְאָתוֹ בְּנוֹצָתָהּ", לְפִי שֶׁהָעוֹף נִזּוֹן מִן הַגָּזֵל; וְסוֹפָהּ שֶׁנֶּאֱמַר "וְהֵשִׁיב אֶת הַגְּזֵלָה". לְפִי שֶׁהַקָּרְבָּן וְהַגָּזֵל הֵם שְׁנֵי הֲפָכִים, כִּי הַקָּרְבָּן מְקָרֵב הַשְׁכִינָה וְהַגָּזֵל מַרְחִיקָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים יב ו) "מִשֹּׁד עֲנִיִּים וְגוֹ' עַתָּה אָקוּם יֹאמַר ה'" וְגוֹ'. וְעוֹד

שֶׁהַמַּקְרִיב בְּהֶמְתּוֹ כְּאִלּוּ הִקְרִיב נַפְשׁוֹ, כִּי מְמוֹנוֹ שֶׁל אָדָם כְּנַפְשׁוֹ דָּמֵי, כִּי בְּנַפְשׁוֹ יָבִיא לַחְמוֹ, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (דברים כד ו) "כִּי נֶפֶשׁ הוּא חֹבֵל". וּכְתִיב (משלי כב כג) "וְקָבַע אֶת קֹבְעֵיהֶם נָפֶשׁ", וּמִקְצָת נֶפֶשׁ כְּכֻלּוֹ. אֲבָל הַמַּקְרִיב בְּהֵמָה גְּזוּלָה שֶׁלֹּא עָמַל בָּהּ וְלֹא חָלָה יָדוֹ בָּהּ, אֵיךְ תִּהְיֶה תְּמוּרָה לְנַפְשׁוֹ.

מִן הַבְּהֵמָה מִן הַבָּקָר וּמִן הַצֹּאן. הִנֵּה מָקוֹם אִתִּי לִמְצֹא דִּבְרֵי חֵפֶץ וְטַעַם עַל כָּל חִלּוּקֵי הַקְּרְבָּנוֹת הַבָּאִים לְכַפָּרָה, כִּי כֹּהֵן מָשׁוּחַ וְסַנְהֶדְרִין קָרְבָּנָם פָּר, וְקָרְבַּן יָחִיד כֶּבֶשׂ אוֹ עֵז, וּבְעוֹלָה וְיוֹרֵד הַדַּל מֵבִיא שְׁנֵי תּוֹרִים, וּבְדַלֵּי דַּלּוּת עֶשִׂירִית הָאֵיפָה סֹלֶת. לְפִי שֶׁכָּל חוֹטֵא וְרַב מָרֵי דּוֹמֶה כְּאִלּוּ הָיָה לוֹ קְרָנַיִם לְנַגֵּחַ בָּהֶם אוֹ כְּלַפֵּי מַעְלָה אוֹ לַצְּדָדִין, כִּי כָל הָעֲבֵרוֹת הֵם אוֹ בֵּין אָדָם לַמָּקוֹם בְּרוּךְ הוּא, אוֹ בֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ, וְעַל יְדֵי הָעֲבֵרוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ נִמְשָׁל הָאָדָם לְאַיִל בַּעַל קְרָנַיִם מְנַגֵּחַ צָפוֹנָה וָנֶגְבָּה לְהַזִּיק לַחֲבֵרוֹ, אוֹ בְּאֹרֶךְ יָמִים שֶׁבַּיָּמִין, אוֹ בְּעֹשֶׁר וְכָבוֹד שֶׁבַּשְּׂמֹאל. עַל כֵּן הוּא מֵבִיא אַיִל תְּמוּרָתוֹ אוֹ כֶּבֶשׂ אוֹ עֵז, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (בראשית כב יג) "וְהִנֵּה אַיִל אַחַר נֶאֱחַז בַּסְּבַךְ בְּקַרְנָיו". רְצוֹנוֹ לוֹמַר אַיִל זֶה אַחַר מִן הָרִאשׁוֹן, כִּי זֶה הָאָדָם קַרְנֵי רְאֵם קְרָנָיו בָּהֶם יְנַגֵּחַ עַמִּים, וּמִן הַדִּין הָיָה הַחוֹטֵא רָאוּי לִדּוֹן בְּהֶפְשֵׁט וְנִתּוּחַ וְכָלִיל לְאִשִּׁים, וּבְחֶמְלַת ה' עָלָיו הוֹצִיאוֹ מִתּוֹךְ הַהֶפְכָּה וְלֵקַח אַיִל אַחֵר תְּמוּרָתוֹ. וּמִטַּעַם זֶה נֶאֱחַז הָאַיִל בַּסְּבַךְ בְּקַרְנָיו דַּוְקָא, כִּי כָךְ הָאָדָם רָאוּי לִהְיוֹת נֶאֱחָז לַמִּיתָה בִּשְׁבִיל קַרְנָיו, וְנִפְדֶּה מִשַּׁחַת עַל יְדֵי אַיִל זֶה בְּרַחֲמֵי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, וְיִהְיֶה הַתְּמוּרָה אַיִל תַּחַת אַיִל.

אָמְנָם הַחוֹטֵא לַשָּׁמַיִם, דּוֹמֶה כְּאִלּוּ הָיָה לוֹ קֶרֶן חָזוּת בֵּין עֵינָיו הָעוֹלָה בְּשָׁוֶה כְּלַפֵּי מַעְלָה, כְּאִלּוּ הוּא רוֹצֶה לְנַגֵּחַ כְּלַפֵּי מַעְלָה כִּבְיָכוֹל. וְעַל דֶּרֶךְ שֶׁפֵּרֵשׁ רַשִׁ"י פָּרָשַׁת לֶךְ לְךָ (בראשית יד:ב) עַל שֶׁמְּאֵבֶר. וּלְכָךְ אָמְרוּ רז"ל (שבת כח:) שׁוֹר שֶׁהִקְרִיב אָדָם הָרִאשׁוֹן קֶרֶן אֶחָד הָיָה לוֹ בְּמִצְחוֹ. מָנָא לְהוּ לְרז"ל לוֹמַר כֵּן? אִם מִפְּנֵי שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים סט:לב) "מַקְרִן" חָסֵר, שֶׁמָּא הַקֶּרֶן הָיָה בְּאֶחָד מִן הַצְּדָדִים, וּבְמִצְחוֹ מְנָא לָן? אֶלָּא וַדַּאי שֶׁאָדָם הָרִאשׁוֹן הָיָה יְחִידִי בָּעוֹלָם וְלֹא חָטָא לְשׁוּם בְּרִיָּה בִּלְתִּי לַה' לְבַדּוֹ, עַל כֵּן הָיָה אָדָם דּוֹמֶה לְצוּרַת פַּר שֶׁיֵּשׁ לוֹ קֶרֶן אַחַת בְּמִצְחוֹ, כִּי מִשָּׁם הוּא הָעוֹלֶה כְּלַפֵּי מַעְלָה. כִּי כָךְ עָשָׂה הוּא מַעֲשֵׂה בְּהֵמָה וְחָשַׁב לִהְיוֹת כֵּאלֹהִים יוֹדְעֵי טוֹב וָרָע, וְהֵיינוּ נְגִיחָה כְּלַפֵּי מַעְלָה. עַל כֵּן הֻצְרַךְ לְהָבִיא תְּמוּרָתוֹ פָּר בַּעַל קֶרֶן אֶחָד, וְנִזְדַּמֵּן לוֹ כָּךְ לְפִי שָׁעָה, כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה הַתְּמוּרָה דּוֹמָה מִכָּל צַד אֶל צוּרַת הַחוֹטֵא וְרַב מָרֵי.

וְאוּלַי שֶׁמִּטַּעַם זֶה. נִזְדַּמֵּן לוֹ פָּר שֶׁקַּרְנוֹתָיו קוֹדְמִים לְפַרְסוֹתָיו (חולין ס), כִּי הַפַּרְסוֹת סְמוּכוֹת לָאָרֶץ וְדֶרֶךְ הַבְּהֵמָה לְהַזִּיק גַּם בְּרַגְלָהּ וּלְקַלְקֵל הָאֲדָמָה, כָּךְ אָדָם גָּרַם בְּחֶטְאוֹ קִלְקוּל הָאֲדָמָה, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית ג יז) "אֲרוּרָה הָאֲדָמָה בַּעֲבוּרֶךָ". אָמְנָם קִלְקוּל הָאֲדָמָה נִמְשָׁךְ

מִן חֵטְא הַקָּרֵן שֶׁקָּדַם לוֹ, עַל כֵּן נִזְדַּמֵּן לוֹ פָּר שֶׁקַּרְנוֹ קָדַם לְפָרְסוֹתָיו. וּלְהוֹרוֹת נָתַן בְּלִבּוֹ שֶׁכָּל הַדִּינִין הַלָּלוּ הָיוּ רְאוּיִין אֶל הַחוֹטֵא, וְעַל יְדֵי זֶה יָבֹא הָאָדָם לִידֵי רוּחַ נִשְׁבָּרָה, כִּי זֶהוּ הַתַּכְלִית הַנִּרְצֶה מִן זִבְחֵי אֱלֹהִים, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (שמואל א טו כב) "הִנֵּה שְׁמֹעַ מִזֶּבַח טוֹב", שֶׁפֵּרְשׁוּ הַמְפָרְשִׁים שֶׁעִקַּר הַטּוֹב הַנִּמְשָׁךְ מִן הַזֶּבַח הוּא שְׁמֹעַ בְּקוֹל ה', כִּי לֹא צִוָּה ה' עַל דִּבְרֵי עוֹלָה וְזֶבַח בְּעֶצֶם וּבְרֵאשׁוֹנָה, כִּי אִם בַּעֲבוּר הַנִּמְשָׁךְ מֵהֶם, וְהוּא לִשְׁמֹעַ בְּקוֹל ה'. וְעַל זֶה נֶאֱמַר (תהלים עה ה-ו) "אָמַרְתִּי לַהוֹלְלִים אַל תָּהֹלּוּ וְלָרְשָׁעִים אַל תָּרִימוּ קָרֶן, אַל תָּרִימוּ לַמָּרוֹם קַרְנְכֶם" – מִתְּחִלָּה קֶרֶן וְאַחַר כָּךְ קַרְנְכֶם, שְׁנַיִם בְּמַשְׁמָע, לְפִי שֶׁמִּתְּחִלָּה מַזְהִירִם עַל הַחֵטְא הֶחָמוּר בְּיוֹתֵר, הַמֵּרִים קֶרֶן אֶחָד כְּלַפֵּי מַעְלָה לִמְרוֹד בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְאַחַר כָּךְ מַזְהִירִם שֶׁלֹּא יֶחֱטְאוּ אִישׁ לַחֲבֵרוֹ בִּשְׁתֵּי קַרְנַיִם הַפּוֹנִין לְיָמִין וְלִשְׂמֹאל. לְכָךְ אָמַר "תָּרִימוּ לַמָּרוֹם", כֻּלָּם, וּשְׁנֵיהֶם לְשׁוֹן הֲרָמָה, כִּי כָּךְ דֶּרֶךְ הַבְּהֵמָה לְהָרִים קְצָת קַרְנֶיהָ בִּשְׁעַת נְגִיחָה. וְאַף עַל פִּי שֶׁלְּדוֹרוֹת בָּא הַצִּוּוּי שֶׁאֲפִלּוּ עַל הַחֵטְא שֶׁבֵּין אָדָם לַמָּקוֹם לְהָבִיא בְּהֵמָה בַּעֲלַת שְׁתֵּי קַרְנַיִם, הֵיְינוּ אַחַר מַתַּן תּוֹרָה שֶׁנַּעֲשׂוּ כָּל יִשְׂרָאֵל עֲרֵבִים זֶה בָּעַד זֶה, וְהַחוֹטֵא לַשָּׁמַיִם גּוֹרֵם הַשְׁחָתַת זוּלָתוֹ, כְּמוֹ עָכָן שֶׁחָטָא לְבַדּוֹ וְגָרַם נְפִילָה לְכָל יִשְׂרָאֵל. וְיוֹתֵר שֶׁיֶּכֶת נְגִיחָה בִּבְרִיוֹת וְעוֹשֶׂה בָּהֶם רוֹשֶׁם מִמָּה שֶׁיַּעֲשֶׂה כְּלַפֵּי מַעְלָה, כִּי אִם רַבּוּ פְּשָׁעָיו מַה יַּעֲשֶׂה לוֹ יִתְבָּרַךְ. אֲבָל אָדָם הָרִאשׁוֹן שֶׁהָיָה יְחִידִי וְאָדָם אַחֵר אֵין לְקַבֵּל מִמֶּנּוּ נֵזֶק, עַל כֵּן הֻצְרַךְ לְהָבִיא בַּעֲלַת קֶרֶן אַחַת, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין נְגִיחָה שַׁיֶּכֶת כְּלַפֵּי מַעְלָה.

וּלְפִי שֶׁכָּל הַגָּדוֹל מֻחֲבֵרוֹ, בְּיוֹתֵר נְגִיחָתוֹ עוֹשֶׂה רֹשֶׁם וְקֶשֶׁה לִמְצֹא תְּרוּפָה לְמַכָּתוֹ כִּי רַבָּה הִיא, עַל כֵּן בָּאוּ חִלּוּקִים אֵלּוּ בְּמַקְרִיבֵי קָרְבָּן, כִּי הַכֹּהֵן הַמָּשׁוּחַ וְהַסַּנְהֶדְרִין נְגִיחָתָם עוֹשֶׂה רֹשֶׁם גָּדוֹל, הֵן בֶּאֱמוּנוֹת אֱלֹהִיּוֹת הֵן בְּזוּלָתָם, עַל כֵּן קָרְבָּנָם פָּר, שֶׁנְּגִיחָתָן גְּדוֹלָה וּמְסֻכֶּנֶת יוֹתֵר מִנְּגִיחַת כֶּבֶשׂ אוֹ עֵז. אֲבָל שְׁאָר יָחִיד אֵין נְגִיחָתוֹ כָּל כָּךְ גְּדוֹלָה, עַל כֵּן קָרְבָּנוֹ כֶּבֶשׂ אוֹ עֵז אוֹ אַיִל, וְדַוְקָא בְּעָשִׁיר אֲשֶׁר יַעֲנֶה עַזּוּת וְסוֹמֵךְ עַל כִּי כַבִּיר מָצְאָה יָדוֹ וְכִי רַב חֵילוֹ, מְנֻגַּחַ צָפוּנָה וְנֶגְבָּה לֹא יָשׁוּב מִפְּנֵי כֹל. אֲבָל הֶעָנִי כִּי אָזְלַת יַד כֹּחוֹ, עַל כֵּן אֵין נְגִיחָתוֹ כָּל כָּךְ גְּדוֹלָה, וְדוֹמֶה לְעוֹף הַמַּכֶּה בִּכְנָפָיו לְיָמִין וְלִשְׂמֹאל, עַל דֶּרֶךְ שֶׁמְּאֵבֶר, שָׁם אֵבֶר לְעוֹף וְלִקְפֹּץ וְלִמְרֹד בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. עַל כֵּן קָרְבָּנוֹ תּוֹרִים וּבְנֵי יוֹנָה, כִּי הוּא בְּעַצְמוֹ מִן הַנִּרְדָּפִים כְּמוֹ הַתּוֹרִים, וְאַף עַל פִּי כֵן הוּא מַכֶּה בְּזוּלָתוֹ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (ויקרא כו לו) "וְרֵדַף אֶתְכֶם קוֹל עָלֶה נִדָּף". כִּי הֶעָלֶה עַצְמוֹ נִדָּף מִן הָרוּחַ הַמַּכָּה בּוֹ, וְאַף עַל פִּי כֵן הוּא רוֹדֵף וּמַכֶּה בְּזוּלָתוֹ, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ. וּלְפִי שֶׁהַכְּנָפַיִם מְקוֹם הַחֵטְא, עַל כֵּן נֶאֱמַר "וְשִׁסַּע אֹתוֹ בִּכְנָפָיו". וּבְדַלֶּי דַּלּוּת הֶחָשׁוּב כְּמֵת כְּאִלּוּ אֵין בּוֹ נֶפֶשׁ הַחִיּוּנִי, עַל כֵּן קָרְבָּנוֹ עֲשִׂירִית הָאֵיפָה סֹלֶת מִן הַצְּמָחִים שֶׁאֵין בָּהֶם רוּחַ חִיּוּנִי כְּלָל.

פסוק ג

אִם עֹלָה קָרְבָּנוֹ מִן הַבָּקָר זָכָר תָּמִים יַקְרִיבֶנּוּ. טַעַם לַדָּבָר שֶׁהָעוֹלָה בָּאָה זָכָר, וְהַחַטָּאת נְקֵבָה, וּשְׁלָמִים בֵּין זָכָר בֵּין נְקֵבָה, לְפִי שֶׁהָעוֹלָה עַל רוּחֲכֶם הִיא בָּאָה, דְּהַיְנוּ עַל חֵטְא הַהִרְהוּר, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (איוב א ה) "וְהֶעֱלָה עוֹלוֹת מִסְפַּר כֻּלָּם כִּי אָמַר אוּלַי חָטְאוּ בָנַי וּבֵרְכוּ אֱלֹהִים בִּלְבָבָם". וְהַחַטָּאת בָּא עַל הַחֵטְא הַמַּעֲשֶׂה, נִמְצָא שֶׁהַמְהַרְהֵר בַּעֲבֵרָה וְלֹא יָצְתָה מַחֲשַׁבְתּוֹ אֶל הַפֹּעַל, וַדַּאי גְּבוֹר בָּאָרֶץ יִהְיֶה, כִּי כְאִישׁ גְּבוּרָתוֹ לְכְבוֹשׁ אֶת יִצְרוֹ, כִּי לֹא יָצָאָה הַמַּחֲשָׁבָה אֶל הַחוּץ לַעֲשׂוֹת זָר מַעֲשֵׂהוּ, עַל כֵּן קָרְבָּנוֹ זָכָר. אֲבָל הַחוֹטֵא גַּם בְּמַעֲשֶׂה תָּשַׁשׁ כֹּחוֹ כִּנְקֵבָה, כִּי לֹא הָיָה יָכוֹל לַעֲמוֹד כְּנֶגֶד יִצְרוֹ, עַל כֵּן קָרְבָּנוֹ נְקֵבָה בְּכַיּוֹצֵא בּוֹ. וּלְפִי שֶׁבֵּין כָּךְ הָעוֹלָה וְהַחַטָּאת בָּאִים עַל הַחֵטְא אֲשֶׁר מְקוֹרוֹ מִן הַלֵּב, כִּי לֵב הוּתַל הִטָּהוּ (ישעיה מד כ), וְהָרְשָׁעִים בִּרְשׁוּת לִבָּם אֲשֶׁר מְקוֹמוֹ בְּצַד שְׂמֹאל, עַל כֵּן שְׁחִיטָתָן בַּצָּפוֹן. אֲבָל הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר בְּלִי עוֹן יְרוּצוּן, שְׁחִיטָתָן בְּכָל מָקוֹם בָּעֲזָרָה, וְאֵין חִלּוּק אֶצְלָם בֵּין זָכָר לִנְקֵבָה.

וְעוֹד שֶׁהָעוֹלָה בָּאָה עַל חֵטְא הַהִרְהוּר, הַנִּתְלֶה בְּכֹחַ הַשֵּׂכֶל שֶׁבָּאָדָם הַנִּמְשָׁל לְזָכָר, כִּי הַשֵּׂכֶל עִקַּר הַבַּיִת וּגְבִירוֹ. עַל כֵּן קָרְבָּנוֹ זָכָר, וְעוֹלָה כֻּלָּהּ לַגָּבוֹהַּ כְּנֶגֶד רוּחַ בְּנֵי הָאָדָם הָעוֹלָה הִיא לְמַעְלָה, כָּךְ הִיא הָעוֹלָה עַל מוֹקְדָהּ, כִּי טֶבַע הָאֵשׁ גַּם כֵּן לַעֲלוֹת לְמַעְלָה.

אֲבָל הַחַטָּאת בָּאָה עַל חֵטְא הַמַּעֲשֶׂה, הַנַּעֲשֶׂה עַל יְדֵי כְּלֵי הַמַּעֲשֶׂה הַתְּלוּיִם בַּחֹמֶר הַמִּתְפַּעֵל כִּנְקֵבָה, עַל כֵּן קָרְבָּנוֹ נְקֵבָה. וְעִקַּר הַחֵטְא תָּלוּי בְּאֵבָרִים מְיֻחָדִים וּבְרֹאשָׁם הַחֵלֶב וְהַדָּם, וְעַל פִּיהֶם יִהְיֶה כָּל רִיב וְכָל נֶגַע, כִּי עַל יְדֵי רְתִיחַת הַדָּמִים כָּל הַיּוֹם יִתְאַוֶּה תַּאֲוָה לְדָבָרִים הָאֲסוּרִים, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (דברים יב כ) "כִּי תְאַוֶּה נַפְשְׁךָ", וּכְתִיב (שם יב כג) "כִּי הַדָּם הוּא הַנָּפֶשׁ". וְכֵן כְּשֶׁיִּשְׁמַן יְשֻׁרוּן וַיִּצָא מֵחֶלֶב עֵינָיו (תהלים עג ז) וְחֶלְבָּמוֹ סָגְרוּ פִּימוֹ (שם יז י), אָז הוּא מְעַתֵּד בְּיוֹתֵר אֶל הַחֵטְא. עַל כֵּן מַקְרִיבִין מִן הַחַטָּאת הַחֵלֶב וְהַדָּם, וְהַבָּשָׂר יֹאכַל לַכֹּהֲנִים דֶּרֶךְ צְדָקָה לְהַאֲכִיל לָעֲנִיִּים מִשְׁרָתֵי אֱלֹהֵינוּ, כִּי בְּחֶסֶד וֶאֱמֶת יְכֻפַּר עָוֹן.

וְהַשְּׁלָמִים עוֹשִׂים שְׁלוֹם בָּעוֹלָם, כִּי מִקְצָתוֹ לַמִּזְבֵּחַ, וּמִקְצָתוֹ לַכֹּהֲנִים, וּמִקְצָתוֹ לִבְעָלִים, וְכֻלָּם אוֹכְלִים עַל שֻׁלְחָן אֶחָד, וְזֶה מוֹרֶה עַל הַשָּׁלוֹם שֶׁבֵּין כֻּלָּם, כִּי אֵין בּוֹ צַד חֵטְא הַגּוֹרֵם רִיב לַה' עִם עַמּוֹ. וְיֵשׁ חִלּוּק בֵּין חַטָּאת לְעוֹלָה, כִּי הַחַטָּאת אֵינוֹ בָּא כִּי אִם עַל הַשּׁוֹגֵג, דְּהַיְנוּ מַה שֶּׁהָאָדָם עוֹשֶׂה בְּלֹא רָצוֹן, וְהָעוֹלָה מְכַפֶּרֶת עַל הַהִרְהוּר הַמְּזִידִי, דְּהַיְנוּ בְּרָצוֹן. דֶּרֶךְ מָשָׁל, הַמְהַרְהֵר בְּאִשָּׁה וְיוֹדֵעַ שֶׁאָסוּר לְהַרְהֵר בָּהּ, אַךְ שֶׁלִּבּוֹ אֲנָסָהוּ. עַל כֵּן נֶאֱמַר "יַקְרִיב אֹתוֹ לְרְצוֹנוֹ לִפְנֵי ה'", שֶׁמְּכַפֶּרֶת אֲפִלּוּ עַל הָרָצוֹן כְּאָמוּר. וּמִן יִתּוּר "אוֹתוֹ" יֵשׁ מְפָרְשִׁים שֶׁמַּעֲלָה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ הִקְרִיב אֶת עַצְמוֹ לִפְנֵי ה'.

פסוק ד

וְסָמַךְ יָדוֹ עַל רֹאשׁ הָעֹלָה. יָדוֹ אַחַת בְּמַשְׁמָע, וּבְשָׁעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ כְּתִיב "וְסָמַךְ אַהֲרֹן אֶת שְׁתֵּי יָדָיו", וְהָרַמְבַּ"ן פֵּרֵשׁ שֶׁגַּם סְמִיכוּת הָעוֹלָה הָיְתָה בִּשְׁתֵּי יָדָיו, וּמָה אֶעֱשֶׂה כִּי "יָדוֹ" אַחַת בְּמַשְׁמָע. וְהַקָּרוֹב אֵלַי לוֹמַר בָּזֶה, לְפִי שֶׁכָּל חֵטְא הַהִרְהוּר הוּא בְּלֹא מַעֲשֶׂה, אֲבָל כָּל חֵטְא הַמַּעֲשֶׂה אֵינוֹ בְּלֹא הִרְהוּר הַקּוֹדֵם לַמַּעֲשֶׂה, כִּי זוֹלַת זֶה אֵינוֹ מִתְכַּוֵּן לַעֲבֵירָה כְּלָל וְאַנָּס הוּא וְלֹא שׁוֹגֵג. עַל כֵּן בָּעוֹלָה הַבָּאָה עַל הַהִרְהוּר לְבַד, דֵּי בִּסְמִיכַת יָד אַחַת לִתֵּן שֶׁמֶץ וְדִפֵּי שֶׁל חֵטְא הַהִרְהוּר וְהַמַּעֲשֶׂה, סָמַךְ אַהֲרֹן שְׁתֵּי יָדָיו עָלָיו, לִתֵּן עָלָיו שֶׁמֶץ וְדִפֵּי שֶׁל שְׁנֵי מִינֵי עָוֹן אֵלּוּ.

וְכֵן מָצִינוּ בְּפָרָשַׁת פִּינְחָס (במדבר כז יח) בִּיהוֹשֻׁעַ, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָמַר לְמֹשֶׁה "קַח לְךָ אֶת יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן אִישׁ אֲשֶׁר רוּחַ בּוֹ וְסָמַכְתָּ אֶת יָדְךָ עָלָיו", אַחַת בְּמַשְׁמָע, וּבְמַעֲשֶׂה נֶאֱמַר (במדבר כז כג) "וַיִּסְמֹךְ אֶת יָדָיו עָלָיו", שְׁתַּיִם בְּמַשְׁמָע. וְכֵן כָּאן נֶאֱמַר בַּצִּוּוּי "וְסָמַךְ יָדוֹ", וּבְמַעֲשֶׂה כְּתִיב "וְסָמַךְ אַהֲרֹן אֶת שְׁתֵּי יָדָיו". וְכֵן בְּפָרָשַׁת פִּנְחָס נִסְמְכָה פָּרָשַׁת עוֹלַת תָּמִיד אֶל סְמִיכוּת יְהוֹשֻׁעַ, אֶלָּא לוֹמַר לְךָ, כְּמוֹ שֶׁהַקָּרְבָּנוֹת תְּמִידִין נוֹשְׂאִים עֲלֵיהֶם אַשְׁמַת הָעָם, כִּי תָּמִיד שֶׁל שַׁחֲרִית מְכַפֵּר עַל עֲבֵרוֹת שֶׁל הַלַּיְלָה, וְתָמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם מְכַפֵּר עַל עֲבֵרוֹת שֶׁל כָּל הַיּוֹם, וְזֶהוּ טַעַם הַסְמִיכָה, לָתֵת שֶׁמֶץ וְדִפֵּי שֶׁל כָּל יִשְׂרָאֵל עַל הַקָּרְבָּן, כָּךְ רָאשֵׁי יִשְׂרָאֵל הֵם קָרְבַּן אָשָׁם עַל הָעָם, כְּמוֹ שֶׁלָּמְדוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ספרי דברים א יג) מִן פָּסוּק "וַאֲשִׂימֵם בְּרָאשֵׁיכֶם", שֶׁאַשְׁמַת הָעָם תְּלוּיִי בְּרָאשֵׁיהֶם. וְזֶהוּ טַעַם סְמִיכוּת יָד עַל יְהוֹשֻׁעַ, לוֹמַר הֲרֵי אַשְׁמַת הָעָם תְּלוּיִי בָּכֶם, בֵּין חֵטְא הַמַּעֲשֶׂה בֵּין חֵטְא הַהִרְהוּר. וְזֶה דָּוֵקָא לְאִישׁ אֲשֶׁר רוּחַ בּוֹ כֵּיהוֹשֻׁעַ, שֶׁיּוֹדֵעַ לְהַלֵּךְ נֶגֶד רוּחַ שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד, כִּי בְּיָדוֹ לְרָאוֹת בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ שֶׁעָלָיו אֶת כָּל הָעוֹלָה עַל רוּחוֹ שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד. וּבְזֶמֶן שֶׁרוֹאֶה בּוֹ שֶׁנִּמְסַךְ בְּקִרְבּוֹ רוּחַ עִוְעִים, לֹא בָרוּחַ ה' (מלכים א כב כב), אָז עָלָיו מוּטָל לְהַשִּׁיבוֹ מִדַּרְכּוֹ וּלְהוֹכִיחוֹ וּלְיַסְּרוֹ. וְאִם אֵינוֹ מוֹכִיחוֹ, אָז הֶעָוֹן תָּלוּי בּוֹ. אֲבָל אִישׁ אֲשֶׁר אֵין רוּחַ בּוֹ וְאֵינוֹ יָכוֹל לַהֲלֹךְ כְּנֶגֶד רוּחוֹ שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד, אֵינוֹ נִתְפָּס עַל חֵטְא הַהִרְהוּר שֶׁל חֲבֵרוֹ, כִּי הַנִּסְתָּרֹת לַה' אֱלֹהֵינוּ (דברים כט כח), וְאֵין אִתָּנוּ יוֹדֵעַ עַד מָה יַגִּיעַ רוּחוֹ וּמַחֲשַׁבְתּוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ.

לְכָךְ נֶאֱמַר "קַח לְךָ אֶת יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן אִישׁ אֲשֶׁר רוּחַ בּוֹ". שֶׁיּוּכַל לַהֲלֹךְ בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ שֶׁעָלָיו כְּנֶגֶד רוּחוֹ שֶׁל כָּל אֶחָד וְיוֹדֵעַ גַּם מַטְמוֹנִיּוֹת שִׁלְהֶם, לְפִיכָךְ דִּין הוּא שֶׁיִּשָּׂא עָלָיו עָוֹן הָעָם גַּם הָעוֹלָה עַל רוּחָם, וְעַל זֶה קַאי מַה שֶּׁאָמַר "וְסָמַכְתָּ אֶת יָדְךָ עָלָיו", דְּאִם לֹא כֵן מַה עִנְיָן "אֲשֶׁר רוּחַ בּוֹ" אֶל "וְסָמַכְתָּ יָדְךָ", אֶלָּא וַדַּאי שֶׁהָא בְּהָא תַּלְיָא. וְלֹא הֻצְרַךְ הקב"ה לְצַוּוֹת לוֹ

שֶׁיִּסְמֹךְ עָלָיו גַּם יָד שְׁנִיָּה כְּדֵי לִתֵּן עָלָיו גַּם שֶׁמֶן וְדִפֵּי חִטָּא הַמַּעֲשֶׂה שֶׁל הָעֹם, כִּי פָּשׁוּט הוּא שֶׁאִם בְּיָדוֹ לְהָשִׁיב רַבִּים מֵעָוֹן חִטָּא הַמַּעֲשֶׂה וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה – פְּשִׁיטָא שֶׁהוּא חִטָּא רַבִּים יִשָּׂא. וּמִזֶּה לָמַד מֹשֶׁה שֶׁבִּשְׁעַת סְמִיכָה סָמַךְ שְׁתֵּי יָדָיו עָלָיו, לְהַסְמִיךְ עָלָיו אַשְׁמַת הָעָם, בֵּין שֶׁיֵּחָטְאוּ בְּהֹרְהוּר בֵּין שֶׁיֵּחָטְאוּ בְּמַעֲשֶׂה, וַהֲרֵי הוּא מַמָּשׁ דֶּגְמַת הַקֻּרְבָּן הַנִּסְמָךְ הַנּוֹשֵׂא עָלָיו אַשְׁמַת הָעָם וְכָל יִשְׂרָאֵל נְקִיִּים, וְזֶה פֵּרוּשׁ יָקָר. וּמַה שֶּׁאָמַר "וְנִרְצָה לוֹ לְכַפֵּר עָלָיו" פְּשׁוּטוֹ שֶׁסְּמִיכָה זוֹ עִקַּר הַכַּפָּרָה ע"י שְׁנוֹתֵן אַשְׁמָתוֹ עַל הַבְּהֵמָה.

וְעַל צַד הֶרֶמֶז נוֹכַל לוֹמַר, "וְסָמַךְ יָדוֹ עַל רֹאשׁ הָעֹלָה" כּוֹלֵל אֶת כָּל הָעוֹלֶה, הֵן הַבְּהֵמָה, הֵיא הָעֹלָה עַל מוֹקְדָהּ, הֵן הָאָדָם הַנִּסְמָךְ הָעוֹלֶה לְאֵיזוֹ מַעֲלָה מִן הַטַּעַם שֶׁנִּתְבָּאֵר, אַךְ לְפִי גֹּדֶל הָעֹנֶשׁ שֶׁמַּטִּילִין עַל הַנִּסְמָךְ מִי פָּתִי יָסֵר הַנֶּה לְקַבֵּל הַסְמִיכָה כִּי אֵינָהּ שָׁוָה בְּנָזֶק. עַל כֵּן אָמַר "וְנִרְצָה לוֹ", שֶׁמִּסְתָּמָא יִהְיֶה מְרֻצֶּה לְקַבָּלָהּ כְּדֵי לְכַפֵּר עָלָיו, כְּדְמַסִּיק בְּסַנְהֶדְרִין (יד.) רַבִּי זֵירָא הָוֵי מִטַּמֵּר לְמִסְמְכֵהּ, דְּאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר לְעוֹלָם הָוֵי קָבֵל וְקַיָּם, כִּי שָׁמַע לְהָא דְּאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר אֵין הָאָדָם עוֹלֶה לְגַדֵּלָה אֶלָּא אִם כֵּן מוֹחֲלִין לוֹ כָּל עֲוֹנֹתָיו, אַמְצִי לֵהּ נַפְשֵׁהּ. וְזֶה דְּרֹשׁ יָקָר.

לִפְנֵי ה' וְסָמַךְ. פֵּרֵשׁ רַשׁ"י אֵין סְמִיכָה בְּבָמָה, כִּי בָּמָה לְשׁוֹן גְּבוֹהַּ וְרז"ל אָמְרוּ (סוטה ד:) כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ גַּסּוּת הָרוּחַ כְּאִלּוּ בָּנָה בָּמָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה ב כב) "חִדְלוּ לָכֶם מִן הָאָדָם אֲשֶׁר נְשָׁמָה בְּאַפּוֹ כִּי בַמֶּה נֶחְשָׁב הוּא", אַל תִּקְרֵי בַּמֶּה אֶלָּא בָּמָה. כִּי כָל הַבּוֹנֶה בָּמָה לְעַצְמוֹ רוּחוֹ גְּבוֹהָה וְנָסָה עָלָיו, כִּי כֵן מָצִינוּ בְּלָשׁוֹן רז"ל (חגיגה כב.) שֶׁלֹּא יְהֵא כָּל אֶחָד הוֹלֵךְ וּבוֹנֶה בָּמָה לְעַצְמוֹ. עַל כֵּן אֵינוֹ לִפְנֵי ה' מְשֻׁנֵי צְדָדִים, הֵן מִצַּד שֶׁאֵין הַשְׁכִּינָה שְׁרוּיָה כִּי אִם בְּמָקוֹם שֶׁהָעֲנָוָה מְצוּיָה כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה נז טו) "אֶשְׁכּוֹן אֶת דַּכָּא". כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְמַעְלָה סוֹף פָּרָשַׁת יִתְרוֹ (כ יט) וּבְפָרָשַׁת מִקֵּץ (מט א) שֶׁשָּׁם הַגְּדוֹל מוֹרֶה עַל עֶצֶם הָעֲנָוָה, וְיִתְבָּאֵר בע"ה עִנְיַן הַבָּמָה לְקַמָּן פָּרָשַׁת מַטּוֹת עַל אָמְרָם ז"ל (נדרים כב.) כָּל הַנּוֹדֵר כְּאִלּוּ בָּנָה בָּמָה, הֵן מִצַּד שֶׁאֵין הַשְׁכִּינָה שְׁרוּיָה כִּי אִם בְּמָקוֹם שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל בַּאֲגֻדָּה אַחַת וְכֻלָּם מִתְקַבְּצִים אֶל מִקְדָּשׁ אֶחָד וְלֹא בְּזִמַּן שֶׁכָּל אֶחָד הוֹלֵךְ וּבוֹנֶה בָּמָה לְעַצְמוֹ, כַּמָּשָׁל שֶׁל שְׁנֵי הַסְּפִינוֹת שֶׁסְּמָכוּ אֶל פָּסוּק (עמוס ט ו) "הַבּוֹנֶה בַשָּׁמַיִם מַעֲלוֹתָיו וַאֲגֻדָּתוֹ עַל אֶרֶץ יְסָדָהּ" (יל"ש עמוס תקמח), וּלְפִיכָךְ אֵין הַקֻּרְבָּן שֶׁל הַבָּמָה מֵסִיר הֶעָוֹן מִכֹּל וְכֹל וְעַל כֵּן אֵין בּוֹ סְמִיכָה.

פסוק ז

וְנָתְנוּ בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים אֵשׁ. אע"פ שֶׁהָאֵשׁ יוֹרֵד מִן הַשָּׁמַיִם מִצְוָה לְהָבִיא מִן הַהֶדְיוֹט כְּדֵי לְעָרֵב אֵשׁ שֶׁלְּמַעְלָה וְשֶׁל מַטָּה, וְלִדְוֹן אֶת הַחוֹטֵא בִּשְׁנֵי בָּתֵּי דִינִין, כְּדֵי לְכַפֵּר עַל הַהֹרְהוּר בְּמִין הָעָוֹן אֲשֶׁר הָיָה רָאוּי לִהְיוֹת נִדּוֹן בְּבֵית דִּין שֶׁלְּמַעְלָה וְעַל הַהֹרְהוּר בְּמִין הַחֵטְא אֲשֶׁר

הָיָה רָאוּי לִהְיוֹת לְדִין בְּבֵית דִּין שֶׁלְּמַטָּה. וְזֶהוּ טַעַם "סַמְּכוּנִי בָּאֲשִׁישׁוֹת" (שיר ב ה) שְׁנֵי מִינֵי אֲשׁוֹת, "כִּי חוֹלַת אַהֲבָה אָנִי", הֵם הָעֲוֹנוֹת חֶלְבִי הַנֶּפֶשׁ הַנּוֹגֵעַ בְּאַהֲבַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, וְנִרְפָּא לוֹ ע"י שְׁתֵּי אִשּׁוֹת אֵלּוּ.

פרק ב

פסוק א

וְנֶפֶשׁ כִּי תַקְרִיב מִנְחָה. מִי דַּרְכּוֹ לְהִתְנַדֵּב מִנְחָה – עָנִי, אָמַר הקב"ה: מַעֲלֶה אֲנִי עָלָיו כְּאִלּוּ הִקְרִיב נַפְשׁוֹ (מנחות קד:). וּמִטַּעַם זֶה נֶאֱמַר בְּפָרָשַׁת צַו (ו ט) "מַצּוֹת תֵּאָכֵל", וְהַיְנוּ לֶחֶם עֹנִי וְעָנִי כִּי כָּל זֶה שַׁיָּךְ אֶל הֶעָנִי הַנִּכְנָע בְּטֶבַע כְּעֹסֶת הַמַּצָּה שֶׁאֵינוֹ עוֹלֶה. וְעַל דֶּרֶךְ זֶה יִתְבָּאֵר סֵדֶר כָּל הַקָּרְבָּנוֹת הַלָּלוּ, וְכָל הַקּוֹדֵם בַּפָּסוּק הוּא קוֹדֵם לְבֹא לִידֵי חֵטְא, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (דברים לב טו) "וַיִּשְׁמַן יְשֻׁרוּן וַיִּבְעָט". וְכָל מִי שֶׁהוּא גָּדוֹל מֵחֲבֵרוֹ בְּעֹשֶׁר אוֹ בְּכָבוֹד, יִצְרוֹ גָּדוֹל מִמֶּנּוּ, וּרְאָיָה מִמַּה שֶּׁנֶּאֱמַר (ויקרא ד כב) "אֲשֶׁר נָשִׂיא יֶחֱטָא", כִּי לְשׁוֹן "אֲשֶׁר" מוֹרֶה עַל הַוַּדַּאי, לְפִי שֶׁנִּשְׂיאָתוֹ מְבִיאוֹ לִידֵי חֵטְא, שֶׁיִּצְרוֹ גָּדוֹל מֵחֲבֵרוֹ. עַל כֵּן הַזְכִּיר תְּחִלָּה הַבָּקָר, שֶׁמִּסְתָּמָא הַמַּקְרִיבוֹ עָשִׁיר הוּא וְאַחַר כָּךְ הִזְכִּיר צֹאן, שֶׁדַּרְכּוֹ שֶׁל בֵּינוֹנִי לְהָבִיא צֹאן וְאַחַר כָּךְ הִזְכִּיר קָרְבַּן עוֹף, שֶׁדַּרְכּוֹ שֶׁל עָנִי לְהָבִיא עוֹף, וְאַחַר כָּךְ הִזְכִּיר הַמִּנְחָה הַמֵּבִיא מִי שֶׁהוּא בְּדַלֵּי דַּלּוּת.

וְעַל כֵּן נֶאֱמַר בַּבָּקָר "וְקִרְבּוֹ וּכְרָעָיו יִרְחַץ בַּמָּיִם", הַיְנוּ קִרְבּוֹ שֶׁל קָרְבָּן, אֲבָל קֶרֶב אִישׁ וְלֵב עָמֹק לֹא רָחַץ וְעוֹד טָמְאָתוֹ בּוֹ, כִּי עַל הָרֹב הָעֹשֶׂר גּוֹרֵם הַבִּעוּט וּמְצוֹאָתוֹ לֹא רָחַץ. אֲבָל הַבֵּינוֹנִי הוּא יוֹתֵר טָהוֹר הַמַּחֲשָׁבוֹת, עַל כֵּן נֶאֱמַר בּוֹ "וְהַקֶּרֶב וְהַכְּרָעַיִם יִרְחַץ בַּמָּיִם", לְכָלֵל גַּם קֶרֶב אִישׁ הַמַּקְרִיב, שֶׁעַל יְדֵי הַקָּרְבָּן יָשׁוּב וְנִחָם עַל הָרָעָה וְתוֹכוֹ רָצוּף מֵי טָהֳרָה. אֲבָל הֶעָנִי אֲשֶׁר ה' מַחְסֵהוּ הוּא יוֹתֵר טָהוֹר הַמַּחֲשָׁבוֹת מִכֻּלָּם, נֶאֱמַר בּוֹ "וְהֵסִיר אֶת מַרְאָתוֹ בְּנֹצָתָהּ וְהִשְׁלִיךְ אֹתָהּ", הֶסֵרָה וְהַשְׁלָכָה זוֹ יוֹתֵר טוֹבָה מִן הָרְחִיצָה, רֶמֶז שֶׁיַּשְׁלִיךְ מִקִּרְבּוֹ כָּל אָוֶן, וְלֵב נָכוֹן יִתְחַדֵּשׁ בְּקִרְבּוֹ, וְיָשֹׁן מִפְּנֵי חָדָשׁ יוֹצִיא. וּבְדַלֵּי דַּלּוּת שֶׁהוּא נִכְנָע בְּיוֹתֵר וְתָמִיד עֵינָיו נְשׂוּאוֹת אֶל ה', נֶאֱמַר בּוֹ "וְנֶפֶשׁ כִּי תַקְרִיב", כִּי לֹא זוֹ שֶׁמַּשְׁלִיךְ מִתּוֹכוֹ כָּל תּוֹעֵבָה וּמִרְמָה, אֶלָּא כָּל נַפְשׁוֹ הוּא מַקְרִיב כְּלִיל לַה', וְכֻלּוֹ נַעֲשָׂה בְּרִיָּה חֲדָשָׁה. לְכָךְ נֶאֱמַר בְּמִנְחָה זוֹ "קֹדֶשׁ קָדָשִׁים מֵאִשֵּׁי ה'", רָצָה לוֹמַר יוֹתֵר מֵאִשֵּׁי ה' שֶׁנִּזְכְּרוּ לְמַעְלָה.

פסוק יא

כִּי כָל שְׂאֹר וְכָל דְּבַשׁ לֹא תַקְטִירוּ וְגוֹ', קָרְבַּן רֵאשִׁית תַּקְרִיבוּ אֹתָם לַה' וְאֶל הַמִּזְבֵּחַ לֹא יַעֲלוּ לְרֵיחַ נִיחֹחַ. פֵּרֵשׁ רַשְׁ"י שְׁתֵּי הַלֶּחֶם שֶׁל עֲצֶרֶת בָּאִים מִן הַשְּׂאוֹר וּבְכוּרִים מִן הַדְּבַשׁ. בֵּאוּר הַדְּבָרִים, כִּי כָל אָדָם יֵשׁ לוֹ תַּאֲוָה לְכָל חֶמְדּוֹת הָעוֹלָם הַזֶּה הַמְּכֻנִּים בִּדְבַשׁ, כִּי כְּמוֹ

שֶׁהַדָּבָשׁ מָתוֹק לַחֵיךְ וְרִבּוּיוֹ מַזִּיק, כָּךְ כָּל חֲמָדוֹת הָעוֹלָם הַזֶּה הֵם הֶכְרֵחִיִּים וְרִבּוּיָם מַזִּיק. וְזֹאת הָעֵצָה הַיְּעוּצָה, שֶׁיִּשְׁתַּמֵּשׁ הָאָדָם בַּמֻּכְרָחוֹת וְהַמּוֹתָר יַחֲרִים. וְהַשְּׁאֹר הוּא דָּגְמָא אֶל הַיֵּצֶר הָרָע, כְּמוֹ שֶׁאָמַר ר' אֶלְכְּסַנְדְּרִי בִּתְפִלָּתוֹ (ברכות יז.): רְצוֹנֵנוּ לַעֲשׂוֹת רְצוֹנֶךָ אֶלָּא שֶׁשְּׁאוֹר שֶׁבָּעִסָּה מְעַכֵּב. וּשְׁנֵי אֵלּוּ הֶכְרֵחִיִּים לִמְצִיאוּת הָאָדָם, כִּי אִם לֹא יִשְׁתַּמֵּשׁ בִּצְרָכָיו הַהֶכְרֵחִיִּים הַמֻּכָנִים בִּדְבַשׁ – יָמוּת וְלֹא יִחְיֶה וְלֹא יִהְיוּ אֲבָרָיו חֲזָקִים אַף בְּרִיאִים לְהַטְרִיחַ בְּמִצְוַת ה'. וְאִלְמָלֵא הַיֵּצֶר הָרַע, לֹא הָיָה הָאָדָם נוֹשֵׂא אִשָּׁה וְלֹא בוֹנֶה בַּיִת, וְנִמְצָא הָעוֹלָם חָרֵב. וּשְׁנֵי אֵלּוּ קוֹדְמִים בִּזְמַן אֶל עֶסֶק הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת, כִּי אִם לֹא יֹאכַל תְּחִלָּה קֶמַח אֵין תּוֹרָה, אֲבָל עֶסֶק הַתּוֹרָה רֵאשִׁית בַּמַּחֲשָׁבָה וּבַמַּעֲלָה, לְפִי שֶׁהַשְּׁאוֹר וְהַדְּבַשׁ שֶׁהִזְכַּרְנוּ אֵין בָּהֶם שְׁלֵמוּת מִצַּד עַצְמָם לֶעָלוֹת לְרֵיחַ נִיחוֹחַ לַה', אַף שֶׁהֵם רֵאשִׁית וְהַתְחָלָה אֶל הָאָדָם שֶׁעַל יָדָם הוּא יָכוֹל לָבֹא לִידֵי שְׁלֵמוּת הַנֶּפֶשׁ.

עַל כֵּן נֶאֱמַר "כָּל שְׂאֹר וְכָל דְּבַשׁ לֹא תַקְטִירוּ מִמֶּנּוּ אִשֶּׁה לַה'". כִּי מִצַּד עַצְמָם אֵין בָּהֶם שׁוּם צַד שְׁלֵמוּת אֲשֶׁר יַעֲלֶה לְרֵיחַ נִיחוֹחַ לַה', אַךְ "קָרְבַּן רֵאשִׁית תַּקְרִיבוּ אֹתָם", כְּדֵי לְהוֹרוֹת שֶׁהֵם רֵאשִׁית וְהַתְחָלָה אֶל הָאָדָם לַהֲבִיאוֹ לִידֵי הַשְׁלֵמוּת הָאֲמִתִּי אֲשֶׁר אִי אֶפְשָׁר לְהַשִּׂיגוֹ בְּלִעְדָם. וּמִזֶּה הַטַּעַם אֵין מַקְרִיבִין מֵהֶם כִּי אִם הַשְּׁאוֹר לְקָרְבַּן רֵאשִׁית בְּיוֹם מַתַּן תּוֹרָה, כִּי הַתּוֹרָה כְּמוֹ תַּבְלִין אֶל הַיֵּצֶר הָרַע, וְהִיוּ שְׁתֵּי הַלֶּחֶם שֶׁל עֲצֶרֶת מִן הֶחָמֵץ, כִּי הַתּוֹרָה שֶׁנִּתְּנָה בּוֹ, רְפָאוּת תִּהְיֶה לְשָׁרְךָ, וְהַבְּכּוּרִים בָּאִים מִן הַדְּבַשׁ כִּי בִּזְמַן שֶׁיִּתֵּן אֶל ה' רֵאשִׁית פְּרִי אַדְמָתוֹ מִכָּל מַאֲכָל אֲשֶׁר יֵאָכֵל, אָז יֹאכַל כָּל יָמָיו חֻלִּין שֶׁנַּעֲשׂוּ עַל טָהֳרַת הַקֹּדֶשׁ, כִּי זֶה הוֹרָאָה שֶׁאֲכִילָתוֹ עַל כַּוָּנָה זוֹ, שֶׁהַשְׁלֵמוּת הָאֲמִתִּי הוּא רֹאשׁוֹן אֲצִלוֹ בְּמַחֲשָׁבָה. וְכֵן טַעַם הַבְּכּוּרִים הוּא לְשַׁבֵּר תַּאֲוָתוֹ, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בע"ה בְּפָרָשַׁת כִּי תָבֹא.

פסוק יג

וְכָל־קָרְבַּן מִנְחָתְךָ בַּמֶּלַח תִּמְלָח. כְּדֵי לְהַמְלִיךְ אֶת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל כָּל הַהֶפְכִים הַנִּרְאִים בָּעוֹלָם, וְגָרְמוּ לְרַבִּים לָצֵאת לְמִינוּת לוֹמַר מֵהַתְחָלָה אַחַת לֹא יָצְאוּ שְׁנֵי הֶפְכִים. וְהִנֵּה מֶלַח יֵשׁ בְּטִבְעוֹ דָּבָר וְהֶפְכּוֹ, כִּי יֵשׁ בּוֹ כֹּחַ הָאֵשׁ וְהַחֲמִימוּת וְתוֹלְדוֹת הַמַּיִם, עַד שֶׁאָמְרוּ חַכְמֵי הַקַּבָּלָה שֶׁהוּא כְּנֶגֶד מִדַּת הַדִּין וּמִדַּת הָרַחֲמִים. עַל כֵּן נִקְרָא "בְּרִית אֱלֹהֶיךָ", כִּי בְּהַקְרָבָה זוֹ כּוֹרְתִים בְּרִית עִם ה' לְהַשְׁלִיטוֹ עַל כָּל הַהֶפְכִים. וְכָל הַמְּנָחוֹת חוּץ מִשֶּׁל כֹּהֵן הָיוּ נֶאֱכָלִים לַכֹּהֲנִים, וְזֶה הוּא כְּמוֹ צְדָקָה שֶׁנִּמְשָׁלָה לַמֶּלַח הַמַּעֲמִיד וּמְקַיֵּם אֶת הַבָּשָׂר, כָּךְ מֶלַח מָמוֹן חָסֵר (כתובות סו:), וְהַצְּדָקָה שֶׁבַּקָּרְבָּן גְּדוֹלָה מִן הַקָּרְבָּן עַצְמוֹ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (משלי כא ג) "עֲשֹׂה צְדָקָה וּמִשְׁפָּט נִבְחָר לַה' מִזָּבַח". וְעַל זֶה אָמַר **עַל כָּל קָרְבָּנְךָ תַּקְרִיב מֶלַח**, שֶׁהַמֶּלַח הוּא הָעוֹלֶה עַל כָּל הַקָּרְבָּנוֹת וְנִבְחָר לַה' מִזָּבַח. וּפְשׁוּטוֹ **עַל כָּל קָרְבָּנְךָ** קַאי גַּם עַל הַבָּשָׂר.

פרק ד

פסוק ב

נֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא. מְצִינוּ שִׁלְשָׁה לְשׁוֹנוֹת בַּחוֹטְאִים: כִּי, אִם, אֲשֶׁר. בְּיָחִיד הַחוֹטֵא כְּתִיב "נֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא", וּבְרַבִּים הַחוֹטְאִים נֶאֱמַר (ד יג) "וְאִם כָּל עֲדַת יִשְׂרָאֵל יִשְׁגּוּ", וּבְנָשִׂיא כְּתִיב (ד כב) "אֲשֶׁר נָשִׂיא יֶחֱטָא". וְאָמְרוּ הַמְפָרְשִׁים שֶׁלְּשׁוֹן "כִּי" מוֹרֶה יוֹתֵר עַל וַדַּאוּת מִן לְשׁוֹן אִם, וּלְשׁוֹן אֲשֶׁר מוֹרֶה יוֹתֵר עַל הַדַּאוּת מִן לְשׁוֹן כִּי. לְפִיכָךְ בְּחֵטְא הָרַבִּים שֶׁהוּא דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מָצוּי שֶׁרַבִּים יַסְכִּימוּ עַל הַחֵטְא, לְכָךְ נֶאֱמַר "אִם כָּל עֲדַת יִשְׂרָאֵל יִשְׁגּוּ", שֶׁהוּא מוֹרֶה עַל הַסָּפֵק. וְכֵן בְּכֹהֵן מָשׁוּחַ נֶאֱמַר (ד ג) "אִם הַכֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ יֶחֱטָא", כִּי רָחוֹק הוּא וּבִלְתִּי שָׂכִיחַ שֶׁהַכֹּהֵן הַמָּשׁוּחַ אוֹ רַבִּים יֶחֱטָאוּ. אֲבָל סְתָם יְחִיד בְּנָקֵל יָבֹא לִידֵי חֵטְא, עַל כֵּן נֶאֱמַר "נֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא", שֶׁלְּשׁוֹן "כִּי" מוֹרֶה עַל דָּבָר שֶׁקָּרוֹב לְוַדַּאי שֶׁיִּהְיֶה כֵּן. אֲבָל הַנָּשִׂיא הַמִּתְנַשֵּׂא לְכָל רֹאשׁ וְנוֹהֵג נְשִׂיאָתוֹ בְּרָמָה, מִתּוֹךְ רוּם לְבָבוֹ וַדַּאי יָבֹא לִידֵי חֵטְא, לְכָךְ נֶאֱמַר "אֲשֶׁר נָשִׂיא יֶחֱטָא", כִּי לְשׁוֹן "אֲשֶׁר" מוֹרֶה עַל דָּבָר שֶׁוַּדַּאי יִהְיֶה וְאֵין בּוֹ סָפֵק. וְכֵן תִּמְצָא בְּסֵפֶר הַזֹּהַר וּבְרֵבֵנוּ בְּחַיֵּי וּבְתוֹלְדוֹת יִצְחָק. וְקָשֶׁה לִי עַל זֶה, אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר (ד כז) "וְאִם נֶפֶשׁ אַחַת תֶּחֱטָא", לָמָּה הִזְכִּיר אֵצֶל הַיָּחִיד פַּעַם לְשׁוֹן "אִם" וּפַעַם לְשׁוֹן "כִּי"? וְעוֹד קָשֶׁה, לָמָּה אָמַר "נֶפֶשׁ אַחַת", כִּי בְּאָמְרוֹ "נֶפֶשׁ" יָדַעְנוּ שֶׁהִיא אַחַת וְלֹא שְׁתַּיִם? וְאִם דֶּרֶךְ הַכָּתוּב לוֹמַר "נֶפֶשׁ אַחַת", אִם כֵּן לָמָּה אָמַר "נֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא" וְלֹא אָמַר אַחַת? וְנִרְאֶה לוֹמַר שֶׁבְּנֹהַג שֶׁבָּעוֹלָם שֶׁכָּל יָחִיד הַחוֹטֵא בִּשְׁגָגָה, חוֹטֵא בִּדְבָרִים שֶׁהוּא רוֹאֶה רַבִּים נִכְשָׁלִים וְאֵינָן נִזְהָרִים בַּדָּבָר הַהוּא, עַל כֵּן הוּא טוֹעֶה לוֹמַר שֶׁלֹּא יִקֵּרֵהוּ עָוֹן בַּדָּבָר, וּמְעוּטָא דְּמְעוּטָא הוּא שֶׁיֵּשׁ לְךָ אֵיזֶה יָחִיד חוֹטֵא אַף בְּדָבָר שֶׁאֵינוֹ רוֹאֶה רַבִּים נִכְשָׁלִים בַּדָּבָר הַהוּא וְהוּא יָחִיד בַּדָּבָר, וְזֶה דָּבָר שֶׁאֵינוֹ שָׂכִיחַ וְדַעְתּוֹ חֵיצוֹנִית. לְכָךְ נֶאֱמַר (ד כז) "וְאִם נֶפֶשׁ אַחַת תֶּחֱטָא", רָצָה לוֹמַר שֶׁיִּהְיֶה הַחוֹטֵא נֶפֶשׁ אַחַת לְבַד וְלֹא יִהְיֶה לוֹ דְּמְיוֹן וְחָבֵר בֵּין הַבְּרִיּוֹת, זֶה דָּבָר בִּלְתִּי שָׂכִיחַ, עַל כֵּן נֶאֱמַר בּוֹ לְשׁוֹן "אִם", הַמּוֹרֶה עַל הַסָּפֵק, כְּדֶרֶךְ שֶׁנֶּאֱמַר בְּכֹהֵן מָשׁוּחַ וּבַסַּנְהֶדְרִין. אֲבָל כְּשֶׁאָמַר "נֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא" לֹא הִזְכִּיר לְשׁוֹן "אַחַת" לְפִי שֶׁזֶּה מְדַבֵּר בְּיָחִיד הַחוֹטֵא בִּדְבָרִים שֶׁרוֹאֶה שֶׁרַבִּים אֵינָן נִזְהָרִים בּוֹ, עַל כֵּן הַדָּבָר שָׂכִיחַ וְקָרוֹב לְוַדַּאי שֶׁגַּם הוּא יִכָּשֵׁל בּוֹ, לְכָךְ נֶאֱמַר בּוֹ לְשׁוֹן "כִּי". וְכִדְמוּת רְאָיָה לָזֶה מַה שֶּׁנֶּאֱמַר "וְאִם נֶפֶשׁ אַחַת תֶּחֱטָא בִּשְׁגָגָה מֵעַם הָאָרֶץ", רָצָה לוֹמַר שֶׁהוּא נִבְדָּל בְּחֵטְא זֶה מִן עַם הָאָרֶץ שֶׁאֵינוֹ רוֹאֶה אֲחֵרִים עוֹשִׂים וְעוֹשֶׂה, אֲבָל אֵצֶל לְשׁוֹן "כִּי" לֹא נֶאֱמַר "מֵעַם הָאָרֶץ".

וְעַל צַד הָרֶמֶז יֵשׁ לוֹמַר שֶׁלְּכָךְ נֶאֱמַר "בִּשְׁגָגָה מֵעַם הָאָרֶץ", לוֹמַר לְךָ דַּוְקָא אֵצֶל עַם הָאָרֶץ נֶחְשַׁב לִשְׁגָגָה אֲבָל שִׁגְגַת תַּלְמִיד חָכָם עוֹלָה זָדוֹן, וְהוּא רֶמֶז נָכוֹן. וּמַה שֶּׁנֶּאֱמַר "וְאִם נֶפֶשׁ

כִּי תֶחֱטָא" (ה יז) הִזְכִּיר "אִם" וְ"כִי", לְפִי שֶׁזֶּה מְדַבֵּר בְּאָשָׁם תָּלוּי, וְהִזְכִּיר בּוֹ לְשׁוֹן "כִּי", לְפִי שֶׁמְּדַבֵּר בְּיָחִיד הַקָּרוֹב לְוַדַּאי שֶׁיָּבֹא לִידֵי חֵטְא. אָמְנָם מִצַּד עֶצֶם הַחֵטְא הִזְכִּיר לְשׁוֹן "אִם", כִּי חֵטְא כָּזֶה אֵינוֹ שָׂכִיחַ שֶׁיִּהְיוּ לְפָנָיו שְׁתֵּי חֲתִיכוֹת אֲחַת שֶׁל שֶׁמֶן וְכוּ'. דָּבָר אַחֵר, לְכָךְ נֶאֱמַר "וְאִם נֶפֶשׁ אַחַת תֶּחֱטָא", לְפִי שֶׁמְּדַבֵּר בְּיָחִיד הַפּוֹרֵשׁ עַצְמוֹ מִן הַצִּבּוּר, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "מֵעַם הָאָרֶץ", שֶׁהוּא פּוֹרֵשׁ עַצְמוֹ מֵעַם הָאָרֶץ וְאֵינוֹ יוֹשֵׁב בְּתוֹךְ עַמֵּי הָאָרֶץ, כִּי הוּא יָרֵא פֶּן יִלְמֹד מִמַּעֲשֵׂיהֶם, וְאֵינוֹ בָּזֶה קָרוֹב לְוַדַּאי שֶׁיָּבֹא לִידֵי חֵטְא, עַל כֵּן נֶאֱמַר לְשׁוֹן "אִם" הַמּוֹרֶה עַל הַסָּפֵק.

פסוק כ

וְנִסְלַח לָהֶם. מַה שֶּׁלֹּא נֶאֱמַר לְשׁוֹן סְלִיחָה בְּכֹהֵן הַמָּשׁוּחַ כְּדֶרֶךְ שֶׁהִזְכִּיר לְשׁוֹן סְלִיחָה בְּקָהָל וְנָשִׂיא וְיָחִיד, פֵּרֵשׁ הָרַמְבַּ"ן שֶׁלִּרְבּ מַעֲלַת הַכֹּהֵן לֹא יִתְכַּפֵּר לְגַמְרֵי, כִּי מַלְאַךְ ה' צְבָאוֹת הוּא (מלאכי ב יז) וְגָדוֹל עֲוֹנוֹ מִנְּשֹׂא, עַד שֶׁיִּתְפַּלֵּל וְיִתְחַנֵּן לֵאלֹהָיו. וּמהרי"א כָּתַב שֶׁמֹּה שֶׁנֶּאֱמַר בְּחַטַּאת הַקָּהָל "וְנִסְלַח לָהֶם" קְאֵי עַל הַכֹּהֵן וְעַל הַקָּהָל, וְכוּלָּם יַחַד לְפִי שֶׁשְּׁנֵיהֶם חָטְאוּ בְּדָבָר הוֹרָאָה שֶׁהִתִּירוּ הָאָסוּר.

וְלִי נִרְאֶה שֶׁלְּכָךְ לֹא נֶאֱמַר סְלִיחָה בְּכֹהֵן מָשׁוּחַ, לְפִי שֶׁכָּל הַמַּחֲטִיא הָרַבִּים חֵטְא הָרַבִּים תָּלוּי בּוֹ, וּבְכֹהֵן מָשׁוּחַ נֶאֱמַר "אִם הַכֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ יֶחֱטָא לְאַשְׁמַת הָעָם", פֵּרֵשׁ רַשִׁ"י שֶׁחָטְאוּ אַשְׁמַת הָעָם הוּא, שֶׁהֵם תְּלוּיִין בּוֹ לְכַפֵּר עֲלֵיהֶם וְנַעֲשָׂה מְקֻלְקָל. וְיוֹתֵר נָכוֹן לְפָרֵשׁ "לְאַשְׁמַת הָעָם" שֶׁהוּא בִּכְלַל מַחֲטִיא הָרַבִּים, כִּי מִמֶּנּוּ יִרְאוּ וְכֵן יַעֲשׂוּ בְּקַל וָחֹמֶר. עַל כֵּן לֹא נֶאֱמַר בּוֹ "וְנִסְלַח לוֹ", כִּי אע"פ שֶׁהַקָּרְבָּן יַסְפִּיק לְהַסִּיר מֵעָלָיו חֶטְאוֹ וְסָר עֲוֹנוֹ, מִכָּל מָקוֹם נִשְׁאַר עֲדַיִן רֹשֶׁם חֵטְא הָרַבִּים הַתָּלוּי בּוֹ, וְלָזֶה אֵין סְלִיחָה. וְאַל תִּשְׁיבֵנִי מִמַּה שֶּׁנֶּאֱמַר לְשׁוֹן סְלִיחָה בְּנָשִׂיא הַחוֹטֵא, הֵינוּ לְפִי שֶׁאֵין לְמַדִּין מִמֶּנּוּ אֲחֵרִים כְּלָל, וְאִדְּרַבָּא תּוֹלִין חֵטְא בְּנִשְׂיאָתוֹ, לוֹמַר שֶׁבַּעֲבוּר שֶׁנָּהַג נְשִׂיאָתוֹ בְּרָמָה עַל כֵּן בָּא לִידֵי חֵטְא, כִּי הַכֹּל יוֹדְעִין שֶׁגַּסּוּת הָרוּחַ שֶׁבָּאָדָם מַעֲבִירוֹ עַל דַּעַת קוֹנוֹ, וְאִם כֵּן אֵין לְמַדִּין מִמֶּנּוּ הַחֵטְא, וְאִדְּרַבָּא שֶׁלְּמַדִּין מִמֶּנּוּ דֶּרֶךְ הִתְּשׁוּבָה, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "אֲשֶׁר נָשִׂיא יֶחֱטָא" פֵּרֵשׁ רַשִׁ"י אַשְׁרֵי הַדּוֹר כּוֹ'. וּמַה שֶּׁנֶּאֱמַר לְשׁוֹן סְלִיחָה בְּפָרָשַׁת "וְאִם כָּל עֲדַת יִשְׂרָאֵל יִשְׁגּוּ". מִמַּה נַּפְשָׁךְ, אִם הַפָּרָשָׁה מְדַבֶּרֶת בְּעֵדָה שְׁלֵמָה שֶׁחָטְאוּ כֻּלָּם מַמָּשׁ, אֵז אֵין כָּאן מַחֲטִיאֵי הָרַבִּים, שֶׁהֲרֵי כֻּלָּם חָטְאוּ כְּאֶחָד, וְאִם הַפָּרָשָׁה מְדַבֶּרֶת בְּסַנְהֶדְרִין, כְּמוֹ שֶׁלָּמְדוּ מִגְּזֵרָה שָׁוָה דְּעֵדָה עֵדָה, אִם כֵּן הָעֵדָה לֹא חָטְאוּ כֻּלּוּם, כִּי כְּבָר צִוָּה לָהֶם הקב"ה שֶׁיִּשְׁמְעוּ בְּקוֹל מוֹרֵיהֶם, וְאִם הֵמָּה חָטְאוּ וַיֹּרוּ הַמּוֹרִים בְּטָעוּת, אֵלֶּה הַצֹּאן מֶה עָשׂוּ. וְאִם כֵּן אֵין כָּאן מַחֲטִיאֵי הָרַבִּים. וְאִם נַפְשָׁךְ לוֹמַר שֶׁזֶּה נִקְרָא מַחֲטִיאֵי הָרַבִּים, נוֹכַל לוֹמַר שֶׁלְּכָךְ מְסַיֵּם וְאָמַר "חַטַּאת הַקָּהָל הִיא", לוֹמַר שֶׁאע"פ שֶׁנֶּאֱמַר "וְנִסְלַח לָהֶם", מִכָּל מָקוֹם אֵין זֶה סְלִיחָה, שֶׁהֲרֵי חַטַּאת הַקָּהָל הִיא,

וְאוֹתוֹ רֹשֶׁם נִשְׁאַר קַיָּם, וּכְאִלּוּ אָמַר שֶׁהַכֹּל נִסְלָח לָהֶם חוּץ מִמַּה שֶׁחִטְּאוּ הַקָּהָל הִיא, אוֹתוֹ חֵטְא נִשְׁאַר קַיָּם. וְכָל זֶה אַזְהָרָה גְּדוֹלָה לְמוֹרֵי הוֹרָאוֹת וְלִגְדוֹלֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁיִּהְיוּ נִזְהָרִים בְּמַעֲשֵׂיהֶם בְּיוֹתֵר, כִּי שִׁגְגַת תַּלְמוּד עוֹלָה זָדוֹן, כִּי מַה שֶּׁהוּא עוֹשֶׂה בְּשׁוֹגֵג גּוֹרֵם שֶׁמְּמֻנּוּ יִרְאוּ וְכֵן יַעֲשׂוּ בְּמֵזִיד, כִּי לֹא יֵדְעוּ שֶׁשִּׁגְגָה הִיא לָהֶם.

פרק ה

פסוק יז

וְלֹא יָדַע וְאָשֵׁם וְנָשָׂא עֲוֹנוֹ. רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר: עֲנַשׁ הַכָּתוּב אֶת מִי שֶׁלֹּא יָדַע, קַל וָחֹמֶר אֶת מִי שֶׁיָּדַע. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: אִם נַפְשְׁךָ לֵידַע מַתַּן שְׂכָרָן שֶׁל מִצְוֹת, צֵא וּלְמַד מִן אָדָם הָרִאשׁוֹן כּוּ', הַיּוֹשֵׁב לוֹ מִן הַפְּגוּלִין וְהַנּוֹתָרוֹת וְהַמִּתְעַנֶּה בְּיוֹם כִּפּוּרִים כּוּ' (תו"כ ויקרא שסג). יֵשׁ לְהִתְבּוֹנֵן לָמָּה נָקַט דַּוְקָא שְׁלֹשָׁה אֵלֶּה, וְנִרְאֶה לְפִי שֶׁאָדָם הָרִאשׁוֹן הָיָה נִכְשָׁל בַּאֲכִילָה שֶׁל אִסּוּר, עַל כֵּן אָמַר בְּהֶפְכּוֹ, הַנִּזְהָר בַּאֲכִילָה שֶׁל אִסּוּר יֵשׁ שָׁלֹשׁ מַדְרֵגוֹת: כִּי הַיּוֹשֵׁב לוֹ מִן הַפְּגוּלִין הוּא שֵׁם כּוֹלֵל לְכָל אֲכִילָה שֶׁל אִסּוּר כִּי פִּגּוּל הוּא, וְלֹא זוֹ שֶׁאֵינוֹ אוֹכֵל אֲכִילָה שֶׁל אִסּוּר כְּאָדָם הָרִאשׁוֹן, אֶלָּא אֲפִלּוּ מִן הַמֻּתָּר בְּפִיו אֵינוֹ אוֹכֵל כִּי אִם הַמֻּכְרָחוֹת, וּמִתְרַחֵק מִן הַנּוֹתָר וְאֵינוֹ אוֹכֵל שׁוּם מוֹתָרוֹת יֶתֶר עַל הַמֻּכְרָחוֹת, כִּי הַצַּדִּיק אֵינוֹ אוֹכֵל כִּי אִם לְשׂוֹבַע נַפְשׁוֹ לְקִיּוּם הַגּוּף לְבַד. וְאַחַר כְּךָ אָמַר: לֹא זוֹ שֶׁאֵינוֹ אוֹכֵל מוֹתָרוֹת, אֶלָּא אֲפִלּוּ מִן הַמֻּכְרָחוֹת הוּא מִתְרַחֵק לִפְעָמִים, וְהוּא הַמִּתְעַנֶּה בְּיוֹם כִּפּוּרִים כְּדֵי לְמָרֵק חֲמְרוֹ בְּכוּר עָנְיִ, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. וּמִן הָאֲכִילָה תַּקִּישׁ גַּם אֶל שְׁאָר תַּשְׁמִישֵׁי הָאָדָם וּצְרָכָיו. וּמַה שֶּׁסָּמַךְ רַבִּי יוֹסֵי דִּבָּרָיו לְפָרָשָׁה זוֹ, נִרְאֶה לִי שֶׁבָּא לְתָרֵץ מַה שֶּׁנֶּאֱמַר "אָשֵׁם הוּא אָשֹׁם אָשַׁם לַה'", שְׁלֹשָׁה אֲשָׁמוֹת אֵלּוּ מַה טִּיבָם? אֶלָּא שֶׁבָּא לוֹמַר שֶׁאִם נֶאְשַׁם בְּמַה שֶּׁאָכַל פִּגּוּל, קַל וָחֹמֶר שֶׁיֶּאְשַׁם לֶאֱכֹל מוֹתָרוֹת מִן הַמֻּתָּר בְּפִיו, וְקַל וָחֹמֶר שֶׁלֹּא יִתְעַנֶּה. וּמִכְּלַל זֶה אַתָּה לָמֵד לְהִזָּהֵר בִּשְׁלָשְׁתָּן מַה שְּׂכָרוֹ.

פסוק כא

נָפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא וּמָעֲלָה מַעַל בַּה'. כָּאן הִקְדִּים חֵטְא לְמַעִילָה, וּבְגֵזֶל הֶקְדֵּשׁ (בפסוק טו) הִקְדִּים מְעִילָה לַחֵטְא, לְפִי שֶׁפָּרָשָׁה זוֹ מְדַבֶּרֶת בְּכוֹפֵר מָמוֹן חֲבֵרוֹ וְאַחַר כְּךָ נִשְׁבַּע לַשֶּׁקֶר, וַהֲרֵי חֵטְא לַחֲבֵרוֹ חֵטְא אֶחָת, וְלַשְּׁמַיִם חֵטְאוֹ כָּפוּל, כִּי מִצַּד הַגְּזֵלָה עָבַר עַל מִצְוַת ה' וְאַחַר כָּךְ נִשְׁבַּע לַשֶּׁקֶר, וְזֶהוּ שֶׁאָמַר **נָפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא** הֵיינוּ בַּעֲמִיתוֹ, **וּמָעֲלָה מַעַל בַּה'** שְׁתֵּי מְעִילוֹת כָּאֲמוּר. וּלְשׁוֹן מְעִילָה שַׁיָּךְ בְּיוֹתֵר כְּלַפֵּי מַעְלָה, כְּמוֹ שֶׁפֵּרֵשׁ רַשִׁ"י אֵין מְעִילָה אֶלָּא שִׁנּוּי כּוּ', כִּי טוֹב ה' לַכֹּל וְהוּא לֹא כִּגְמוֹל יָדוֹ הֵשִׁיב לוֹ, וְהוּא מְשַׁנֶּה וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה לוֹ. אֲבָל אֵצֶל בֶּן אָדָם אֵין שַׁיָּךְ לְשׁוֹן מְעִילָה, כִּי מָה טּוֹבָה הֵטִיב לוֹ בְּפִקָּדוֹן אוֹ בְּגֵזֶל.

אֲבָל בְּגֶזֶל הַקֹּדֶשׁ הִקְדִּים מְעִילָה, כִּי מִיָּד כְּשֶׁאָכַל וְנֶהֱנָה מִן הַהֶקְדֵּשׁ מָעַל בַּה', כִּי שָׁלַח יָדוֹ בְּשֶׁלְחָן גָּבוֹהַּ. וְכָפַל הַמְּעִילָה לְרַבּוֹת הַנֶּהֱנֶה בְּלֹא אֲכִילָה כְּפֵרֵשׁ רַשִׁ"י. וְאַחַר כָּךְ אָמַר "וְחָטְאָה", כִּי חָטָא גַּם לָאָדָם, כִּי גָּזַל חֵלֶק הַכֹּהֲנִים, כִּי מִן הַקֳּדָשִׁים הַמָּה יִקְחוּ חֶלְקָם. וְעַל צַד הָרָמֶז אָמַר "נֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא וּמָעֲלָה מַעַל בַּה' וְכִחֵשׁ בַּעֲמִיתוֹ בְּפִקָּדוֹן" כִּי בְּכָל לַיְלָה הָאָדָם מַפְקִיד רוּחוֹ בְּיַד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְאַף עַל פִּי שֶׁהַנְּשָׁמָה חַיֶּבֶת לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כִּי עַל יְדֵי הָעֲוֹנוֹת הִיא נִרְדֶּפֶת עַד חוֹבָה, מִכָּל מָקוֹם אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְעַכֵּב פִּקָּדוֹנוֹ וּמַחֲזִירוֹ לוֹ כְּעֵין שֶׁנִּתְּנָה לוֹ. וְזֶה הַמְכַחֵשׁ בְּפִקָּדוֹן חֲבֵרוֹ אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ חַיָּב לוֹ, לֹא כִּגְמוֹל יָדוֹ הֵשִׁיב לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וּלְפִי זֶה הַנֶּפֶשׁ הַחוֹטֵאת בְּפִקָּדוֹן חֲבֵרוֹ מוֹעֵל בַּשְּׁלִישִׁי דְּהַיְנוּ בַּה', אֲשֶׁר צִוָּה לוֹ לְהַחֲזִיר פִּקָּדוֹנוֹ.

פסוק כג

וְהָיָה כִּי יֶחֱטָא וְאָשֵׁם. פֵּרֵשׁ רַשִׁ"י: כְּשֶׁיַּכִּיר בְּעַצְמוֹ לָשׁוּב בִּתְשׁוּבָה כוּ', כִּי כָל חוֹטֵא לְעוֹלָם לֹא יָשִׁים אָשָׁם נַפְשׁוֹ, וְדֶרֶךְ אִישׁ יָשָׁר בְּעֵינָיו, כִּי הוּא מוֹרֶה לְעַצְמוֹ הֶהֵת בְּכָל דְּרָכָיו לוֹמַר שֶׁזֶּה חַיָּב לוֹ מִמָּקוֹם אַחֵר לְפִי דִּמְיוֹנוֹ, אוֹ נִדְמֶה לוֹ כִּי עָשָׂה לוֹ אֵיזֶה עָוֶל, עַל כֵּן הוּא מְעַכֵּב פִּקָּדוֹנוֹ. לְפִיכָךְ בַּיּוֹם שֶׁיָּשִׁים אָשָׁם בְּנַפְשׁוֹ וְיַכִּיר טָעוּתוֹ וְכִי לֹא טוֹב עָשָׂה בְּעַמָּיו, זֶהוּ שֶׁאָמַר "וְאָשֵׁם", שֶׁיָּאֲשִׁים אֶת עַצְמוֹ, וּמוֹרֶה גַּם הוּא יוֹרֶה אִסּוּר לְעַצְמוֹ עַל יְדֵי שֶׁיַּכִּיר בַּחֲטָאָיו, וְאָז יַדַּאי יִתֵּן אֶל לִבּוֹ לָשׁוּב בִּתְשׁוּבָה. "וְהֵשִׁיב אֶת הַגְּזֵלָה אֲשֶׁר גָּזָל" – לֹא שֶׁיְּשַׁלֵּם דְּמֵי הַגְּזֵלָה, אֶלָּא אֶת אֲשֶׁר גָּזַל בְּעֵינוֹ. "וְשִׁלַּם אוֹתוֹ בְּרֹאשׁוֹ" וְגוֹ' – כִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְוַתֵּר עַל שֶׁלּוֹ וְאֵינוֹ מַקְפִּיד אִם יְאַחֵר זְמַן הֲבָאַת אֵיל אֲשָׁמוֹ לַה', עַל כֵּן צִוָּה לוֹ לְהַקְדִּים תַּשְׁלוּמִין לְאָדָם לִתֵּן לוֹ בְּרֹאשׁ אֶת כָּל שֶׁלּוֹ, וְאַחַר כָּךְ יָבִיא אֲשָׁמוֹ עַל הַשְּׁבוּעָה. "וַחֲמִשִׁיתָיו יוֹסֵף עָלָיו" – עַל שֶׁהָיוּ מְעוֹתָיו בְּטֵלִים אֶצְלוֹ.

וְעִנְיַן הַחֹמֶשׁ הוּא, לְפִי שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נוֹתֵן אֶל הָאָדָם זָהָב וְרֹב פְּנִינִים כְּדֵי שֶׁיִּבְזְבֵּז וְיִתֵּן מִשֶּׁלּוֹ לְשֵׁם ה' לַעֲנְיֵי עַמּוֹ, וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (כתובות נ) הָרוֹצֶה לְבַזְבֵּז אַל יְבַזְבֵּז יוֹתֵר מֵחֹמֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית כח כב) "עַשֵּׂר אֲעַשְּׂרֶנּוּ לְךָ", וְעִשּׁוּרָא בַּתְרָא כְּעִשּׁוּרָא קַמָּא. וְזֶה הָאִישׁ לֹא זוֹ שֶׁלֹּא בִּזְבֵּז לְתֵת מִמָּמוֹנוֹ חֹמֶשׁ לְצֹרֶךְ הֶקְדֵּשׁ אוֹ לְפַרְנָסַת חֲבֵרוֹ, אֶלָּא אַדַּרְבָּא גָּזַל מִשֶּׁל הֶקְדֵּשׁ אוֹ מִשֶּׁל חֲבֵרוֹ, עַל כֵּן הַדִּין נוֹתֵן לְהַעֲנִישׁוֹ בְּתוֹסֶפֶת חֹמֶשׁ, כִּי גְּזֹלַת הַקֶּרֶן יְכַפֵּר בַּהֲשָׁבַת הַגְּזֵלָה, וּמַה שֶּׁלֹּא נָתַן הַחֹמֶשׁ יְכַפֵּר לוֹ בְּמַה שֶּׁיּוֹסִיף חֹמֶשׁ.

פרק ו

פסוק ב

צַו אֶת אַהֲרֹן וְאֶת בָּנָיו לֵאמֹר. אֵין צַו אֶלָּא זְרוּז מִיָּד וּלְדוֹרוֹת. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן, בְּיוֹתֵר צָרִיךְ הַכָּתוּב לְזָרֵז בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חֶסְרוֹן כִּיס. אֵין זְרוּז כִּי אִם בְּמָקוֹם עֲצָלָה, וּכְתִיב (משלי יט טו) "עַצְלָה תַּפִּיל תַּרְדֵּמָה", וּכְתִיב (שם ו ט) "עַד מָתַי עָצֵל תִּשְׁכָּב". וְכָאן הוּא מְצֻוֶּה שֶׁיִּתְעַסֵּק בִּיקִידַת אֵשׁ כָּל הַלַּיְלָה עַד הַבֹּקֶר, וְיֵשׁ לָחוּשׁ שֶׁמִּצַּד הָעַצְלָה הַמְצוּיָה בָּאָדָם יָבֹא לִידֵי תַּרְדֵּמָה וְיִקָּלְקֵל הַקָּרְבָּן, עַל כֵּן הוּא צָרִיךְ זְרוּז. וְדוּגְמָא לָזֶה פֵּרֵשׁ הָרֹאשׁ"ם בְּעִנְיַן חֶסְרוֹן כִּיס, שֶׁאִכָּא צַעַר טוּבָא בִּיקִידַת הָאֵשׁ כָּל הַלַּיְלָה יוֹתֵר מִצַּעֲרוֹ שֶׁל חֶסְרוֹן כִּיס. וּמִכָּאן לָמְדוּ רז"ל (שבת כ.) לוֹמַר שֶׁסְּתָם כֹּהֲנִים זְרִיזִים הֵם, כִּי הַכָּתוּב זֵרְזָם בְּאָמְרוֹ "צַו אֶת אַהֲרֹן וְאֶת בָּנָיו לֵאמֹר" לְדוֹרוֹת, שֶׁכֻּלָּם יִהְיוּ מְזֹרָזִים בָּעֲבוֹדָה וְיַעֲבִירוּ שֵׁנָה מֵעֵינֵיהֶם וּתְנוּמָה מֵעַפְעַפֵּיהֶם, וְיִתְעַסְּקוּ בָּעֲבוֹדָה כָּל הַלַּיְלָה עַד הַבֹּקֶר.

וּבְעִנְיַן חֶסְרוֹן כִּיס הָאָמוּר כָּאן רַבּוּ הַדֵּעוֹת, וְאוֹסִיף לֶקַח טוֹב מִשֶּׁלִּי. לְפִי שֶׁהָעוֹלָה מְכַפֶּרֶת עַל הִרְהוּר הַלֵּב, וּמָצִינוּ בַּיְרוּשַׁלְמִי (תרומות ח סוף הלכה ד) מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי יוֹחָנָן דַּאֲבַד לֵיהּ כִּיסֵיתֵיהּ וּבְעוּן מִנֵּיהּ אוֹרַיְיתָא וְלָא יְדַע, אָמְרִין לֵיהּ וְכִי מִפְּנֵי דְּאָבְדָה כִּיסֵיתָךְ אָבְדָה דַּיְעָתָךְ, אָמַר לְהוּ דַּיְעָתָא בְּלִבָּא תַּלְיָא וְלִבָּא בְּכִיסָא תַּלְיָא. מִכָּאן רָאְיָה שֶׁחֶסְרוֹן כִּיס יְהוֹלֵל חָכָם וְיַאֲבֵד לֵב מַתָּנָה אֲשֶׁר נָתַן לוֹ אֱלֹהִים לַחֲשׁוֹב בַּחֲרוֹשֶׁת עֵץ חַיִּים, וְהִשִּׁיאוֹ לִבּוֹ לַחֲשׁוֹב וּלְהַרְהֵר בַּעֲבֵרָה. וְאִם לֹא עָשָׂה הַכֹּהֵן קָרְבָּן זֶה כַּמִּשְׁפָּט צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת אַחֵר, וְהָרִאשׁוֹן בָּטֵל וְאָבַד, כָּךְ פֵּרֵשׁ בַּחִזְקוּנִי. וְעַל יְדֵי חֶסְרוֹן כִּיס זֶה יֹאבַד דַּיְעָתּוֹ וְלִבּוֹ וְיָבֹא לִידֵי הִרְהוּר עֲבֵרָה, וְאָז לֹא יִהְיֶה גַּם הַקָּרְבָּן הַשֵּׁנִי כַּפָּרָה עַל הַהִרְהוּר, שֶׁהֲרֵי הוּא מִצְוָה הַבָּאָה בַּעֲבֵרָה, וְאֵיךְ יְכַפֵּר עַל הַהִרְהוּר וַהֲרֵי הַקָּרְבָּן מוֹסִיף לוֹ הִרְהוּר עֲבֵרָה עַל יְדֵי חֶסְרוֹן כִּיס. לְפִיכָךְ הַכֹּהֵן צָרִיךְ זְרוּז בְּיוֹתֵר בְּקָרְבַּן הָעוֹלָה דַּוְקָא.

דָּבָר אַחֵר, לְפִי שֶׁכָּל פָּרָשָׁה זוֹ צִוּוּי אֶל הַכֹּהֲנִים לֵאמֹר לְדוֹרוֹת, לְלַמְּדָם זֹאת תּוֹרַת הָעוֹלָה וְתוֹרַת הַחַטָּאת, וְכֵן כָּל תּוֹרַת הַקָּרְבָּנוֹת. וְהַלִּמּוּד מִסְתָּמָא הוּא בְּחִנָּם, כְּאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (נדרים לז) מָה אֲנִי בְּחִנָּם, אַף אַתֶּם בְּחִנָּם. וְעוֹד שֶׁהַכֹּהֲנִים מִסְתָּמָא אֵינָן עֲשִׁירִים, כִּי אֵין לָהֶם חֵלֶק בָּאָרֶץ, וַאֲרוּחָתוֹ דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ מִן שֻׁלְחַן גְּבוֹהַּ. וּמֵחֲמַת חֶסְרוֹן כִּיס שֶׁבָּהֶם, חָיְישִׁינַן שֶׁמָּא יְאַבְּדוּ דַּיְעָתָם הַתְּלוּיָה בַּכִּיס. עַל כֵּן בָּא לְזָרְזָם וְאָמַר "צַו אֶת אַהֲרֹן וְאֶת בָּנָיו לֵאמֹר", הַיְינוּ לֵאמֹר לְדוֹרוֹת וּלְלַמְּדָם זֹאת תּוֹרַת הָעוֹלָה, וְכֵן כָּל "זֹאת תּוֹרַת" הַנֶּאֱמָרִים בְּכָל הַפָּרָשָׁה. כִּי הַכֹּל תּוֹרַת כֹּהֲנִים הוּא, וְשִׂפְתֵי כֹהֵן יִשְׁמְרוּ דַעַת וְתוֹרָה יְבַקְשׁוּ מִפִּיהוּ (מלאכי ב ז). עַל כֵּן בָּא לְזָרְזָם לְחַזֵּק לִבָּם בְּתוֹרַת ה' לְלַמְּדָם לְדוֹרוֹת, וְשֶׁלֹּא

יִקָּרֵה לָהֶם כְּדֶרֶךְ שֶׁקָּרָה לְרַבִּי יוֹחָנָן, שֶׁבָּעוּ מִנִּיהּ אוֹרַיְתָא וְלֹא יָדַע, אֶלָּא כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (חגי ב יא) "שְׁאַל נָא אֶת הַכֹּהֲנִים תּוֹרָה" וְגוֹ', וְכִדְשָׁמוּאֵל דְּאָמַר לֹא אִשְׁתַּבַּשׁ כָּהֲנֵי (פסחים יז.).

אֶת אַהֲרֹן וְאֶת בָּנָיו. בְּכָל סֵדֶר וַיִּקְרָא לֹא הֻזְכַּר אַהֲרֹן כִּי אִם בְּנֵי אַהֲרֹן, וְאָמְרוּ בַּמִּדְרָשׁ שֶׁרָחֲקוֹ הקב"ה בַּעֲבוּר עֲוֹן הָעֶגֶל וּמֹשֶׁה קֵרְבוֹ בִּתְפִלָּתוֹ וְאָמַר: בּוֹר שְׁנוּאָה וּמֵימֶיהָ חֲבִיבִין כו' כִּדְאִיתָא בַּיְלְקוּט (צו תע ט). וְטַעְמוֹ שֶׁל דָּבָר, כִּי כָּל הַקָּרְבָּנוֹת שֶׁל פָּרָשַׁת וַיִּקְרָא מְדַבְּרִים עַל הָרֹב מֵאוֹתָן הַקָּרְבָּנוֹת הַבָּאִים עַל הַחֵטְא, וְאִלּוּ לֹא חָטְאוּ בָּעֶגֶל לֹא הָיוּ צְרִיכִים לְאוֹתָן קָרְבָּנוֹת כְּלָל, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה ז כב) "כִּי לֹא דִבַּרְתִּי אֶת אֲבוֹתֵיכֶם בְּיוֹם הוֹצִיאִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַל דִּבְרֵי עוֹלָה וָזָבַח". וְאָמְרוּ הַמְפָרְשִׁים, דָּוְקָא בְּיוֹם הוֹצִיאִי אוֹתָם קֹדֶם שֶׁחָטְאוּ בָּעֶגֶל לֹא צִוִּיתִים עַל דִּבְרֵי עוֹלָה וָזָבַח, אֲבָל אַחַר שֶׁחָטְאוּ בָּעֶגֶל צִוִּיתִים עַל מִשְׁכָּן וְקָרְבָּנוֹת כִּי הָיוּ צְרִיכִין אָז לְכַפָּרוֹת. וּלְפִי שֶׁאַהֲרֹן שֶׁעָשָׂה הָעֶגֶל הָיָה סִבָּה אֶל הַקָּרְבָּנוֹת, עַל כֵּן נִתְרַחֵק מֵעֲשָׂיָתָם, כִּי אֵין קָטֵגוֹר נַעֲשָׂה סָנֵגוֹר, עַד שֶׁקָּרְבוֹ מֹשֶׁה בִּתְפִלָּתוֹ וְאָמַר: לְעֵצִים חָלַקְתָּ כָּבוֹד בִּשְׁבִיל בָּנֵיהֶם, כִּדְתָנַן (תמיד כט.) "כָּל הָעֵצִים כְּשֵׁרִים לַמַּעֲרָכָה חוּץ מִשֶּׁל זַיִת וְגֶפֶן" וְכוּ', וְהוּא לְפִי שֶׁמַּקְרִיבִים עַל הַמִּזְבֵּחַ יַיִן וְשֶׁמֶן הַתּוֹלְדוֹת, עַל כֵּן נִצּוֹלוּ הָעֵצִים שֶׁהֵם אֲבִיהֶם שֶׁלֹּא יֵשְׁרְפוּ בַּמַּעֲרָכָה, כָּךְ אַהֲרֹן יִהְיֶה נִצּוֹל בִּשְׁבִיל בָּנָיו, כִּי אָמַר ה' לְהַשְׁמִיד כָּל פִּרְיוֹ, וְהוֹעִילָה תְּפִלַּת מֹשֶׁה לַחֲצָאִין, וּבַעֲבוּר הַחֵצִי שֶׁנִּשְׁרְפוּ יָצָא אֲבִיהֶם בְּדִימוֹס. וְהקב"ה הוֹדִיעַ דְּרָכָיו לְמֹשֶׁה שֶׁכָּךְ יִהְיֶה שֶׁיִּתְקַדֵּשׁ הַבַּיִת בְּבָנָיו שֶׁל אַהֲרֹן, וְעַל זֶה בָּנָה מֹשֶׁה יְסוֹד תְּפִלָּה זוֹ.

זֹאת תּוֹרַת הָעֹלָה הִוא הָעֹלָה עַל מוֹקְדָה. "הִוא הָעוֹלָה" מְיֻתָּר לְגַמְרֵי, וְהִסְכִּימוּ הַמְפָרְשִׁים לוֹמַר שֶׁבָּא לְהוֹדִיעַ שֶׁכָּל הָעוֹסֵק בְּתוֹרַת עוֹלָה כְּאִלּוּ הִקְרִיב עוֹלָה, וְעַל זֶה אָמַר "זֹאת תּוֹרַת הָעוֹלָה", הָעוֹסֵק בְּתוֹרַת הָעוֹלָה הִוא הָעוֹלָה, זֶהוּ טוֹב כְּמוֹ הַקְרָבַת הָעוֹלָה עַצְמָהּ, וְ"הִיא" קְרִינַן, "הוּא" מוּסָב עַל סֵפֶר הַתּוֹרָה, כִּי סֵפֶר לְשׁוֹן זָכָר וְתוֹרָה לְשׁוֹן נְקֵבָה, עַל כֵּן נֶאֱמַר "הוּא הָעוֹלָה" וְקָרִינַן "הִיא".

וְיֵשׁ אוֹמְרִים "הִוא הָעוֹלָה", שֶׁנֶּחְשָׁב לוֹ עֵסֶק הַתּוֹרָה שֶׁנִּקְרֵאת תּוֹשִׁיָּה, שֶׁמַּתֶּשֶׁת כֹּחוֹ שֶׁל אָדָם, כְּאִלּוּ הִקְרִיב הוּא אֶת עַצְמוֹ לְעוֹלָה. וְאַל תֹּאמַר שֶׁעֵסֶק הַתּוֹרָה דּוֹמֶה לְהַקְרָבַת עוֹלָה עַל דֶּרֶךְ הָעֲבָרָה, שֶׁהֲרֵי בֶּאֱמֶת אֵין כָּאן לֹא מוֹקֵד אֵשׁ וְלֹא מִזְבֵּחַ, תַּלְמוּד לוֹמַר "עַל מוֹקְדָה עַל הַמִּזְבֵּחַ", כִּי אֵשׁ הַתּוֹרָה אֲשֶׁר בְּקִרְבּוֹ דּוֹמָה לְאֵשׁ הַמִּזְבֵּחַ. וְהוֹדִיעַ לָנוּ הַכָּתוּב שֶׁזְּמַן הָעוֹלָה "כָּל הַלַּיְלָה עַד הַבֹּקֶר", וְעוֹד שֶׁ"עַד הַבֹּקֶר" מְיֻתָּר, לְלַמֵּד דַּעַת אֶת הָעָם עַל צַד הָרָמָז, כְּמוֹ שֶׁזְּמַן הָעוֹלָה כָּל הַלַּיְלָה עַד הַבֹּקֶר, כָּךְ הַזְּמַן הַמּוּכָן לָזֶה שֶׁהָעוֹסֵק בְּתוֹרַת עוֹלָה דּוֹמֶה כְּאִלּוּ הִקְרִיב עוֹלָה הוּא בִּזְמַן הַגָּלוּת שֶׁנִּמְשַׁל לַלַּיְלָה, כִּי אָז צְרִיכִים יִשְׂרָאֵל לְשַׁלֵּם פָּרִים שִׂפְתוֹתֵיהֶם. וְ"עַד הַבֹּקֶר" וְלֹא עַד בְּכָלָל, כִּי בִּזְמַן שֶׁיַּעֲלֶה בָּקָרָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל אָז יַעֲלוּ

עַל מִזְבַּח ה' פָּרִים מַמָּשׁ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים נא יז) "ה' שְׂפָתַי" וְגוֹ', וְאֵימָתַי אֲנִי מְבַקֵּשׁ שֶׁתְּקַבֵּל נִיב שְׂפָתַי, "כִּי לֹא תַחְפֹּץ זֶבַח וְאֶתֵּנָה" (תהלים נא יח). וּלְשׁוֹן "כִּי" מוֹרֶה עַל הַזְּמַן, וְרָצָה לוֹמַר כִּי יִהְיֶה זְמַן שֶׁלֹּא תַחְפֹּץ זֶבַח, וְעַל אוֹתוֹ זְמַן אֲנִי מְבַקֵּשׁ שֶׁתְּקַבֵּל אֲרֻשַּׁת שְׂפָתַי בְּמָקוֹם הַקְּרָבָן, כִּי ע"י הָעֵסֶק בְּתוֹרַת הַקְּרָבָנוֹת יָבֹא הָאָדָם גַּם כֵּן לִידֵי רוּחַ נִשְׁבָּרָה. זֶהוּ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (שם יט) "זִבְחֵי אֱלֹהִים רוּחַ נִשְׁבָּרָה לֵב נִשְׁבָּר וְנִדְכֶּה אֱלֹהִים לֹא תִבְזֶה". וּמִדְּקָאָמַר "לֹא תִבְזֶה" שְׁמַע מִנַּהּ שֶׁעֵסֶק הַקְּרָבָן עֲצָמוֹ נִבְחַר לַה' יוֹתֵר מִן הָעֵסֶק בְּתוֹרַת עוֹלָה. וּמַה שֶּׁאָמַר "זֹאת תּוֹרַת הָעֹלָה הִוא הָעֹלָה", הֵינוּ דַּוְקָא "כָּל הַלַּיְלָה", בַּגְּלוּת כְּשֶׁאֵין זֶבַח וּמִנְחָה, וְזֶהוּ שֶׁאָמַר אַחַר כָּךְ (שם כ-כא) "הֵיטֵיבָה בִרְצוֹנְךָ אֶת צִיּוֹן וְגוֹ' אָז תַּחְפֹּץ זִבְחֵי צֶדֶק אָז יַעֲלוּ עַל מִזְבַּחֲךָ פָּרִים".

וְיָכוֹל לִהְיוֹת שֶׁעַל זֶה נֶאֱמַר (ירמיה ז כא) "עוֹלוֹתֵיכֶם סְפוּ עַל זִבְחֵיכֶם וְאִכְלוּ בָשָׂר", שֶׁהַנָּבִיא מוֹכִיחָם שֶׁיָּבוֹאוּ בֵּית ה' בְּעוֹלוֹת וּשְׁלָמִים, שֶׁהַבָּשָׂר נֶאֱכָל לַבְּעָלִים, וְאַל תְּסַבְּבוּ חֻרְבַּן הַבַּיִת וּבִטּוּל הַקְּרָבָנוֹת, וְאַל תִּשְׁעֶנוּ עַל מִשְׁעֶנֶת קָנֶה רָצוּף אֲהֲבָה לוֹמַר שֶׁיְּכוֹלִים אָנוּ לִפְטֹר עַצְמֵנוּ מִן הַקְּרָבָנוֹת בְּדִבְרֵי עוֹלָה וְזֶבַח, וְהֵינוּ שִׂיחַ שִׂפְתוֹתֵינוּ, "כִּי לֹא דִבַּרְתִּי אֶת אֲבוֹתֵיכֶם וְלֹא צִוִּיתִים בְּיוֹם הוֹצִיאִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַל דִּבְרֵי עוֹלָה וָזָבַח" (שם ז כב), דַּוְקָא עַל הַדְּבָרִים שֶׁל עוֹלָה וָזֶבַח לֹא צִוִּיתִי בְּיוֹם הַגְּאֻלָּה, דְּהֵינוּ בְּיוֹם הוֹצִיאִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, כִּי זֶה בָּקָרוּן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, וְהַכָּתוּב שֶׁאוֹמֵר "זֹאת תּוֹרַת הָעוֹלָה הִוא הָעוֹלָה" דַּוְקָא "כָּל הַלַּיְלָה עַד הַבֹּקֶר" וְלֹא עַד בְּכְלָל, כִּי הַבֹּקֶר זְמַן לְקָרְבָּן מַמָּשׁ. וְאָמַר "וְאֵשׁ הַמִּזְבֵּחַ תּוּקַד בּוֹ", אִם בְּסָתָם אֵשׁ הוּא מְדַבֵּר, רוֹצֶה לוֹמַר תּוּקַד בּוֹ בָּאָדָם הַמַּקְרִיב הַקָּרְבָּן, כִּי אֵשׁ קָדְחָה בְּאַפּוֹ מִצַּד הֱיוֹתוֹ נִבְהָל וְנִרְתָּע לַאֲחוֹרָיו לוֹמַר מַה זֶּה עָשִׂיתִי כִּי הֶרְעוֹתִי מַעֲשַׂי וְקִפַּחְתִּי חַיַּי, כִּי הָיִיתִי רָאוּי לְכָל הַדִּינִין הַלָּלוּ, וְנִמְצָא שֶׁאֵשׁ הַמִּזְבֵּחַ פּוֹעֵל בּוֹ וְגוֹרֵם לוֹ לָשׁוּב בִּתְשׁוּבָה. וְאִם בְּאֵשׁ דָּת הַתּוֹרָה יְדַבֵּר, פָּשׁוּט שֶׁהוּא תּוּקַד בּוֹ מַמָּשׁ, וְשׁוֹרֵף בּוֹ כָּל מַחֲשָׁבָה רָעָה וְכָל הַבַּהֲמִיּוּת שֶׁבּוֹ.

וְעַל צַד הָרֶמֶז שֶׁהַזְכִּיר חֶשְׁכַּת הַגָּלוּת שֶׁנִּמְשַׁל לַלַּיְלָה, וּבְעֶצֶם הַזְּמַן הַהוּא מִמְּרוֹם שָׁלַח ה' אֵשׁ בְּיַעֲקֹב, וַיֵּשׁ לָחוּשׁ פֶּן חָס וְשָׁלוֹם מְנָפֶשׁ וְעַד בָּשָׂר יְכַלֶּה, וְאַיֵּה הַבֹּקֶר אֲשֶׁר אָמַר, עַל כֵּן אָמַר שֶׁאֵשׁ שֶׁל מַעְלָה שׁוֹרֵף וְאֵינוֹ מְכַלֶּה, כִּי אֵשׁ הַמִּזְבֵּחַ תּוּקַד בּוֹ בְּיִשְׂרָאֵל, כִּי כָּל אֵשׁ שֶׁלְּמַעְלָה כָּךְ טִבְעוֹ שֶׁשּׁוֹרֵף וְאֵינוֹ מְכַלֶּה, וְאֵשׁ הַמִּזְבֵּחַ יוֹכִיחַ, וּכְאָמְרוּ רז"ל (חגיגה כז) פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל אֵין אֵשׁ שֶׁל גֵּיהִנֹּם שׁוֹלֶטֶת בָּהֶם, קַל וָחֹמֶר מִמִּזְבַּח הַזָּהָב שֶׁלֹּא הָיָה עָלָיו כִּי אִם כִּעֹבִי דִּינָר זָהָב וְלֹא נִשְׂרַף, קַל וָחֹמֶר אֵלּוּ שֶׁמְּלֵאִים מִצְוֹת כְּרִמּוֹן. וּמַסִּיק בַּתַּנְחוּמָא (שמות טו) שֶׁאֵשׁ שֶׁל מַעְלָה כָּךְ טִבְעוֹ, שֶׁשּׁוֹרֵף וְאֵינוֹ מְכַלֶּה, וּרְאָיָה מִן אֵשׁ דְּסְנֶה, כִּי הַסְּנֶה אֵינֶנּוּ אֻכָּל, וְזֶה לְמוּד נִפְלָא עַל מַה שֶּׁכָּתוּב "מִמָּרוֹם שָׁלַח ה' אֵשׁ", לוֹמַר לְךָ אִשָּׁיו

מִשּׁוּם חִצָּיו, כִּי חִצָּיו כָּלִים וְיִשְׂרָאֵל אֵינָן כָּלִים, כָּךְ אִשָּׁיו אֲשֶׁר שָׁלַח ה', מִמָּרוֹם הוּא וְלֹא יִבְעַר בָּם לְכַלּוֹתָם, אֶלָּא אֵשׁ הַדּוֹמָה לְאֵשׁ הַמִּזְבֵּחַ תּוּקַד בּוֹ עַד הַבֹּקֶר, עַד שֶׁיַּעֲלֶה בָּקְרָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל.

וּמַה שֶּׁאָמַרְנוּ "כָּל הַלַּיְלָה עַד הַבֹּקֶר" רֶמֶז לִזְמַן הַגָּלוּת, פֵּרוּשׁ זֶה מֵכְרָח מִן הַמִּדְרָשׁ שֶׁמַּסִּיק בַּיַּלְקוּט: "זֹאת תּוֹרַת הָעוֹלָה", אָמַר רַבִּי אַבָּא בַּר יוּדָן: מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁכִּבְּדוֹ אוֹהֲבוֹ בְּחָבִית שֶׁל יַיִן וְכַלְכָּלָה שֶׁל תְּאֵנִים. אָמַר לוֹ הַמֶּלֶךְ: זוֹ הִיא דּוֹרוֹן?! אָמַר לֵיהּ: אֲדוֹנִי הַמֶּלֶךְ, לְפִי שָׁעָה כִּבַּדְתִּיךָ, אֲבָל כְּשֶׁתִּכָּנֵס לְפָלְטִין אַתָּה יוֹדֵעַ בַּמֶּה אֲנִי מְכַבְּדְךָ. כָּךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה: "זֹאת תּוֹרַת הָעֹלָה הִוא הָעוֹלָה" בִּתְמִידָהּ, אָמַר לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, לְפִי שָׁעָה הִקְרַבְתִּי אוֹתָהּ, אֲבָל כְּשֶׁתַּיטִיב בְּרִצוֹנְךָ אֶת צִיּוֹן וְתִבָּנֶה חוֹמוֹת יְרוּשָׁלַיִם, אָז תַּחְפֹּץ זִבְחֵי צֶדֶק עוֹלָה וְכָלִיל.

וְקָשֶׁה עַל מִדְרָשׁ זֶה, הֵיכָן רָמוּז בַּפָּסוּק תְּשׁוּבָה זוֹ, כִּי הַקַּשְׁיָא כָּאן וְהַתְּשׁוּבָה בְּסֵפֶר תְּהִלִּים (נא כ-כא). אֶלָּא וַדַּאי שֶׁבַּעַל מִדְרָשׁ זֶה סָמַךְ עַל יִתּוּר "עַד הַבֹּקֶר" הַנֶּאֱמָר כָּאן, וְדָרַשׁ שֶׁמִּשֶּׁה הֵשִׁיב לְהקב"ה דַּוְקָא כָּל הַלַּיְלָה, בָּעוֹלָם הַזֶּה הַנִּמְשָׁל לְלַיְלָה, תִּקַּבֵּל זֶה, וְעַד הַבֹּקֶר, לִזְמַן הַגְּאֻלָּה כְּשֶׁיַּעֲלֶה בָּקְרָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, דְּהַיְנוּ כְּשֶׁתֵּטִיב בִּרְצוֹנְךָ אֶת צִיּוֹן וְלֹא עַד בְּכָלָל, כִּי אָז תַּחְפֹּץ זִבְחֵי צֶדֶק. וְנָקַט אַגַּב שִׁטְפֵּהּ לְשׁוֹן הַפָּסוּק שֶׁבִּתְהִלִּים, אֲבָל כָּל תְּשׁוּבָה זוֹ הוֹצִיא מִן יִתּוּר "עַד הַבֹּקֶר". וְכַוָּנַת הַמַּאֲמָר הוּא שֶׁהָעוֹלָה שֶׁל הָעוֹלָם הַזֶּה בָּאָה עַל חֵטְא הַהֶרְהוּר, וְכִי זֶה כְּבוּד וְדוֹרוֹן, כִּי אֵין כָּבוֹד לַה' שֶׁיֵּחֶטְא וְיָבִיא קָרְבָּן, כִּי יוֹתֵר הָיָה טוֹב שֶׁלֹּא יֵחֶטְא וְלֹא יָבִיא קָרְבָּן, כִּי קָרְבָּן זֶה אֵינוֹ דּוֹרוֹן כְּלָל אֶלָּא תַּשְׁלוּם הַחֵטְא, וְכִי מְכַבְּדִים אֶת הַמֶּלֶךְ בְּתַשְׁלוּם חוֹבוֹ?! וְעַל כֵּן הֵבִיא מָשָׁל מִן הַתְּאֵנִים וְיַיִן, לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר (הושע ט י) "כַּעֲנָבִים בַּמִּדְבָּר מָצָאתִי יִשְׂרָאֵל כְּבִכּוּרָה בְתְאֵנָה", כִּי בַּמִּדְבָּר הָיוּ יִשְׂרָאֵל חוֹטְאִים וְרָעִים מִתּוֹכָם וּמִבָּרָם, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בע"ה בְּפָסוּק (במדבר יא ד) "וְהָאסַפְסֻף אֲשֶׁר בְּקִרְבּוֹ הִתְאַוּוּ תַּאֲוָה" ע"ש, וּבָזֶה הִמְשִׁילָם לַעֲנָבִים שֶׁנִּרְאִין יָפִים מִבַּחוּץ וּבְתוֹכָם פְּסֹלֶת וְגַרְעִינִין, וְהַתְּאֵנִים יֵשׁ לָהֶם עֹקֶץ מִבַּחוּץ, כִּדְמַסִּיק בַּיַּלְקוּט פָּרָשַׁת לֶךְ לְךָ (טז פ) בְּעִנְיַן הַמִּילָה: מָה הַתְּאֵנָה אֵין בָּהּ פְּסֹלֶת כִּי אִם עֻקְצָהּ כוי, וְהַיַּיִן הוּא אַחַר הֶסַרַת הַפְּסֹלֶת שֶׁמִּתּוֹכוֹ, וְכַלְכָּלָה שֶׁל תְּאֵנִים הוּא אַחַר שֶׁחִתְכוּ הָעֻקְצִין, וְהִמְשִׁיל אֲלֵיהֶם הַקְּרְבָּנוֹת הַמְכַפְּרִים בְּעַד חֵטְא הַמַּעֲשֶׂה וְהֶרְהוּר שֶׁמִּבַּיִת וּמִחוּץ. וּבָאָה הַתְּשׁוּבָה עַל זֶה: כָּל הַלַּיְלָה, בָּעוֹלָם הַזֶּה, בְּעוֹד הֱיוֹת הָאָדָם מְסֻבָּךְ בְּחֶשְׁכַת חָמְרוֹ, אָז אָדָם אֵין צַדִּיק בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה טוֹב וְלֹא יֵחֶטְא, דַּוְקָא כָּל זְמַן הֱיוֹתוֹ בָּאָרֶץ מְחֻבָּר בַּחֵלֶק הָאַרְצִי הַחָמְרִי שֶׁבּוֹ. אָמְנָם כְּשֶׁיַּעֲלֶה בּקֶר הַגְּאֻלָּה, אָז יוּסַר לֵב הָאֶבֶן מִקֶּרֶב יִשְׂרָאֵל, אָז תַּחְפֹּץ זִבְחֵי צֶדֶק עוֹלָה וְכָלִיל, לֹא עוֹלָה עַל חַטָּאת

אֶלָּא שְׁלָמִים וְעוֹלַת נְדָבָה הַבָּאִים דֶּרֶךְ צְדָקָה וְדוֹרוֹן, אָז יַעֲלוּ לְרָצוֹן פָּרִים הַבָּאִים דֶּרֶךְ צְדָקָה וְדוֹרוֹן. וְזֶה פֵּרוּשׁ יָקָר.

עַל מוֹקְדָה עַל הַמִּזְבֵּחַ וְגוֹ'. שְׁלֹשׁ יְקִידוֹת נִזְכְּרוּ בַּפָּרָשָׁה. וּמהרי"א פֵּרֵשׁ שֶׁהֵם כְּנֶגֶד שָׁלֹשׁ תְּפִלּוֹת, כִּי הַתְּפִלּוֹת כְּנֶגֶד הַתְּמִידִים תִּקְנוּם: תְּפִלַּת הַשַּׁחַר כְּנֶגֶד תָּמִיד הַשַּׁחַר, וּתְפִלַּת מִנְחָה כְּנֶגֶד תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם, וּתְפִלַּת עַרְבִית כְּנֶגֶד אֵיבָרִים וּפְדָרִים שֶׁזְּמַנָּם כָּל הַלַּיְלָה. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר "עַל מוֹקְדָה עַל הַמִּזְבֵּחַ כָּל הַלַּיְלָה עַד הַבֹּקֶר" כְּנֶגֶד תְּפִלַּת עַרְבִית שֶׁזְּמַנָּהּ כָּל הַלַּיְלָה עַד הַבֹּקֶר, וְעַל זֶה אָמַר "וְאֵשׁ הַמִּזְבֵּחַ תּוּקַד בּוֹ". וְאַחַר כָּךְ אָמַר "וְהָאֵשׁ עַל הַמִּזְבֵּחַ תּוּקַד בּוֹ וּבִעֵר עָלֶיהָ הַכֹּהֵן עֵצִים בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר", כְּנֶגֶד תְּפִלָּה שֶׁל שַׁחֲרִית. וְאַחַר כָּךְ אָמַר "אֵשׁ תָּמִיד תּוּקַד עַל הַמִּזְבֵּחַ לֹא תִכְבֶּה. וְזֹאת תּוֹרַת הַמִּנְחָה", זֶהוּ כְּנֶגֶד תְּפִלַּת מִנְחָה, עַד כָּאן תֹּרֶף דְּבָרָיו. וְכִדְמוּת רְאִיָּה לִדְבָרָיו שֶׁהַתְּפִלָּה רְמוּזָה בַּלְּשׁוֹן יְקִידָה, לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים לט ד) "הָגָה לִבִּי בְקִרְבִּי בְּעֹרַר אֵשׁ דִּבַּרְתִּי בִלְשׁוֹנִי".

וְהִנְנִי מוֹסִיף עַל דְּבָרָיו לְהָבִיא עַל זֶה רְאָיוֹת בְּרִיאוֹת וְטוֹבוֹת, כִּי מִתְּחִלָּה אָמַר "וְאֵשׁ הַמִּזְבֵּחַ תּוּקַד בּוֹ", אֵין כָּאן שׁוּם אַזְהָרָה לְלָאו כִּי אִם עֲשֵׂה, וּבִשְׁנֵי נֶאֱמַר לָאו וַעֲשֵׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָאֵשׁ עַל הַמִּזְבֵּחַ תּוּקַד בּוֹ לֹא תִכְבֶּה", תּוּקַד בּוֹ – עֲשֵׂה, לֹא תִכְבֶּה – לֹא תַעֲשֶׂה, וּבַשְּׁלִישִׁי נֶאֱמַר גַּם כֵּן לָאו וַעֲשֵׂה, וְהוֹסִיף בּוֹ עִנְיַן הַתְּמִידוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֵשׁ תָּמִיד תּוּקַד עַל הַמִּזְבֵּחַ לֹא תִכְבֶּה". וְכָל זֶה לֹא נִכְתַּב עַל צַד הַקְּרִי כִּי אִם לְכַוָּנָה גְּדוֹלָה וְנִפְלָאָה, וְזֶה לְפִי שֶׁתְּפִלַּת עַרְבִית רְשׁוּת וְאֵינָהּ חוֹבָה, עַל כֵּן לֹא נֶאֱמַר בָּהּ שׁוּם לָאו, וַאֲפִלּוּ הָעֲשֵׂה אֵינוֹ עֲשֵׂה גָּמוּר, כִּי אֵין צִוּוּי אֶל הָאֵשׁ, שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר "וְאֵשׁ הַמִּזְבֵּחַ תּוּקַד בּוֹ". וּתְפִלַּת שַׁחֲרִית חוֹבָה וְאָסוּר לְבַטְּלָהּ, עַל כֵּן הוֹסִיף לָאו דְּ"לֹא תִכְבֶּה". וּתְפִלַּת הַמִּנְחָה נוֹסָף עַל לָאו דְּ"לֹא תִכְבֶּה" אָמַר "אֵשׁ תָּמִיד", הַמּוֹרֶה עַל הַתְּמִידוּת, שֶׁלֹּא יְבַטֵּל עַל יְדֵי שׁוּם עֵסֶק בָּעוֹלָם, כִּדְמַסְקִינַן בְּמַסֶּכֶת בְּרָכוֹת (ו:): אָמַר רַבִּי חֶלְבּוֹ: לְעוֹלָם יְזַהֵר אָדָם בִּתְפִלַּת הַמִּנְחָה שֶׁכֵּן אֵלִיָּהוּ לֹא נַעֲנָה כִּי אִם בִּתְפִלַּת הַמִּנְחָה כוּ', רַבִּי יוֹחָנָן אוֹמֵר: אַף בִּתְפִלַּת עַרְבִית, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קמא ב) "תִּכּוֹן תְּפִלָּתִי קְטֹרֶת לְפָנֶיךָ מַשְׂאַת כַּפַּי מִנְחַת עָרֶב". רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר: אַף בִּתְפִלַּת שַׁחֲרִית, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים ה ד): "ה' בֹּקֶר תִּשְׁמַע קוֹלִי בֹּקֶר אֶעֱרָךְ לָךְ וַאֲצַפֶּה". הִנֵּה רוֹאֶה שֶׁלְּשׁוֹן תָּמִיד וּלְשׁוֹן לְעוֹלָם מוֹרִים עַל הַזְּרִיזוּת וְהַתְּמִידוּת בִּתְפִלַּת הַמִּנְחָה, עַל כֵּן נֶאֱמַר כָּאן "אֵשׁ תָּמִיד", וּלְהַלָּן אָמְרוּ: לְעוֹלָם יְזַהֵר אָדָם כוּ'.

אַךְ מַאֲמַר זֶה עֲדַיִן צָרִיךְ לְמוֹדְעִי, כִּי שְׁלֹשׁ דֵּעוֹת אֵלּוּ לֹא נִזְכְּרוּ כְּסֵדֶר מִדְּרָגָתָן, כִּי הָיָה לוֹ לִקְבֹּעַ דִּבְרֵי רַבִּי יוֹחָנָן בָּאַחֲרוֹנָה כְּדֵי לְסַדְּרָן דֶּרֶךְ לֹא זוֹ אַף זוֹ: לֹא זוֹ מִנְחָה אֶלָּא גַּם שַׁחֲרִית, וְלֹא זוֹ שַׁחֲרִית אֶלָּא אַפִלּוּ עַרְבִית. עַל כֵּן נִרְאֶה לִי שֶׁשִּׁלְשָׁתָן מְדַבְּרִים מִתְּפִלַּת הַמִּנְחָה לְבַד, שֶׁכָּל אֶחָד מֵהֶם מוֹסִיף זְמַן לַמִּנְחָה, כִּדְמַסְקִינַן בְּטוּר אוֹרַח חַיִּים סִימָן ק"ח

עַל הַמְבַטֵּל אֵיזוֹ תְּפִלָּה, אִם יֵשׁ לָהּ תַּשְׁלוּמִין לְאַחַר שְׁתֵּי תְּפִלּוֹת, כִּי לְדִבְרֵי בַּעַל הֶלָכוֹת גְּדוֹלוֹת יֵשׁ תַּשְׁלוּמִין אֲפִלּוּ אִם עָבַר שְׁתֵּי תְּפִלּוֹת, וּלְדִבְרֵי רַבֵּינוּ יוֹנָה אֲפִלּוּ אִם עָבַר יוֹמוֹ כִּדְמַסִּיק בַּבַּיִת יוֹסֵף, עַל כֵּן רָאוּ שִׁלְשָׁה אֲמוֹרָאִים אֵלּוּ לְדַבֵּר בְּמַעֲלַת תְּהִלַּת תְּפִלַּת מִנְחָה, כִּי רַבִּי חֶלְבּוֹ אוֹמֵר: לְעוֹלָם יִזָּהֵר אָדָם בִּתְפִלַּת מִנְחָה כְּדֶרֶךְ שֶׁנֶּאֱמַר "אֵשׁ תָּמִיד", שֶׁלֹּא יְבַטְּלֶהָ בְּשׁוּם עֵסֶק בָּעוֹלָם.

רַבִּי יוֹחָנָן מוֹסִיף לִתֵּן זְמַן לַמִּנְחָה, אַף אִם נֶאֱנַס וְלֹא הִתְפַּלֵּל מִנְחָה, מִכָּל מָקוֹם יִזָּהֵר לְשַׁלֵּם הַתְּפִלָּה בְּעַרְבִית הַסְּמוּכָה לָהּ, וְזֶהוּ שֶׁאָמַר: אַף בִּתְפִלַּת עַרְבִית, רוֹצֶה לוֹמַר שֶׁיִּהְיֶה נִזְהָר לְהִתְפַּלֵּל מִנְחָה אַף בְּעַרְבִית, שֶׁנֶּאֱמַר: "מַשְׂאַת כַּפַּי מִנְחַת עָרֶב", וְקָשֶׁה לָמָּה קָרָא לְעַרְבִית מִנְחָה, אֶלָּא וַדַּאי שֶׁמְּדַבֵּר בְּמִי שֶׁשִּׁכַּח לְהִתְפַּלֵּל מִנְחָה שֶׁמִּתְפַּלֵּל עַרְבִית שְׁתַּיִם, מִתְּחִלָּה עַרְבִית וְהַשְׁנִיָּה לְתַשְׁלוּמֵי מִנְחָה, לְכָךְ נֶאֱמַר עַל תְּפִלַּת עַרְבִית "תִּכּוֹן תְּפִלָּתִי קְטֹרֶת לְפָנֶיךָ", זוֹ תְּפִלַּת עַרְבִית הַבָּאָה בִּשְׁעַת הַקְרָבַת הַקְּטֹרֶת בֵּין הָעַרְבַּיִם, דְּהַיְנוּ בִּשְׁעַת הַעֲלָאַת הַנֵּרוֹת, וְאַחַר כָּךְ יִתְפַּלֵּל אַחַת לַמִּנְחָה, הוּא שֶׁקְּרָאָהּ "מִנְחַת עָרֶב".

וְרַב נַחְמָן הוֹסִיף לוֹמַר עוֹד אַף בְּשַׁחֲרִית, רָצָה לוֹמַר אַף בְּשַׁחֲרִית יֵשׁ תַּשְׁלוּמִין לְמִנְחָה אַף עַל פִּי שֶׁעָבַר שְׁתֵּי תְּפִלּוֹת וְעָבַר גַּם יוֹמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "בֹּקֶר תִּשְׁמַע קוֹלִי בֹּקֶר אֶעֱרָךְ לָךְ וַאֲצַפֶּה", וְקָשֶׁה, בֹּקֶר בֹּקֶר לָמָּה לִי, כִּי אֵין לוֹמַר שֶׁמְּדַבֵּר בְּמִי שֶׁשָּׁכַח עַרְבִית שֶׁמִּתְפַּלֵּל שַׁחֲרִית שְׁתַּיִם, שֶׁהֲרֵי עַרְבִית רְשׁוּת, וְהַדָּבָר שֶׁהוּא רְשׁוּת אֵינוֹ צָרִיךְ תַּשְׁלוּמִין. וְעוֹד מִדְּקָאָמַר "אֶעֱרָךְ לָךְ" וַדַּאי בֹּקֶר זֶה מְדַבֵּר בִּתְפִלַּת מִנְחָה שֶׁנֶּאֱמַר בָּהּ (ויקרא ו ז) "הַקְרֵב אוֹתָהּ בְּנֵי אַהֲרֹן לִפְנֵי ה'", מַה שֶּׁלֹּא נֶאֱמַר כֵּן בְּשׁוּם אַחַת מֵהֶם, וְ"לִפְנֵי ה'" הָאָמוּר כָּאן הַיְנוּ "לָךְ" הָאָמוּר לְהַלָּן, כִּי תְּפִלָּה זוֹ קְרוֹבָה אֶל ה' יוֹתֵר מִכֻּלָּם, וּמִכָּאן לָמַד לוֹמַר שֶׁפָּסוּק זֶה מְדַבֵּר בְּמִי שֶׁשָּׁכַח מִנְחָה וְלֹא הִתְפַּלֵּל אוֹתָהּ אֲפִלּוּ בְּעַרְבִית, שֶׁמִּתְפַּלֵּל בַּבֹּקֶר שְׁתַּיִם, רִאשׁוֹנָה תְּפִלַּת הַבֹּקֶר, אֲשֶׁר עָלֶיהָ אָמַר: "ה' בֹּקֶר תִּשְׁמַע קוֹלִי", וְהַשְׁנִיָּה לְתַשְׁלוּמֵי מִנְחָה, וְעָלֶיהָ אָמַר: "בֹּקֶר אֶעֱרָךְ לָךְ וַאֲצַפֶּה" שֶׁהָיָה מְצַפֶּה וּמַמְתִּין עַד שֶׁהִתְפַּלֵּל תְּחִלָּה שַׁחֲרִית שֶׁל חוֹבָה. וְאָמַר "לָךְ" דּוּגְמַת "לִפְנֵי ה'" הָאָמוּר כָּאן, כִּי תְּפִלַּת מִנְחָה קְרוֹבָה בְּיוֹתֵר אֶל ה', מִדַּת הָרַחֲמִים, כִּי בַּלַּיְלָה מִדַּת הַדִּין שׁוֹלֶטֶת, עַל כֵּן אֵין הָעַרְבִית כָּל כָּךְ עֵת רָצוֹן, וּלְפִיכָךְ הִיא רְשׁוּת. וְהַשַּׁחֲרִית קְרוֹבָה קְצָת אֶל הַלַּיְלָה שֶׁעָבְרָה. אֲבָל הַמִּנְחָה שֶׁבַּצָּהֳרַיִם רְחוֹקָה מִשְׁנֵי גְבוּלִים אֵלּוּ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (תהלים לז ו): "וּמִשְׁפָּטְךָ כַּצָּהֳרָיִם". עַל כֵּן סִדְּרָם הַכָּתוּב בְּפָרָשָׁה זוֹ כְּסִדּוּר מַדְרֵגָתָן: עַרְבִית, שַׁחֲרִית, מִנְחָה.

וְכֵן סִדְּרָם דָּוִד, בְּאָמְרוֹ (שם נה יח): "עֶרֶב וָבֹקֶר וְצָהֳרַיִם אָשִׂיחָה וְאֶהֱמֶה", כְּמִסְפַּר "וְאֶהֱמֶה" דְּהַיְנוּ נ"ז בָּרְכוֹת שֶׁבְּשֶׁלֹשׁ תְּפִלּוֹת עִם בִּרְכַּת הַמִּינִים. וּלְפִי זֶה קַאי לְעוֹלָם יִזָּהֵר אָדָם בִּתְפִלַּת הַמִּנְחָה עַל שְׁלָשְׁתָּן. וְכֵן מַה שֶּׁכָּתוּב "אֵשׁ תָּמִיד תּוּקַד עַל הַמִּזְבֵּחַ". וְעַל עִנְיַן

הַתְּמִידוּת אָמַר "וְזֹאת תּוֹרַת הַמִּנְחָה", כִּי גַּם דִּינָהּ שֶׁלְּעוֹלָם וְתָמִיד יִזָּהֵר בָּהּ. וּמְיֻשָּׁב גַּם כֵּן מַה שֶּׁכָּתוּב "וּבִעֵר עָלֶיהָ הַכֹּהֵן עֵצִים בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר", עַל דֶּרֶךְ מַה שֶּׁכָּתוּב: "ה' בֹּקֶר תִּשְׁמַע קוֹלִי, בֹּקֶר אֶעֱרָךְ לָךְ", וְהוּא לִתֵּן בֹּקֶר שֵׁנִי לִתְפִלַּת הַמִּנְחָה כָּאָמוּר.

כָּל הַלַּיְלָה עַד הַבֹּקֶר. הַמְפָרְשִׁים אָמְרוּ לְפִי שֶׁהָעוֹלָה בָּאָה לְכַפֵּר עַל הִרְהוּר הַלֵּב אֲשֶׁר עִקְּרוֹ בַּלַּיְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר (מיכה ב, א) "חוֹשְׁבֵי אָוֶן וּפוֹעֲלֵי רָע עַל מִשְׁכְּבוֹתָם בְּאוֹר הַבֹּקֶר יַעֲשׂוּהָ", עַל כֵּן זְמַנָּהּ כָּל הַלַּיְלָה. וּבְתַנְחוּמָא (פנחס יג, עיין שם) מְצִינוּ סְתִירָה לְדֵעָה זוֹ, שֶׁמַּסִּיק שָׁם "צַדָּק יָלִין בָּהּ" (ישעיה א כא) אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר סִימוֹן: לֹא לָן אָדָם בִּירוּשָׁלַיִם וּבְיָדוֹ עָוֹן, כֵּיצַד? תָּמִיד הַשַּׁחַר הָיָה מְכַפֵּר עַל עֲבֵרוֹת שֶׁל הַלַּיְלָה, וְשֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם מְכַפֵּר עַל עֲבֵרוֹת שֶׁל כָּל הַיּוֹם. הָדָא הוּא דִּכְתִיב: "צַדָּק יָלִין בָּהּ", וּכְתִיב (ישעיה לג כד): "הָעָם הַיּוֹשֵׁב בָּהּ נְשׂוּא עָוֹן". כִּי "יָלִין" מְדַבֵּר בְּלָן בָּהּ, הוּצְרַךְ לְהָבִיא פָּסוּק "הָעָם הַיּוֹשֵׁב בָּהּ" עַל הַיּוֹם, כִּי הוּא זְמַן יְשִׁיבָה וְלֹא זְמַן לִינָה וּשְׁכִיבָה. וּלְפִי זֶה תָּמִיד שֶׁל הַלַּיְלָה הָיָה מְכַפֵּר עַל עֲבֵרוֹת הַיּוֹם. וְעוֹד קָשֶׁה, לָמָּה אָמַר שֶׁזְּמַנּוֹ שֶׁל תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם כָּל הַלַּיְלָה, וְלָמָּה לֹא הִזְכִּיר זֶה בְּתָמִיד שֶׁל בֹּקֶר שֶׁזְּמַנּוֹ כָּל הַיּוֹם. וְעוֹד קָשֶׁה שֶׁבְּפָרָשַׁת תְּצַוֶּה וּבְפָרָשַׁת פִּינְחָס לֹא הִזְכִּיר עוֹלַת הַבֹּקֶר כִּי אִם פַּעַם אַחַת, וְתָמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם הִזְכִּיר שְׁנֵי פְּעָמִים. וְנִרְאֶה לְפִי שֶׁחִטְּאוּ הַיּוֹם כְּפוּל בְּמַעֲשֶׂה וּבְמַחֲשָׁבָה, וְעוֹד שֶׁכָּל הַיּוֹם אָדָם פָּנוּי לַעֲבֵרָה, עַל כֵּן הִזְכִּיר שְׁנֵי פְּעָמִים בֵּין הָעַרְבַּיִם, כִּי כַּפָּרָתוֹ כְּפוּלָה, וּזְמַנּוֹ כָּל הַלַּיְלָה לְכַפֵּר עַל חֵטְא שֶׁל כָּל הַיּוֹם. אֲבָל הַלַּיְלָה אֵינוֹ זְמַן הַפְּעֻלָּה, וְעַל הָרֹב עִקַּר חֵטְא הַלַּיְלָה בְּהִרְהוּר, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב "חוֹשְׁבֵי אָוֶן וּפוֹעֲלֵי רָע עַל מִשְׁכְּבוֹתָם בְּאוֹר הַבֹּקֶר יַעֲשׂוּהָ", וְעוֹד שֶׁרֹב הַלַּיְלָה הָאָדָם יָשֵׁן עַל מִטָּתוֹ. וְאִם כֵּן עוֹלַת הַבֹּקֶר אֵינוֹ מְכַפֵּר כִּי אִם עַל הַהִרְהוּר, וְלֹא פֵּרֵט זְמַנּוֹ כָּל הַיּוֹם, כִּי אֵינוֹ צָרִיךְ לְכַפֵּר עַל חֵטְא שֶׁל כָּל הַלַּיְלָה.

פסוק ג

וְלָבַשׁ הַכֹּהֵן מִדּוֹ בַד וְגוֹ'. פֵּרֵשׁ הָרַמְבַּ"ן שֶׁתִּרְוּמַת הַדֶּשֶׁן צָרִיךְ בִּגְדֵי כְהֻנָּה וְאֵין עֲבוֹדָה בִּשְׁנֵי בְּגָדִים, מִכָּל מָקוֹם פֵּרֵט הַכָּתוּב אֵלּוּ הַבְּגָדִים לְדַבֵּר שֶׁנִּתְחַדֵּשׁ בָּהֶם, שֶׁיְּהֵא הַכְּתֹנֶת כְּמִדָּתוֹ, וְשֶׁלֹּא יְהֵא דָּבָר חוֹצֵץ בֵּין מִכְנָסַיִם לְבָשָׂרוֹ. וְקָשֶׁה עַל זֶה, לָמָּה פֵּרֵט חִדּוּשִׁין אֵלּוּ כָּאן, וְהָיָה לוֹ לְכָתְבָם בְּפָרָשַׁת תְּצַוֶּה, כִּי שָׁם מְקוֹמוֹ שֶׁמְּדַבֵּר בְּתִקּוּן הַבְּגָדִים.

וְאוֹמֵר אֲנִי לְיַשֵּׁב זֶה, לְפִי שֶׁעוֹלָה מְכַפֶּרֶת עַל הִרְהוּר הַלֵּב שֶׁעִקָּרוֹ בַּלַּיְלָה, וְעִקַּר הַהִרְהוּר בַּעֲרָיוֹת, כִּי מִן זֶה הַהִרְהוּר יָבֹא לִידֵי מַעֲשֶׂה מֵעַצְמוֹ, דְּהַיְנוּ טֻמְאַת הַקֶּרִי, וְדָבָר זֶה נִקְרָא גַּם שְׁפִיכוּת דָּמִים, כִּי הוֹצָאַת זֶרַע לְבַטָּלָה הַבָּא עַל יְדֵי הַהִרְהוּר דּוֹמֶה לִשְׁפִיכוּת דָּמִים, דְּהַיְנוּ דַּם זַרְעִיּוֹתָיו, כְּמוֹ שֶׁלָּמְדוּ מִן פָּסוּק "שׁוֹחֲטֵי הַיְלָדִים בַּנְּחָלִים" (ישעיה נז ה), קְרֵי בֵּיהּ שׁוֹחֲטֵי וְסוֹחֲטֵי (נדה יג.). וּכְבָר יָדַעְתָּ שֶׁהַמְכַנְסַיִם מְכַפְּרִים עַל גִּלּוּי עֲרָיוֹת וְהַכְּתֹנֶת מְכַפֶּרֶת

עַל שְׁפִיכוּת דָּמִים, כִּדְאִיתָא מַסֶּכֶת עֲרָכִין (טז.), וְהָעוֹלָה מְכַפֶּרֶת עַל הַהִרְהוּר הַכּוֹלֵל גִּלּוּי עֲרָיוֹת וּשְׁפִיכוּת דָּמִים כְּאֶחָד. עַל כֵּן נֶאֱמַר בַּהֲרָמַת הַדֶּשֶׁן שֶׁל הָעוֹלָה "וְלָבַשׁ הַכֹּהֵן מִדּוֹ בַד", זֶהוּ הַכְּתֹנֶת הַמְכַפֵּר עַל שְׁפִיכוּת דָּמִים, "וּמִכְנְסֵי בַד", הַמְכַפְּרִים עַל גִּלּוּי עֲרָיוֹת. וּלְכָךְ פֵּרֵט "אֲשֶׁר תֹּאכַל הָאֵשׁ אֶת הָעֹלָה", לוֹמַר לְךָ אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בָּאֵפֶר תַּעֲרוֹבֶת שְׁאָר מִינִים מִכָּל מָקוֹם אֵין הֶרְמָה זוֹ בִּשְׁנֵי בְּגָדִים אֵלּוּ, כִּי אִם בַּעֲבוּר הֱיוֹת בָּהּ אֵפֶר הָעוֹלָה הַמְכַפֵּר עַל הַהִרְהוּר. וּלְפִי שֶׁבָּאֱמֶת אֵין כָּאן לֹא גִּלּוּי עֲרָיוֹת מַמָּשׁ וְלֹא שְׁפִיכוּת דָּמִים מַמָּשׁ אֶלָּא דִּבֻּר הַדּוֹמֶה לָהֶם, סָלְקָא דַּעְתְּךָ שֶׁאַף אִם לֹא יִהְיֶה הַכְּתֹנֶת כְּמִדָּתוֹ וְאַף אִם יִהְיֶה דָּבָר חוֹצֵץ בֵּין מִכְנָסַיִם לְבָשָׂרוֹ לֹא עִכֵּב, עַל כֵּן פֵּרֵט לוֹמַר שֶׁגַּם כָּאן יִהְיוּ כְּתֻקּוּנָם מִכָּל צַד.

וּבַמִּדְרָשׁ (ויק"ר ז ו) אָמְרוּ, "זֹאת תּוֹרַת הָעֹלָה הִוא הָעֹלָה עַל מוֹקְדָהּ", כָּל הַמִּתְנָאֶה נִדּוֹן בָּאֵשׁ כוּ'. אֵין כַּוָּנָתוֹ לְהוֹצִיא מִקְרָא זֶה מִיְּדֵי פְּשׁוּטוֹ וּלְפָרֵשׁ "הִוא הָעֹלָה" עַל הָאָדָם הַמִּתְגָּאֶה, אֶלָּא שֶׁדַּעַת מִדְרָשׁ זֶה לוֹמַר שֶׁהָעוֹלָה מְכַפֶּרֶת עַל גַּסּוּת הָרוּחַ. וְיֵשׁ לוֹ קָצָת סִיּוּעַ מִן פָּסוּק "וְהָעוֹלָה עַל רוּחֲכֶם" (יחזקאל כ לב), דְּהַיְנוּ עַל גַּסּוּת הָרוּחַ, עַל כֵּן דִּין הָעוֹלָה בָּאֵשׁ אֲשֶׁר טִבְעוֹ לַעֲלוֹת. עַל כֵּן אָמַר "הִוא הָעֹלָה עַל מוֹקְדָהּ", כִּי מוֹקֵד אֵשׁ הַמִּזְבֵּחַ הָעוֹלֶה לְמַעְלָה הוּא כַּפָּרָה עַל הַגַּס רוּחַ הָעוֹלֶה בְּגִדּוּלוֹת וְנִפְלָאוֹת מִמֶּנּוּ.

וְעַל כַּוָּנָה זוֹ הִזְכִּיר הֶרְמַת הַדֶּשֶׁן, כִּי הַתִּקּוּן הוּא הַדֶּשֶׁן, שֶׁיֹּאמַר "וְאָנֹכִי עָפָר וָאֵפֶר" כְּאַבְרָהָם, וְאָז יָרוּם וְנִשָּׂא וְגָבַהּ מְאֹד, כִּי כָּל הַמַּשְׁפִּיל עַצְמוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַגְבִּיהוֹ, וְזֶהוּ שֶׁאָמַר "וְהֵרִים אֶת הַדֶּשֶׁן". וְלָזֶה פֵּרֵט שְׁנֵי בְּגָדִים אֵלּוּ שֶׁיִּלְבַּשׁ הַכֹּהֵן הַמְכַפֵּר, "וְלָבַשׁ הַכֹּהֵן מִדּוֹ בַד" כְּמִדָּתוֹ, שֶׁלֹּא יִהְיֶה בֶּגֶד נְשִׂיאָתוֹ אָרֹךְ מִמֶּנּוּ אֶלָּא כְּמִדָּתוֹ, כִּי מַאן דְּלָבַשׁ מִדָּא יִלְבַּשׁ מִדָּא (ברכות כח.) כְּמִדָּתוֹ, וְלֹא יֵלֵךְ בִּגְדוֹלוֹת וּבְנִפְלָאוֹת מִמֶּנּוּ, "וּמִכְנְסֵי בַד" הַמְכַפְּרִים עַל גִּלּוּי עֲרָיוֹת, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (עיין סוטה ד:): כָּל הַמִּתְגָּאֶה כְּאִלּוּ בָּא עַל כָּל הָעֲרָיוֹת כּוּ', וְשִׂמַּת הַדֶּשֶׁן אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ, כִּי גַּם הַמִּזְבֵּחַ מוֹרֶה עַל גֹּדֶל הָעֲנָוָה, כַּמְבֹאָר לְמַעְלָה פָּרָשַׁת מִשְׁפָּטִים.

וְיֵשׁ אוֹמְרִים לְפִי שֶׁהֶרְמַת הַדֶּשֶׁן מְלֹאכָה קַלָּה וּבְזוּיָה, וְיֵשׁ לָחוּשׁ שֶׁמָּא יִלְבַּשׁ הַכֹּהֵן בְּגָדִים קְצָרִים שֶׁלֹּא יִתְלַכְלְכוּ בַּדֶּשֶׁן אוֹ יִלְבַּשׁ אֵיזֶה דָּבָר חוֹצֵץ עַל בְּשָׂרוֹ שֶׁלֹּא יִלְכְלֵךְ בְּשָׂרוֹ בָּאֵפֶר, עַל כֵּן אָמַר שֶׁיִּהְיֶה הַכְּתֹנֶת כְּמִדָּתוֹ וְשֶׁלֹּא יִהְיֶה דָּבָר חוֹצֵץ בֵּינוֹ לְבֵין מִכְנְסַיִם.

פסוק ד

וּפָשַׁט אֶת בְּגָדָיו וְגוֹ'. פֵּרֵשׁ רַשִׁ"י אֵין זֶה חוֹבָה אֶלָּא לְמֶדֶךְ תּוֹרָה דֶּרֶךְ אֶרֶץ כוּ', לְפִי שֶׁקָּשָׁה לְרַשִׁ"י שֶׁהֲרֵי בְּפָרָשַׁת אַחֲרֵי מוֹת (טז כג) נֶאֱמַר "וּפָשַׁט אֶת בִּגְדֵי הַבַּד", וְלֹא נֶאֱמַר שָׁם "בְּגָדָיו", וְלָמְדוּ רז"ל (ספרא אחרי יג) שֶׁאֵינָן בָּאִים מִשֶּׁלּוֹ אֶלָּא מִשֶּׁל הֶקְדֵּשׁ, וְאִם כֵּן לָמָּה קְרָאָן כָּאן "בְּגָדָיו" וַהֲלֹא אֵינָן שֶׁלּוֹ, אֶלָּא שֶׁרוֹצֶה לוֹמַר שֶׁיַּעֲשֶׂה עִם בִּגְדֵי קֹדֶשׁ אֵלּוּ כְּדֶרֶךְ

כָּל הָאָרֹן, וּכְמוֹ שֶׁהָיָה עוֹשֶׂה עִמָּהֶם אִלּוּ הָיוּ בְּגָדָיו מַמָּשׁ, כִּי כְּמוֹ שֶׁאִלּוּ הָיוּ שָׁלוֹ וַדַּאי הָיָה פּוֹשְׁטָם בְּשָׁעָה שֶׁהוּא עוֹשֶׂה אֵיזוֹ מְלָאכָה נִמְבָזָה וְנִמַּס וְהָיָה לוֹבֵשׁ בְּגָדִים פְּחוּתִים, כָּךְ יַעֲשֶׂה גַּם בִּבְגְדֵי קֹדֶשׁ אֵלּוּ, וְדוּן מִנַּהּ וּמִנַּהּ, מַה בְּגָדָיו רְשׁוּת אַף אֵלּוּ רְשׁוּת, דְּאִי לָאו לְמַאי נַפְקָא מִנַּהּ תְּלָאָם הַכָּתוּב בִּבְגָדָיו.

פסוק ט

מַצּוֹת תֵּאָכֵל בְּמָקוֹם קָדוֹשׁ בַּחֲצַר אֹהֶל מוֹעֵד יֹאכְלוּהָ. פֵּרֵשׁ רַשִׁ"י "בְּמָקוֹם קָדוֹשׁ, וְאֵיזֶהוּ – בַּחֲצַר אֹהֶל מוֹעֵד. וּמִכָּל מָקוֹם "בְּמָקוֹם קָדוֹשׁ" מְיֻתָּר, גַּם "תֵּאָכֵל" "יֹאכְלוּהָ" אֶחָד מֵהֶם מְיֻתָּר, וּמַשְׁמָעוּת הַלָּשׁוֹן הוּא שֶׁיֵּשׁ כָּאן בְּחִינַת הָאוֹכֵל וְהַנֶּאֱכָל. בְּחִינַת הָאוֹכֵל, הַיְינוּ שֶׁהַכֹּהֵן הָאוֹכֵל אוֹתָהּ צָרִיךְ שֶׁיֵּדַע שֶׁאֲכִילָתוֹ מְשֻׁלְחָן גָּבוֹהַּ הִיא, וּמִן הַדִּין שֶׁתִּהְיֶה הַמְּנָחָה כָּלִיל לַגָּבוֹהַּ זוּלַת שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נָתַן לוֹ חֶלְקוֹ מֵאִשָּׁיו, וְאִם כֵּן צָרִיךְ הַכֹּהֵן לֶאֱכוֹל חֶלְקוֹ בַּמָּקוֹם שֶׁנֶּאֱכָל חֵלֶק גָּבוֹהַּ, דְּהַיְינוּ בַּחֲצַר אֹהֶל מוֹעֵד כִּי שָׁם מְקוֹם הַמִּזְבֵּחַ, וְאַף עַל פִּי שֶׁבֶּאֱמֶת הַמָּקוֹם הַהוּא קָדוֹשׁ, מִכָּל מָקוֹם אֵין קְפִידָא עַל הָאוֹכֵל מִצַּד קְדֻשַּׁת הַמָּקוֹם כִּי אִם מִצַּד שֶׁצָּרִיךְ לְהַסְמִיךְ אֲכִילָתוֹ אֶל אֲכִילַת הַמִּזְבֵּחַ, לְהוֹרוֹת שֶׁכְּמוֹ שֶׁאֲכִילַת הַמִּזְבֵּחַ מְכַפֶּרֶת כָּךְ אֲכִילַת הַכֹּהֲנִים, הַבְּעָלִים מִתְכַּפְּרִין בָּהֶם.

אֲמְנָם בְּחִינַת הַנֶּאֱכָלֶת הִיא הַמַּצָּה, מִצַּד הֱיוֹתָהּ נְקִיָּה מִן הַשְּׂאוֹר יֵשׁ בַּמַּצָּה צַד קְדֻשָּׁה, עַל כֵּן נֶאֱמַר "מַצּוֹת תֵּאָכֵל בְּמָקוֹם קָדוֹשׁ", כִּי מִצַּד בְּחִינַת הַמַּצָּה יֵשׁ קְפִידָא שֶׁיִּהְיֶה הַמָּקוֹם קָדוֹשׁ. וְאַחַר כָּךְ נָתַן טַעַם עַל שְׁנֵיהֶם, כִּי עַל מַה שֶּׁכָּתַב "בַּחֲצַר אֹהֶל מוֹעֵד יֹאכְלוּהָ", זֶהוּ לְפִי שֶׁ"חֶלְקָם נָתַתִּי אֹתָהּ מֵאִשָּׁי", עַל כֵּן צְרִיכִין שְׁנֵיהֶם לִהְיוֹת בִּמְחִצָּה אַחַת. וְעַל מַה שֶּׁכָּתַב "מַצּוֹת תֵּאָכֵל בְּמָקוֹם קָדוֹשׁ", נָתַן טַעַם וְאָמַר "קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הִיא כַּחַטָּאת וְכָאָשָׁם", כִּי הַחַטָּאת וְהָאָשָׁם הַבָּאִים עַל כַּפָּרַת הַחֵטְא נִקְרְאוּ קֹדֶשׁ קָדָשִׁים, כִּי הַצַּדִּיק גָּמוּר שֶׁלֹּא חָטָא כְּלָל קָדוֹשׁ הוּא לַה', אֲבָל הַחוֹטֵא וְשָׁב בִּתְשׁוּבָה הוּא קֹדֶשׁ קָדָשִׁים, כִּי בְּמָקוֹם שֶׁבַּעֲלֵי תְּשׁוּבָה עוֹמְדִים אֵין צַדִּיקִים גְּמוּרִים יְכוֹלִים לַעֲמוֹד בּוֹ (ברכות לד:), וְרז"ל אָמְרוּ (יומא פו:) שֶׁהָעוֹשֶׂה תְּשׁוּבָה מֵאַהֲבָה הַזְּדוֹנוֹת נַעֲשִׂין לוֹ כִּזְכֻיּוֹת, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּעֶזְרַת ה' לְקַמָּן פָּרָשַׁת וַיֵּלֶךְ. וְזֶה מַדְרֵגָה גְּדוֹלָה שֶׁאֵינָהּ בְּצַדִּיק גָּמוּר, מִלְּבַד שֶׁאָר מַעֲלוֹת שֶׁזָּכְרוּ רז"ל שָׁם, עַל כֵּן דִּין הוּא שֶׁתִּהְיֶה הַחַטָּאת קֹדֶשׁ קָדָשִׁים. וְכֵן הַמַּצָּה צְרִיכָה מָקוֹם קָדוֹשׁ מִזֶּה הַטַּעַם, כִּי גַּם הִיא קֹדֶשׁ קָדָשִׁים מִצַּד הָרַחֲקַת הַשְּׂאוֹר שֶׁבָּעִסָּה הַמְחַלֵּל קְדֻשַּׁת הָאָדָם. וְטַעַם הָרַחֲקַת הַשְּׂאוֹר נִרְאֶה לְפָרֵשׁ בִּשְׁנֵי דְּרָכִים. הַדֶּרֶךְ הָאֶחָד הוּא, כְּדִבְרֵי רַבִּי אֶלְכְּסַנְדְּרִי שֶׁאָמַר (ברכות יז): רְצוֹנֵנוּ לַעֲשׂוֹת רְצוֹנְךָ אֶלָּא שֶׁשְּׂאוֹר שֶׁבָּעִסָּה מְעַכֵּב, וְעַל זֶה הַדֶּרֶךְ פֵּרַשְׁנוּ לְמַעְלָה פָּסוּק "כָּל שְׂאוֹר וְכָל דְּבַשׁ לֹא תַקְטִירוּ" בְּפָרָשַׁת וַיִּקְרָא עַיֵּן שָׁם, וְעַל זֶה נֶאֱמַר כָּאן "קֹדֶשׁ קָדָשִׁים כַּחַטָּאת וְכָאָשָׁם". כִּי עַל יְדֵי זְבִיחַת הַקָּרְבָּן הָאָדָם זוֹבֵחַ יִצְרוֹ

וִיבַקֵּשׁ וְהִנֵּה אֵינֶנּוּ, עַל כֵּן גַּם הַמִּנְחָה בָּאָה נְקֵיָּה מִן הַשְּׂאוֹר. אָמְנָם שְׁתֵּי הַלֶּחֶם שֶׁל עֲצֶרֶת בָּאוּ דָּוְקָא חָמֵץ, כִּי אִלְמָלֵא הַיֵּצֶר הָרָע לֹא הָיוּ הַתַּחְתּוֹנִים צְרִיכִין אֶל הַתּוֹרָה יוֹתֵר מִן הָעֶלְיוֹנִים, כִּי בְּטַעֲנָה זוֹ נִצַּח מֹשֶׁה הַמַּלְאָכִים וְאָמַר: כְּלוּם יֵשׁ יֵצֶר הָרָע בֵּינֵיכֶם כוּ' (שבת פט.). וְעוֹד שֶׁמְּצִיאוּת הַיֵּצֶר הָרָע הֶכְרֵחִי, וְאִלְמָלֵא הוּא לֹא בָּנָה אָדָם בַּיִת וְלֹא נָשָׂא אִשָּׁה, וּבְמָקוֹם הַתּוֹרָה אֵין לְחוּשׁ שֶׁמָּא יִפְרוֹץ גְּדֵרוֹ כִּי הַתּוֹרָה תַּבְלִין אֵלָיו.

אֲבָל הַתּוֹדָה הָיוּ בּוֹ חַלּוֹת חָמֵץ וּמַצָּה כְּאֶחָד, כִּי הַמַּצָּה לְאוֹת שֶׁכְּבָר נִכְנַע בַּעֲמַל לִבּוֹ כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב אֲצֶל אַרְבָּעָה שֶׁצְּרִיכִין לְהוֹדוֹת "וַיִּכָּנַע בַּעֲמַל לִבָּם" (תהלים קז יב) כִּי הָרְשָׁעִים בִּרְשׁוּת לִבָּם כוּ' וְרז"ל דָּרְשׁוּ פָּסוּק "זוֹבֵחַ תּוֹדָה יְכַבְּדָנְנִי" (שם נ כג) עַל הַזּוֹבֵחַ יִצְרוֹ וּמִתְוַדֶּה עָלָיו כוּ' (סנהדרין מג:), וּמִשָּׁם רְאָיָה שֶׁזִּבִּיחַת הַתּוֹדָה הַיְינוּ זְבִיחַת הַיֵּצֶר הָרָע. עַל כֵּן מֵבִיא לְאוֹת חַלּוֹת מַצּוֹת נְקִיּוֹת מִן הַשְּׂאוֹר. אֲבָל מִכָּל מָקוֹם צָרִיךְ עֲדַיִן אֶל הַיֵּצֶר הָרָע לְקִיּוּם הַמִּין, עַל כֵּן הָיוּ גַּם חַלּוֹת חָמֵץ, וְהָיוּ שָׁלֹשׁ חַלּוֹת מַצָּה כְּנֶגֶד חַלָּה אַחַת שֶׁל חָמֵץ לְבַטֵּל מִצִיאָתוֹ בְּרֵבּוֹ, כִּי כָל אָדָם יְשַׁלֵּשׁ שְׁנוֹתָיו בְּאוֹרַיְיתָא תְּלִיתַאי, בְּמִקְרָא וּמִשְׁנָה וְתַלְמוּד, וְחֵלֶק רְבִיעִי יִתֵּן אֶל קִיּוּם גּוּפוֹ.

אָמְנָם לְפִי שֶׁלֹּא מָצִינוּ בְּמִנְחַת חוֹטֵא שׁוּם חָמֵץ, נוּכַל לוֹמַר בְּהֵפֶךְ זֶה, שֶׁזֶּה שֶׁמֵּבִיא קָרְבָּן עַל חֶטְאוֹ מֵעַצְמוֹ בְּלֹא הֶכְרֵחַ וַדַּאי לֹא נִשְׁאַר בּוֹ כְּלוּם מִן הַשְּׂאוֹר הַפְּנִימִי, אֲבָל הַזּוֹבֵחַ תּוֹדָה אַחַר שֶׁבָּאוּ עָלָיו יִסּוּרִים הַמַּכְרִיחִים אוֹתוֹ עַל הַתְּשׁוּבָה וַדַּאי נִשְׁאַר בּוֹ רֹשֶׁם מִן הַשְּׂאוֹר הַפְּנִימִי. וְתֵדַע וְתַשְׂכִּיל כִּי חָמֵץ אוֹתִיּוֹת מַצָּה, וְהֵם שָׁוִים בְּמִבְטָא כִּי הַה"א וְהַחֵי"ת מִתְחַלְּפִין בְּאוֹתִיּוֹת אַחַ"ע, אַף שֶׁיֵּשׁ לְחָמֵץ מִסְפָּר שָׁלֹשׁ יָתֵר עַל מַצָּה, וּכְנֶגֶד זֶה הָיָה כְּנֶגֶד כָּל חַלּוֹת חָמֵץ שָׁלֹשׁ שֶׁל מַצָּה כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ שָׁוִים בַּכַּמּוּת. וְיֵשׁ בָּזֶה רֶמֶז שֶׁיֵּשׁ לַיֵּצֶר הָרָע יִתְרוֹן עַל הַיֵּצֶר הַטּוֹב מִסְפָּר שָׁלֹשׁ הֵם שָׁלֹשׁ טָעֲנוֹת שֶׁזָּכַר בְּסֵפֶר חוֹבַת הַלְּבָבוֹת שֶׁיֵּשׁ לַיֵּצֶר הָרָע עַל הַיֵּצֶר הַטּוֹב, וְאִם יָבֹא לְנַצְּחוֹ אָז יַעֲמְדוּ כְּנֶגְדּוֹ חוּט הַמְשֻׁלָּשׁ בְּמִקְרָא וּמִשְׁנָה וְתַלְמוּד, וְאָז יִהְיֶה פֵּשֶׁר דָּבָר בֵּינֵיהֶם, חֻצְיוֹ לַה' וְחֻצְיוֹ לָכֶם.

דֶּרֶךְ שֵׁנִי הוּא הַיּוֹתֵר נָכוֹן וְקָרוֹב לִשְׁמֹעַ, שֶׁהַמַּצָּה סִימָן אֶל הַהַכְנָעָה, כְּעִסַּת מַצָּה שֶׁאֵינוֹ עוֹלֶה לְמַעְלָה, וּמַצָּה שֶׁל חַג הַפֶּסַח יוֹכִיחַ כִּי הִיא סִימָן חֵרוּת וּגְאֻלָּה, לְפִי שֶׁלֹּא חָשַׂק ה' בְּיִשְׂרָאֵל כִּי אִם בַּעֲבוּר שֶׁהֵם מְמַעֲטִים אֶת עַצְמָם, כְּמוֹ שֶׁלָּמְדוּ (בחולין פט) מִן פָּסוּק "לֹא מֵרַבְּכֶם מִכָּל הָעַמִּים חָשַׁק ה' בָּכֶם כִּי אַתֶּם הַמְעַט". (דברים ז ז) כִּי מָה ה' שׁוֹאֵל מִמְּךָ כִּי אִם לְיִרְאָה (שם י יב), שֶׁהַעֲנָוָה מְבִיאָה לִידֵי יִרְאָה, וְכָל עוֹד שֶׁהַהַכְנָעָה מְצוּיָה בַּתַּחְתּוֹנִים בְּיוֹתֵר לְפִי זֶה בְּיוֹתֵר תִּגְלֶה וְתֵרָאֶה מַלְכוּת שָׁמַיִם, כִּי הוּא יִתְבָּרַךְ גֵּאוּת לָבֵשׁ וְאֵין עוֹד מִלְבַדּוֹ. וְזֶהוּ טַעַם גָּלוּת מִצְרַיִם לְהַכְנִיעָם בְּכוּר עָנִי, וְחָסוּ בְּשֵׁם ה' (צפניה ג יב) וְעַל יְדֵי הַהַכְנָעָה יָצְאוּ לְחֵרוּת מִן הַמַּלְכֻיּוֹת וְנִכְנְסוּ בְּעוֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם. וּלְפִיכָךְ דִּין הֶחָמֵץ

בְּשֶׁרָפָה דָּוְקָא, כִּי נִימוּס קְלוּסִין הוּא שֶׁכָּל הַמִּתְגָּאֶה נִדּוֹן בָּאֵשׁ, כִּדְאִיתָא בַּמִּדְרָשׁ עַל פָּסוּק "זֹאת תּוֹרַת הָעֹלָה הִוא הָעֹלָה עַל מוֹקְדָה". כִּי הָרוֹצֶה לַעֲלוֹת לְמַעְלָה כְּטֶבַע הֶחָמֵץ הָעוֹלֶה לְמַעְלָה רָאוּי לִהְיוֹת נִדּוֹן בָּאֵשׁ אֲשֶׁר טִבְעוֹ לַעֲלוֹת לְמַעְלָה. וּלְפִיכָךְ דִּין הֶחָמֵץ בְּמַשֶּׁהוּ, כִּי בְּכָל הַמִּדּוֹת צָרִיךְ הָאָדָם לֵילֵךְ בְּדֶרֶךְ מְמֻצָּע, חוּץ מִן הַגַּאֲוָה שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סוטה ה.) לֹא מְמֻנָּה וְלֹא מִקְצָתָהּ, הֵרֵי שֶׁאָסְרוּ אֲפִלּוּ מַשֶּׁהוּ מִן הַגַּאֲוָה, כָּךְ מַשֶּׁהוּ מִן הֶחָמֵץ אָסוּר. וְכֵן אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (אבות ד ד): מְאֹד מְאֹד הֱוֵי שְׁפַל רוּחַ בִּפְנֵי כָל אָדָם, וְהוּא רֶמֶז לְהַפְלָגַת הָעִנְיָן וּלְהַרְחִיקוֹ מִכֹּל וְכֹל.

וְלִדְבָרָיו דְּרַבִּי אַלְכְּסַנְדְּרַי שֶׁהִמְשִׁיל הַיֵּצֶר הָרַע לְשׁוֹאוֹר שֶׁבָּעִסָּה, נוֹכֵל לוֹמַר שֶׁלְּכָךְ אָסְרוּ גַּם הַמַּשֶּׁהוּ, לְפִי שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב"ר כב ו): מִתְּחִלָּה דּוֹמֶה הַיֵּצֶר הָרַע לְחוּט שֶׁל עַכָּבִישׁ, דְּהַיְינוּ מַשֶּׁהוּ, וְאַחַר כָּךְ הוּא מְבַצְבֵּץ וְעוֹלֶה עַד שֶׁיִּהְיֶה כַּעֲבוֹתוֹת הָעֲגָלָה וְיַעֲלֶה חֲמַס גָּבֶר לְאֵין מַרְפֵּא. עַל כֵּן לֹא יִהְיֶה קָטָן בְּעֵינֵי הָאָדָם אֲפִלּוּ מַשֶּׁהוּ מִמֶּנּוּ, כִּי מְעַט מִן הַשְּׂאוֹר מְבַצְבֵּץ וְעוֹלֶה כָּאמוּר. וּמִטַּעַם זֶה הָיוּ מְבִיאִים עַל קָרְבַּן תּוֹדָה שְׁלֹשִׁים חַלּוֹת מַצּוֹת כִּי אֵצֶל אַרְבָּעָה שֶׁצְּרִיכִין לְהוֹדוֹת נֶאֱמַר "וַיִּכְנַע בָּעֲמָל לִבָּם", וְאַחַר הַהַכְנָעָה רָאוּי שֶׁיַּקְרִיבוּ חַלּוֹת מַצּוֹת שְׁלֹשִׁים, וְאוּלַי הוּא כְּנֶגֶד הַמַּלְכוּת שֶׁנִּקְנֵית בִּשְׁלֹשִׁים מַעֲלוֹת, וְהֵם כּוֹלְלִים כָּל מִינֵי הַהִתְנַשְּׂאוּת הַשַּׁיְכִים לַמֶּלֶךְ, וְזֶה הַמִּתְגָּאֶה אֶחָד בְּכֻלָּם אוֹ בְּמִקְצָתָם, אַחַר שֶׁנִּכְנַע בַּעֲמָל לִבּוֹ יָבִיא שְׁלֹשִׁים מַצּוֹת הַמּוֹרִים עַל הַהַכְנָעָה, לוֹמַר שֶׁלֹּא נִשְׁאַר בָּהֶם עַד אֶחָד, וַאֲפִלּוּ מַשֶּׁהוּ אֵין בּוֹ. וְעֶשֶׂר שֶׁל חָמֵץ הַמּוֹרֶה עַל הָרוֹמְמוּת וְהַהִתְנַשְּׂאוּת, לְתֵת כָּל הַגְּדֻלָּה וְהָרוֹמְמוּת לְסִבָּה רִאשׁוֹנָה יִתְבָּרַךְ הַכְּלוּל בְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת בְּלִימָה, וּכְבוֹד אֱלֹהִים הַסְתֵּר דָּבָר. וּמִטַּעַם זֶה הַמַּצָּה סִימָן גְּאֻלָּה וְחֵרוּת בְּכָל מָקוֹם, הֵן בִּיצִיאַת מִצְרַיִם, הֵן בְּקָרְבַּן תּוֹדָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (תהלים קז ב) "יֹאמְרוּ גְּאוּלֵי ה' אֲשֶׁר גְּאָלָם מִיַּד צָר" וְגוֹ', וְזֶה קָאֵי עַל כָּל אַרְבָּעָה שֶׁצְּרִיכִין לְהוֹדוֹת שֶׁנִּגְאֲלוּ בָּעֲבוּר שֶׁנִּכְנַע בַּעֲמַל לִבָּם וְגוֹ' וְעַל כֵּן הוּא מַקְרִיב חַלּוֹת מַצּוֹת; הֵן בַּמְּנָחוֹת, כִּי עַל יְדֵי הַקָּרְבָּנוֹת נִגְאָל הָאָדָם מִיַּד הַיֵּצֶר הָרַע אֲשֶׁר מְצוּדָתוֹ פְּרוּסָה עָלָיו לְלָכְדוֹ בְּחַבְלֵי עָוֹן, וְהוּא יוֹצֵא לְחֵרוּת מִן הַיִּסּוּרִין וּמִן הַמַּלְכֻיּוֹת וּמִן מַלְאַךְ הַמָּוֶת עַל יְדֵי הַקָּרְבָּן הַמְּביאוֹ לִידֵי רוּחַ נִשְׁבָּרָה וְהַכְנָעָה, עַל כֵּן דִּין הַמְּנָחוֹת לֵאָפוֹת מַצָּה, וְהֵם דּוֹמִים לְחַטָּאת וְאָשָׁם בַּדֶּרֶךְ שֶׁנִּתְבָּאֵר.

פסוק יח

בִּמְקוֹם אֲשֶׁר תִּשָּׁחֵט הָעֹלָה תִּשָּׁחֵט הַחַטָּאת. הַמְפָרְשִׁים אָמְרוּ כְּדֵי לְכַסּוֹת עַל הַחוֹטְאִים, כִּי יֹאמְרוּ שֶׁעוֹלָה הוּא מַקְרִיב. וְזֶה טַעַם חָלוּשׁ, שֶׁהֲרֵי עַל כָּל פָּנִים נִגְלֶה עֲוֹנוֹ כְּשֶׁיִּרְאוּ שֶׁאֵינוֹ מַקְרִיבוֹ כָּלִיל לְעוֹלָה. וְעוֹד שֶׁהֲרֵי הָעוֹלָה זָכָר וְחַטָּאת נְקֵבָה. וְהִנֵּה בְּעִנְיַן הָעוֹלָה יֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁבָּאָה עַל הִרְהוּר עֲבֵרָה, וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁהָעוֹלָה מִן אוֹתָן קָרְבָּנוֹת אֲשֶׁר בְּלִי

עָוֹן יְרוּצוּן (תהלים נט ה). וְהִנֵּה לְאוֹמְרִים שֶׁיֵּשׁ בָּעוֹלָה צַד כַּפָּרַת חֵטְא, טַעְמוֹ שֶׁל דָּבָר כִּי הַלֵּב הַמֻּנָּח בְּצַד שְׂמֹאל סִבָּה לְכָל חֵטְא, כִּי הַלֵּב חוֹמֵד וּכְלֵי הַמַּעֲשֶׂה גּוֹמְרִין, עַל כֵּן שְׁחִיטַת שְׁנֵיהֶם בַּצָּפוֹן, לְהוֹרוֹת כִּי לֵב הוּתַל הִטָּהוּ (ישעיה מד כ) וּמִצָּפוֹן תִּפָּתַח הָרָעָה (ירמיה א יד). וְלָאוֹמְרִים שֶׁאֵין הָעוֹלָה בָּאָה כִּי אִם דּוֹרוֹן, וּרְאָיָתָם מִמַּה שֶּׁכָּתוּב (תהלים סו יג) "אָבוֹא בֵיתְךָ בְעוֹלוֹת", נוֹכַל לוֹמַר כִּי הַחוֹטֵא אַחַר שֶׁנָּתַן אֶל לִבּוֹ לָשׁוּב בִּתְשׁוּבָה וּלְהָבִיא חַטָּאת לְכַפָּרָה, מֵאָז הוּא מְרֻצֶּה וְקָרְבָּנוֹ מְרֻצֶּה לִפְנֵי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ כְּאִלּוּ הִקְרִיב עוֹלָה הַמְעֻלֶּה שֶׁבְּכָל הַקָּרְבָּנוֹת.

פסוק כא

וּכְלִי חֶרֶשׂ אֲשֶׁר תְּבֻשַּׁל בּוֹ יִשָּׁבֵר וְגוֹ'. פֵּרֵשׁ רַשִׁ"י וְהוּא הַדִּין לְכָל הַקָּדָשִׁים. וּמִכָּל מָקוֹם הַדָּבָר צָרִיךְ בֵּאוּר, לָמָּה כָּתְבָה הַתּוֹרָה דִּין זֶה דַּוְקָא גַּבֵּי חַטָּאת הַבָּא לְכַפָּרָה, וּכְפִי הַפְּשָׁט נוֹכַל לוֹמַר לְפִי שֶׁהַתּוֹרָה הֵעִידָה עַל כְּלִי חֶרֶס שֶׁאֵינוֹ יוֹצֵא מִידֵי דְּפִיּוֹ לְעוֹלָם (פסחים ל;), וְסָלְקָא דַּעְתָּךְ דַּוְקָא בְּקָדָשִׁים קַלִּים הַנֶּאֱכָלִים לִשְׁנֵי יָמִים וְלַיְלָה אֶחָד, שֶׁהַמֵּאֲכָל מִתְעַכֵּב בַּקְּדֵרָה זְמַן רַב, עַל כֵּן הוּא בּוֹלֵעַ כָּל כָּךְ הַרְבֵּה עַד שֶׁאֵינוֹ יוֹצֵא מִידֵי דְּפִיּוֹ לְעוֹלָם, אֲבָל קָדְשֵׁי קָדָשִׁים שֶׁאֵינָן נֶאֱכָלִין כִּי אִם לְיוֹם אֶחָד וְלַיְלָה אֶחָד, סָלְקָא דַּעְתָּךְ שֶׁבְּזְמַן מוּעָט כָּזֶה אֵינוֹ בּוֹלֵעַ כָּל כָּךְ הַרְבֵּה וְיֵשׁ תַּקָּנָה אַף לִכְלִי חֶרֶס בִּשְׁטִיפָה, קָא מַשְׁמַע לָן.

וְעַל צַד הָרֶמֶז קָרוֹב לִשְׁמוֹעַ, שֶׁטָּהֳרַת הַכֵּלִים יֵשׁ לָהֶם דִּמְיוֹן לְטָהֳרַת הַחוֹטֵא הַמַּקְרִיב חַטָּאת, כִּי כְּמוֹ שֶׁהַכֵּלִים יֵשׁ מֵהֶם שֶׁבּוֹלְעִים הַרְבֵּה מִן הָאִסּוּר וְלֹא יוּכַל לָצֵאת עַל יְדֵי שְׁטִיפָה וְאֵין לָהֶם תַּקָּנָה כִּי אִם בִּשְׁבִירָה, וְיֵשׁ מֵהֶם שֶׁאֵינָן בּוֹלְעִים הַרְבֵּה מִן הָאִסּוּר וְיֵשׁ לָהֶם תַּקָּנָה בִּשְׁטִיפָה, כָּךְ יֵשׁ לְךָ אָדָם חוֹטֵא שֶׁבּוֹלֵעַ הַרְבֵּה מִן הָאִסּוּר וְקָשֶׁה לוֹ לַעֲזוֹב הַהֶרְגֵּל וְאֵין לוֹ תַּקָּנָה כִּי אִם בִּשְׁבִירַת לִבּוֹ, כִּי הוּא הַכְּלִי שֶׁנִּתְבַּשֵּׁל בּוֹ הָאִסּוּר; וְיֵשׁ לְךָ אָדָם שֶׁאֵינוֹ בּוֹלֵעַ הַרְבֵּה וְיֵשׁ לוֹ תַּקָּנָה בְּכָל דְּרָכָיו שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ערכין טו:): מַאי תַּקָּנְתֵּיהּ שֶׁל מְסַפֵּר לְשׁוֹן הָרַע, אִם תַּלְמִיד חָכָם הוּא יַעֲסוֹק בַּתּוֹרָה שֶׁנֶּאֱמַר (משלי טו ד): "מַרְפֵּא לְשׁוֹן עֵץ חַיִּים", וְאִם עֵם הָאָרֶץ הוּא יַשְׁפִּיל עַצְמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שם): "וְסֶלֶף בָּהּ שֶׁבֶר בְּרוּחַ". וּמִן חֵטְא לְשׁוֹן הָרַע יִקַּח לְכָל חַטָּאת וּלְכָל עָוֹן, שֶׁבִּזְמַן שֶׁאֵין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם אֵין תַּקָּנָה לְעַם הָאָרֶץ כִּי אִם בִּשְׁבִירַת לִבּוֹ, הַכְּלִי שֶׁנִּתְבַּשֵּׁל בּוֹ הַחֵטְא, וּלְתַלְמִיד חָכָם יֵשׁ תַּקָּנָה בְּכָל חֵטְא עַל יְדֵי תַּלְמוּד תּוֹרָה, וְחֵטְא בְּנֵי עֵלִי יוֹכִיחַ שֶׁאֵינוֹ מִתְכַּפֵּר בְּזֶבַח וּמִנְחָה אֲבָל מִתְכַּפֵּר הוּא בְּתַלְמוּד תּוֹרָה (ר"ה יח.).

עַל כֵּן כָּתְבָה הַתּוֹרָה דִּין הַכֵּלִים אֵצֶל הַחַטָּאת, לוֹמַר לְךָ שֶׁבִּזְמַן שֶׁאֵין זֶבַח וּמִנְחָה אָז טָהֳרַת הַחוֹטֵא כְּטָהֳרַת הַכֵּלִים, כִּי כָּל עַם הָאָרֶץ נִמְשָׁל לִכְלִי חֶרֶס וְאֵינוֹ יוֹצֵא מִידֵי דְּפִיּוֹ כִּי אִם בִּשְׁבִירַת לִבּוֹ, וְכָל תַּלְמִיד חָכָם יֵשׁ לוֹ דִּין כְּלִי נְחוֹשֶׁת שֶׁיֵּשׁ לוֹ תַּקָּנָה עַל יְדֵי מְרִיקָה

וּשְׁטִיפָה מִבַּיִת וּמִחוּץ, כָּךְ כָּל תַּלְמִיד חָכָם יֵשׁ לוֹ תַּקָּנָה עַל יְדֵי הַתּוֹרָה שֶׁנִּמְשְׁלָה לַמַּיִם הַמְטַהֲרוֹ מִבַּיִת וּמִחוּץ, כִּי עַל יְדֵי הַתּוֹרָה יִהְיֶה תּוֹכוֹ כְּבָרוֹ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב "מִבַּיִת וּמִחוּץ תְּצַפֶּנּוּ" (שמות כה יא) כְּדֶרֶךְ שֶׁנִּתְבָּאֵר שָׁם בְּפָרָשַׁת תְּרוּמָה, וְזֶה הַדָּבָר שֶׁאָמְרוּ שֶׁכָּל אָדָם דּוֹמֶה לִכְלִי מָה. וְיֵשׁ רְאָיָה מִמָּה שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין נב:) לְמָה תַּלְמִיד חָכָם דּוֹמֶה לִפְנֵי עַם הָאָרֶץ, כִּקִיתוֹן שֶׁל זָהָב, סֵפֶר עִמּוֹ דּוֹמֶה לִכְלִי כֶּסֶף, נָהֳנָה מִמֶּנּוּ דּוֹמֶה לִכְלִי חֶרֶס כּוּ'. וְנִרְאֶה שֶׁעַל זֶה נֶאֱמַר (איכה ד ב): "בְּנֵי צִיּוֹן הַיְקָרִים הַמְסֻלָּאִים בַּפָּז אֵיכָה נֶחְשְׁבוּ לִנְבְלֵי חֶרֶשׂ מַעֲשֵׂה יְדֵי יוֹצֵר", הַיְנוּ מְקוֹנָן עַל אַנְשֵׁי הַסְּגֻלָּה שֶׁנִּמְשְׁלוּ לַזָּהָב וְלַכֶּתֶם וּלְאַבְנֵי קֹדֶשׁ, שֶׁהָיוּ מְרֻבִּים סְעוּדוֹת בְּכָל מָקוֹם בְּרֹאשׁ כָּל חוּצוֹת עִם עַמֵּי הָאָרֶץ, עַד שֶׁגָּרְמוּ גָּלוּת לָהֶם וְלִבְנֵיהֶם, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ: כָּל הַמְרַבֶּה סְעוּדָתוֹ בְּכָל מָקוֹם לְסוֹף מַחֲרִיב בֵּיתוֹ כּוּ', וּמַסִּיק שָׁם בְּפֶרֶק אֵלּוּ עוֹבְרִין (מט. עי"ש): לְסוֹף גּוֹלֶה כּוּ'. וְעַל זֶה אָמַר "תְּשִׁתַּפֵּכְנָה אַבְנֵי קֹדֶשׁ בְּרֹאשׁ כָּל חוּצוֹת", שֶׁהָיוּ מְרֻבִּים סְעוּדָתָם בְּכָל מָקוֹם עִם עַמֵּי הָאָרֶץ. וְאָמַר מִיָּד: "בְּנֵי צִיּוֹן הַיְקָרִים", כִּדְאִיתָא (משלי כ טו) "וּכְלִי יְקָר שִׂפְתֵי דָעַת", "הַמְסֻלָּאִים בַּפָּז", כִּי מִתְּחִלָּה הָיוּ נִמְשָׁלוּ לִכְלֵי זָהָב, וְעַל יְדֵי שֶׁתִּשְׁתַּפֵּכְנָה בְּרֹאשׁ כָּל חוּצוֹת, אֵיכָה נֶחְשְׁבוּ לִנְבְלֵי חֶרֶשׂ, אוֹתָן הַשְּׁלֵמִים שֶׁנִּקְרְאוּ מַעֲשֵׂה יְדֵי יוֹצֵר הַכֹּל, כִּי הַכֹּל נִבְרָא בְּיָד אַחַת, זוּלַת הַשְּׁלֵמִים נִבְרְאוּ בִּשְׁתֵּי יָדַיִם (מדרש תהלים קלט כו), וְאֵיךְ יָרְדוּ מִמַּדְרֵגָה זוֹ אֶל דְּיוֹטָא תַּחְתּוֹנָה זוֹ.

וּבְהַצָּעָה זוֹ נִרְאֶה לִי לְיַשֵּׁב מַה שֶּׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שבת קה:): כָּל הַמִּתְעַצֵּל בְּהֶסְפֵּדוֹ שֶׁל תַּלְמִיד חָכָם רָאוּי לְקָבְרוֹ בְּחַיָּיו, שֶׁנֶּאֱמַר (יהושע כד ל): "וַיִּקְבְּרוּ אוֹתוֹ בִּגְבוּל נַחֲלָתוֹ בְּתִמְנַת סֶרַח אֲשֶׁר מִצְפּוֹן לְהַר גָּעַשׁ", מְלַמֵּד שֶׁגָּעַשׁ עֲלֵיהֶם הָהָר לְקָבְרָם. וּמְנָא לֵיהּ לוֹמַר כֵּן, שֶׁמָּא אֵיזֶה עָוֹן אַחֵר גָּרַם לָהֶם שֶׁגָּעַשׁ עֲלֵיהֶם הָהָר. וְהִנֵּה בְּתִמְנַת סֶרַח פֵּרַשׁ רַשִׁ"י בְּתִמּוּנַת חֶרֶס, דְּהַיְנוּ שֶׁמֶשׁ, וּבְשׁוֹפְטִים (ב ט) כְּתִיב "חֶרֶס" בְּמָקוֹם "סֶרַח". וְהִנֵּה עַל פִּי דַּרְכּוֹ שֶׁל רַשִׁ"י נִרְאֶה לִי לְפָרֵשׁ "בְּתִמְנַת" לְשׁוֹן בְּתִמּוּנָה, אֲבָל "חֶרֶס" נִרְאֶה לִי שֶׁהוּא לְשׁוֹן כְּלִי חֶרֶס, וְרוֹצֶה לוֹמַר שֶׁלֹּא נֶהֱגוּ בּוֹ דִּין תַּלְמִיד חָכָם לְהַסְפִּידוֹ כְּרָאוּי, אֶלָּא קְבָרוּהוּ בִּתְמוּנַת שְׁאָר עַם הָאָרֶץ שֶׁנִּמְשַׁל לְחֶרֶס הַנִּשְׁבָּר, שֶׁאֵינוֹ יוֹצֵא מִיְּדֵי סַרְחוֹנוֹ וְדָפְיוֹ לְעוֹלָם, לְכָךְ גָּרַס בְּשׁוֹפְטִים "חֶרֶס" בְּמָקוֹם "סֶרַח", כִּי הַסֶּרַח דְּהַיְנוּ סַרְחוֹן מַעֲשָׂיו מַמְשִׁילוֹ לִכְלִי חֶרֶס שֶׁאֵינוֹ יוֹצֵא מִיְּדֵי דָּפְיוֹ וְסַרְחוֹנוֹ כִּי אִם בִּשְׁבִירָה. וְאֵצֶל תַּלְמִיד חָכָם לֹא כָּךְ הַמִּדָּה, שֶׁהֲרֵי אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ברכות יט.): אִם רָאִיתָ תַּלְמִיד חָכָם עוֹבֵר עֲבֵרָה בַּלַּיְלָה אַל תְּהַרְהֵר אַחֲרָיו בַּיּוֹם, כִּי וַדַּאי עָשָׂה תְּשׁוּבָה, כִּי מִסְתָּמָא הוּא עוֹסֵק בַּתּוֹרָה וְהִיא כַּפָּרָתוֹ לְמָרֵק חֶטְאוֹ, וּמוֹרֵק וְשֵׁטַף מִבַּיִת וּמִחוּץ בְּמֵי הַתּוֹרָה. וְאַף עַל פִּי שֶׁסְּתָם תַּלְמִיד חָכָם נִמְשָׁל לִכְלִי זָהָב שֶׁבְּקַל הוּא לְהַעֲבִיר מֵעָלָיו מְעַט אָבָק וְשֶׁמֶץ דּוּפִי שֶׁעָלָיו,

מִכָּל מָקוֹם כְּשֶׁחָטָא וְהָלַךְ בַּעֲצַת הַנָּחָשׁ הִמְשִׁילוֹ לִכְלִי נְחוֹשֶׁת, כִּי הַלָּשׁוֹן נוֹפֵל עַל הַלָּשׁוֹן, וְעַל שֵׁם שֶׁהָיָה מִצְחוֹ נְחוּשָׁה לְהָעֵז בְּבוֹרְאוֹ, וּמוֹרַק וְשֻׁטַּף כָּאָמוּר. וּמִפָּסוּק זֶה אָנוּ לְמֵדִין גַּם הִלְכוֹת גִּעוּל הַכֵּלִים, שֶׁכְּדֶרֶךְ תַּשְׁמִישׁוֹ כָּךְ טָהֳרָתוֹ.

פרק ז

פסוק יא

וְזֹאת תּוֹרַת זֶבַח הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר יַקְרִיב לַה'. לֹא נֶאֱמַר "אֲשֶׁר יַקְרִיב לַה'" בְּכָל הַקָּרְבָּנוֹת כִּי אִם אֵצֶל הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר בְּלִי עָוֹן יֵרָצוּן, לְפִי שֶׁהֵם קְרוֹבִים אֶל ה' יוֹתֵר מִכָּל הַקָּרְבָּנוֹת הַבָּאִים עַל הַחֵטְא, וּמִסֹּעַם זֶה כְּתִיב בְּסָמוּךְ (ז כט-ל): "הַמַּקְרִיב אֶת זֶבַח שְׁלָמָיו לַה' יָבִיא אֶת קָרְבָּנוֹ לַה', יָדָיו תְּבִיאֶנָּה אֶת אִשֵּׁי ה'". הִזְכִּיר בְּכֻלָּם "לַה'" כִּי בְּאֵלֶּה חָפַצְתִּי נְאֻם ה'. וְהַבֵּט יָמִין וּרְאֵה שֶׁלֹּא הִזְכִּיר בְּשׁוּם קָרְבָּן שֶׁהַבַּעַל יָבִיא בְּיָדָיו חֵלֶק שֶׁל גָּבוֹהַּ כִּי אִם בִּשְׁלָמִים "יָדָיו תְּבִיאֶנָּה", לְפִי שֶׁכָּל מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ כַּעַס מִן הַמֶּלֶךְ וְרוֹצֶה לְכַפֵּר וּלְקַנֵּחַ פְּנֵי רָגְזוֹ, אָז הוּא שׁוֹלֵחַ הַמִּנְחָה לְפָנָיו עַל יְדֵי שָׁלִיחַ, כְּדֶרֶךְ שֶׁאָמַר יַעֲקֹב (בראשית לב כ): "אֲכַפְּרָה פָנָיו בַּמִּנְחָה הַהֹלֶכֶת לְפָנַי וְאַחֲרֵי כֵן אֶרְאֶה פָנָיו". אֲבָל הַמֵּבִיא לַמֶּלֶךְ אֵיזוֹ מַתָּנָה דֶּרֶךְ דּוֹרוֹן וְכָבוֹד, אָז הוּא מֵבִיא הַמִּנְחָה בְּיָדָיו בְּעַצְמוֹ וְלֹא עַל יְדֵי שָׁלִיחַ. וְזֶהוּ הַהֶבְדֵּל שֶׁבֵּין חַטָּאת וְאָשָׁם הַבָּאִים עַל חֵטְא הַמַּעֲשֶׂה, וְהָעוֹלָה הַבָּאָה עַל חֵטְא הַהִרְהוּר, וּבֵין הַשְּׁלָמִים. כִּי אוֹתָן קָרְבָּנוֹת הַבָּאִים לְהָסִיר פְּנֵי כַּעְסוֹ שֶׁל הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, אֵינוֹ דִּין שֶׁיָּדָיו תְּבִיאֶנָּה, כִּי נִרְאֶה כְּחוֹצְפָּא כְּלַפֵּי שְׁמַיָּא, לְפִיכָךְ הוּא מְשַׁלְּחָם עַל יְדֵי הַכֹּהֲנִים. אֲבָל הַשְּׁלָמִים שֶׁהֵם דּוֹרוֹן וּמַתָּנָה, "יָדָיו תְּבִיאֶנָּה".

וְיֵשׁ מְפָרְשִׁים פָּסוּק "הַמַּקְרִיב אֶת זֶבַח שְׁלָמָיו לַה' יָבִיא אֶת קָרְבָּנוֹ לַה' מִזֶּבַח שְׁלָמָיו", שֶׁרָאוּי שֶׁיְּבָרְכוּהוּ וְיֹאמְרוּ: יְהִי רָצוֹן שֶׁכָּל קָרְבְּנוֹתָיו שֶׁיָּבִיא לַה' יִהְיוּ מִזֶּבַח שְׁלָמָיו, לֹא חַטָּאוֹת וַאֲשָׁמוֹת וְעוֹלוֹת, אֲבָל אֵצֶל הָעוֹלָה נֶאֱמַר: "זֹאת תּוֹרַת הָעוֹלָה הִיא הָעוֹלָה" רוֹצֶה לוֹמַר הִיא לְבַדָּהּ יָבִיא, וְלֹא יִשְׁנֶה בְּאַוְלָתוֹ לְהָבִיא שֵׁנִית עוֹלָה עַל חֵטְא הַהִרְהוּר, כִּי אִם שְׁלָמִים בְּשָׁעָה שֶׁיֵּשׁ שָׁלוֹם בֵּינוֹ לְבֵין בּוֹרְאוֹ.

וְעַל צַד הָרֶמֶז יִתָּכֵן לְפָרֵשׁ חָמֵשׁ פְּעָמִים "זֹאת תּוֹרַת" שֶׁנֶּאֶמְרוּ בְּפָרָשָׁה זוֹ, כְּנֶגֶד חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תּוֹרָה שֶׁהָעוֹסֵק בָּהֶם דּוֹמֶה כְּאִלּוּ הִקְרִיב חֲמִשָּׁה מִינֵי קָרְבָּנוֹת אֵלּוּ: עוֹלָה, וּמִנְחָה, וְחַטָּאת, וְאָשָׁם, וּשְׁלָמִים. אֲבָל הַמְּלוּאִים לֹא הָיוּ כִּי אִם לְשָׁעָה וְלֹא לְדוֹרוֹת. וּכְדֶרֶךְ זֶה מָצִינוּ חֲמִשָּׁה "זֹאת תּוֹרַת" בְּפָרָשַׁת מְצוֹרָע, כִּי גַּם שָׁם אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ערכין טו:): מַאי תַּקָּנְתֵּיהּ שֶׁל מְסַפֵּר לְשׁוֹן הָרַע, אִם תַּלְמִיד חָכָם הוּא יַעֲסֹק בַּתּוֹרָה כוּ', וְאִם כֵּן הַתּוֹרָה מַצֶּלֶת מִן לָשׁוֹן הָרַע הַמְסַבֵּב חֲמִשָּׁה מִינֵי צָרַעַת אֵלּוּ, וְהָעוֹסֵק בַּחֲמִשָּׁה

חוּמְשֵׁי תּוֹרָה נִצּוֹל מֵהֶם, כְּדֶרֶךְ שֶׁפֵּרֵשׁ בָּעֲקֵדָה שֶׁבְּכָל סֵפֶר נִזְכָּר עִנְיַן חֵטְא הַלָּשׁוֹן, כָּךְ בְּקָרְבָּנוֹת אֵלּוּ הָעוֹסֵק בַּחֲמִשָּׁה סְפָרִים אֵלּוּ דּוֹמֶה כְּאִלּוּ הִקְרִיב חֲמִשָּׁה מִינֵי קָרְבָּנוֹת אֵלּוּ. כִּי הָעוֹסֵק בְּסֵפֶר בְּרֵאשִׁית, דּוֹמֶה כְּאִלּוּ הִקְרִיב עוֹלָה. וְהוּא "זֹאת תּוֹרַת הָעוֹלָה", כִּי בּוֹ מְבֹאָר תּוֹרַת הָעוֹלָה, כִּי הֶבֶל הִקְרִיב עוֹלָה מִבְּכוֹרוֹת צֹאנוֹ (בראשית ד ד), וְכֵן בְּנֹחַ כְּתִיב: "וַיַּעַל עֹלוֹת בַּמִּזְבֵּחַ" (שם ח כ), וְכֵן אַבְרָהָם: "וַיִּקַּח אֶת הָאַיִל וַיַּעֲלֵהוּ לְעֹלָה תַּחַת בְּנוֹ" (שם כב יג), וְכֵן בְּיַעֲקֹב: "וַיִּזְבַּח זְבָחִים לֵאלֹהֵי אָבִיו יִצְחָק" (שם מו א).

וְהָעוֹסֵק בְּסֵפֶר שְׁמוֹת, כְּאִלּוּ הִקְרִיב מִנְחָה. כִּי כָל הַמְּנָחוֹת בָּאוֹת מֵצָה, וּבְסֵפֶר זֶה מְבֹאָרִים כָּל דִּינֵי מַצָּה וְהוֹרָאָתָהּ וְצִירוּפָהּ לְקָרְבָּן פֶּסַח שֶׁנֶּאֱכָל עַל מַצּוֹת, וּכְתִיב (שמות לד כה): "לֹא תִשְׁחַט עַל חָמֵץ דַּם זִבְחִי".

וְהָעוֹסֵק בְּסֵפֶר וַיִּקְרָא, כְּאִלּוּ הִקְרִיב חַטָּאת. אַף עַל פִּי שֶׁכָּל הַקָּרְבָּנוֹת מְבֹאָרִין בְּסֵפֶר זֶה, מִכָּל מָקוֹם עִקַּר הַסֵּפֶר תּוֹרַת הַחַטָּאת הוּא, כִּי אַחַר שֶׁחָטְאוּ יִשְׂרָאֵל בָּעֶגֶל אֲשֶׁר הוּא הָיָה הִתְחָלָה לְכָל חַטָּאת וּלְכָל עָוֹן, נָתַן ה' מָקוֹם לַחוֹטְאִים שֶׁיּוּכְלוּ לָבֹא לִידֵי כַּפָּרָה עַל יְדֵי הַקָּרְבָּן, וְאַגַּב זֶה נִזְכְּרוּ כָּל הַקָּרְבָּנוֹת, שֶׁיֵּשׁ בְּכֻלָּם צַד חֵטְא חוּץ מִן הַשְּׁלָמִים.

וְהָעוֹסֵק בְּסֵפֶר בַּמִּדְבָּר, כְּאִלּוּ הִקְרִיב אָשָׁם. כִּי בּוֹ נֶאֱמַר כָּל תּוֹרַת הָאָשָׁם בְּפָרָשַׁת נָשֹׂא (במדבר ה ו): "אִישׁ אוֹ אִשָּׁה כִּי יַעֲשׂוּ מִכָּל חַטֹּאת הָאָדָם וְאָשְׁמָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא" וְגוֹ'. וְאַף עַל פִּי שֶׁכְּבָר נֶאֱמַר דִּין הָאָשָׁם בְּפָרָשַׁת וַיִּקְרָא (ה יד), מִכָּל מָקוֹם נִשְׁנֵית שָׁם לְדָבָר שֶׁנִּתְחַדֵּשׁ בּוֹ, כְּמוֹ שֶׁפֵּרֵשׁ רַשִׁ"י שָׁם. וְאִם כֵּן עַל יְדֵי לִמּוּד הַפָּרָשָׁה עִם הַדָּבָר שֶׁנִּתְחַדֵּשׁ בּוֹ נִגְמַר כָּל תּוֹרַת הָאָשָׁם.

וְהָעוֹסֵק בְּסֵפֶר דְּבָרִים, כְּאִלּוּ הִקְרִיב שְׁלָמִים. כִּי בְּפָרָשַׁת כִּי תָבוֹא (כז ז) נֶאֱמַר: "וְזָבַחְתָּ שְׁלָמִים וְאָכַלְתָּ שָּׁם" וְגוֹ'. וְכֵן בְּפָרָשַׁת רְאֵה נֶאֱמְרוּ כָּל דִּינֵי הַשְּׁלָמִים קְדָשִׁים קַלִּים, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (שם יב כז): "וְדַם זְבָחֶיךָ יִשָּׁפֵךְ עַל מִזְבַּח ה' אֱלֹהֶיךָ וְהַבָּשָׂר תֹּאכָל". וְשָׁם נִגְמְרוּ דִּינֵי הַשְּׁלָמִים מֵחֲמַת כַּמָּה דְּבָרִים שֶׁנִּתְחַדְּשׁוּ בָּהֶם. עַל כֵּן נֶאֱמְרוּ חֲמִשָּׁה "זֹאת תּוֹרַת" אֵלּוּ, כִּי הָעוֹסֵק בְּכָל סֵפֶר מְיֻחָד שְׁכָרוֹ הַרְבֵּה כְּאִלּוּ הִקְרִיב מִין אוֹתוֹ קָרְבָּן הַמְבֹאָר בְּאוֹתוֹ סֵפֶר. וְהַמַּשְׂכִּילִים יָבִינוּ לָרַבִּים עִנְיָן יָקָר זֶה, כִּי בָרוּר וְנָכוֹן הוּא.

פרק ט

פסוק א

וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי. זֶה יוֹם שְׁמִינִי לַמְּלוּאִים, נִרְאֶה מִזֶּה שֶׁגַּם יוֹם זֶה הוּא מִכְּלַל יְמֵי הַמְּלוּאִים שֶׁקִּדְּמוּ לוֹ, וְזֶה אֵינוֹ, שֶׁהֲרֵי הַכָּתוּב אוֹמֵר (ויקרא ח לג) "כִּי שִׁבְעַת יָמִים יְמַלֵּא אֶת יֶדְכֶם". וְאַף עַל פִּי שֶׁיּוֹם זֶה מִלּוּאִים לַחֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ, מִכָּל מָקוֹם מַה עִנְיָן חִנּוּךְ אַהֲרֹן

וּבָנָיו לַחֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ. וְאוּלַי לְפִי שֶׁרָצָה לוֹמַר כִּי בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַהוּא נִרְאָה ה' אֲלֵיהֶם וְלֹא בַּיָּמִים הַקּוֹדְמִים, עַל כֵּן הֶצְרַךְ לִתֵּן טַעַם מַה יּוֹם מִיָּמִים, לְפִי שֶׁהָיָה יוֹם זֶה שְׁמִינִי דָּבָר זֶה גָּרַם לוֹ קְדֻשָּׁה בְּיֶתֶר שְׂאֵת, כִּי כָל מִסְפַּר שִׁבְעָה חֹל וּמִסְפַּר שְׁמִינִי קֹדֶשׁ כְּדַעַת הַמִּדְרָשׁ (יל"ש שמות רמא טו) הָאוֹמֵר שֶׁכָּל קִלּוּסוֹ שֶׁל מֹשֶׁה הָיָה בְּ"אָז", "וּמֵאָז בָּאתִי לְדַבֵּר בִּשְׁמֶךָ", "אָז יָשִׁיר מֹשֶׁה" כּוּ', כִּי "אָז" הַיְינוּ אֶחָד רוֹכֵב עַל שִׁבְעָה, וְהוּא לְהַשְׁלִיט אֶת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ עַל כָּל שִׁבְעָה כּוֹכְבֵי לֶכֶת וְעַל כָּל הַנִּמְצָאִים שֶׁנִּתְהַוּוּ בְּשִׁבְעָה יְמֵי בְרֵאשִׁית, וְעַל כֵּן נִרְאָה לָהֶם ה' בְּיוֹם זֶה דַּוְקָא מִצַּד הֱיוֹתוֹ שְׁמִינִי, כִּי מִסְפָּר זֶה מְיֻחָד אֵלָיו יִתְבָּרַךְ. וְזֶה טַעַם הַקָּרְבָּן שֶׁאֵינוֹ מֻרְצֶה כִּי אִם מִן יוֹם הַשְּׁמִינִי וָהָלְאָה, וְזֶה טַעַם שֶׁהַמִּילָה שֶׁבַּשְּׁמִינִי דּוֹחָה הַשַּׁבָּת שֶׁבַּשְּׁבִיעִי כִּי הָרוּחָנִי דּוֹחֶה הַגַּשְׁמִי.

וּמַה שֶּׁיּוֹם שְׁמִינִי זֶה נָטַל עֶשֶׂר עֲטָרוֹת, רָמֶז לְמַה שֶּׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ערכין יג:) כִּנּוֹר שֶׁל יְמוֹת הַמָּשִׁיחַ יִהְיֶה שְׁמֹנָה נִימִין וְשֶׁל הָעוֹלָם הַבָּא עֲשָׂרָה נִימִין, לְפִי שֶׁלִּימוֹת הַמָּשִׁיחַ וְנִגְלָה כְּבוֹד ה' וְרָאוּ כָל בָּשָׂר כִּי ה' אֶחָד רוֹכֵב עַל שִׁבְעָה כּוֹכְבֵי לֶכֶת מַנְהִיגֵי הָעוֹלָם הַזֶּה, אֲבָל לָעוֹלָם הַבָּא שֶׁיִּהְיוּ מַפְשָׁטִים מִן הַחֹמֶר לְגַמְרֵי יִתּוֹסֵף בָּהֶם הַשָּׁגָה שֶׁיַּכִּירוּ כֹּחַ מַלְכוּתוֹ יִתְבָּרַךְ עַל כָּל נִבְדָּלִים הָעֶלְיוֹנִים הַכְּלוּלִים בְּמִסְפַּר תִּשְׁעָה בְּסוֹד אֲרוֹן תִּשְׁעָה וְכַפֹּרֶת טֶפַח, וְאָז הַשְּׁמִינִי יַעֲלֶה לְמִסְפַּר עֲשָׂרָה, עַל כֵּן בָּא הֶרֶמֶז בְּיוֹם שְׁמִינִי זֶה שֶׁנִּטַל עֶשֶׂר עֲטָרוֹת, לוֹמַר כִּי יֵשׁ בּוֹ מֵעֵין שֶׁל הָעוֹלָם הַבָּא, כִּי שָׁם יִרְאוּ אֶת כְּבוֹד ה' עַיִן בְּעַיִן, וְכֵן בְּיוֹם זֶה נֶאֱמַר "כִּי הַיּוֹם ה' נִרְאָה אֲלֵיכֶם".

וּלְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל. לֹא מָצִינוּ שֶׁדִּבֵּר אֶל הַזְּקֵנִים כְּלוּם, וְאִם כְּדִבְרֵי הַמְפָרְשִׁים שֶׁדִּבֵּר לְאַהֲרֹן בְּפְנֵי זְקֵנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ אַהֲרֹן מֵעַצְמוֹ נִכְנַס לָעֲבוֹדָה, הֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר בְּפָרָשַׁת צַו (ח ג): "וְאֵת כָּל הָעֵדָה הַקְהֵל" וְגוֹ', וְשָׁם הִכְנִיסוֹ לָעֲבוֹדָה בִּפְנֵי כָּל הָעֵדָה, וּמַה הָיָה צָרִיךְ לָזֶה כָּאן שֵׁנִית. וְנִרְאֶה לִי לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ד יג-טו): "וְאִם כָּל עֲדַת יִשְׂרָאֵל יִשְׁגּוּ, וְסָמְכוּ זְקֵנֵי הָעֵדָה יְדֵיהֶם עַל רֹאשׁ הַפָּר", וּכְמוֹ כֵן בְּקָרְבָּנוֹת צִבּוּר אֵלּוּ שֶׁבָּאוּ לְכַפָּרָה עַל "וַיִּשְׁחֲטוּ שָׂעִיר עִזִּים" (בראשית לז לא) וְעַל מַעֲשֶׂה הָעֵגֶל, מִסְתָּמָא עָשׂוּ בּוֹ כְּכָל הַתּוֹרָה הַמְפֹרֶשֶׁת בְּפָרָשַׁת וַיִּקְרָא בְּחַטַּאת הַקָּהָל, עַל כֵּן קָרָא לַזְּקֵנִים. וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִזְכַּר כָּאן שֶׁסָּמְכוּ יְדֵיהֶם, מִכָּל מָקוֹם מִסְתָּמָא עָשׂוּ הַסְּמִיכָה. וְאַף עַל פִּי שֶׁכָּל חַטַּאת הַקָּהָל קָרְבָּנוֹ פָּר, שֶׁאנִי הָכָא שֶׁחָטְאוּ בְּשָׂעִיר וְעֵגֶל, עַל כֵּן רָצָה ה' שֶׁיְּבִיאוּ שָׂעִיר וְעֵגֶל.

פסוק ב

קַח לְךָ עֵגֶל בֶּן בָּקָר לְחַטָּאת. יֵשׁ מַקְשִׁים, לָמָּה עֵגֶל שֶׁל אַהֲרֹן בָּא לְחַטַּאת וְעֵגֶל שֶׁל יִשְׂרָאֵל בָּא לְעוֹלָה. וְאָמְרוּ בָּזֶה, לְפִי שֶׁבְּחֵטְא הָעֵגֶל לֹא חָטָא אַהֲרֹן בְּמַחֲשָׁבָה, שֶׁהֲרֵי וַדַּאי לֹא נִתְכַּוֵּן לְשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה כְּלָל, וְעִקַּר חֶטְאוֹ הָיְתָה בְּמַעֲשֶׂה שֶׁעָשָׂה הָעֵגֶל בְּפֹעַל, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב

(שמות לב לה): "וַיִּגֹּף ה' אֶת הָעָם עַל אֲשֶׁר עָשׂוּ אֶת הָעֵגֶל אֲשֶׁר עָשָׂה אַהֲרֹן", מַה תַּלְמוּד לוֹמַר "אֲשֶׁר עָשָׂה אַהֲרֹן", אֶלָּא לְהוֹרוֹת בָּא שֶׁאַהֲרֹן לֹא חָטָא כִּי אִם בַּעֲשִׂיַּת הָעֵגֶל וְלֹא בְּמַחֲשָׁבָה, עַל כֵּן קָרְבָּנוֹ עֵגֶל לְחַטָּאת הַמְכַפֵּר עַל חֵטְא הַמַּעֲשֶׂה. אֲבָל יִשְׂרָאֵל שֶׁחָטְאוּ גַּם בְּמַחֲשָׁבָה, כִּי וַדַּאי לְשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה נִתְכַּוְּנוּ, עַל כֵּן קָרְבָּנָם עֵגֶל לְעוֹלָה הַבָּא עַל חֵטְא הַהִרְהוּר. וּמַה שֶּׁקָּשָׁה עַל פְּרוּשׁ זֶה, הֲלֹא יִשְׂרָאֵל חָטְאוּ גַּם בְּמַעֲשֶׂה, שֶׁהֲרֵי הִשְׁתַּחֲווּ לוֹ וַיִּזְבְּחוּ לוֹ, וְלָמָּה לֹא הֵבִיאוּ לְכַפָּרָה עֵגֶל לְחַטָּאת. נִרְאֶה לִי שֶׁעַל חֵטְא הַזְּבִיחָה הֵבִיאוּ לְכַפָּרָה הַשָּׂעִיר, לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יז ז): "וְלֹא יִזְבְּחוּ עוֹד אֶת זִבְחֵיהֶם לַשְּׂעִירִים", וְהֵיכָן מָצִינוּ שֶׁזָּבְחוּ יִשְׂרָאֵל לַשְּׂעִירִים שֶׁאָמַר לְשׁוֹן "עוֹד", אֶלָּא וַדַּאי שֶׁעַל מַה שֶּׁנֶּאֱמַר בָּעֵגֶל "וַיִּזְבְּחוּ לוֹ" קָאֵי, כִּי זְבִיחָה זוֹ וַדַּאי הָיְתָה לַשְּׂעִירִים, לַשֵּׁדִים לֹא אֱלוֹהַּ, כִּי כָל הַמַּעֲשֶׂה הַהוּא הָיָה מַעֲשֶׂה שָׂטָן, וּשְׂעִירִים יְרַקְּדוּ שָׁם (ישעיה יג כא). עַל כֵּן נֶאֱמַר: "קְחוּ שְׂעִיר עִזִּים לְחַטָּאת". אֲבָל אַהֲרֹן שֶׁלֹּא זָבַח לוֹ כְּלָל הֵבִיא עֵגֶל לְחַטָּאת, לְכַפֵּר עַל מַה שֶּׁעָשָׂה הָעֵגֶל. וּמַה שֶּׁכָּתוּב בַּקָּרְבָּן שֶׁל אַהֲרֹן "וְהַקְרֵב לִפְנֵי ה'", וּבְקָרְבַּן הָעָם נֶאֱמַר "לְזִבְחַ לִפְנֵי ה'", יֵשׁ אוֹמְרִים לְפִי שֶׁהַזְּבִיחָה כְּשֵׁרָה בְּזָרִים אֲבָל לֹא הַהַקְרָבָה. וְלִי נִרְאֶה לְפִי שֶׁזִּבְחֵי אֱלֹהִים תַּכְלִיתָם לְהָבִיא לִידֵי רוּחַ נִשְׁבָּרָה, וְיִשְׂרָאֵל חָטְאוּ גַּם בְּרוּחַ הַהִרְהוּר, עַל כֵּן נֶאֱמַר בָּהֶם "לְזִבְחַ לִפְנֵי ה'", שֶׁאַחַר הַזְּבִיחָה יִהְיוּ לִפְנֵי ה'. אֲבָל אַהֲרֹן שֶׁלֹּא חָטָא בְּמַחֲשָׁבָה, עַל כֵּן מִיָּד אַחַר קִיחַת הָעֵגֶל לְחַטָּאת נֶאֱמַר "וְהַקְרֵב לִפְנֵי ה'", כִּי מִיָּד וּמִתֵּכֶף נַעֲשָׂה קָרוֹב אֶל ה' אַחַר מַעֲשֵׂה הַקִּיחָה.

פסוק ג

וְאֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּדַבֵּר לֵאמֹר. מַה שֶּׁצִּוָּה מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן שֶׁיְּדַבֵּר אֶל יִשְׂרָאֵל וְלֹא צִוָּה הוּא בְּעַצְמוֹ לָהֶם, לְפִי שֶׁרָצָה מֹשֶׁה לְהַרְאוֹת לְכָל יִשְׂרָאֵל שֶׁאַהֲרֹן נָקִי מִן חֵטְא הָעֵגֶל, דְּאִם לֹא כֵּן אֵיךְ יְצַוֶּה הוּא לָהֶם קְחוּ לָכֶם עֵגֶל לְכַפָּרָה, וַהֲרֵי יֹאמְרוּ לוֹ: טוֹל קוֹרָה כּוּ'. אוֹ יִהְיֶה פֵּרוּשׁוֹ עַל דֶּרֶךְ קְשֹׁט עַצְמְךָ תְּחִלָּה כּוּ' (ב"ב ס;), לְפִיכָךְ מִתְּחִלָּה "קַח לְךָ עֵגֶל בֶּן בָּקָר" לְקְשֹׁט אֶת עַצְמְךָ תְּחִלָּה, וְאַחַר כְּךָ "וְאֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּדַבֵּר לֵאמֹר" שֶׁיִּתְקַשְּׁטוּ גַּם הֵמָּה, וְאָז גַּם הֵמָּה יְכוֹלִין לְקְשֹׁט אֲחֵרִים וְזֶהוּ לְשׁוֹן לֵאמֹר.

קְחוּ שְׂעִיר עִזִּים לְחַטָּאת. לְכַפָּרָה עַל מַה שֶּׁזָּבְחוּ זִבְחֵיהֶם לַשְּׂעִירִים, לָכֵךְ נֶאֱמַר "לְזִבְחַ לִפְנֵי ה'" – וְלֹא לַשְּׂעִירִים כְּדֶרֶךְ שֶׁעָשׂוּ בַּזְּבִיחָה לָעֵגֶל כָּאָמוּר. וּבְתוֹרַת כֹּהֲנִים (ויקרא ט ג) דָּרְשׁוּ: מָה רָאוּ יִשְׂרָאֵל לְהָבִיא יוֹתֵר מִן אַהֲרֹן, אֶלָּא אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה: אַתֶּם יֵשׁ בְּיֶדְכֶם מִתְּחִלָּה וְיֵשׁ בְּיֶדְכֶם מִסּוֹף – בַּתְּחִלָּה שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית לז לא): "וַיִּשְׁחֲטוּ שְׂעִיר עִזִּים", בַּסּוֹף שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לב ח): "עָשׂוּ לָהֶם עֵגֶל מַסֵּכָה", יָבֹא שָׂעִיר וִיכַפֵּר עַל מַעֲשֵׂה שָׂעִיר, יָבֹא עֵגֶל וִיכַפֵּר עַל מַעֲשֵׂה עֵגֶל; אֲבָל אַהֲרֹן לֹא הָיָה לוֹ חֵלֶק כִּי אִם בָּעֵגֶל, עַד כָּאן. וְיֵשׁ

לְדַקְדֵּק, לָמָּה הוֹצִיא אֶת אַהֲרֹן מִכְּלַל מַעֲשֵׂה דִּשְׂעִיר עִזִּים, וַהֲלֹא גַּם לְוִי הָיָה בַּמַּעֲשֶׂה הַהוּא, וְאַדְרַבָּה שֶׁהָיָה לוֹ חֵלֶק גָּדוֹל בַּמַּעֲשֶׂה הַהוּא יוֹתֵר עַל אֶחָיו, כְּמוֹ שֶׁפֵּרֵשׁ רַשִׁ"י עַל פָּסוּק "שִׁמְעוֹן וְלֵוִי אַחִים" (בראשית מט ה). וְעוֹד, לָמָּה הִזְכִּיר לְשׁוֹן קוֹדֶם וְסוֹף, הָיָה לוֹ לוֹמַר אַתֶּם יֵשׁ בְּיֶדְכֶם שְׁתֵּי עֲבֵרוֹת, וְלָמָּה תְּלָה הֶעָוֹן בְּמֻקְדָּם וּמְאֻחָר. וְעוֹד, מַה עִנְיַן כַּפָּרַת שְׂעִיר עִזִּים לְכַפָּרַת עֵגֶל הָעֵגֶל. גַּם פָּסוּק "וַיִּקְרְבוּ כָּל הָעֵדָה וַיַּעַמְדוּ לִפְנֵי ה'" צָרִיךְ בֵּאוּר, כִּי לֹא פוֹרֵשׁ בּוֹ לְהֵיכָן קָרְבוּ, וּמַהוּ שֶׁאָמַר "זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה ה' תַּעֲשׂוּ", מַה יַּעֲשׂוּ עוֹד נוֹסָף עַל מַה שֶּׁכְּבָר עָשׂוּ.

וְהַקָּרוֹב אֵלַי לוֹמַר בְּהֵתֵר סְפֵקוֹת אֵלּוּ. שֶׁבַּעַל מִדְרָשׁ זֶה סוֹבֵר שֶׁהַאי תַּלְיָא, שֶׁאוֹתוֹ מַעֲשֶׂה שֶׁל "וַיִּשְׁחֲטוּ שְׂעִיר עִזִּים" הָיָה סִבָּה גַּם לְמַעֲשֶׂה הָעֵגֶל, יַעַן כִּי מֵהַיְּדוּעַ שֶׁמִּדַּת הַקִּנְאָה שֶׁהָיְתָה בַּאֲחֵי יוֹסֵף גָּרְמָה לָהֶם אוֹתוֹ מַעֲשֶׂה שֶׁל "וַיִּשְׁחֲטוּ שְׂעִיר עִזִּים", וּמֵאָז נִשְׁתָּרְשָׁה בְּתוֹכָם מִדַּת הַקִּנְאָה לְדוֹרוֹת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (תהלים סט י): "כִּי קִנְאַת בֵּיתְךָ אֲכָלָתְנִי", הֵיא קִנְאַת בֵּית יִשְׂרָאֵל הַמְּצוּיָה בֵּין יִשְׂרָאֵל בְּכָל הַדּוֹרוֹת יוֹתֵר מִבְּכָל הָאֻמּוֹת, עַד שֶׁיָּצָא הָעֵגֶל הַזֶּה מִתּוֹךְ שֶׁרַבִּים קִנְאוּ בְּמֹשֶׁה בַּמַּחֲנֶה כְּקֹרַח וַעֲדָתוֹ. וְכֵן בְּאוֹתוֹ זְמַן רַבִּים קַנָּאִים פָּגְעוּ בּוֹ, וְזֹאת תּוֹרַת הַקְּנָאוֹת לַחֲשֹׁב עֲלֵיהֶם וּלְמַנּוֹת עֲלֵיהֶם הָעֵגֶל הַזֶּה, הַעֶצֶב נִבְזֶה הָאָחוּז בְּחַבְלֵי בוּז, כִּי הַקִּנְאָה הַמְסַבֶּבֶת פֵּרוּד הַלְּבָבוֹת הִיא שֶׁעָמְדָה לָהֶם שֶׁנִּפְרְדוּ אִישׁ מֵעַל אָחִיו, כִּי בִּטְּלוּ מִצְוַת "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ". וְזֶהוּ הַחֵטְא הַקּוֹדֵם הַמְסַבֵּב גַּם הַמְאֻחָר, שֶׁלְּסוֹף פָּנוּ עֹרֶף גַּם אֶל ה' וּבִטְּלוּ מִצְוַת "וְאָהַבְתָּ אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ". וּמִטַּעַם זֶה אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב"ר לח ו) שֶׁכָּל זְמַן שֶׁשָּׁלוֹם בֵּין יִשְׂרָאֵל, אֲפִלּוּ עוֹבְדִים עֲבוֹדָה זָרָה הַנַּח לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (הושע ד יז): "חֻבּוּר עֲצַבִּים אֶפְרַיִם הַנַּח לוֹ", אֲבָל "חָלַק לִבָּם – עַתָּה יֶאְשָׁמוּ". וּבֵאוּר דָּבָר זֶה תִּמְצָא יָפֶה וּמְתֻקָּן בְּחִבּוּרִי עוֹלְלוֹת אֶפְרַיִם חֵלֶק א' מַאֲמָר כ"ג, וּמִשָּׁם תּוּכַל לְהָבִין מַה שֶּׁתָּלָה בַּעַל מִדְרָשׁ זֶה שְׁנֵי מִינֵי עָוֹן אֵלּוּ בְּקוֹדֵם וּבְמְאֻחָר, כִּי אַחַת גּוֹרֶרֶת חֲבֵרְתָּהּ. וְכֵן מָצִינוּ (מלכים א' יב כח) בְּיָרְבָעָם שֶׁעָשָׂה הָעֲגָלִים מִקִּנְאָתוֹ בְּמַלְכוּת שְׁלֹמֹה.

וּבְהַצָּעָה זוֹ מְיֻשָּׁב מַה שֶּׁלֹּא הָיָה אַהֲרֹן צָרִיךְ לְהְיוֹת לוֹ חֵלֶק בַּכַּפָּרָה שֶׁהִיא עַל הַקּוֹדֵם "וַיִּשְׁחֲטוּ שְׂעִיר עִזִּים", דְּהַיְנוּ פֵּרוּד הַלְּבָבוֹת שֶׁהָיוּ בֵּין הָאָבוֹת, כִּי כְּבָר תִּקֵּן אַהֲרֹן זֶה בְּמַה שֶּׁאָחַז בְּמִדַּת הַשָּׁלוֹם, כִּי שְׁמוֹעַ – מְזֻבָּח טוֹב, וְכֵן יִשְׂרָאֵל רָאוּ לְתַקֵּן שְׁנֵיהֶם בְּיוֹם זֶה, זֶהוּ שֶׁאָמַר: "וַיִּקְרְבוּ כָּל הָעֵדָה" וְגוֹ' כִּי כְּשֶׁרָאוּ כָּל הָעֵדָה שֶׁהֵם צְרִיכִין לְכַפָּרָה עַל "וַיִּשְׁחֲטוּ שְׂעִיר עִזִּים", שֶׁגָּרְמָה לָהֶם הַקִּנְאָה וּפֵרוּד הַלְּבָבוֹת, וְעַל הַמְּאֻחָר וְהוּא מַעֲשֵׂה הָעֵגֶל, שֶׁעַל יָדוֹ נִתְרַחֲקוּ מֵעַל ה' וּפָנוּ אֵלָיו עֹרֶף וְלֹא פָנִים, הִנֵּה זוּלַת הַקָּרְבָּן רָאוּ לְתַקֵּן כָּל זֶה בְּמַעֲשֶׂה

מַמָּשׁ, שֶׁלֹּא יִהְיֶה כְּטוֹבֵל וְשֶׁרֶץ בְּיָדוֹ. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר: "וַיִּקְחוּ אֵת כָּל אֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה", הַיְנוּ הַקָּרְבָּנוֹת, "וַיַּקְרִבוּ כָּל הָעֵדָה", שֶׁקָּרְבוּ זֶה אֶל זֶה בְּקֵרוּב הַלְּבָבוֹת, וְקִימוּ וְקִבְּלוּ עֲלֵיהֶם לִהְיוֹת בְּאַחֲוָה וְרֵעוּת לְתַקֵּן חֵטְא הַקּוֹדֶם מַעֲשֶׂה שְׂעִיר עִזִּים הַבָּא מִתּוֹךְ פֵּרוּד הַלְּבָבוֹת, וְאַחַר כָּךְ תִּקְּנוּ גַּם חֵטְא הַמְאֻחָר "וַיַּעַמְדוּ לִפְנֵי ה'", כִּי פָּנוּ אֶל הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ פָּנִים וְלֹא עֹרֶף. וְכַאֲשֶׁר רָאָה מֹשֶׁה כֹּשֶׁר לְבָבָם זֶה עִם זֶה, וְכִי הָיוּ שְׁלֵמִים עִם ה', הָיָה הַדָּבָר יָשָׁר מְאֹד בְּעֵינָיו, כִּי טוֹב הוּא יוֹתֵר מִן הֶבְאַת קָרְבָּן, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל א טו כב): "הִנֵּה שְׁמוֹעַ מִזֶּבַח טוֹב", וְעַל זֶה אָמַר מֹשֶׁה: "זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה ה' תַּעֲשׂוּ", כִּי כְּלוּם צִוָּה ה' עַל דִּבְרֵי עוֹלָה וְזֶבַח כִּי אִם לִשְׁמֹעַ בְּקוֹל ה', כִּי בָּזֶה הַדָּבָר מֵעֵט מַעֲשֶׂה הַקָּרְבָּנוֹת לוֹמַר כָּזֶה תַּעֲשׂוּ גַּם לְדוֹרוֹת, וּמִי יִתֵּן וְהָיָה זֶה לְבַבְכֶם כָּל הַיָּמִים, כִּי בִּזְכוּתוֹ "וְיֵרָא אֲלֵיכֶם כְּבוֹד ה'", כְּמוֹ שֶׁאַתֶּם פּוֹנִים פְּנֵיכֶם מוּל הַשְּׁכִינָה כָּךְ יֵאֵר ה' פָּנָיו אֲלֵיכֶם, כְּדֶרֶךְ שֶׁבָּא לִרְאוֹת כָּךְ בָּא לְהֵרָאוֹת.

פסוק ז

וְכַפֵּר בַּעַדְךָ וּבְעַד הָעָם. כַּפָּרְתוֹ שֶׁל אַהֲרֹן כְּפוּלָה, אַחַת כְּנֶגֶד מַה שֶׁחָטָא הוּא, שֵׁנִית מַה שֶׁהֶחֱטִיא גַּם אֶת הָעָם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לב כא): "כִּי הֵבֵאתָ עָלָיו חֲטָאָה גְדוֹלָה". אֲבָל בְּכַפָּרַת הָעָם לֹא נֶאֱמַר כִּי אִם "וְכַפֵּר בַּעֲדָם", כִּי הֵמָּה תְּלוּיִין בּוֹ, וְהוּא לֹא תָלוּי בָּהֶם. וְעוֹד, שֶׁכַּפָּרַת אַהֲרֹן הוּא בְּעֶצֶם כַּפָּרַת הָעָם, כִּי בִּזְמַן שֶׁמַּנְהִיגֵי יִשְׂרָאֵל מְתֻקָּנִים אָז כָּל הָעָם מְתֻקָּנִים, וְקִלְקוּלָם הוּא אַשְׁמַת הָעָם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ד ג): "אִם הַכֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ יֶחֱטָא לְאַשְׁמַת הָעָם", כִּי שִׁגְגַת תַּלְמוּד עוֹלָה זְדוֹן, וּבִזְמַן שֶׁהוּא חוֹטֵא גַּם בִּשְׁגָגָה אָז שִׁגְגָתוֹ סִבָּה לְאַשְׁמַת הָעָם שֶׁיֶּאְשְׁמוּ גַּם בְּמֵזִיד. עַל כֵּן כַּפָּרָתוֹ הוּא כַּפָּרַת כָּל הָעָם.

דָּבָר אַחֵר, "וּבְעַד הָעָם" קָאֵי עַל קָרְבַּן הָעָם, וּמַה שֶּׁזָּכַרוֹ כָּאן אֵצֶל כַּפָּרָתוֹ, לוֹמַר לְךָ שֶׁכַּפָּרַת אַהֲרֹן תְּלוּיָה בְּכַפָּרַת הָעָם, שֶׁאִם יִתְכַּפֵּר הָעָם אָז גַּם לְךָ יֵשׁ כַּפָּרָה, אָמְנָם אִם לֹא יִתְכַּפֵּר הָעָם – אָז גַּם לְךָ אֵין כַּפָּרָה וְתַקָּנָה, כִּי כָּל הַמַּחֲטִיא אֶת הָרַבִּים חֵטְא הָרַבִּים תָּלוּי בּוֹ וְאֵין מַסְפִּיקִים בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה הָרַב בְּנֵן עֵדֶן וְתַלְמִידוֹ בְּגֵהִנּוֹם. לְפִיכָךְ אֵין לוֹ כַּפָּרָה כִּי אִם בְּתַנַּאי זֶה שֶׁיְּכַפֵּר גַּם בְּעַד הָעָם אֲשֶׁר הֶחֱטִיא.

וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁאַהֲרֹן לֹא הָיָה צָרִיךְ כַּפָּרָה, כִּי אִם עַל חֵטְא הַמַּעֲשֶׂה וְלֹא עַל חֵטְא הַהִרְהוּר, כְּמַבְאָר לְמַעְלָה בְּפָסוּק "קַח לְךָ עֵגֶל", וְהָעָם הָיוּ צְרִיכִין גַּם כֵּן כַּפָּרָה עַל חֵטְא הַמַּעֲשֶׂה, לְפִיכָךְ נֶאֱמַר בְּכַפָּרַת אַהֲרֹן "וְכַפֵּר בַּעַדְךָ וּבְעַד הָעָם", לוֹמַר לְךָ שֶׁגַּם הָעָם צָרִיךְ אֶל כַּפָּרָתְךָ עַל חֵטְא הַמַּעֲשֶׂה, אֲבָל בְּכַפָּרַת הָעָם שֶׁהֵבִיאוּ עֵגֶל לְעוֹלָה לְכַפֵּר גַּם עַל חֵטְא הַמַּחֲשָׁבָה נֶאֱמַר "וְכַפֵּר בַּעֲדָם" לְבַד, כִּי אַהֲרֹן לֹא הָיָה צָרִיךְ לְכַפָּרָה עַל הַהִרְהוּר כִּי לֹא חָטָא בְּמַחֲשָׁבָה כְּלָל כִּי אִם בְּמַעֲשֶׂה, וּבְלִי סָפֵק שֶׁלֹּא נִתְכַּוֵּן לְשֵׁם אֱלֹהוּת.

פרק י

פסוק א

וַיַּקְרִיבוּ לִפְנֵי ה' אֵשׁ זָרָה אֲשֶׁר לֹא צִוָּה אוֹתָם. בְּמָהוּת חֵטְא זֶה רַבּוּ הַדַּעוֹת. בַּיַּלְקוּט (שמיני תקנד) מַסִּיק בְּשֵׁם רַבִּי מָנִי עַל שֶׁנִּכְנְסוּ שִׁתּוּיֵי יַיִן, וְעַל יְדֵי שֶׁנִּכְנְסוּ בְּלֹא רְחִיצַת יָדַיִם וְרַגְלַיִם, וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁהָיוּ מְחַסְּרֵי בְּגָדִים וְהַיְנוּ הַמְעִיל, וְיֵשׁ אוֹמְרִים עַל שֶׁלֹּא הָיָה לָהֶם בָּנִים, וְיֵשׁ אוֹמְרִים עַל שֶׁלֹּא נָשְׂאוּ נָשִׁים, וְיֵשׁ אוֹמְרִים עַל שֶׁהוֹרוּ הֲלָכָה בִּפְנֵי מֹשֶׁה רַבָּן, וְיֵשׁ אוֹמְרִים עַל שֶׁהָיוּ מְהַלְּכִים וְאוֹמְרִים: מָתַי יָמוּתוּ שְׁנֵי זְקֵנִים הַלָּלוּ וַאֲנִי וְאַתָּה נַנְהִיג שְׂרָרָה עַל הַצִּבּוּר, וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁעָוֹן הָעֵגֶל שֶׁעָשָׂה אַהֲרֹן גָּרְמָה לָהֶם, וְדִרְשׁוּ עַל זֶה פָּסוּק "יְשֻׁלַּם שְׁנַיִם לְרֵעֵהוּ" (שמות כב ט). וְכָל הַדַּעוֹת הַלָּלוּ אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ לָהֶם קְצָת סָמֶךְ מִפְּסוּקִים אֲחֵרִים, מִכָּל מָקוֹם הֲרֵי מִקְרָא זֶה מַכְחִישׁ כָּל הַדַּעוֹת הָהֵם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיַּקְרִיבוּ לִפְנֵי ה' אֵשׁ זָרָה אֲשֶׁר לֹא צִוָּה אוֹתָם", שְׁמַע מִנַּהּ שֶׁלֹּא הָיָה בָּהֶם חֵטְא אַחֵר כִּי אִם זֶה.

עַל כֵּן חָל עָלַי חוֹבַת בֵּאוּר לְהַמְלִיץ בְּעַד כָּל הַדַּעוֹת הַלָּלוּ, וְלוֹמַר שֶׁכֻּלָּם מְצְאוּ לָהֶם סָמֶךְ מִן פָּסוּק זֶה, לְפִי שֶׁקָּשָׁה לָהֶם, הֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר (ויקרא א ז): "וְנָתְנוּ בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים אֵשׁ" וְגוֹ', שֶׁמִּצָּוָה לְהָבִיא מִן הַהֶדְיוֹט, וְאֵיךְ יֹאמַר "אֲשֶׁר לֹא צִוָּה אוֹתָם". וְאֵין לוֹמַר כְּדִבְרֵי מַהֲרִי"א שֶׁהָיָה לָהֶם לִקַּח אֵשׁ הַקְּטֹרֶת מִמִּזְבַּח הָעוֹלָה, שֶׁהֲרֵי צִוּוּי זֶה הָיָה אַחֲרֵי מוֹת בְּנֵי אַהֲרֹן, וְשָׁם נֶאֱמַר (שם טז יב): "וְלָקַח מְלֹא הַמַּחְתָּה גַּחֲלֵי אֵשׁ מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ מִלִּפְנֵי ה'" וְגוֹ'. עַל כֵּן רָאוּי לְפָרֵשׁ אֵשׁ זָרָה זוֹ עַל צַד הַזָּרוּת וְהָרָמָז עַל שְׁאָר דְּבָרִים שֶׁנִּרְמְזוּ בְּאֵשׁ זָרָה. כִּי דַּעַת הָאוֹמֵר שְׁתּוּיֵי יַיִן נִכְנְסוּ, סוֹבֵר שֶׁאֵשׁ זָרָה זֶה מְדַבֵּר בְּיַיִן הַבּוֹעֵר בָּאָדָם כְּאֵשׁ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (ישעיה ה יא): "מְאַחֲרֵי בַּנֶּשֶׁף יַיִן יַדְלִיקֵם", וְהוּא דְּלֵקָה מַמָּשׁ מִן הַשְּׂרֵפָה אֲשֶׁר שָׂרַף בְּקִרְבָּם הַיַּיִן. וְאַף עַל פִּי שֶׁפָּרְשַׁת "יַיִן וְשֵׁכָר אַל תִּשְׁתְּ" עֲדַיִן לֹא נֶאֶמְרָה לָהֶם, מִכָּל מָקוֹם עַל דֶּרֶךְ "הַקְרִיבֵהוּ נָא לְפֶחָתֶךָ" הָיָה לָהֶם לֵידַע מִסְּבָרָא כִּי אֵין לְבוֹא בְּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ וְהוּא שִׁכּוֹר. וּרְאָיָה גְּדוֹלָה לְדָעָה זוֹ מִמַּה שֶׁכָּתוּב (שמות כד יא): "וְאֶל אֲצִילֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁלַח יָדוֹ", מִכְּלָל שֶׁהָיוּ רְאוּיִין לִשְׁלִיחַת יָד עַל מָה שֶׁאָכְלוּ וְשָׁתוּ וְזָנוּ עֵינֵיהֶם מִן הַשְּׁכִינָה מִתּוֹךְ לֵב גַּס שֶׁל מַאֲכָל וּמִשְׁתֶּה. וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ויק"ר כ י) שֶׁלֹּא רָצָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְעָרְבֵב שִׂמְחַת הַתּוֹרָה וְהִמְתִּין לָהֶם עַד יוֹם זֶה. וְקָשָׁה מָה יוֹם מְיֻמִּים, וְעוֹד שֶׁהֲרֵי גַּם יוֹם זֶה נִקְרָא "שִׂמְחַת לִבּוֹ", שֶׁכֵּן דָּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (תענית כו:): "בְּיוֹם חֲתֻנָּתוֹ" זֶה מַתַּן תּוֹרָה, "וּבְיוֹם שִׂמְחַת לִבּוֹ" זֶה חֲנֻכַּת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, וְהָיָה לוֹ לְהַמְתִּין עוֹד. אֶלָּא לְפִי שֶׁבְּיוֹם זֶה חָזְרוּ וְשָׁנוּ בְּאוּלְתָּם וַיַּקְרִיבוּ לִפְנֵי ה' אֵשׁ זָרָה אֲשֶׁר בָּעֲרָה בְּקִרְבָּם מִצַּד הַיַּיִן, וּמִתּוֹךְ רוֹב שִׁתְיָה בָּאוּ לִפְנֵי ה' אֲשֶׁר לֹא כַדָּת, עַל כֵּן לֹא

רָצָה ה' לְהַמְתִּין לָהֶם עוֹד, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה הַדָּבָר בְּעֵינֵיהֶם כְּהֶתֵּר, כִּי הָעוֹבֵר עֲבֵרָה וְשָׁנָה בָּהּ הֶתְּרָה לוֹ (יומא פו:). וְעַל כֵּן נֶאֱמַר לְאַהֲרֹן אַחֲרֵי מוֹת שְׁנֵי בָּנָיו צַוּוּי "בְּזֹאת יָבֹא אַהֲרֹן אֶל הַקֹּדֶשׁ" וְגוֹ' (טז ג) בְּיוֹם צוֹם כִּפּוּר, יוֹם עַנּוֹת אָדָם נַפְשׁוֹ, כִּי אָז הוּא בָּא בְּהַכְנָעָה לִפְנֵי בּוֹרְאוֹ לֹא מִתּוֹךְ לֵב גַּס, כִּי הַיַּיִן בּוֹגֵד, גֶּבֶר יָהִיר וְלֹא יִנְוֶה (חבקוק ב ה).

וּלְמַאן דְּאָמַר שֶׁלֹּא נָשְׂאוּ נָשִׁים, הָיָה אֵשׁ הַמַּאֲוָה בּוֹעֵר בָּהֶם, כִּי כָל מִי שֶׁאֵינוֹ נָשׂוּי מָלֵא הִרְהוּרֵי עֲבֵרָה מִן אֵשׁ זָרָה, וּבְרוֹתְחִין קַלְקְלוּ בְּרוֹתְחִין נִדּוֹנוּ (סנהדרין קח:). וְכֵן מָצִינוּ בַּגְּמָרָא נוּרָא בֵּי עַמְרָם כוּ' (קידושין פא) עַל חֻמְדַּת נָשִׁים הַבּוֹעֵר בְּקִרְבּוֹ כְּאֵשׁ בַּנְעֹרֶת.

וּלְמַאן דְּאָמַר שֶׁהָיוּ חֲסֵרִים מְעִיל, יְדוּעַ שֶׁהַמְּעִיל מְכַפֵּר עַל לָשׁוֹן הָרַע (ערכין טז), וְאֵלּוּ סִפְּרוּ לָשׁוֹן הָרַע עַל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, וְאָמְרוּ: מָתַי יָמוּתוּ שְׁנֵי זְקֵנִים הַלָּלוּ וְכוּ', רָצוּ בְּזֶה שֶׁאֵינָן רְאוּיִין לִהְיוֹת מַנְהִיגִים כִּי אִם מִצַּד זְקֻנָתָם לֹא מִצַּד מַעֲלָתָם. וְכָל מְסַפֵּר לָשׁוֹן הָרַע מַקְרִיב אֵשׁ זָרָה, גֶּחָלִים בָּעֲרוּ מִמֶּנּוּ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (משלי כו יח): "כְּמִתְלַהְלֵהַּ הַיּוֹרֶה זִקִּים חִצִּים וָמָוֶת", וְהַיְינוּ זִיקֵי דְּנוּר, כִּי יָצָא כַּבָּרָק חִצּוֹ, וְעַל כֵּן דִּינוֹ בָּאֵשׁ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קכ ג-ד): "מַה יִּתֵּן לְךָ וּמַה יֹּסִיף לָךְ לָשׁוֹן רְמִיָּה, חִצֵּי גִבּוֹר שְׁנוּנִים עִם גַּחֲלֵי רְתָמִים". וְלָכֵן נִדּוֹנוּ גַּם הֵמָּה בָּאֵשׁ. וְאֵלּוּ הָיוּ לְבוּשֵׁי מְעִיל הָיָה מְכַפֵּר עֲלֵיהֶם עַל לָשׁוֹן הָרַע. וְיִכְלוֹל דְּמְיוֹן הָאֵשׁ מִדַּת גַּסּוּת הָרוּחַ, כִּי כָל גַּס רוּחַ רוֹצֶה לַעֲלוֹת לְמַעְלָה כְּטֶבַע הָאֵשׁ הָעוֹלֶה לְמַעְלָה, וְעַל כֵּן דִּינוֹ בָּאֵשׁ, כַּמְבֹאָר לְמַעְלָה בְּפָרָשַׁת צַו עַל אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: "הוּא הָעֹלָה עַל מוֹקְדָהּ", כָּל הַמִּתְגָּאֶה נִדּוֹן בָּאֵשׁ (ויק"ר ז ו). וּבְנֵי אַהֲרֹן הֵגִיסוּ לִבָּם בְּהַקְרָבָה זוֹ, וְהַיְינוּ אֵשׁ זָרָה. וְדָבָר זֶה יְכִלּוֹל הַרְבֵּה דֵּעוֹת: הֵן דַּעַת הָאוֹמֵר שֶׁהָיוּ שְׁתוּיֵי יַיִן דְּהַיְינוּ מִתּוֹךְ לֵב גַּס, הֵן דַּעַת הָאוֹמֵר שֶׁלֹּא נָשְׂאוּ נָשִׁים בַּעֲבוּר רוֹב גַּסּוּת רוּחָם בְּחָשְׁבָם כִּי אֵין עַל עָפָר מָשְׁלָם, הֵן דַּעַת הָאוֹמֵר שֶׁלֹּא נָטְלוּ עֵצָה זֶה מִזֶּה בַּעֲבוּר רוֹב גַּסּוּת רוּחָם, הֵן דַּעַת הָאוֹמֵר שֶׁהוֹרוּ הֲלָכָה בִּפְנֵי מֹשֶׁה רַבָּן כִּי לְרוֹב גַּסּוּת לֹא נָטְלוּ רְשׁוּת מִמֹּשֶׁה, הֵן לְדַעַת הָאוֹמֵר וַאֲנִי וְאַתָּה נַנְהִיג שְׁרָרָה כוּ'.

וּמַאן דְּאָמַר שֶׁלֹּא הָיָה לָהֶם בָּנִים, נִרְאֶה שֶׁסּוֹבֵר גַּם הוּא כְּדַעַת הַמִּדְרָשׁ הָאוֹמֵר שֶׁנִּפְקַד עֲלֵיהֶם עָוֹן הָעֶגֶל. וּלְפִי שֶׁבַּעֲבוֹדָה זָרָה כָּךְ הִיא הַמִּדָּה, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא פּוֹקֵד עָוֹן אָבוֹת עַל בָּנִים וְעַל בְּנֵי בָנִים (שמות לד ז), וְלִכְבוֹד אַהֲרֹן הָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַאֲרִיךְ אַפּוֹ וְגָבָה דִּילֵיהּ מִן בְּנֵי בָנִים, אַךְ לְפִי שֶׁלֹּא הָיָה לָהֶם בָּנִים נִפְקַד הֶעָוֹן עֲלֵיהֶם. וְאוּלַי שֶׁבִּשְׁעַת שִׂימַת אֵשׁ זָרָה הָיוּ מְהַרְהֲרִין בְּאֵשׁ הָעֶגֶל, כִּי הִשְׁלִיךְ שָׁם אַהֲרֹן הַזָּהָב וַיֵּצֵא הָעֵגֶל הַזֶּה, וְחָשְׁבוּ שֶׁעַל יְדֵי הָאֵשׁ זָרָה נַעֲשָׂה הַנֵּס הַהוּא, כְּךָ הִרְהֲרוּ בְּשִׂימַת אֵשׁ זָה שֶׁיֵּעָשֶׂה לָהֶם נֵס עַל יָדוֹ. וַה' יָדַע מַחְשְׁבוֹת לִבָּם כִּי אֵשׁ זָרָה הֵמָּה מַקְרִיבִים לְפָנָיו, עַל כֵּן דָּנָם בָּאֵשׁ, כְּדֶרֶךְ שֶׁנֶּאֱמַר בָּעֶגֶל וַיִּשְׂרֹף אֹתוֹ בָּאֵשׁ (שם לב כ).

וְדַעַת הָאוֹמֵר שֶׁלֹּא הָיוּ רְחוּצֵי יָדַיִם וְרַגְלַיִם, סוֹבֵר שֶׁהַיֵּינוּ אֵשׁ זָרָה, לְפִי שֶׁלֹּא קִדְּשׁוּ יְדֵיהֶם וְרַגְלֵיהֶם מִן הַכִּיּוֹר הָיוּ חַיִּין בִּמְקוֹם קֹדֶשׁ, וְעַל כֵּן נִקְרָא הָאֵשׁ "אֵשׁ זָרָה", כִּי הַזָּרוּת הֵפָּךְ הַקְּדֻשָּׁה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (ויקרא כב י): "וְכָל זָר לֹא יֹאכַל קֹדֶשׁ", לְכָךְ נֶאֱמַר "אִישׁ מַחְתָּתוֹ", כְּאִלּוּ הָיְתָה מַחְתָּה שֶׁלּוֹ שֶׁאֵין בָּהּ צַד קְדֻשָּׁה, וְכָל זֶה מִצַּד שֶׁלֹּא קִדְּשׁוּ יְדֵיהֶם וְרַגְלֵיהֶם. וְעַל שֶׁחָטְאוּ בַּמַּיִם עַל כֵּן נִדּוֹנוּ בָּאֵשׁ הַשּׁוֹלֶטֶת בְּמָקוֹם שֶׁאֵין מַיִם מְצוּיִין לְכַבּוֹתוֹ.

פסוק ג

הוּא אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' לֵאמֹר בִּקְרֹבַי אֶקָּדֵשׁ. פֵּרֵשׁ רַשִׁ"י: וְהֵיכָן דִּבֶּר, "וְנִקְדַּשׁ בִּכְבוֹדִי" (שמות כט מג), אַל תִּקְרֵי בִּכְבוֹדִי אֶלָּא בִּמְכֻבָּדַי. וְאֵין צָרִךְ לָזֶה, שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר כָּאן: "וְעַל פְּנֵי כָל הָעָם אֶכָּבֵד", אִם כֵּן פֵּרוּשׁ הַכָּתוּב כָּךְ הוּא: "וְנִקְדַּשׁ", רָצָה לוֹמַר הַבַּיִת יִהְיֶה נִקְדָּשׁ בְּדָבָר שֶׁהוּא כְּבוֹדִי, שֶׁעַל יָדוֹ אֶכָּבֵד עַל פְּנֵי כָל הָעָם, וְאֵין זֶה כִּי אִם בִּקְרוֹבֵי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, כִּי כָל הַקָּרֵב הַקָּרֵב בְּיוֹתֵר אֶל הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ מִמֶּנּוּ יִלְמְדוּ כָּל הַפְּחוּתִים מֵעֶרְכּוֹ קַל וָחֹמֶר, לוֹמַר, אִם אֵשׁ אֲחָזָה בַּלְּחִים מַה יַּעֲשׂוּ קוֹצִים יְבֵשִׁים כְּסוּחִים, וְאָז יִקְחוּ כֻּלָּם מוּסָר. וְזֶהוּ כְּבוֹדוֹ שֶׁל הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ עַל פְּנֵי כָל הָעָם.

וְזֶהוּ שֶׁפֵּרֵשׁ רַשִׁ"י: אָמַר לוֹ מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן, אַהֲרֹן אָחִי, יוֹדֵעַ הָיִיתִי שֶׁיִּתְקַדֵּשׁ הַבַּיִת בִּמְיֻדָּעָיו שֶׁל מָקוֹם וְהָיִיתִי סָבוּר אוֹ בִּי אוֹ בְךָ, עַכְשָׁיו אֲנִי רוֹאֶה שֶׁהֵם גְּדוֹלִים מִמֶּנִּי וּמִמְּךָ, וּבָמֶה יִוָּדַע אֵיפֹה שֶׁהֵם גְּדוֹלִים, אֶלָּא וַדַּאי שֶׁכְּךָ בְּאוּר הָעִנְיָן, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹחֵז בִּשְׁנֵי קְצָווֹת: הַקָּצֶה הָאֶחָד הוּא שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְדַקְדֵּק עִם הַצַּדִּיקִים יוֹתֵר מִבְּזוּלָתָם, הַקָּצֶה הַשֵּׁנִי שֶׁמַּעֲנִישָׁם אֲפִלּוּ עַל שְׁגִיאָה קְטַנָּה, וְכָל זֶה כְּדֵי שֶׁיִּלְמְדוּ מֵהֶם קַל וָחֹמֶר הַנִּזְכָּר כָּל הַפְּחוּתִים מֵעֶרְכָּם, מַה שֶּׁלֹּא הָיוּ יְכוֹלִין לִלְמֹד קַל וָחֹמֶר זֶה אִם הָיָה מַעֲנִישׁ אֵיזוֹ אָדָם בֵּינוֹנִי אוֹ אִם הָיָה מַעֲנִישׁוֹ עַל אֵיזוֹ עָוֹן גָּדוֹל, וְהַכָּתוּב אוֹמֵר "וְעַל פְּנֵי כָל הָעָם אֶכָּבֵד", מַשְׁמַע שֶׁכֻּלָּם יִהְיוּ נִזְהָרִים בִּכְבוֹדִי מֵאָז וְהָלְאָה, כִּי כֻּלָּם יִקְחוּ מוּסָר בְּקַל וָחֹמֶר זֶה, וְאִם לֹא הָיוּ גְּדוֹלִים גַּם מִמֶּנִּי אָז לֹא יַגִּיעַ מוּסָר זֶה לְכֻלָּם, כִּי הַגְּדוֹלִים מֵעֶרְכָּם יֹאמְרוּ לֹא תַגִּיעַ בָּעֲדֵינוּ הָרָעָה וְלֹא יֵקַח מוּסָר זֶה כִּי אִם לַפְּחוּתִים מֵהֶם. וַאֲפִלּוּ לַשְּׁווִים לָהֶם בְּמַדְרֵגָה לֹא יַגִּיעַ, כִּי כָּל אֶחָד יִטְעֶה לוֹמַר אֲנִי גָּדוֹל מֵחֲבֵרִי, זוּלַת מִי שֶׁהַכֹּל מוֹדִים בּוֹ שֶׁהוּא גָּדוֹל מִכֻּלָּם, מִמֶּנּוּ יֵקַח מוּסָר לַכֹּל. וְזֶהוּ עִנְיַן קִדּוּשׁ הַשֵּׁם, כִּי מֵאָז יִרְאוּ אֶת ה' קְדוֹשָׁיו, וְזֶהוּ שֶׁאָמַר "בִּקְרֹבַי אֶקָּדֵשׁ", בְּמִי שֶׁהוּא קָרוֹב אֵלַי יוֹתֵר מִזּוּלָתוֹ בּוֹ אֶקָּדֵשׁ, כִּי עַל יָדוֹ "עַל פְּנֵי כָל הָעָם אֶכָּבֵד", יַגִּיעַ הַמּוּסָר לְכֻלָּם, וְהוּא שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא טז א): "בְּקָרְבָתָם לִפְנֵי ה' וַיָּמֻתוּ", לְפִי שֶׁהָיוּ קְרוֹבִים אֶל ה' יוֹתֵר מִזּוּלָתָם, עַל כֵּן "וַיָּמֻתוּ".

וְזֶהוּ טַעַם "וַתֹּאכַל בְּקָצֵה הַמַּחֲנֶה", שֶׁדָּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ילקו"ש תשלב) בְּקִצִּינִים שֶׁבַּמַּחֲנֶה, וְכֶאֱמֹר רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב"ק ס.): אֵין הַפֶּרְעָנוּת בָּא לָעוֹלָם

כִּי אִם בַּעֲבוּר הָרְשָׁעִים, וְאֵינוֹ מַתְחִיל כִּי אִם בַּצַּדִּיקִים כוּ'. וּבְאוּר הַדָּבָר שֶׁלְּכָךְ מַתְחִיל בַּצַּדִּיקִים בַּעֲבוּר שֶׁיִּקָּחוּ הָרְשָׁעִים מוּסָר, וְזֶהוּ שֶׁאָמַר: "וַאֲחֵיכֶם כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל יִבְכּוּ" וְגוֹ', יִפְחֲדוּ וְיִדָּאֲגוּ לְנַפְשָׁם שֶׁלֹּא יִקְרֶה לָהֶם כַּאֲשֶׁר קָרָה לְאֵלּוּ בִּרְאוֹתָם כִּי לֹא יִשָּׂא ה' פְּנֵי אִישׁ. וְזֶה פֵּרוּשׁ יָקָר.

פסוק ט

יַיִן וְשֵׁכָר אַל תֵּשְׁתְּ וְגוֹ'. סְמַךְ צִוּוּי זֶה לְכָאן לְפִי שֶׁלֹּא נִבְרָא הַיַּיִן כִּי אִם לְנַחֵם בּוֹ הָאֲבֵלִים (עירובין סה), וְיִחְשֹׁב אַהֲרֹן שֶׁבְּאֶבְלוֹ לְפָחוֹת מֻתָּר לוֹ לִשְׁתּוֹת יַיִן, עַל כֵּן הִזְהִירוֹ כָּאן שֶׁאֲפִלּוּ בְּאֶבְלוֹ אָסוּר לוֹ לִשְׁתּוֹתוֹ דֶּרֶךְ שִׁכְרוּת. וְרַשִׁ"י פֵּרֵשׁ עַל "וַיִּדֹּם אַהֲרֹן" שֶׁקִּבֵּל שָׂכָר עַל שְׁתִיקָתוֹ, שֶׁנִּתְיַחֵד לוֹ לְבַדּוֹ דִּבּוּר זֶה. רָמַז כָּאן שֶׁנִּקְרָא שִׁכּוֹר כָּל שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְדַבֵּר בִּפְנֵי הַמֶּלֶךְ, עַל כֵּן נִתְיַחֵד אֵלָיו הַדִּבּוּר לְהוֹרוֹת לוֹ שֶׁלֹּא יִהְיֶה כָּל כָּךְ שִׁכּוֹר עַד שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְדַבֵּר לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ, אֶלָּא יִהְיֶה כָּל זְמַן מְיֻשָּׁב בְּדַעְתּוֹ עַד שֶׁיּוּכַל לְהָשִׁיב. זֶהוּ שֶׁאָמַר: "וַיְדַבֵּר ה' אֶל אַהֲרֹן לֵאמֹר", בְּמִלַּת "לֵאמֹר" חָתַם לוֹ כָּל הָעִנְיָן, לוֹמַר לְךָ שֶׁיִּהְיֶה מוּכָן תָּמִיד לֵאמֹר וּלְהָשִׁיב לַמֶּלֶךְ בָּרוּךְ הוּא. וְכָל מִצְוָה זוֹ בָּאָה לוֹ בִּזְכוּת "וַיִּדֹּם אַהֲרֹן".

דָּבָר אַחֵר: **רָמַז כָּאן לְמָה שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה** (**שם סה**.): **נִכְנַס יַיִן יָצָא סוֹד**, לְפִיכָךְ נִתְיַחֵד אֵלָיו הַדִּבּוּר כְּמֶלֶךְ הַמְגַלֶּה לְעַבְדּוֹ אֵיזוֹ סוֹד וְלֹא רָצָה שֶׁיֵּדְעוּ בּוֹ אֲחֵרִים. וְרָמַז לוֹ שֶׁלֹּא יוּכַל הָאָדָם לְבֹא בְּסוֹד ה' כִּי אִם בְּתִנְאֵי זֶה שֶׁלֹּא יִשְׁתֶּה יַיִן, שֶׁהֲרֵי כְּשֶׁנִּכְנַס יַיִן יָצָא הַסּוֹד. עַל כֵּן נִתְיַחֵד אֵלָיו הַדִּבּוּר כִּמְגַלֶּה לוֹ לְבַד אֵיזוֹ סוֹד, וּמַזְהִירוֹ שֶׁלֹּא יִשְׁתֶּה יַיִן כְּדֵי שֶׁלֹּא יְגַלֶּה הַסּוֹד.

דָּבָר אַחֵר: **לְפִי שֶׁהַשְׁתִּיקָה יֵשׁ לְסַפֵּק בָּהּ**, אִם הוּא שׁוֹתֵק וּמִצְטַעֵר וְקוֹרֵא תִּגֹּר בְּלִבּוֹ עַל מִשְׁפְּטֵי ה', אוֹ אִם הוּא שׁוֹתֵק וְשָׂמֵחַ בְּלִבּוֹ כְּמִדַּת הַצַּדִּיקִים שֶׁשְּׂמֵחִין בַּיִּסּוּרִין. עַל כֵּן נִתְיַחֵד אֵלָיו הַדִּבּוּר כְּדֵי לְגַלּוֹת עַל טֹהַר מַחֲשַׁבְתּוֹ, שֶׁהֲרֵי אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַשְׁרֶה שְׁכִינָתוֹ כִּי אִם מִתּוֹךְ שִׂמְחָה. וְדִבּוּר זֶה, הַיְינוּ שֶׁשָּׁרְתָה עָלָיו הַשְּׁכִינָה מִתּוֹךְ שִׂמְחַת לִבּוֹ, בָּזֶה נוֹדַע לַכֹּל כִּי הָיָה שָׂמֵחַ בַּיִּסּוּרִין כְּמִדַּת הַצַּדִּיקִים.

דָּבָר אַחֵר: **לְפִי שֶׁדְּמִימָה זוֹ** הִיא הוֹרָאָה שֶׁאֵינוֹ מִתְפַּעֵל בְּכָל הַמְּאֹרָעוֹת שֶׁבַּגּוּפוֹת, וּבְוַדַּאי כֻּלּוֹ שִׂכְלִי כְּאֶחָד מִצְּבָא הַמָּרוֹם, כִּי מִצַּד הַשֵּׂכֶל אֵין הָאָדָם מִתְפַּעֵל מֵהֶם. עַל כֵּן דִּין הוּא לְהִתְיַחֵד אֵלָיו הַדִּבּוּר בְּלֹא אֶמְצָעִי, כִּי גַּם הוּא נַעֲשָׂה רוּחָנִי כְּמֹשֶׁה מִצַּד דְּמִימָה זוֹ.

דָּבָר אַחֵר: **לְפִי שֶׁאֲזָהֳרַת הַשְׁתִיָּה יֵשׁ בָּהּ רָמַז אֶל הַשְׁתִיקָה**, כִּי כָּל שִׁכּוֹר מַרְבֶּה דְּבָרִים, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (משלי כג כט-ל): "לְמִי שִׁיחַ וְגוֹ' לַמְאַחֲרִים עַל הַיָּיִן" וְגוֹ', וּכְתִיב (זכריה ט יז): "וְתִירוֹשׁ יְנוֹבֵב בְּתוּלוֹת", עַל כֵּן בִּזְכוּת "וַיִּדֹּם אַהֲרֹן" נִתְיַחֵד אֵלָיו דִּבּוּר זֶה, כִּי עַל יָדוֹ לֹא יַרְבֶּה בְּשִׂיחָה בְּטֵלָה אוֹ מַזֶּקֶת, כִּי לָשׁוֹן הָרָע תְּלָתָא קָטֵיל (דב"ר ה י). לְכָךְ נֶאֱמַר "וְלֹא

תָּמֻתוּ", מִלְּבַד מַה שֶּׁהַשִּׁכְרוּת מֵמִית בְּטֶבַע, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (משלי יד יב): "יֵשׁ דֶּרֶךְ יָשָׁר לִפְנֵי אִישׁ וְאַחֲרִיתָהּ דַּרְכֵי מָוֶת", יֵשׁ דֶּרֶךְ יָשָׁר סוֹפֵי תֵיבוֹת שֵׁכָר, כִּי עַל יְדֵי הַשֵּׁכָר הַכֹּל בְּעֵינָיו לְמִישׁוֹר, כְּאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יומא עה.): כָּל הַנּוֹתֵן עֵינָיו בְּכוֹסוֹ, כָּל הָעֲרָיוֹת דּוֹמוֹת בְּעֵינָיו לְמִישׁוֹר, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי כג לא): "יִתְהַלֵּךְ לְמֵישָׁרִים". וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאַחֲרִיתָהּ דַּרְכֵי מָוֶת", כִּי הָאַחֲרִית מִן יֵשׁ דֶּרֶךְ יָשָׁר הוּא אוֹתִיּוֹת שֵׁכָר, וְהוּא דַּרְכֵי מָוֶת, כִּי הוּא מֵמִית הֵן בְּדֶרֶךְ עֹנֶשׁ הֵן בְּדֶרֶךְ הַטֶּבַע.

וְרָמַז בְּפָרָשָׁה זוֹ אֵימָתִי אָסוּר לִשְׁתּוֹתוֹ, הוּא שֶׁאָמַר "בְּבֹאֲכֶם אֶל אֹהֶל מוֹעֵד", רָמַז שֶׁשִּׁכּוֹר אָסוּר לָבֹא אֶל הֵיכַל מֶלֶךְ יִתְבָּרַךְ לְהִתְפַּלֵּל לְפָנָיו. וְאֵימָתַי מֻתָּר לִשְׁתּוֹתוֹ? כְּשֶׁהוּא מְקַדֵּשׁ אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת הַקֹּדֶשׁ בִּכְנִיסָתוֹ וּבִיצִיאָתוֹ, כְּמוֹ שֶׁלִּמְּדוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (פסחים קו) מִן פָּסוּק "זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת", זָכְרֵהוּ עַל הַיַּיִן כּוּ'. זֶה שֶׁאָמַר: "וּלְהַבְדִּיל בֵּין הַקֹּדֶשׁ וּבֵין הַחֹל" בִּכְנִיסָה וִיצִיאָה. וְאַף גַּם זֹאת לֹא יִשְׁתֶּה אוֹתוֹ דֶּרֶךְ שִׁכְרוּת עַד שֶׁיִּהְיוּ כָּל הָעֲרָיוֹת הַטְּמֵאוֹת עָלָיו לְמִישׁוֹר, אֶלָּא יִשְׁתֶּה בְּאֹפֶן שֶׁיּוּכַל לְהַבְדִּיל בֵּין הַטָּמֵא לַטָּהוֹר, וּבְאֹפֶן שֶׁיּוּכַל לְהוֹרוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֵת כָּל הַחֻקִּים, וְלֹא יִטְעֶה בְּהוֹרָאָתוֹ.

פסוק יט

הֵן הַיּוֹם הִקְרִיבוּ אֶת חַטָּאתָם וְגוּ'. מֹשֶׁה קָרָא תִּגֹּר עַל אֶלְעָזָר וְאִיתָמָר מַדּוּעַ לֹא אֲכַלְתֶּם אֶת הַחַטָּאת, וְאַהֲרֹן הִתְנַצֵּל אֶת עַצְמוֹ וְאָמַר: "וְאָכַלְתִּי חַטָּאת הַיּוֹם", וְנִרְאֶה לִי כְּדִבְרֵי מַהֲרִי"א שֶׁשָּׁעִיר זֶה שֶׁנִּשְׂרַף הַיְינוּ שְׂעִיר עִזִּים לְחַטָּאת הָאָמוּר לְמַעְלָה, שֶׁהָיָה קָדְשֵׁי שָׁעָה, וּלְכָךְ לֹא רָצָה אַהֲרֹן לֶאֱכֹל מִמֶּנּוּ, לְפִי שֶׁחָשַׁב בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁהַכֹּהֲנִים אוֹכְלִים וּבְעָלִים מִתְכַּפְּרִים, כְּשֶׁהַכֹּהֲנִים אֵין לָהֶם חֵלֶק בְּאוֹתוֹ עֲבֹדָה, אֲבָל בְּשָׂעִיר זֶה שֶׁהָיָה כַּפָּרָה עַל מַעֲשֵׂה הָעֵגֶל שֶׁזְּבְחוּ שָׁם זִבְחֵיהֶם לַשְּׂעִירִים כַּמְבֹאָר לְמַעְלָה בְּפָסוּק "קַח לְךָ עֵגֶל", וְחֵטְא זֶה הָיָה אַהֲרֹן הַגְּדוֹל, וְדוֹמֶה כְּאִלּוּ הָיָה לוֹ חֵלֶק בָּהּ, עַל כֵּן אֵין דִּין שֶׁיֹּאכַל מִמֶּנּוּ אַהֲרֹן כְּדֵי שֶׁיִּתְכַּפְּרוּ הַבְּעָלִים, כִּי דּוֹמֶה כְּאִלּוּ גַּם הוּא הָיָה מִן הַבְּעָלִים. וּמֵאַחַר שֶׁרָאוּ בְּנֵי אַהֲרֹן כְּדֵי שֶׁיִּתְכַּפְּרוּ הַבְּעָלִים, כִּי דּוֹמֶה כְּאִלּוּ גַּם הוּא הָיָה מִן הַבְּעָלִים. וּמֵאַחַר שֶׁרָאוּ בְּנֵי אַהֲרֹן שֶׁאֲבִיהֶם לֹא רָצָה לֶאֱכֹל, עַל כֵּן לֹא אָכְלוּ גַּם הֵמָּה מִמֶּנּוּ וּשְׂרָפוּהוּ.

וְזֶה בֵּאוּר הָעִנְיָן, כִּי מֹשֶׁה קִצֵּף עַל אֶלְעָזָר וְאִיתָמָר הַנּוֹתָרִים מִן הַמִּיתָה שֶׁל נָדָב וַאֲבִיהוּא שֶׁנִּשְׂרְפוּ עַל שֶׁהִקְרִיבוּ אֵשׁ זָרָה, וְחָשַׁב מֹשֶׁה כִּי גַּם אֵלּוּ הִקְרִיבוּ אֵשׁ זָרָה, כִּי מֵאַחַר שֶׁדִּין הַחַטָּאת לֶאֱכֹילָה וְהֵמָּה שְׂרָפוּהוּ וַדַּאי אֵשׁ זֶה שֶׁשְּׂרָפוּהוּ בּוֹ אֵשׁ זָרָה הוּא, עַל כֵּן קָצַף עֲלֵיהֶם וְאָמַר: הָיָה לָכֶם לְזְכֹּר מַה שֶּׁקָּרָה לַאֲחֵיכֶם, וְלָמָּה הוֹתַרְתֶּם, וְהָיָה לָכֶם לֶאֱכֹלוֹ, כִּי "אוֹתָהּ נָתַן לָכֶם לָשֵׂאת אֶת עֲוֹן הָעֵדָה", שֶׁהַכֹּהֲנִים אוֹכְלִים וּבְעָלִים מִתְכַּפְּרִים. "וַיְדַבֵּר אַהֲרֹן אֶל מֹשֶׁה הֵן הַיּוֹם הִקְרִיבוּ" וְגוּ', רָצָה לְהוֹכִיחַ בְּמוֹפֵת שֶׁחַטָּאת זֶה הָיָה עַל מַעֲשֵׂה הָעֵגֶל, דְּאִי לָאו כֵּן אֵיךְ יִתָּכֵן שֶׁבְּיוֹם זֶה שֶׁהִקְרִיבוּ בָּנַי חַטָּאתָם וְעוֹלָתָם שֶׁל צִבּוּר לְכַפֵּר

עֲלֵיהֶם תִּקְרָאנָה אוֹתִי כָּאֵלֶּה, שֶׁבּוֹ בַּיּוֹם יְמוּתוּ שְׁנֵי בָנַי, שֶׁאִם כְּבָר הָיוּ רְאוּיִין לִשְׁלִיחוּת יָד וְהִמְתִּין לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁלֹּא לְעָרֵב שִׂמְחַת הַתּוֹרָה, הָיָה לוֹ לְהַמְתִּין גַּם יוֹם זֶה שִׂמְחַת לִבּוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בַּחֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ. אֶלָּא וַדַּאי שֶׁרָצָה ה' שֶׁבְּיוֹם זֶה יִמָּחֶה עָוֹן הָעֵגֶל מִכֹּל וְכֹל מִיִּשְׂרָאֵל וּמֵאַהֲרֹן בְּיוֹם אֶחָד, כִּי אַהֲרֹן יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם לְרֵעֵהוּ וְיִשָּׂרְאֵל מִתְכַּפְּרִים בְּחַטָּאת וְעוֹלָה. וְזֶה מוֹפֵת שֶׁהַחַטָּאת בָּא עַל עָוֹן הָעֵגֶל. וְאִם כֵּן אִם אָכַלְתִּי מֵחַטָּאת זֶה הַיּוֹם הָיִיטַב בְּעֵינֵי ה', הֲלֹא גַּם אֲנִי מִן הַבְּעָלִים, וּמֵאַחַר שֶׁאֲנִי לֹא אָכַלְתִּי, גַּם בָּנַי לֹא רָצוּ לְאָכְלוֹ לִכְבוֹדִי. וַיִּיטַב הַדָּבָר הַזֶּה בְּעֵינֵי מֹשֶׁה.

פרק יא

פסוק א

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן לֵאמֹר אֲלֵיהֶם. מִלַּת "אֲלֵיהֶם" צְרִיךְ בֵּאוּר, כִּי מַה שֶּׁפֵּרֵשׁ רַשִׁ"י שֶׁחוֹזֵר לְאֶלְעָזָר וְאִיתָמָר שֶׁיִּהְיוּ גַּם הֵמָּה שְׁלוּחִים בְּמִצְוָה זוֹ לְפִי שֶׁכֻּלָּם הָשְׁווּ בִּדְמִימָה, אֵינוֹ מְחֻוָּר, כִּי לֹא נִזְכְּרוּ אֶלְעָזָר וְאִיתָמָר קֹדֶם זֶה. גַּם הַפָּסוּק אוֹמֵר: "וַיִּדֹּם אַהֲרֹן" אֲבָל לֹא אֶלְעָזָר וְאִיתָמָר. וְהַקָּרוֹב אֵלַי לוֹמַר שֶׁנִּרְמַז בְּמִלַּת "אֲלֵיהֶם" עִנְיָן יָקָר מְאֹד, וּבָא לְמַעֵט כָּל הָאֻמּוֹת. וְהוּא כִּדְרָךְ שֶׁכָּתְבוּ רַבִּים מִן הַמְפָרְשִׁים עִנְיַן אִסּוּרֵי הַמַּאֲכָלוֹת, שֶׁיֵּשׁ שֶׁחָשְׁבוּ שֶׁהֵמָּה בְּרִיאוּת הַגּוּפוֹת וּרְפוּאָתוֹ, כִּי הַמַּאֲכָלִים הָהֵם מוֹלִידֵי לֵחוֹת רָעוֹת, וּלְדַעָה זוֹ נָטָה הָרַמְבַּ"ן. וְאֵינוֹ כֵן, שֶׁהֲרֵי כָּל הָאֻמּוֹת אוֹכְלֵי בְּשַׂר הַשֶּׁקֶץ וְהָעַכְבָּר וְכָל הַטְּמֵאִים, וְכֻלָּם חֲזָקִים אַף בְּרִיאִים אֵין כּוֹשֵׁל בָּהֶם, וְאוֹכְלֵיהֶם לֹא חָלֵי וְלֹא מַרְגִּישׁ.

אֶלָּא וַדַּאי שֶׁכָּל אֵלּוּ אֵין הַכַּוָּנָה בָּהֶם כִּי אִם אֶל רְפוּאוֹת הַנְּשָׁמָה. כִּי הֵם מְשַׁקְּצִים הַנֶּפֶשׁ הַטְּהוֹרָה וּמְגָרְשִׁים רוּחַ טָהֳרָה וּקְדֻשָּׁה מִן הָאָדָם, וּמוֹלִידִין אֲטִימַת הַשֵּׂכֶל וּתְכוּנַת הָאַכְזָרִיּוּת, כֵּן כָּתַב בַּעֲקֵדָה וּבְמַהֲרִי"א. וְהָרְאָיָה עַל זֶה, שֶׁפָּרָה שֶׁנּוֹלְדָה מֵחָמוֹר אֲסוּרָה, כִּי הַיּוֹצֵא מִן הַטָּמֵא טָמֵא, שְׁמַע מִנָּהּ שֶׁהַמּוֹלִיד נוֹתֵן תְּכוּנָה רָעָה שֶׁבּוֹ בַּנּוֹלָד מִמֶּנּוּ. וְעַל זֶה הַדֶּרֶךְ נֶאֱמַר "אַךְ אֶת זֶה לֹא תֹאכְלוּ מִמַּעֲלֵי הַגֵּרָה וּמִמַּפְרִיסֵי הַפַּרְסָה", וּמ"ש שֶׁל "וּמִמַּפְרִיסֵי" מְיֻתֶּרֶת, כִּי הָיָה לוֹ לוֹמַר מִמַּעֲלֵי הַגֵּרָה וּמַפְרִיסֵי פַּרְסָה, אֶלָּא שֶׁמִּלֵּי מִלֵּי קָתָנֵי, וְהָכֵי קָאָמַר: "אַךְ אֶת זֶה לֹא תֹאכְלוּ" אֲפִלּוּ אִם יֵשׁ לוֹ כָּל סִימָנֵי טָהֳרָה, וְהַיְינוּ אִם הוּא נוֹלָד וּבָא מִמַּעֲלֵה הַגֵּרָה לְבַד, כְּגוֹן פָּרָה מִגָּמָל, אוֹ מִמַּפְרִיסֵי פַּרְסָה לְבַד, דְּהַיְינוּ פָּרָה מֵחֲזִיר, כָּךְ פֵּרְשׁוּ הַקַּדְמוֹנִים. וְכֵן נָתְנוּ טְעָמִים בְּכָל הַסִּימָנֵי טֻמְאָה, שֶׁכֻּלָּם מוֹרִים עַל קְשִׁי הַבֶּשֶׂר וּמֶזֶג רַע שֶׁבּוֹ, הַמּוֹלִיד תְּכוּנוֹת רָעוֹת בְּגוּף הָאוֹכֵל, וְאֵין לְהַאֲרִיךְ בָּזֶה. וְעַל זֶה נֶאֱמַר (איוב יד ד): "מִי יִתֵּן טָהוֹר מִטָּמֵא", וְכִי אֶפְשָׁרִי שֶׁמִּן דָּבָר טָמֵא יֵצֵא טָהוֹר, וְכִי לֹא אֶחָד הוּא הַמּוֹלִיד וְהַנּוֹלָד, כִּי הָעֻבָּר יֶרֶךְ אָבִיו הוּא.

וְזֶהוּ שֶׁמַּסִּיק בְּוַיִּקְרָא רַבָּה (יג ב): מָשָׁל לְרוֹפֵא שֶׁנִּכְנַס לְבַקֵּר שְׁנֵי חוֹלִים כּוּ', כָּךְ הָאֻמּוֹת שֶׁאֵינָן לְחַיֵּי עוֹלָם הַבָּא כְּיֶרֶק עֲשֵׂב הִתִּיר לָהֶם אֶת הַכֹּל, אֲבָל יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵם לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא צִוָּה לָהֶם "זֹאת הַחַיָּה אֲשֶׁר תֹּאכְלוּ". וְאוּלַי מִטַּעַם זֶה אָמַר "זֹאת הַחַיָּה" אַף עַל פִּי שֶׁמְּסַיֵּם בִּבְהֵמָה, מִכָּל מָקוֹם הִתְחִיל בְּחַיָּה לוֹמַר שֶׁכָּל הַרְחָקוֹת אֵלּוּ הֵם לְצָרֵךְ הַנֶּפֶשׁ שֶׁנִּקְרֵאת חַיָּה. הִנֵּה מִדְרָשׁ זֶה מַסְכִּים מִכָּל צַד לְדִבְרֵינוּ, דְּאִם לֹא כֵּן מַה רָאָה עַל כָּכָה לִתֵּן טַעַם עַל מִצְוָה זוֹ לְמָה לֹא נִתְּנָה לָאֻמּוֹת יוֹתֵר מֵעַל כָּל מִצְוָה שֶׁבַּתּוֹרָה, אֶלָּא וַדַּאי שֶׁרָצָה לְתֵרֶץ יִתּוּר לְשׁוֹן שֶׁל "אֲלֵיהֶם", שֶׁבָּא לְמַעֵט הָאֻמּוֹת, וְלוֹמַר לְךָ שֶׁמִּסְתָּמָא אֵין שׁוּם גּוֹי רוֹצֶה לְקַיֵּם שׁוּם מִצְוָה אִם לֹא שֶׁיּוֹדֵעַ שֶׁיֵּשׁ בָּהּ תּוֹעֶלֶת גַּם בָּעוֹלָם הַזֶּה, שֶׁהֲרֵי עַל כָּל פָּנִים אֵין לָהֶם חֵלֶק בָּעוֹלָם הַבָּא, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (דברים ז י): "וּמְשַׁלֵּם לְשֹׂנְאָיו אֶל פָּנָיו לְהַאֲבִידוֹ", וּכְדֵי שֶׁלֹּא יִטְעוּ הָאֻמּוֹת לַחְשֹׁב שֶׁטַּעַם אִסּוּרֵי מַאֲכָלוֹת לְשֵׁם בְּרִיאוּת הַגּוּפוֹת וְיִרְצוּ גַּם הֵמָּה לְהִתְנַהֵג עַל פִּי הָרְפוּאָה, עַל כֵּן אָמַר לְשׁוֹן "אֲלֵיהֶם", לוֹמַר לְךָ, דַּוְקָא לְיִשְׂרָאֵל שֶׁהֵם לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא יֵשׁ תּוֹעֶלֶת בְּמִצְוָה זוֹ, אֲבָל לָאֻמּוֹת אֵין תּוֹעֶלֶת בִּשְׁמִירַת מִצְוָה זוֹ כִּי בְּלָאו הָכֵי אֵינָן לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא.

פסוק ד

אֶת הַגָּמָל כִּי מַעֲלֵה גֵּרָה הוּא. הֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר כִּי פַּרְסָה אֵינֶנּוּ מַפְרִיס, שֶׁזֶּה עִקַּר טַעַם אֶל הַטֻּמְאָה, וְכֵן בְּשָׁפָן וְאַרְנֶבֶת קְשֶׁה זֶה, וּבַחֲזִיר אָמַר: "כִּי מַפְרִיס פַּרְסָה הוּא", הֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר כִּי אֵינוֹ מַעֲלֵה גֵּרָה, וְלָמָּה הִתְחִיל בְּכֻלָּם בְּסִימָן טָהֳרָה שֶׁלָּהֶם. וּבְאוּר עִנְיָן זֶה שֶׁסִּימָן טָהֳרָה שֶׁבְּכֻלָּם מוֹסִיף טֻמְאָה עַל טֻמְאָתָן, כְּדֶרֶךְ שֶׁאָמְרוּ בְּעֵשָׂו (בר"ר סה א) שֶׁנִּמְשַׁל לַחֲזִיר שֶׁפּוֹשֵׁט אֶת טְלָפָיו לְהַרְאוֹת כְּאִלּוּ כָּשֵׁר וְתוֹכוֹ מָלֵא תֹּךְ וּמִרְמָה. וְזֶה מוֹרֶה עַל כָּל מִי שֶׁאֵין תּוֹכוֹ כְּבָרוֹ כְּמִדַּת הַצְּבוּעִים הַמַּרְאִים אֶת עַצְמָם כְּשֵׁרִים, וְהֵמָּה בְּלִי סָפֵק גְּרוּעִים מִן הָרָשָׁע הַגָּמוּר שֶׁתּוֹכוֹ וּבָרוֹ שָׁוִין לָרָעָה, כְּמוֹ שֶׁפֵּרֵשׁ רַשִׁ"י עַל פָּסוּק "וְלֹא יָכְלוּ דַּבְּרוֹ לְשָׁלוֹם" (בראשית לז ד). וְעַל כֵּן הַפְּרָסַת פַּרְסָה בַּחֲזִיר הוּא סִימָן טֻמְאָה, לְפִי שֶׁבְּפַרְסָה זוֹ הוּא יָכוֹל לְהַטְעוֹת הַבְּרִיּוֹת וּלְהַרְאוֹת כְּאִלּוּ הוּא כָּשֵׁר. וְכֵן בְּהֵפֶךְ זֶה בְּגָמָל וְשָׁפָן וְאַרְנֶבֶת. וְאַף עַל פִּי שֶׁכָּל מִדּוֹת אֵלּוּ אֵינָן שַׁיְכִין בַּבְּהֵמוֹת, מִכָּל מָקוֹם הֵם מוֹלִידִים תְּכוּנָה רָעָה זוֹ בְּגוּף הָאוֹכְלָם, כִּי כָּל אוֹכְלֵיהֶם יֶאְשְׁמוּ (ע"פ ירמיה ב ג) לִהְיוֹת מִכְּתוֹת הַצְּבוּעִים הַמַּרְאִים אֶת עַצְמָם כְּשֵׁרִים כְּמוֹ עֵשָׂו וַחֲבֵרָיו.

וּבָזֶה מְיֻשָּׁב מַה שֶּׁדָּרְשׁוּ (ויק"ר יג ה) "אֶת הַגָּמָל" זוֹ בָּבֶל, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קלז ח): "בַּת בָּבֶל הַשְּׁדוּדָה אַשְׁרֵי שֶׁיְּשַׁלֶּם לָךְ גְּמוּלֵךְ שֶׁגָּמַלְתְּ לָנוּ". "וְאֶת הַשָּׁפָן" זוֹ מָדַי, כִּי מַעֲלַת גֵּרָה הִיא, שֶׁמְּגַדֶּלֶת צַדִּיקִים, שֶׁנֶּאֱמַר (אסתר ב כא): "וּמָרְדֳּכַי יוֹשֵׁב בְּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ". "אַרְנֶבֶת" זוֹ יָוָן, כִּי מַעֲלַת גֵּרָה הִיא. אֲלֶכְסַנְדְּרוֹס כַּד חֲזָי לְשִׁמְעוֹן הַצַּדִּיק קָאֵם עַל רַגְלוֹהִי וּמְבָרְכוֹ

כוי (עיין יומא סט.). "הַחֲזִיר" זוֹ אֱדוֹם, שֶׁמַּפְרִיס פַּרְסָה, מַרְאֶה עַצְמוֹ כָּשֵׁר, וְגֵרָה לֹא יִגָּר, שֶׁאֵינוֹ מְגַדֵּל צַדִּיקִים אֶלָּא הוֹרְגָן כוי. וְיֵשׁ לְהִתְפַּלֵּא עַל מִדְרָשׁ זֶה, מַה רָאָה עַל כָּכָה לְהוֹצִיא כָּל הַמִּקְרָאוֹת הָאֵלּוּ מִפְּשׁוּטָם. אֶלָּא וַדַּאי שֶׁכַּוָּנָתוֹ לְתֶרֶץ אַרְבַּע לְשׁוֹנוֹת "כִּי" שֶׁהִזְכִּיר, שֶׁעָשָׂה מִן הַסִּימָן טָהֳרָה טַעַם עַל הַטֻּמְאָה. וּבְלִי סָפֵק שֶׁכַּוָּנַת הַפָּסוּק לְרַמּוֹז עַל מִדַּת הַצְּבוּעִים שֶׁסִּימָן טָהֳרָה שֶׁלָּהֶם מוֹסִיף לָהֶם טֻמְאָה, וְזֶה לֹא יִצְדַּק בִּבְהֵמוֹת כְּלָל כִּי אִם בָּאָדָם. עַל כֵּן רוֹצֶה לוֹמַר שֶׁכָּל הָאוֹכֵל מֵהֶם מְקַבֵּל טִבְעָם, כִּי הַדִּבּוּר הַנֶּאֱכָל יָשׁוּב לְטֶבַע הָאוֹכֵל. וְהֵבִיא רְאָיָה מִן הַמְפֻרָסָם שֶׁכָּל אַרְבַּע מַלְכֻיּוֹת אֵלּוּ הָאוֹכְלִים מִן אַרְבָּעָה מִינִים אֵלּוּ, כֻּלָּם קִבְּלוּ טִבְעָם שֶׁהֵם מַרְאִים אֶת עַצְמָם כִּכְשֵׁרִים כְּאֵלּוּ כַּוָּנָתָם לְהֵיטִיב לְיִשְׂרָאֵל, וְתוֹכָם רַע וָמַר כִּי כָּל מַחְשְׁבוֹתָם רַק רַע כָּל הַיּוֹם. וְיִשְׂרָאֵל לֹא נִזְהֲרוּ מֵהֶם בְּרֹאותָם כִּי הֵם מְגַדְּלִים קְצָת צַדִּיקִים, וּבֶאֱמֶת שֶׁלְּצֹרֶךְ הֶנָּאָתָם עָשׂוּ כֵן, וְתוֹכָם הָיוּ שׁוֹנְאֵי יִשְׂרָאֵל.

וּמַה שֶּׁאָמְרוּ "אֶת הַגָּמָל" זוֹ בָּבֶל, אֵין כַּוָּנָתוֹ לְפָרֵשׁ הַמִּקְרָא וּלְהוֹצִיאוֹ מִפְּשׁוּטוֹ, אֶלָּא לוֹמַר לְךָ שֶׁתֹּאַר הַגָּמָל מָצוּי בְּמַלְכוּת בָּבֶל. כִּי כְּשֵׁם שֶׁהַגָּמָל מַעֲלֶה גֵּרָה הוּא, וּמִצַּד זֶה הוּא נִרְאֶה כָּשֵׁר, כָּךְ מַלְכוּת בָּבֶל הֶרְאוּ אֶת עַצְמָם כְּגוֹמְלֵי חֲסָדִים עִם יִשְׂרָאֵל. וְהַכָּתוּב אוֹמֵר (תהלים קלז ח): "אַשְׁרֵי שֶׁיְּשַׁלֶּם לָךְ גְּמוּלֵךְ שֶׁגָּמַלְתְּ לָנוּ" וְגוֹ', לוֹמַר לְךָ שֶׁהַגְּמוּל הַהוּא הָיָה עַל צַד הַזִּיּוּף. וְכֵן מָדַי וְיָוָן שֶׁהָיוּ מְקָרְבִים הַצַּדִּיקִים כְּמָרְדֳּכַי וְשִׁמְעוֹן הַצַּדִּיק, וְהַכֹּל עַל צַד הַזִּיּוּף. וְכֵן אֱדוֹם עוֹשִׂים כְּמַעֲשֵׂה הַחֲזִיר שֶׁמַּרְאִין טְלָפֵיהֶם כִּכְשֵׁרִים, לוֹמַר שֶׁאֵין פּוֹשְׁטִין יְדֵיהֶם בְּגָזֵל לִקַּח מָמוֹן יִשְׂרָאֵל בִּזְרוֹעַ, וְהֵם הוֹרְגִים אוֹתָם. וְאֵין לְהַאֲרִיךְ מִזֶּה יוֹתֵר. וְעַל צַד הַמְּלִיצָה עָשָׂה סֶמֶךְ מִן גָּמָל לְבָבֶל, וְשָׁפָן לְמָדַי כוי. וּמִכָּל מָקוֹם לְעוֹלָם אֵין כַּוָּנָתוֹ לְפָרֵשׁ הַמִּקְרָאוֹת חוּץ מִפְּשׁוּטָם.

פסוק יג

וְאֶת אֵלֶּה תְּשַׁקְּצוּ מִן הָעוֹף. "מִן" מַשְׁמַע מִקְצָת מִמֶּנּוּ, דְּהַיְנוּ הַמְּעוּט, לְפִי שֶׁבָּעוֹפוֹת אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (חולין סג:) שֶׁהַטְּהוֹרִים מְרֻבִּים מִן הַטְּמֵאִים, עַל כֵּן מָנָה הַטְּמֵאִים. וּבַבְּהֵמוֹת טְמֵאִים מְרֻבִּים, עַל כֵּן מָנָה הַטְּהוֹרִים בְּפָרָשַׁת רְאֵה (דברים יד ד-ה). וְטַעֲמוֹ שֶׁל דָּבָר, לְפִי שֶׁיְּסוֹד הֶעָפָר יוֹתֵר עָב וְגַס וּמוֹלִיד עֲכִירַת הַשֵּׂכֶל יוֹתֵר מִן הָאֲוִיר. וְהַבְּהֵמוֹת יֵשׁ בָּהֶם חֵלֶק גָּדוֹל מִן יְסוֹד הֶעָפָר יוֹתֵר מִן יְסוֹד הָאֲוִיר, וּמִטַּעַם זֶה אֵינָן יְכוֹלִין לָעוּף בָּאֲוִיר. עַל כֵּן הַטְּמֵאִים מְרֻבִּים לְרֹב עַפְרוּרִיּוּת שֶׁבָּהֶם, וְעַל צַד הַזִּיּוּף נִמְצָא בָּהֶם גַּם טְהוֹרִים זְעִיר שָׁם. וּבְהֵפֶךְ זֶה הָעוֹפוֹת, יֵשׁ בָּהֶם חֵלֶק גָּדוֹל מִיְּסוֹד הָאֲוִיר הַזַּךְ וְהַדַּק יוֹתֵר מִיְּסוֹד הֶעָפָר, עַל כֵּן רֻבָּם טְהוֹרִים. וְעַל צַד הַזִּיּוּף נִמְצְאוּ בָּהֶם קְצָת טְמֵאִים, וְהֵמָּה מְעַטִּים. כִּי הָאָרֶץ מְגֻדֶּלֶת גַּשְׁמִיּוּת וְהָאֲוִיר מְגַדֵּל טָהֳרָה וְרוּחָנִיּוּת. לְכָךְ נֶאֱמַר (ויקרא כ כה): "וְהִבְדַּלְתֶּם בֵּין הַבְּהֵמָה הַטְּהֹרָה לַטְּמֵאָה וּבֵין הָעוֹף הַטָּמֵא לַטָּהֹר", הִקְדִּים בַּבְּהֵמוֹת

הַטְּהוֹרִים וּבָעוֹפוֹת הַטְּמֵאִים, לְפִי שֶׁכָּל בּוֹרֵר דָּבָר מִתּוֹךְ חֲבֵרוֹ בּוֹרֵר הַמּוּעָט מִתּוֹךְ הַמְּרֻבֶּה, וּכְאֵלּוּ אָמַר שֶׁיַּבְדִּיל בַּבְּהֵמוֹת הַטְּהוֹרִים מִתּוֹךְ הַטְּמֵאִים, וּבְהֵפֶךְ זֶה בָּעוֹפוֹת.

פסוק מד

וְהִתְקַדִּשְׁתֶּם וִהְיִיתֶם קְדוֹשִׁים וְגוֹ'. לְפִי שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שבת קד) הַבָּא לִטַּהֵר מְסַיְּעִין לוֹ, הַבָּא לִטַּמֵּא פּוֹתְחִין לוֹ, אֲבָל מִכָּל מָקוֹם אֵין מְסַיְּעִין לוֹ. לְכָךְ נֶאֱמַר אֵצֶל הַבָּא לִטַּהֵר "וְהִתְקַדִּשְׁתֶּם וִהְיִיתֶם קְדוֹשִׁים", דֶּרֶךְ הוֹדָעָה, לוֹמַר שֶׁאִם תַּתְחִילוּ לְהִתְקַדֵּשׁ מִלְּמַטָּה, אָז וַדַּאי "וִהְיִיתֶם קְדוֹשִׁים", כִּי אֲנִי מְקַדֵּשׁ אֶתְכֶם מִלְּמַעְלָה וּמְסַיֵּעַ לָכֶם כְּדֵי שֶׁתִּהְיוּ קְדוֹשִׁים כָּמוֹנִי, "כִּי קָדוֹשׁ אֲנִי". אֲבָל אֵצֶל הַבָּא לְטַמֵּא אָמַר "וְלֹא תִטַּמְּאוּ בָּהֶם וְנִטְמֵתֶם בָּם", וְלֹא אָמַר "וִהְיִיתֶם טְמֵאִים", לְפִי שֶׁאֵינוֹ מִלְּתָא דִּפְסִיקָא, כִּי אַף עַל פִּי שֶׁהָאָדָם מַתְחִיל בְּקַלְקָלָה, מִכָּל מָקוֹם שָׁמָּא לֹא אַהֲנוּ מַעֲשָׂיו אַחַר שֶׁאֵין מְסַיְּעִין לוֹ מִן הַשָּׁמַיִם, אֶלָּא פּוֹתְחִין לוֹ, כִּי הַפֶּתַח פָּתוּחַ לוֹ וְאֵין סוֹגֵר בַּעֲדוֹ. וְעַל צַד הָרֶמֶז אָמַר "וְנִטְמֵתֶם" חָסֵר אָלֶ"ף, לוֹמַר לְךָ שֶׁיְּחִידוֹ שֶׁל עוֹלָם בָּרוּךְ הוּא סָר מִמֶּנּוּ, וְאֵין לוֹ חֵלֶק בְּטָמְאָתוֹ, וּמַעֲשָׂיו יְרַחֲקוּהוּ.

פסוק מה

כִּי אֲנִי ה' הַמַּעֲלֶה אֶתְכֶם וְגוֹ'. עַל פְּרוּשׁ רַשִׁ"י קָשֶׁה, לָמָּה פֵּרֵט זֶה בְּמִצְוָה זוֹ יוֹתֵר מִבִּשְׁאָר מִצְוֹות, וְעוֹד יֵשׁ כַּמָּה שִׁנּוּיִים בֵּין הַשֶּׁרֶץ הַשּׁוֹרֵץ, וּבֵין הַשֶּׁרֶץ הָרוֹמֵשׂ עַל הָאָרֶץ הַדָּבוּק בְּיוֹתֵר בַּקַּרְקַע שֶׁאֵין הִלּוּכוֹ נָכָר, כִּי בּוֹ נֶאֱמַר "עַל הָאָרֶץ" וְלֹא בַּשּׁוֹרֵץ, וּבָרוֹמֵשׂ הִזְכִּיר טֻמְאָה אֵצֶל הַנֶּפֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תִטַּמְּאוּ אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם", וּבַשּׁוֹרֵץ אָמַר "וְלֹא תְשַׁקְּצוּ אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם".

עַל כֵּן אוֹמֵר אֲנִי, שֶׁכָּל הַקָּרוֹב בְּיוֹתֵר אֶל הָאָרֶץ וְרָחוֹק הוּא מִן הָאֲוִיר יֵשׁ בּוֹ חֵלֶק גָּדוֹל מִן הָעַפְרוּרִיּוּת מֵאוֹתָן הַגְּבוֹהִים קְצָת מִן הָאָרֶץ, כִּי הוּא פּוֹנֶה וּמַבִּיט אֶל מָקוֹר חָצְבוֹ, וְזֶה טַעַם שֶׁאֵין הָאָדָם הוֹלֵךְ עַל אַרְבַּע כִּי חָצְיוֹ גַּשְׁמִי וְחָצְיוֹ רוּחָנִי וּפָנָה לְמַעְלָה, וּלְשׁוֹן טֻמְאָה גָּרוּעַ מִלְּשׁוֹן שִׁקּוּץ הַמּוֹרֶה עַל דָּבָר נִתְעָב אֶל הָאָדָם אַף עַל פִּי שֶׁאֵין טֻמְאָה בְּעַצְמוּתוֹ, לְפִיכָךְ הָרוֹמֵשׂ עַל הָאָרֶץ וְנִגְרָר עָלֶיהָ, שֶׁאֵין הִלּוּכוֹ נָכָר, יֵשׁ בּוֹ חֵלֶק גָּדוֹל מִן הָעַפְרוּרִיּוּת, לְפִיכָךְ הוּא מְטַמֵּא הַנֶּפֶשׁ בְּיוֹתֵר. וּלְפִי שֶׁהַגּוּף עָלוּל בְּיוֹתֵר לְקַבֵּל טֻמְאָה מִן הַנֶּפֶשׁ, עַל כֵּן אָמַר בַּשֶּׁרֶץ הַשּׁוֹרֵץ שֶׁהוּא רָחוֹק קְצָת מִן הָאָרֶץ "אַל תְּשַׁקְּצוּ אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם", שֶׁאֵינָן גּוֹרְמִין לַנֶּפֶשׁ כִּי אִם שִׁקּוּץ וְלֹא טֻמְאָה, "וְלֹא תִטַּמְּאוּ בָהֶם", הַיְינוּ הַגּוּף הֶעָלוּל בְּיוֹתֵר וּמְקַבֵּל גַּם הַטֻּמְאָה. אֲבָל הַשֶּׁרֶץ הָרוֹמֵשׂ עַל הָאָרֶץ, שֶׁהוּא גָּרוּעַ מִמֶּנּוּ, נֶאֱמַר בּוֹ: "וְלֹא תִטַּמְּאוּ אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם", וְקַל וָחֹמֶר לַגּוּף וְקַל וָחֹמֶר לְשִׁקּוּץ, וְנָתַן טַעַם לַדָּבָר: "כִּי אֲנִי ה' הַמַּעֲלֶה אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם", מָקוֹם נָמוּךְ, אֶל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁהוּא גָּבוֹהַּ מִכָּל הָאֲרָצוֹת

(זבחים נד;), כְּדֵי לְהַרְחִיק אֶתְכֶם מִן הָעַפְרוּרִיּוּת הַשׁוֹלֵט בְּיוֹתֵר בְּמָקוֹם נָמוּךְ שֶׁאֵין הָאֲוִיר שׁוֹלֵט שָׁם מִבְּמָקוֹם גָּבוֹהַּ, עַל כֵּן תִּהְיוּ זְהִירִים בְּיוֹתֵר מִן הַשֶּׁרֶץ הָרוֹמֵשׂ עַל הָאָרֶץ. וְזֶה טַעַם נָכוֹן וּבָרוּר.

וְטַעַם הַשְׁחִיטָה יוֹכִיחַ, כִּי הַשְׁחִיטָה בָּאָה לְהָסִיר טֻמְאַת הָעַפְרוּרִיּוּת שֶׁבַּבְּהֵמָה שֶׁנּוֹצְרָה מִן הָאָרֶץ, אֲבָל הַדָּגִים שֶׁנּוֹצְרוּ מִן הַמַּיִם שֶׁמְּקוֹרָם טְהֵרָה אֵינָן צְרִיכִין שְׁחִיטָה כְּלָל אֶלָּא בַּאֲסִיפָה לְבַד סָגֵי, וְהָעוֹפוֹת שֶׁנּוֹצְרוּ מִן הָרָקִק, עֵרוּב עָפָר וּמַיִם, דַּי לָהֶם בְּסִימָן אֶחָד לְמַעוּט הָעַפְרוּרִיּוּת שֶׁבָּהֶם. וּמַה שֶּׁהַמַּיִם מְבִיאִים טֻמְאָה עַל הָאֹכֶל, תִּמְצָא מְבֹאָר לְקַמָּן פָּרָשַׁת חֻקַּת בְּסוֹד הַפָּרָה שֶׁמְּטַמְּאָה הַטְּהוֹרִים וּמְטַהֶרֶת הַטְּמֵאִים.

פרק יב

פסוק ב

אִשָּׁה כִּי תַזְרִיעַ וְיָלְדָה זָכָר. אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (נדה לא): אִישׁ מַזְרִיעַ תְּחִלָּה – יוֹלֶדֶת נְקֵבָה, אִשָּׁה מַזְרַעַת תְּחִלָּה – יוֹלֶדֶת זָכָר. וְהַמְפָרְשִׁים כָּתְבוּ שֶׁזֶּה עִנְיָן טִבְעִי. וְקָשֶׁה לִי, מַה צָּרַךְ בְּהוֹדָעַת עִנְיָן זֶה בְּפָרָשָׁה זוֹ הַמְדַבֶּרֶת מִטֻּמְאַת יוֹלֶדֶת שִׁבְעָה לְזָכָר וְאַרְבָּעָה עָשָׂר לִנְקֵבָה. וְעוֹד מַה עִנְיָן מִצְוַת הַמִּילָה לְכָאן, אַף עַל פִּי שֶׁנּוּכַל לוֹמַר שֶׁרָצָה לָתֵת טַעַם לָמָּה נִתְּנָה הַמִּילָה בַּשְּׁמִינִי, וְהוּא כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיוּ הַכֹּל שְׁמֵחִים וְאָבִיו וְאִמּוֹ עֲצֵבִים (שם לא;), שֶׁהֲרֵי יֵשׁ לְהּ טֻמְאַת שִׁבְעָה. מִכָּל מָקוֹם כְּדֵי לְיַשֵּׁב כָּל הַקְּשָׁיוֹת בְּדֶרֶךְ אֶחָד אוֹמֵר אֲנִי שֶׁכָּל זֶה נִמְשָׁךְ בְּדֶרֶךְ טֶבַע מִן חֵטְא הַקְּדוּמִים, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב "וְטָהֳרָה מִמְּקוֹר דָּמֶיהָ", כִּי הַחֵטְא הַקְּדוּמִים שֶׁל חַוָּה הוּא מָקוֹר נִפְתָּח לְדָמִים טְמֵאִים אֲלוּ לְחַטָּאת וּלְנִדָּה, כְּמוֹ שֶׁמָּצִינוּ בְּעֵרוּבִין פֶּרֶק הַמּוֹצֵא תְּפִלִּין (ק:): אָמַר רַב יִצְחָק בַּר אַבְדִּימִי: "הַרְבֵּה אָרְבֶּה עִצְּבוֹנֵךְ", אֲלוּ שְׁנֵי טִפֵּי דָמִים, דַּם נִדָּה וְדַם בְּתוּלִים כּוּ'. וְכֵן מַשְׁמַע בַּיְרוּשַׁלְמִי פֶּרֶק בַּמֶּה מַדְלִיקִין (הל' ו) שֶׁחֵטְא שֶׁל חַוָּה הוּא מָקוֹר לְדַם נִדָּה. לְכָךְ נֶאֱמַר: "וְטָהֳרָה מִמְּקוֹר דָּמֶיהָ", כִּי כָּל הַנְּשִׁים צְרִיכִין טָהֳרָה עַל חֵטְא רִאשׁוֹן אֲשֶׁר מִמֶּנּוּ נִתְפַּשְּׁטָה הַטֻּמְאָה וְהַזֹּהַמָּא בָּעוֹלָם, וְגָרַם לְכָל הַנּוֹלָדִים טֻמְאַת שִׁבְעָה, כִּי אִלּוּ לֹא חָטָא הָאָדָם הָיָה כְּמַלְאֲךְ אֱלֹהִים לְמַעְלָה מִן מַעֲרֶכֶת שִׁבְעָה כּוֹכְבֵי לֶכֶת, וּבְחֶטְאוֹ הוּסַר מִמֶּנּוּ הָרוּחָנִיּוּת וְנָפַל תַּחַת מֶמְשֶׁלֶת הַמַּעֲרֶכֶת, אֲשֶׁר מִצִּדָּם נִמְשְׁכָה הַטֻּמְאָה לְאָדָם, כִּי כָל דָּבָר גַּשְׁמִי נוֹפֵל תַּחַת מִסְפַּר שִׁבְעָה כּוֹכְבֵי לֶכֶת, וְשִׁבְעָה יְמֵי בְרֵאשִׁית, וְכָל שְׁמִינִי רוּחָנִי כִּי הוּא לְמַעְלָה מִשִּׁבְעָה, כַּמְבֹאָר לְמַעְלָה פָּרָשַׁת שְׁמִינִי (ט א).

וְזֶה טַעַם טֻמְאַת שִׁבְעָה לַיּוֹלֶדֶת כִּי כָל זֶה נִמְשָׁךְ לָהּ מִן הַחֵטְא הַקָּדוּם, וּמִמֶּנָּה נִתְפַּשְּׁטָה הַטֻּמְאָה בַּזָּכָר הַנּוֹלָד, לְפִי שֶׁאִשָּׁה מַזְרַעַת תְּחִלָּה יוֹלֶדֶת זָכָר, וְאִם כֵּן זֶרַע הָאִשָּׁה עִקַּר בַּזָּכָר

הַנּוֹלָד, וְאֵין חוֹשְׁשִׁין בּוֹ לְזֶרַע הָאָב כִּי טָפֵל הוּא לְזֶרַע הָאִשָּׁה. וּלְפִי זֶה הוּשְׁפַּע גַּם עַל הַזָּכָר הַנּוֹלָד מֵאִמּוֹ טֻמְאַת שִׁבְעָה, וְהַיְינוּ הָעָרְלָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ טֻמְאָה, שֶׁהֲרֵי אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (פסחים צב): הַפּוֹרֵשׁ מִן הָעָרְלָה כְּפוֹרֵשׁ מִן הַקֶּבֶר. עַל כֵּן דַּוְקָא בְּיוֹם הַשְּׁמִינִי יְמוֹל הַנּוֹלָד, כִּי כְּטָהֳרַת אִמּוֹ כָּךְ טָהֳרַת הַנּוֹלָד מִמֶּנָּה, שֶׁעַל כָּל פָּנִים אֵינוֹ יָכוֹל לִהְיוֹת בְּלֹא טֻמְאַת שִׁבְעָה כְּמוֹ אִמּוֹ שֶׁיֵּשׁ לָהּ טֻמְאַת שִׁבְעָה, וְטָהֳרָתָם בַּשְּׁמִינִי שֶׁהוּא רוּחָנִי. אֲבָל הַנְּקֵבָה שֶׁזֶּרַע הָאִישׁ עִקַּר בָּהּ, שֶׁהֲרֵי אִישׁ מַזְרִיעַ תְּחִלָּה יוֹלֶדֶת נְקֵבָה, כְּשֵׁם שֶׁאֵין לַזָּכָר שׁוּם טֻמְאַת שִׁבְעָה כִּי דַּוְקָא עַל חַוָּה הִטִּיל הַנָּחָשׁ זֻהֲמָא וְלֹא עַל אָדָם, כָּךְ אֵין לַנְּקֵבָה הַנּוֹלֶדֶת שׁוּם טֻמְאָה. וְזֶה טוֹב לְהָשִׁיב לַמִּינִים הָאוֹמְרִים אִם הַזָּכָר יִתֵּקֵן בַּהֶסְרַת הָעָרְלָה, נְקֵבָה בַּמֶּה תִּטָּהֵר.

וְטַעַם לְטֻמְאַת שִׁבּוּעַיִם לְאִשָּׁה עַצְמָהּ בְּלֵידַת נְקֵבָה, דִּין הוּא שֶׁתִּהְיֶה לְאִשָּׁה טֻמְאַת פִּי שְׁנַיִם כְּנֶגֶד שְׁתֵּי נְקֵבוֹת, כִּי כָל נְקֵבָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ נִמְשָׁךְ לָהּ טֻמְאַת שִׁבְעָה מִן חֵטְא הַקְּדוּם עַל כָּל הַנְּקֵבוֹת שֶׁבָּעוֹלָם, עַל כֵּן מִן הָרָאוּי שֶׁתִּטְמָא אַרְבָּעָה עָשָׂר יָמִים, שִׁבְעָה שֶׁל עַצְמָהּ וְעוֹד שִׁבְעָה שֶׁל בִּתָּהּ, כִּי הוֹסִיפָה בָּעוֹלָם טֻמְאָה עַל טֻמְאָתָהּ. וּמִזֶּה הַטַּעַם יְצִירַת הַזָּכָר לְאַרְבָּעִים יוֹם וְשֶׁל נְקֵבָה לִשְׁמוֹנִים יוֹם, כִּי בְּיָדוּעַ שֶׁבִּזְמַן שֶׁהַזֶּרַע חַם בְּיוֹתֵר, אָז הוּא מְמַהֵר לְהִתְבַּשֵּׁל בְּיוֹתֵר וְלִהְיוֹת עֻבָּר בְּבֶטֶן הַמְּלֵאָה. וְיָדוּעַ שֶׁזֶּרַע הָאִשָּׁה חַם יוֹתֵר מִן זֶרַע הָאִישׁ, כִּי אִשָּׁה מְזֹרַעַת אֹדֶם שֶׁבּוֹ, וְכָל אֹדֶם נוֹטֶה עַל הַחֹם בְּיוֹתֵר, וְאִבְּיו מַזְרִיעַ לְבֶן שֶׁבּוֹ, וְכָל לְבֶן נוֹטֶה עַל הַקְּרִירוּת בְּיוֹתֵר, וְדָם וְשֶׁלֶג יוֹכִיחַ, וְאֵשׁ וּמַיִם. לְפִיכָךְ נֶאֱמַר (בראשית ג טז): "וְאֶל אִישֵׁךְ תְּשׁוּקָתֵךְ", וְרז"ל אָמְרוּ (כתובות פו.): יוֹתֵר מִמַּה שֶׁהָאִישׁ רוֹצֶה לְשָׁא, הָאִשָּׁה רוֹצָה לְהִנָּשֵׂא, לְפִי שֶׁיֵּשׁ בָּאִשָּׁה יוֹתֵר חֹם טִבְעִי הַנּוֹטֶה עַל הַתְּשׁוּקָה. לְפִיכָךְ הַזָּכָר הַנּוֹלָד מִזֶּרַע הָאִשָּׁה שֶׁהוּא חַם בְּיוֹתֵר, נִגְמָרָה יְצִירָתוֹ מְהֵרָה תּוֹךְ אַרְבָּעִים יוֹם, אֲבָל הַנְּקֵבָה נוֹלֶדֶת מִזֶּרַע הָאִישׁ שֶׁהוּא קַר וְאֵינוֹ מִתְבַּשֵּׁל מְהֵרָה, עַל כֵּן לֹא נִגְמְרָה יְצִירַת הַנְּקֵבָה כִּי אִם לִשְׁמוֹנִים יוֹם, וְזֶהוּ טַעַם טֻמְאַת אַרְבָּעִים לְזָכָר וּשְׁמוֹנִים לִנְקֵבָה. אָמְנָם לְדַעַת רז"ל שֶׁבֵּין זָכָר בֵּין נְקֵבָה יְצִירַת כֻּלָּם לְאַרְבָּעִים יוֹם, וְהַטַּעַם הוּא לְאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנִים לְפִי שֶׁכָּל נְקֵבָה קָרֵה וְלַחָה, עַל כֵּן צְרִיכָה אִמָּהּ זְמַן רַב לְנַקּוֹת אֶת עַצְמָהּ מִן רֹב הַלֵּחוֹת הַמַּטְבָּעוֹת בָּהּ מִן הַנְּקֵבָה, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּזָכָר.

פסוק ח

וְכִפֶּר עָלֶיהָ הַכֹּהֵן וְטָהֵרָה. כַּפָּרָה זוֹ הִיא עַל עָוֹן הַקְּדוּם שֶׁל חַוָּה שֶׁגָּרַם לָהּ צַעַר הַלֵּדָה, וּמִתּוֹךְ צַעֲרָהּ אוּלַי הִטִּיחָה דְּבָרִים כְּלַפֵּי מַעְלָה לֵאמֹר: אִם כֵּן לְמָה זֶּה אָנֹכִי הָרָה עָמָל וְיסוּרִין. וּרְאָיָה מִמַּה שֶּׁכָּתוּב: "וְטָהֲרָה מִמְּקוֹר דָּמֶיהָ", מִן אוֹתוֹ מָקוֹר נִפְתָּח לְחַטָּאת

וּלְנִדָּה, כִּי הוּא גָּרַם לָהּ כָּל זֶה, וְהֵיינוּ עָוֹן חַוָּה כָּאָמוּר. גַּם לְשׁוֹן "דָּמֶיהָ" כּוֹלֵל הֶעָוֹן, מִלְּשׁוֹן "דְּמֵיהֶם בָּם" (ויקרא כ כז).

וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁכַּפָּרָה זוֹ עַל הַשְׁבוּעָה, שֶׁנִּשְׁבְּעָה שֶׁלֹּא לְהִזְדַּקֵּק לְבַעְלָהּ מִשָּׁעָה שֶׁכּוֹרַעַת לֵילֵד (נדה לא:), לְפִיכָךְ הַיּוֹלֶדֶת זָכָר מִתְחָרֶטֶת מְהֵרָה מֵרֹב שִׂמְחָה, עַל כֵּן כַּפָּרָתָהּ מְמַהֶרֶת לָבוֹא, אֲבָל הַיּוֹלֶדֶת נְקֵבָה מִצְטַעֶרֶת וְאֵינָהּ מִתְחָרֶטֶת מְהֵרָה, עַל כֵּן כַּפָּרָתָהּ מִתְאַחֶרֶת. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין הַשְׁבוּעָה חָלָה כְּלָל, דְּאִי לָאו הָכֵי אֵיךְ מֻתֶּרֶת לְבַעְלָהּ אַחַר שִׁבְעָה לְזָכָר וְאַרְבָּעָה עָשָׂר לִנְקֵבָה בְּלֹא כַּפָּרָה, שֶׁהֲרֵי הֲבָאַת הַכַּפָּרָה אַחַר אַרְבָּעִים לְזָכָר וּשְׁמוֹנִים לִנְקֵבָה, כִּי בֶּאֱמֶת אֵין כָּאן שְׁבוּעָה, כִּי אֵין הַדָּבָר בְּיָדָהּ, שֶׁהֲרֵי הִיא מְשֻׁעְבֶּדֶת לְבַעְלָהּ, וְדוֹמֶה לְמִי שֶׁנִּשְׁבַּע שֶׁאֵינוֹ רוֹצֶה לִפְרוֹעַ חוֹבוֹ. מִכָּל מָקוֹם צְרִיכָה כַּפָּרָה עַל שֶׁהוֹצִיאָה מִפִּיהָ הַשְׁבוּעָה וְהִרְהֲרָה בְּלִבָּהּ לִקְרֹא תִּגָּר עַל ה' מִתּוֹךְ צַעֲרָהּ. עַל כֵּן קָרְבָּנָהּ חַטָּאת לְכַפֵּר עַל חֵטְא הַמַּעֲשֶׂה, כִּי עֲקִימַת שְׂפָתֶיהָ חָשׁוּב כְּמַעֲשֶׂה, וְעוֹלָה עַל הָרְהוּר הַלֵּב. וְיֵשׁ כְּדָמוּת רֶמֶז לָזֶה מִמַּה שֶּׁכָּתוּב: "וְטָהֲרָה מִמְּקוֹר דָּמֶיהָ", שֶׁאִם נִשְׁבְּעָה בְּכַעְסָהּ וַדַּאי רְתִיחַת הַדָּמִים הָיָה סִבָּה לָזֶה, כִּי הַמָּה סִבָּה לְכָל כַּעַס, וְכָל כַּעַס מְקוֹרוֹ מִן הַדָּמִים וּרְתִיחָתָן, עַל כֵּן אָמַר: "וְטָהֲרָה מִמְּקוֹר דָּמֶיהָ".

פרק יג

פסוק ב

אָדָם כִּי יִהְיֶה בְעוֹר בְּשָׂרוֹ וְגוֹ'. סָמַךְ פָּרָשַׁת נְגָעִים לַפָּרָשָׁה הַקּוֹדֶמֶת הַמְדַבֶּרֶת בְּמִילָה, לוֹמַר לְךָ שֶׁהַמִּילָה דּוֹחָה אֶת הַנְּגָעִים, כִּי בְּכָל מָקוֹם הַמִּצְוָה הַמְקֻדֶּמֶת דּוֹחָה אֶת הַמְאֻחֶרֶת, כַּמְבֹאָר לְמַעְלָה פָּרָשַׁת וַיַּקְהֵל עַל אָמְרָם ז"ל: הִקְדִּים שַׁבָּת לַמִּשְׁכָּן לוֹמַר לְךָ שֶׁהַשַּׁבָּת דּוֹחָה מְלָאכֶת הַמִּשְׁכָּן. וְעַל צַד הָרֶמֶז נוֹכֵל לְפָרֵשׁ, אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל (נדרים לא:): גְּדוֹלָה מִילָה שֶׁדּוֹחָה אֶת הַנְּגָעִים, לְפִי שֶׁסְּתָם מִילָה סִבָּה לְמִילַת כָּל אַרְבַּע עֶרְלוֹת, וּמִכְּלָלָם עֶרְלַת הַפֶּה, וּכְשֶׁהוּא נִמּוֹל מֵעֶרְלַת הַפֶּה, לֹא יִסָּפֵר לָשׁוֹן הָרָע, וְאָז לֹא יָבֹא לִידֵי נְגָעִים הַבָּאִים עַל לָשׁוֹן הָרָע (ערכין טו:). וְעַל זֶה קָרָא מֹשֶׁה תִּגָּר בְּאָמְרוֹ (שמות ה כג): "וּמֵאָז בָּאתִי לְדַבֵּר בִּשְׁמֶךָ" וְגוֹ', כִּדְעַת הַמִּדְרָשׁ (ילק"ש שמות קעד) הָאוֹמֵר: כָּל פַּרְקְמַטְיָא שֶׁל מֹשֶׁה הָיְתָה בְּ"אָז" כוי, רֶמֶז לַמִּילָה. וְכֵן מַסִּיק בְּהֶדְיָא בַּיַּלְקוּט פָּרָשַׁת בְּשַׁלַּח (רמא טו) בְּפָסוּק "אָז יָשִׁיר מֹשֶׁה", שֶׁנִּקְרָע הַיָּם בִּזְכוּת הַמִּילָה שֶׁנִּתְּנָה בְּיוֹם שְׁמִינִי כְּמִסְפַּר "אָז". וְכֵן כָּל אוֹתָן "אָז" שֶׁמַּזְכִּיר בְּמִדְרָשׁ דְּבָרִים רַבָּה בְּפָסוּק "אָז יַבְדִּיל מֹשֶׁה" (ד מא), כִּי גַּם בּוֹ רֶמֶז לַמִּילָה הַמַּצֶּלֶת מִן שְׁפִיכוּת דָּמִים, כַּמְבֹאָר לְמַעְלָה פָּרָשַׁת בֹּא בְּפָסוּק "רְאוּ כִּי רָעָה נֶגֶד פְּנֵיכֶם" (י י). וְכֵן הַצָּלַת נַפְשׁוֹ לֹא הָיְתָה אֶלָּא בְּ"אָז", שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ד כו): "אָז אָמְרָה

חֲתַן דָּמִים לַמּוּלֹת". וְכֵן קִנְטוּרוֹ לֹא הָיָה אֶלָּא בְּ"אָז", שֶׁנֶּאֱמַר (שם ו כג): "וּמֵאָז בָּאתִי אֶל פַּרְעֹה לְדַבֵּר בִּשְׁמֶךָ", אָמַר מֹשֶׁה: יוֹדֵעַ אֲנִי שֶׁעָרַל שְׂפָתַיִם אָנֹכִי, וְלֹא בָּאתִי לְדַבֵּר בְּשִׁמְךָ כִּי אִם מֵאָז שֶׁסָּמַכְתִּי עַל הַמִּילָה הָרְמוּזָה בְּ"אָז", שֶׁתִּהְיֶה סִבָּה גַּם לְתִקּוּן עָרְלַת הַפֶּה, וְרוֹאֶה אֲנִי שֶׁלֹּא הוֹעִילָה כְּלוּם.

שְׂאֵת אוֹ סַפַּחַת אוֹ בַהֶרֶת וְגוֹ'. בְּעִנְיַן הַצָּרַעַת יֵשׁ דֵּעוֹת חֲלוּקוֹת, כִּי יֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁהֵם חֹלִי טִבְעִי נִסְתָּר בְּתוֹךְ הַגּוּף וּמְבַצְבֵּץ לַחוּץ, וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁהַכֹּל בָּא עַל צַד הָעֹנֶשׁ לְגַלּוֹת עַל רָעָתוֹ הַנִּסְתֶּרֶת בְּקִרְבּוֹ. וּבֵין כְּךָ וּבֵין כְּךָ נִרְאֶה לִי לְפָרֵשׁ לְשׁוֹן "מְצֹרָע" שֶׁהִיא מִלָּה מוּרְכֶּבֶת: מוֹצִיא רַע, שֶׁמְּגַלֶּה וּמוֹצִיא לַחוּץ כָּל רָעָתוֹ שֶׁבְּקִרְבּוֹ, הֵן הָעִפּוּשׁ הַפְּנִימִי, הֵן אִם הוּא מַכָּה רָעָה בַּסֵּתֶר בְּשׂוֹט לְשׁוֹנוֹ וְאֵין הַבְּרִיּוֹת יוֹדְעִין לְהִשָּׁמֵר מִמֶּנּוּ, עַל כֵּן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְפָרְסֵם עַל הַחֲנֻפִּים וּמוֹצִיא כָּל רָעָתוֹ לַחוּץ, כְּדֵי שֶׁתִּגָּלֶה רָעָתוֹ בְּקָהָל. וּבָזֶה מְיֻשָּׁב הַכֶּפֶל בַּפָּסוּק שֶׁאָמַר: "אָדָם כִּי יִהְיֶה בְעוֹר בְּשָׂרוֹ שְׂאֵת וְגוֹ', וְהָיָה בְעוֹר בְּשָׂרוֹ לְנֶגַע צָרָעַת", תַּרְתֵּי "בְעוֹר בְּשָׂרוֹ" לָמָּה לִי? אֶלָּא לוֹמַר לְךָ שֶׁזֶּהוּ הַשְּׂאֵת וְהַשֶּׁבֶר, אִלּוּ הָיוּ בְּאִישׁ טָהוֹר הַמַּחֲשָׁבוֹת, לֹא הָיוּ מַזִּיקִים, כִּי בְּנָקֵל לְרַפְּאוֹתָם, אַךְ מִצַּד הֱיוֹתָם בְּעוֹר בְּשָׂרוֹ שֶׁל זֶה הַחוֹטֵא, עַל כֵּן נַעֲשׂוּ לְנֶגַע צָרַעַת. וּמִזֶּה מָצְאוּ לָהֶם חַכְמֵי תּוֹרָתֵנוּ סֶמֶךְ, וְרֶבֶם יָצְאוּ לְלֶקֶט מִן הַתּוֹרָה וּמִן הַנְּבִיאִים וּמִן הַכְּתוּבִים עַל אֵיזֶה עָוֹן פָּרְטֵי בָּאִין הַנְּגָעִים. כִּי בְּמַסֶּכֶת עֲרָכִין (טז.) אָמְרוּ רז"ל: עַל שִׁבְעָה דְּבָרִים נְגָעִים בָּאִים כּוּ', וְיֵשׁ לְכָלָם סֶמֶךְ מִן הַפְּסוּקִים. וּבַמִּדְרָשׁ (ויק"ר יז ג) מֵבִיא עַל עֲשָׂרָה דְּבָרִים כּוּ', וַאֲנַחְנוּ אֵין לָנוּ עֵסֶק בַּנִּסְתָּרוֹת מִן פָּרְשָׁה זוֹ כִּי אִם בַּנִּגְלוֹת בָּהּ, וּמְצִינוּ מִכֻּלָּם רָמֵז מִפָּרָשִׁיּוֹת אֵלּוּ עַל שִׁלְשָׁה דְּבָרִים: הָאֶחָד הוּא עַל לָשׁוֹן הָרָע, שֶׁכֵּן פֵּרֵשׁ רַשִׁ"י: לָמָּה קָרְבָנוֹ צִפֳּרִים? לְפִי שֶׁעוֹשִׂין מַעֲשֶׂה פִּטְפּוּט כוּ'. הַשֵּׁנִי הוּא עַל גַּסּוּת הָרוּחַ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלָקַח לַמְטַהֵר עֵץ אֶרֶז וְאֵזוֹב", פֵּרֵשׁ רַשִׁ"י: שֶׁאִם הִגְבִּיהַּ עַצְמוֹ כָּאֶרֶז, יַשְׁפִּיל עַצְמוֹ כָּאֵזוֹב. הַשְּׁלִישִׁי הוּא עַל צָרוּת הָעַיִן, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יד לה): "וּבָא אֲשֶׁר לוֹ הַבַּיִת", וְתָנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: זֶה שֶׁיִּיחֵד בֵּיתוֹ לוֹ כוּ' (ערכין טז.). וְדָבָר זֶה כּוֹלֵל כַּמָּה דְּבָרִים: הֵן חֶמְדַּת הַמָּמוֹן שֶׁלְּמַדִּין מִן גֵּיחֲזִי, הֵן הַגֵּזֶל שֶׁמָּנוּ רז"ל שָׁם, וּרְאָיָתָם מִפָּסוּק: "וְצִוָּה הַכֹּהֵן וּפִנּוּ אֶת הַבַּיִת", וְתַנָּא: הוּא כְּנֵס מָמוֹן שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ, יָבוֹא הַכֹּהֵן וְיַפְזֵר מָמוֹנוֹ. וּשְׁלֹשָׁה אֵלּוּ מְקוֹרָם אֶחָד, כִּי חֶמְדַּת הַמָּמוֹן מְסֻבָּב גַּם הַגֵּזֶל וְצָרוּת הָעַיִן.

וְכָל שְׁאָר הַדְּבָרִים הַמְּנוּיִין בַּגְּמָרָא וּבַמִּדְרָשׁוֹת אֵין לָהֶם סֶמֶךְ מִן פָּרָשָׁה זוֹ, עַל כֵּן רָאָתָה עֵינִי לְהַעֲמִיד כָּל פָּרְטֵי הַמַּעֲשִׂים הַנַּעֲשִׂים בַּמְּצֹרָע עַל יְסוֹד שְׁלֹשָׁה אֵלֶּה, וְהֵם לָשׁוֹן הָרַע, וְגַסּוּת רוּחַ, וְחֶמְדַּת הַמָּמוֹן, וּכְלָלָם הַפָּסוּק הָאוֹמֵר "מְלָשְׁנִי בַסֵּתֶר רֵעֵהוּ אוֹתוֹ אַצְמִית גְּבַהּ עֵינַיִם וּרְחַב לֵבָב אוֹתוֹ לֹא אוּכָל" (תהלים קא ה) "וּרְחַב לֵבָב" הַיְינוּ הַחוֹמֵד מָמוֹן, שֶׁכֵּן אָמְרוּ (אבות ה כג) אֵצֶל בִּלְעָם שֶׁהָיָה לוֹ נֶפֶשׁ רְחָבָה, וְ"אוֹתוֹ אַצְמִית" דָּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ

זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (ערכין טו:) עַל מְצֹרָע מֻחְלָט. וְעָשָׂה בַּפָּסוּק שְׁתֵּי חֲלָקוֹת לְצָרַף גְּבַהּ עֵינַיִם אֶל רְחַב לֵבָב כִּי שְׁנֵיהֶם מִמָּקוֹר אֶחָד, שֶׁהֲרֵי שׁוּרְיֵינָא דְּעֵינָא בְּאוֹבָנָתָא דְּלִבָּא תָּלֵי (ע"ז כח:), וְכָל גְּבַהּ עֵינַיִם הוּא רְחַב לֵבָב, כִּי כָל גַּאֲוַת רוּחַ מִתְאַוֶּה לִרְֹב עֹשֶׁר, כִּי בוֹ יוּכַל לְהַרְאוֹת יְקַר תִּפְאֶרֶת גְּדֻלָּתוֹ, וּלְאִידָךְ גִּיסָא כָּל עֹשֶׁר גּוֹרֵם רוּם לֵב, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (דברים ח יג-יד) "וְכֶסֶף וְזָהָב יִרְבֶּה לָּךְ וְגוֹ' וְרָם לְבָבֶךָ" וְגוֹ', וּרְאָיָה מִמַּה שֶּׁאָמַר אֱלִישָׁע לְגֵיחֲזִי: "וְצָרַעַת נַעֲמָן תִּדְבַּק בְּךָ" (מלכים ב' ה כז), לְמָה לוֹ לְהַזְכִּיר "צָרַעַת נַעֲמָן", אֶלָּא לְפִי שֶׁגֵּיחֲזִי הָיָה חוֹמֵד מָמוֹן (שם ה כ־כד) וְנַעֲמָן הָיָה גְּבַהּ עֵינַיִם, וְלָמְדוּ זֶה הַמְפָרְשִׁים מִמַּה שֶּׁכָּתוּב (שם ה א) "וְנַעֲמָן שַׂר צְבָא מֶלֶךְ אֲרָם הָיָה אִישׁ גָּדוֹל לִפְנֵי אֲדֹנָיו", רְצוֹנוֹ לוֹמַר שֶׁאֲפִלּוּ בִּפְנֵי אֲדֹנָיו הָיָה מִתְנַהֵג בְּגֹדֶל וַגְאָוָה, וּכְבָר אָמַרְנוּ שֶׁהַגַּסּוּת וְהַחֻמְדָּה מְקוֹרָם מִמָּקוֹם אֶחָד, עַל כֵּן אָמַר "וְצָרַעַת נַעֲמָן תִּדְבַּק בְּךָ", וְכֵן דָּוִד סָמְכָה בְּאָמְרוֹ: "גְּבַהּ עֵינַיִם וּרְחַב לֵבָב" וְגוֹ'. לְכָךְ נֶאֱמַר: "אָדָם כִּי יִהְיֶה בְעוֹר בְּשָׂרוֹ שְׂאֵת", אֵין שְׂאֵת אֶלָּא גְּבוֹהָה, וּמִין צָרַעַת זֶה בָּא עַל גַּסּוּת הָרוּחַ הַמִּתְנַשֵּׂא לְכֹל לִרְאֹשׁ. "אוֹ סַפַּחַת" אֵין סַפַּחַת אֶלָּא טְפֵילָה כוֹ', וְהוּא בָּא עַל הַחוֹמֵד קִנְיַן הַמָּמוֹן שֶׁהוּא טָפֵל אֶל הָאָדָם מִבַּחוּץ וְאֵינוֹ מִתְעַצֵּם בָּאָדָם כְּלָל כִּשְׁאָר הַמַּעֲלוֹת, וְכֵן כָּתַב הָרַמְבָּ"ם בִּשְׁמוֹנָה פְּרָקִיו, כִּי כָל הַקִּנְיָנִים כְּחָכְמָה וּגְבוּרָה וּמַעֲלַת הַמִּדּוֹת, כֻּלָּם מִתְעַצְּמִים עִם הָאָדָם וּדְבוּקִים בּוֹ, חוּץ מִן הָעֹשֶׁר כִּי הוּא נִטְפָּל אֶל הָאָדָם מִבַּחוּץ וְאֵינוֹ דָּבֵק עִמּוֹ כְּלָל. "אוֹ בַהֶרֶת" הֵיינוּ לִבְנוּת, מִין זֶה בָּא עַל הַמִּסְפָּר לְשׁוֹן הָרַע וּמַלְבִּין פְּנֵי חֲבֵרוֹ וְעוֹשֶׂה בּוֹ חֲבוּרוֹת לְבָנוֹת כִּי אָזִיל סוּמְקָא וְאָתֵי חִוָּרָא (ב"מ נח:) כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (ישעיה כט כב): "לֹא עַתָּה יֵבוֹשׁ יַעֲקֹב וְלֹא עַתָּה פָּנָיו יֶחֱוָרוּ". וּבְדֶרֶךְ זֶה הַכָּרַת פָּנָיו עָנְתָה בּוֹ כִּי תּוֹכוֹ רָצוּף אַהֲבַת הַמָּמוֹן, אוֹ הַגַּסּוּת, אוֹ לְסַפֵּר בִּגְנוּת חֲבֵרוֹ, וְנֶגַע זֶה מוֹצִיא רָעָתוֹ לַחוּץ לְגַלּוֹת רָעָתוֹ בַּקָּהָל, וְעַל שֵׁם זֶה נִקְרָא "מְצֹרָע" – מוֹצִיא רָע, כְּדֶרֶךְ שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לב כה): "וַיַּרְא מֹשֶׁה אֶת הָעָם כִּי פָרֻעַ הוּא", וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה שֶׁלָּקוּ בְּצָרַעַת (ילקו"ש מצורע יד תקסג) כִּדְאִיתָא "וְרֹאשׁוֹ יִהְיֶה פָרוּעַ" (ויקרא יג מה) וְהוּא לְשׁוֹן גִּלּוּי שֶׁתִּתְגַּלֶּה וְתֵרָאֶה רָעָתוֹ לְעֵין כֹּל, וְהֵיינוּ עִנְיַן הַצָּרַעַת.

וְהוּבָא אֶל הַכֹּהֵן. אֵין טָהֳרָתוֹ כִּי אִם עַל יְדֵי כֹּהֵן, יַעַן כִּי כָל מִי אֲשֶׁר הוּא מִזֶּרַע אַהֲרֹן נִמְצְאוּ בּוֹ שֵׁשׁ מִדּוֹת טוֹבוֹת הַפְּכִיִּים לְאֵלּוּ. כִּי חֵטְא הַלָּשׁוֹן גּוֹרֵם כָּל רִיב וְכָל נֶגַע וּבֵין אַחִים יַפְרִיד, עַל כֵּן יָבֹא אַהֲרֹן שֶׁאָחַז בְּמִדַּת הַשָּׁלוֹם וְיִרְדֹּף לָזֶה, כִּי הוּא הָיָה אוֹהֵב שָׁלוֹם וְרוֹדֵף שָׁלוֹם. וְכֵן חֵטְא גַּסּוּת הָרוּחַ רָאוּי שֶׁיִּתָּקֵן עַל יָדוֹ כִּי הוּא הָיָה עָנָו בְּיוֹתֵר, כְּאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (חולין פט) גָּדוֹל מַה שֶּׁכָּתוּב בְּמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן מִמַּה שֶּׁכָּתוּב בְּאַבְרָהָם, דְּאִלּוּ בְּאַבְרָהָם כְּתִיב (בראשית יח כז): "וְאָנֹכִי עָפָר וָאֵפֶר", וּבְמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כְּתִיב (שמות טז ח): "וְנַחְנוּ מָה". וְכֵן חֵטְא חֻמְדַּת הַמָּמוֹן לֹא הָיָה גַּם כֵּן בְּאַהֲרֹן יַעַן כִּי הַכֹּהֲנִים לֹא הָיָה

לָהֶם חֵלֶק וְנַחֲלָה בָּאָרֶץ וְלֹא הָיָה לָהֶם יוֹתֵר מִמַּה שֶּׁזָּכוּ מִשֻּׁלְחָן גָּבוֹהַּ, עַל כֵּן הָיוּ שְׁלֵמִים בְּמִדַּת הַהִסְתַּפְּקוּת וְלֹא הָיוּ בִּכְלַל צָרֵי הָעַיִן אֲשֶׁר כָּל מְגַמַּת פְּנֵיהֶם לֶאֱסוֹף וְלִכְנוֹס. עַל כֵּן מִן הָרָאוּי שֶׁכָּל שְׁלשֶׁת מִינֵי צָרַעַת אֵלּוּ לֹא יִטְהֲרוּ כִּי אִם עַל יְדֵי כֹּהֵן.

פסוק ג

וְשֵׂעָר בַּנֶּגַע הָפַךְ לָבָן. כָּל שֵׂעָר לְבָן הוּא סִימָן חֻלְשָׁה בַּגּוּף, וְהַלְבָנַת שְׂעַר הָאָדָם לְעֵת זִקְנָתוֹ יוֹכִיחַ. וְכֵן כָּל הַסּוּסִים הַלְּבָנִים תְּשׁוּשֵׁי כֹּחַ, וְכֵן כָּל כֶּבֶשׂ לָבָן אֵינוֹ טוֹב כְּמוֹ צֶבַע שֶׁל שְׁאָר מִינֵי שֵׂעָר, כִּי כָּל מַרְאֶה לָבָן מְקוֹרוֹ מִן הַלֶּחֶה הַלְּבָנָה הַגּוֹרֶמֶת הָעַצְלוּת, כִּי פְּעֻלַּת כָּל עָצֵל לֹא בְּחַיִל וְלֹא בְכֹחַ.

פסוק ז

וְאִם פָּשֹׂה תִּפְשֶׂה וְגוֹ'. זֶה סִימָן שֶׁאֵין כֹּחַ בְּיַד הַטֶּבַע לִדְחוֹת מֵעָלָיו כָּל הַפְּסוֹלֶת כִּי רַב הוּא. וְזֶה גַּם כֵּן מוֹפֵת שֶׁלֹּא נִטְהַר מֵחֶטְאוֹ עוֹד טֻמְאָתוֹ בּוֹ. וְאִם לֹא פָּשְׂתָה הַנֶּגַע, כְּבָר דָּחָה מֵעָלָיו הַטֶּבַע כָּל עִפּוּשׁ וּפְסוֹלֶת, זֶה מוֹפֵת כִּי כְּבָר גָּמַר בְּלִבּוֹ לָשׁוּב בִּתְשׁוּבָה שְׁלֵמָה. וְאִם כִּסְּתָה הַצָּרַעַת אֶת כָּל עוֹר הַנֶּגַע מֵרֹאשׁוֹ וְעַד רַגְלָיו, כְּבָר דָּחָה הַטֶּבַע כָּל הַחֹלִי לַחוּץ, וְאָז בְּלִי סָפֵק יִתְרַפֵּא, לְפִיכָךְ טָהוֹר הוּא. וְכֵן מִצַּד הָעֹנֶשׁ בְּלִי סָפֵק אִם יִרְאֶה שֶׁהַצָּרַעַת נִתְפַּשְׁטָה בְּכָל גּוּפוֹ, אָז בְּיוֹתֵר יִגְמֹר בְּלִבּוֹ לָשׁוּב בִּתְשׁוּבָה, זוֹלַת בְּאִם יִהְיֶה בּוֹ בָּשָׂר חַי, כִּי זֶה מוֹפֵת שֶׁבְּכָל אֵלֶּה לֹא יִוָּסֵר. וְרַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה הִמְשִׁילוּ הַדָּבָר לַמַּיִם, שֶׁכָּל מַיִם רְחָבִים אֵינָן עֲמֻקִּים וְהָעֲמֻקִּים אֵינָן רְחָבִים. כָּךְ אִם הַנֶּגַע אֵינוֹ רָחָב אָז הוּא נִכְנָס בְּעֹמֶק תּוֹךְ הַגּוּף, וְיֵשׁ לָחוּשׁ לְהִתְגַּבְּרוּת הַחֹלִי, אֲבָל אִם הוּא רָחָב וּמִתְפַּשֵּׁט בְּכָל הָעוֹר, אֵינוֹ עָמֹק בַּגּוּף וְיִרְפָּא מְהֵרָה.

וְרז"ל (סנהדרין צז.) לָמְדוּ מִזֶּה דֶּרֶךְ דְּרָשׁ, אֵין מָשִׁיחַ בָּא עַד שֶׁתִּתְהַפֵּךְ כָּל הַמַּלְכוּת לְמִינוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: "כֹּלוֹ הָפַךְ לָבָן טָהוֹר הוּא", רֶמֶז לַדָּבָר "הָפַךְ לָבָן" כְּשֶׁהַמַּלְכָה הֶפּוּכָה יִהְיֶה "נָבָל", וּרְצוֹנָם לוֹמַר כְּשֶׁכֻּלָּם יִנָּבְלוּ צוּר יְשׁוּעָתָם אָז יִטְהַר ה' בְּהֶכְרֵחַ כָּל הָאָרֶץ מִגִּלּוּלֶיהָ. וּרְאֵיתָם מִנֶּגַע זֶה הַבָּא עַל צַד הָעֹנֶשׁ, וּכְשֶׁכֻּלּוֹ הָפַךְ לָבָן וַדַּאי הַחוֹטֵא יִתֵּן אֶל לִבּוֹ לָשׁוּב, כָּךְ יִשְׂרָאֵל כְּשֶׁיִּרְאוּ שֶׁכָּל הַמַּלְכוּת יֵהָפֵךְ לְמִינוּת וְיִרְאוּ כִּי אֶפֶס עָצוּר וְעָזוּב, וַדַּאי יִתְּנוּ אָז אֶל לִבָּם לָשׁוּב בִּתְשׁוּבָה שְׁלֵמָה אֶל ה', וְאָז טָהוֹר הוּא.

וְעִנְיַן "מִחְיַת בָּשָׂר חַי בַּשְּׂאֵת", שֶׁלְּמַעְלָה נִרְאֶה הַבָּשָׂר בְּרִיאָה וְתַחְתֶּיהָ תַּעֲמוֹד הַבַּהֶרֶת, אוּלַי עַל צַד הָעֹנֶשׁ בָּא נֶגַע זֶה עַל כַּת הַחֲנֻפִּים הַצְּבוּעִים, הַמַּרְאִים אֶת עַצְמָם כְּשֵׁרִים מִבַּחוּץ וְתוֹכָם מָלֵא מִרְמוֹת וָתֹךְ, עַל כֵּן בָּא עֲלֵיהֶם מִן זֶה, מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה.

פסוק מה

וְהַצָּרוּעַ אֲשֶׁר בּוֹ הַנֶּגַע וגו'. מָה תַּלְמוּד לוֹמַר "אֲשֶׁר בּוֹ הַנֶּגַע", פְּשִׁיטָא כִּי אִם אֵין בּוֹ הַנֶּגַע אֵינוֹ צָרוּעַ. וּמִכָּאן רְאָיָה שֶׁ"צָרַעַת" שֵׁם הַמַּכָּה, כַּמְבֹאָר לְמַעְלָה, וְכֵן יִתְבָּאֵר בְּסָמוּךְ פָּרָשַׁת מְצֹרָע, וְ"נֶגַע" כְּנוּי עַל הֶעָוֹן, כִּי הַחוֹטֵא נוֹגֵעַ בִּכְבוֹד שָׁמַיִם אוֹ בִּכְבוֹד הַבְּרִיּוֹת. וְזֶה דַּעַת הַמִּדְרָשׁ הָאוֹמֵר "כְּנֶגַע נִרְאָה לִי בַּבַּיִת" זֶה עֲבוֹדָה זָרָה כוּ' (ילקו"ש מצורע יד תקסג). עַל כֵּן אָמַר כָּאן עַל הַצָּרוּעַ שֶׁנִּלְקָה בַּצָּרַעַת עַל שֶׁסִּפֵּר לָשׁוֹן הָרָע לִפְגֹּם הַבְּרִיּוֹת. וְקַבָּלַת רז"ל שֶׁכָּל הַפּוֹסֵל בְּמוּמוֹ פּוֹסֵל (קידושין ע.), לְכָךְ נֶאֱמַר "אֲשֶׁר בּוֹ הַנֶּגַע", כִּי בּוֹ נִמְצָא בְּעֶצֶם וְרֹאשׁוֹנָה כָּל נֶגַע וְקָלוֹן שֶׁרָצָה לִפְגֹּם בּוֹ אֶת חֲבֵרוֹ. "רֹאשׁוֹ יִהְיֶה פָּרוּעַ", לְכַפֵּר עַל גַּסוּת רוּחוֹ, שֶׁרָצָה לְהִיוֹת לְרֹאשׁ עַל כָּל אָדָם. וּ"בְגָדָיו יִהְיוּ פְרוּמִים", לְכַפֵּר עַל צָרוּת הָעַיִן, כִּי כָּל צַר עַיִן מִסְתָּמָא גַּם בְּגָדָיו קְרוּעִים וּמְטֻלָּאִים. "וְעַל שָׂפָם יַעְטֶה", לְכַפֵּר עַל חֵטְא הַלָּשׁוֹן שֶׁבִּשְׂפָתָיו. "וְטָמֵא טָמֵא יִקָּרֵא", כִּי הַמְטַמֵּא בְּנִיב שְׂפָתָיו אֲחֵרִים, אַז טָמֵא יִקָּרֵא גַּם הוּא, כִּי וַדַּאי בְּמוּמוֹ פּוֹסֵל. וְ"כָל יְמֵי אֲשֶׁר הַנֶּגַע בּוֹ", דְּהַיְנוּ הֶעָוֹן, אָז "יִטְמָא" לְפִי שֶׁ"טָמֵא הוּא" מִצַּד מַעֲשָׂיו.

פסוק מז

וְהַבֶּגֶד כִּי יִהְיֶה בּוֹ נֶגַע צָרַעַת. נִגְעֵי בְּגָדִים וְהַבָּתִּים בְּלִי סָפֵק שֶׁאֵינָן בָּאִין מִצַּד הַטֻּבַע, כִּי אֵין בָּהֶם דָּם וְלֵחוֹת הַמְסַבְּבִים הָעִפּוּשׁ אוֹ כָּל חֹלִי וְכָל מַכָּה. וְעַל כָּרְחֵךְ אַתָּה צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁבָּאִים בְּדֶרֶךְ נֵס עַל צַד הָעֹנֶשׁ. וְזֶה בְּנֵין אָב גַּם עַל נִגְעֵי הַגּוּף שֶׁהֵם חוּץ לַטֶּבַע עַל צַד הָעֹנֶשׁ. וְהִנֵּה בְּנִגְעֵי בָתִּים אָמְרוּ רז"ל (ערכין טז.) שֶׁבָּאִים עַל צָרוּת הָעַיִן כוּ', אֲבָל בְּנִגְעֵי בְּגָדִים לֹא אָמְרוּ כְּלוּם. וְהַקָּרוֹב אֵלַי לוֹמַר כִּי הֵם בָּאִים עַל גַּסוּת הָרוּחַ, כִּי דֶּרֶךְ הָעוֹלָם לְהִתְכַּבֵּד בְּיוֹתֵר בְּמַלְבּוּשֵׁי כָּבוֹד, כִּי הָא דְּרַבִּי יוֹחָנָן קָרֵי לְמַאנֵיהּ מְכַבְּדוּתֵיהּ (שבת קיג.), וּכְאָמְרוּ רז"ל (שם קיט.) "לְקִדּוּשׁ ה' מְכֻבָּד" – כַּבְּדֵהוּ בִּכְסוּת נְקִיָּה. וְעַל כֵּן דִּין הַבֶּגֶד הַנָּגוּעַ בְּשֹׁרֶף, כִּי כָּל מִתְגָּאֶה נִדּוֹן בָּאֵשׁ, כַּמְבֹאָר לְמַעְלָה פָּרָשַׁת צַו בְּפָסוּק "הִוא הָעֹלָה עַל מוֹקְדָהּ", כִּי כָּךְ טֶבַע הָאֵשׁ לַעֲלוֹת לְמַעְלָה כְּמוֹ זֶה הָעוֹלֶה בְּמַעֲלָה, וְדִין שְׂרֵפַת הֶחָמֵץ יוֹכִיחַ. וְטָהֳרָתוֹ בְּכִבּוּס מַיִם הַמּוֹרֶה עַל גֶּדֶר הֶעָנָוָה, שֶׁיּוֹרְדִין מִמָּקוֹם גְּבוֹהַּ לְמָקוֹם נָמוּךְ. וּלְפִיכָךְ לֹא הַזְכִּיר בַּפָּסוּק כִּי אִם בֶּגֶד צֶמֶר וּפִשְׁתִּים וּכְלִי עוֹר, וְלֹא הִזְכִּיר בְּגֶדֵי מֶשִׁי הָעֲשׂוּיִין מִן תּוֹלַעַת שָׁנִי, וְזֶה לְפִי שֶׁהַתּוֹלַעַת מְרַמֵּז עַל גֶּדֶר הָעֲנָוָה, וְטָהֳרַת הַמְצֹרָע בְּאֵזוֹב וּשְׁנֵי תוֹלַעַת יוֹכִיחַ, עַל כֵּן אֵין הַנֶּגַע מָצוּי בְּבִגְדֵי שְׁנִי תוֹלַעַת, לְכָךְ נֶאֱמַר כָּאן "וְהִנֵּה לֹא הָפַךְ הַנֶּגַע אֶת עֵינוֹ וְהַנֶּגַע לֹא פָּשָׂה טָמֵא הוּא", וּבְכָל מִינֵי נְגָעִים אֵין טֻמְאָה כִּי אִם בְּפִשְׁיוֹן, רֶמֶז לְהַרְחָקַת הַגַּסוּת מִכָּל וָכֹל, שֶׁלֹּא לַעֲמוֹד אֲפִלּוּ בְּדֶרֶךְ מְמֻצָּע, וְלֹא מִנָּהּ וְלֹא מִקְצָתָהּ (סוטה ה.) אֶלָּא צָרִיךְ לַהֲפוֹךְ עֵינוֹ עֵינַיִם רָמוֹת שֶׁלּוֹ מִכָּל וָכֹל.

וְתֵדַע וְתַשְׂכִּיל כִּי שְׁלֹשָׁה מִינֵי צָרַעַת בָּאִים עַל שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים, שֶׁהֵם כִּסּוּי לָאָדָם וְזֶה לִפְנִים מִזֶּה. מִכְסֶה רִאשׁוֹן הוּא עוֹרוֹ לִבְשָׂרוֹ. לְמַעְלָה מֵעוֹרוֹ, בְּגָדָיו שֶׁהֵם כִּסּוּי לְעוֹרוֹ. לְמַעְלָה מֵהֶם, בֵּיתוֹ כִּי הוּא מִכְסֶה לוֹ לְהַצִּילוֹ מִמָּטָר וּמִזֶּרֶם. וּמִי שֶׁהוֹסַר מֵעָלָיו כָּל מִכְסֶה נִקְרָא פָּרוּעַ וּמְגֻלֶּה, לְכָךְ נֶאֱמַר (שמות לב כה): "וַיַּרְא מֹשֶׁה אֶת הָעָם כִּי פָרֻעַ הוּא", וְדָרְשׁוּ רז"ל (ילקו"ש מצורע יד תקסג) שֶׁנִּלְקוּ בְּצָרַעַת, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ "וְרֹאשׁוֹ יִהְיֶה פָרוּעַ" (ויקרא יג מה). עַל כֵּן הִזְכִּיר תְּחִלָּה נִגְעֵי עוֹרוֹ, וְאַחַר כָּךְ נִגְעֵי בְגָדָיו, וְאַחַר כָּךְ נִגְעֵי בָּתִּים, לְהָסִיר מִכְסֶהוּ אַחַת אַחַת עַד שֶׁיִּהְיֶה פָּרוּעַ וּמְגֻלֶּה מִכֹּל וְכֹל. וְכֵן דַּעַת הַמִּדְרָשׁ שֶׁמֵּבִיא הַיַּלְקוּט שִׁמְעוֹנִי בְּפָסוּק "רֹאשׁוֹ יִהְיֶה פָרוּעַ", עַל דֶּרֶךְ "וַיִּגַּל אֶת מָסַךְ יְהוּדָה" (ישעיה כב ח) עַל חָרְבַּן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, כִּי בְּחָרְבַּן הַבַּיִת נַעֲשׂוּ מְגֻלִּין מִכֹּל וְכֹל. אָמְנָם לְדַעַת רז"ל (ויק"ר יז ד) הַסֵּדֶר הָפוּךְ, כִּי אָמְרוּ: אֵין בַּעַל הָרַחֲמִים נוֹגֵעַ בַּנְּפָשׁוֹת תְּחִלָּה כוּ' לְכָךְ מֵבִיא תְּחִלָּה נֶגַע עַל בֵּיתוֹ, לֹא חָזַר בּוֹ מֵבִיא גַּם עַל בְּגָדָיו, לֹא חָזַר בּוֹ מֵבִיא גַּם עַל גּוּפוֹ כוּ'. וּמָה שֶׁהִזְכִּיר תְּחִלָּה נִגְעֵי הַגּוּף לְפִי שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַתְרֶה בְּמַכָּה אַחֲרוֹנָה הַגְּדוֹלָה תְּחִלָּה, כְּמוֹ שֶׁאָמַר לְפַרְעֹה (שמות ד כג): "הִנֵּה אָנֹכִי הוֹרֵג בִּנְךָ בְּכֹרֶךָ", וּכְמוֹ שֶׁפֵּרֵשׁ רַשׁ"י שָׁם, כָּךְ הִזְכִּיר כָּאן נִגְעֵי הַגּוּף בָּרִאשׁוֹנָה לְאֵיים עַל הָאָדָם מִמַּה שֶׁהוּא מִתְיָרֵא בְּיוֹתֵר. אֲבָל לְעוֹלָם אֵין בַּעַל הָרַחֲמִים נוֹגֵעַ בַּנְּפָשׁוֹת תְּחִלָּה, כִּי אֵל רַחוּם וְחַנּוּן הוּא.

פרק יד

פסוק ב

זֹאת תִּהְיֶה תּוֹרַת הַמְּצֹרָע וְגוֹ'. הַכָּתוּב קָרָאוֹ "מְצֹרָע", מַשְׁמָע שֶׁהוּא עֲדַיִן מְצֹרָע, וְאֵיךְ אָמַר "בְּיוֹם טָהֳרָתוֹ", כִּי אִם הוּא מְצֹרָע אֵין כָּאן יוֹם טָהֳרָתוֹ. וְעוֹד, אֵיךְ קְרָאוֹ "יוֹם טָהֳרָתוֹ" קֹדֶם שֶׁאָמַר "וְהִנֵּה נִרְפָּא", כִּי קֹדֶם הָרְפוּאָה אֵין כָּאן יוֹם טָהֳרָתוֹ. וּמַהוּ שֶׁאָמַר "וְהוּבָא אֶל הַכֹּהֵן", כִּי וְהוּבָא בְּעַל כָּרְחוֹ מַשְׁמָע. וְעוֹד, שֶׁאַחַר כָּךְ סוֹתֵר זֶה וְאָמַר: "וְיָצָא הַכֹּהֵן אֶל מִחוּץ לַמַּחֲנֶה", מַשְׁמָע שֶׁהוּא לֹא יוּבָא אֶל הַכֹּהֵן אֶלָּא הַכֹּהֵן הוֹלֵךְ אֵלָיו. וְעוֹד, מַהוּ שֶׁאָמַר "וְהִנֵּה נִרְפָּא נֶגַע צָרַעַת מִן הַצָּרוּעַ", פָּתַח בִּשְׁתַּיִם וְסִיֵּם בְּאַחַת, וְהָיָה לוֹ לוֹמַר "מִן הַנָּגוּעַ בְּצָרַעַת".

וּבְאוּר הַדָּבָר הוּא, כְּדֶרֶךְ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי לְמַעְלָה פָּרָשַׁת תַּזְרִיעַ, שֶׁהַצָּרַעַת בָּא עַל עֲוֹנוֹת יְדוּעִים, וְשָׁם הַמַּכָּה "צָרַעַת" וְשָׁם הַמַּכָּה "מְצֹרָע", כִּי לְשׁוֹן מְצֹרָע מוֹצִיא רָע, שֶׁמּוֹצִיא כָּל רָעָתוֹ הַנִּסְתֶּרֶת בְּקִרְבּוֹ אֶל הַחוּץ, לְגַלּוֹת רָעָתוֹ בַּקָּהָל. וְשָׁם צָרַעַת הוּא לְשׁוֹן צָרָה רָעָה, רוֹצֶה לוֹמַר רָעָה שֶׁהִיא כְּצָרָה, כְּאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (חגיגה ה) "וּמְצָאוּהוּ רָעוֹת רַבּוֹת וְצָרוֹת", שֶׁהֵם כְּצָרוֹת זוֹ לָזוֹ כְּמוֹ זִבּוּרָא וְעַקְרְבָא. כִּי לְמַכָּה זוֹ אֵין תְּרוּפָה בְּדֶרֶךְ הַטֶּבַע, כָּךְ

לְצָרַעַת זֶה אֵין תְּרוּפָה בְּדֶרֶךְ הַטֶּבַע, לְהוֹדִיעוֹ כִּי יַד ה' עָשְׂתָה זֹאת. וְצָרַעַת נַעֲמָן יוֹכִיחַ, שֶׁנִּלְאוּ חַכְמֵי הָרוֹפְאִים מִלְּבַקֵּשׁ לוֹ תְּרוּפָה. וְאִם כֵּן בְּהֶכְרֵחַ יָשִׁיב אֶל לִבּוֹ הַחוֹטֵא לָסוּר מִדַּרְכּוֹ הָרָעָה. וְ"נֶגַע" שֵׁם הָעָוֹן, שֶׁהוּא נוֹגֵעַ בִּכְבוֹד שָׁמַיִם כִּבְיָכוֹל אוֹ בִּכְבוֹד הַבְּרִיּוֹת. וְהַצָּרַעַת מַכְרִיחוֹ שֶׁבְּעַל כָּרְחוֹ שֶׁלֹּא בְּטוּבָתוֹ יוּבָא אֶל הַכֹּהֵן לְבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ רְפוּאָה לְדַעַת מוּסַר הַשֹּׂכֶל. כִּי אִלּוּ הָלַךְ מִתְּחִלָּה מֵרְצוֹנוֹ לְבַקֵּשׁ תּוֹרָה מִשִּׂפְתֵי כֹהֵן וְלִהְיוֹת מִתַּלְמִידָיו שֶׁל אַהֲרֹן אוֹהֵב שָׁלוֹם וְרוֹדֵף שָׁלוֹם, וְשֶׁלֹּא לְשַׁלֵּחַ מְדָנִים בֵּין אַחִים בְּשׁוֹט לְשׁוֹנוֹ, אָז לֹא הָיָה בָּא לִידֵי צָרַעַת זֶה. וּמֵאַחַר שֶׁלֹּא עָשָׂה זֶה מֵרְצוֹנוֹ בְּהִיוֹתוֹ בָּרִיא אוּלַם (תהלים עג ד), הִנֵּה עָכְשָׁיו "וְהוּבָא אֶל הַכֹּהֵן" בְּעַל כָּרְחוֹ לְבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ דֶּרֶךְ הַתְּשׁוּבָה.

וְזֶהוּ שֶׁאָמַר "זֹאת תִּהְיֶה תּוֹרַת הַמְּצֹרָע בְּיוֹם טָהֳרָתוֹ". כִּי בְּיוֹם שֶׁיִּחַדֵּשׁ לֵב טָהוֹר בְּקִרְבּוֹ וְיִקַּבֵּל עָלָיו לָשׁוּב בִּתְשׁוּבָה, בּוֹ בַּיּוֹם יוּבָא בְּעַל כָּרְחוֹ אֶל הַכֹּהֵן לִלְמוֹד מִמֶּנּוּ דֶּרֶךְ ה'. וּלְשׁוֹן "וְהוּבָא" אֵינוֹ מְדַבֵּר בְּהַעְתָּקָה מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, אֶלָּא מְדַבֵּר בְּהַעְתָּקַת לִבּוֹ מִן הַדֶּרֶךְ הָרָע אֲשֶׁר הָיָה בּוֹ אֶל הַדֶּרֶךְ הַטּוֹב, וְהוּא שֶׁיְּקַבֵּל עָלָיו לְהִתְקָרֵב אֶל הַכֹּהֵן וּלְבַקֵּשׁ תּוֹרָה מִפִּיהוּ. וְעַל זֶה אָמַר "זֹאת תִּהְיֶה תּוֹרַת", וְאַחַר כָּךְ מִשֶּׁקִּבֵּל עָלָיו לִהְיוֹת טָהוֹר הַמַּחֲשָׁבוֹת וּטְהוֹר עֵינַיִם מֵרָאוֹת בְּרָע, אָז "וְיָצָא הַכֹּהֵן אֶל מִחוּץ לַמַּחֲנֶה, וְהִנֵּה נִרְפָּא נֶגַע", אוֹתוֹ עָוֹון שֶׁגָּרַם לוֹ הַצָּרַעַת, "מִן הַצָּרוּעַ", מִזּוּלָתוֹ, וְלֹא יָכוֹל לוֹמַר "מִן הַנָּגוּעַ", שֶׁהֲרֵי הֶעָוֹון מַעֲשָׂיו גָּרְמוּ לוֹ, וְהֶצְרֵךְ לוֹמַר "מִן הַצָּרוּעַ", לְהוֹרוֹת שֶׁהָרְפוּאָה הַנַּפְשִׁית בָּאָה לוֹ מִצַּד שֶׁהָיָה צָרוּעַ, כִּי הַצָּרַעַת הִכְרִיחוֹ אֶל הַתְּשׁוּבָה, וְאַף עַל פִּי כֵן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְקַבֵּל תְּשׁוּבָתוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁנַּעֲשֵׂית עַל צַד הַהֶכְרֵחַ. וְהַהֶעְדֵּר הַכָּרוּךְ בִּתְשׁוּבָה כָּזוֹ תִּמְצָא מְבֹאָר לְקַמָּן פָּרָשַׁת וַיֵּלֶךְ בְּעֶזְרַת ה' עַל פָּסוּק "וּמְצָאוּהוּ רָעוֹת רַבּוֹת וְצָרוֹת", עַיֵּן שָׁם.

פסוק ד

וְלָקַח לַמְטַהֵר שְׁתֵּי צִפֳּרִים. לְמַעְלָה פָּרָשַׁת תַּזְרִיעַ כָּתַבְתִּי שֶׁעִקַּר הַצָּרַעַת בָּא עַל שָׁלֹשׁ עֲבֵרוֹת הָרְמוּזִים בַּפָּרָשָׁה, וְהֵם לָשׁוֹן הָרָע וְנַסּוּת הָרוּחַ וְחָמְדַּת הַמָּמוֹן. וְעַל פִּי זֶה נוּכַל לוֹמַר שֶׁהַצִּפֳּרִים מְכַפְּרִין עַל שָׁלֹשׁ: עַל לְשׁוֹן הָרָע, לְפִי שֶׁעוֹשִׂין מַעֲשֶׂה פְּטִיט כוּ' (ערכין טז:); וְעַל נַסּוּת הָרוּחַ הָעוֹלֶה לְמַעְלָה כְּצִפֳּרִים עָפוֹת (ישעיה לא ה); וְעַל חֶמְדַּת הַמָּמוֹן שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ (משלי כג ד-ה) "אַל תִּיגַע לְהַעֲשִׁיר וְגוּ' כִּי עָשֹׂה יַעֲשֶׂה לּוֹ כְּנָפַיִם" וְגוּ'. וּלְפִי שֶׁרֹב הַמְפָרְשִׁים הֶאֱרִיכוּ לְמַעֲנִיתָם בְּפָרָשָׁה זוֹ בְּעִנְיַן חֵטְא הַלָּשׁוֹן הָרָע, אוֹסִיף גַּם אֲנִי לָקַח טוֹב לְבָאֵר מַה שֶּׁתַּעֲלֶה מְצוּדַת שִׂכְלִי בְּשָׁלֹשׁ הַכְּרָזוֹת שֶׁמָּצִינוּ לְרַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה הַמְדַבְּרִים מֵחֵטְא הַלָּשׁוֹן.

הַכְרָזָה רִאשׁוֹנָה הִיא מַה שֶּׁמַּסִּיק בְּמִדְרָשׁ הָרַבָּתִי (מצורע טז ב): מַעֲשֶׂה בְּרוֹכֵל אֶחָד שֶׁהָיָה מְחַזֵּר בָּעֲיָרוֹת הַסְּמוּכוֹת לְצִפּוֹרִי, וְהָיָה מַכְרִיז וְאוֹמֵר: מַאן בָּעֵי לְמִזְבַּן סָם חַיִּים?

אוֹדִיק עָלַיהּ עָלְמָא. פֵּרֵשׁ בַּעַל מַתְנוֹת כְּהֻנָּה: הִבִּיטוּ אַחֲרָיו, מִלְּשׁוֹן "וְהִבִּיטוּ אַחֲרֵי מֹשֶׁה" (שמות לג ח). רַבִּי יַנַּאי הֲוָה יָתֵיב וּפָשִׁיט בִּטְרַקְלִינֵיהּ. אָמַר לֵיהּ: תָּא סַק לְהָכָא, זַבֵּין לִי. אָמַר לֵיהּ: לֵית אַתְּ צָרִיךְ וְלָא כִּדְמוּתָךְ. אַטְרַח עָלַיהּ, סְלִיק לְגַבֵּיהּ. הוֹצִיא לוֹ סֵפֶר תְּהִלִּים מִכֹּרֶךְ, הֶרְאָה לוֹ פָּסוּק זֶה: "מִי הָאִישׁ הֶחָפֵץ חַיִּים וְגוֹ', נְצֹר לְשׁוֹנְךָ מֵרָע" (תהלים לד יג-יד). אָמַר רַבִּי יַנַּאי: אַף שְׁלֹמֹה מַכְרִיז: "שֹׁמֵר פִּיו וּלְשׁוֹנוֹ שֹׁמֵר מִצָּרוֹת נַפְשׁוֹ" (משלי כא כג), שׁוֹמֵר מִצָּרַעַת נַפְשׁוֹ. אָמַר רַבִּי יַנַּאי: כָּל יָמַי הָיִיתִי קוֹרֵא מִקְרָא זֶה וְלֹא הָיִיתִי יוֹדֵעַ הֵיכָן הוּא פָּשׁוּט, עַד שֶׁבָּא רוֹכֵל זֶה וְהוֹדִיעֵנִי. לְפִיכָךְ מֹשֶׁה מַזְהִיר אֶת יִשְׂרָאֵל: "זֹאת תִּהְיֶה תּוֹרַת הַמְּצֹרָע", הַמּוֹצִיא רָע. עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ.

הַכְרָזָה שְׁנִיָּה מְצִינוּ בְּמַסֶּכֶת עֲבוֹדָה זָרָה (יט:) מַכְרִיז רַבִּי אֶלְכְּסַנְדְּרַי: מָאן בָּעֵי חַיֵּי, מָאן בָּעֵי חַיֵּי, כְּנִיפוּ לֵיהּ כּוּלֵּי עָלְמָא וַאֲתוֹ לְגַבֵּיהּ, אָמְרוּ לֵיהּ: הַב לָן חַיֵּי. אָמַר לְהוּ: "מִי הָאִישׁ הֶחָפֵץ חַיִּים, נְצֹור לְשׁוֹנְךָ מֵרָע". שֶׁמָּא יֹאמַר אָדָם: הוֹאִיל וְנָצַרְתִּי לְשׁוֹנִי מֵרָע, אֵלֵךְ וְאֶגָּרֶה בְּשֵׁינָה, תַּלְמוּד לוֹמַר: "סוּר מֵרָע וַעֲשֵׂה טוֹב". וְאֵין טוֹב אֶלָּא תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי לֶקַח טוֹב נָתַתִּי לָכֶם" וְגוֹ' (משלי ד ב).

וְהִנֵּה בְּהַכְרָזַת הָרוֹכֵל יֵשׁ לְדַקְדֵּק, מָה אִכְפַּת לָנוּ בָּזֶה אִם הָיָה רוֹכֵל אוֹ חֲנָוָנִי, שֶׁהֲצָרְךָ לְהוֹדִיעַ שֶׁהָיָה הַמַּכְרִיז רוֹכֵל. גַּם לְשׁוֹן מְחַזֵּר צָרִיךְ בֵּאוּר, כִּי לְשׁוֹן זֶה שַׁיָּךְ עַל הַחוֹזֵר לַאֲחוֹרָיו, וְהָיָה לוֹ לוֹמַר מְסוֹבֵב. וּמַאי אִכְפַּת לָנוּ בָּזֶה שֶׁהָיוּ הָעֲיָרוֹת סְמוּכוֹת לְצִפּוֹרִי. גַּם יֵשׁ הַרְבֵּה שִׁנּוּיִים בֵּין הַכְרָזַת הָרוֹכֵל וּבֵין הַכְרָזַת רַבִּי אֶלְכְּסַנְדְּרַי, כִּי הָרוֹכֵל הִכְרִיז: מָאן בָּעֵי לְמִזְבַּן סַם חַיִּים, הִזְכִּיר לְמִזְבַּן, וְרַבִּי אֶלְכְּסַנְדְּרַי הִכְרִיז: מָאן בָּעֵי חַיֵּי, לֹא הִזְכִּיר לְמִזְבַּן. גַּם לֹא הִזְכִּיר שׁוּם סַם. אֲצָל הָרוֹכֵל אָמַר: אוֹדִיק עָלַיהּ עָלְמָא, מַשְׁמַע שֶׁלֹּא בְּקֹשׁוּ לִקְנוֹת כְּלוּם מִמֶּנּוּ אֶלָּא הִבִּיטוּ אַחֲרָיו. וּלְרַבִּי אֶלְכְּסַנְדְּרַי: מִכְנִיף כֻּלֵּי עָלְמָא וְאָמְרוּ: הַב לָן חַיֵּי. וּלְמַאי נָפְקָא מִנַּהּ הִגִּיד לָנוּ שֶׁרַבִּי יַנַּאי הֲוָה יָתֵיב בִּטְרַקְלִינֵיהּ. וּלְמַאי נָפְקָא מִנַּהּ הִגִּיד לָנוּ שֶׁהֶרְאָה לוֹ סֵפֶר תְּהִלִּים מִכֹּרֶךְ, יִהְיֶה מִכֹּרֶךְ אוֹ בִּלְתִּי מִכֹּרֶךְ. וּמָה הָיְתָה כַּוָּנַת רַבִּי יַנַּאי שֶׁהוֹסִיף לוֹ רְאָיָה מִן שְׁלֹמֹה שֶׁאָמַר: "שֹׁומֵר פִּיו וּלְשׁוֹנוֹ" כוּ'. וְלָמָּה אָמַר שֶׁכָּל יָמָיו לֹא הָיָה יוֹדֵעַ הֵיכָן מִקְרָא זֶה פָּשׁוּט כוּ', הֲרֵי אֲפִלּוּ תִּינוֹקוֹת שֶׁבְּבֵית רַבָּן יוֹדְעִין לְפָרְשׁוֹ. וְאִם כְּדִבְרֵי בַּעַל הָעֲקֵדָה שֶׁפֵּרֵשׁ בָּזוֹ הַפָּרָשָׁה, שֶׁהָיָה קָשֶׁה לוֹ הַנּוֹכַח וְנִסְתָּר, כִּי מִתְּחִלָּה הִתְחִיל בְּלָשׁוֹן נִסְתָּר: "מִי הָאִישׁ הֶחָפֵץ חַיִּים", וְאַחַר כָּךְ דִּבֵּר לָהֶם בְּנוֹכֵחַ: "נְצֹור לְשׁוֹנְךָ מֵרָע", אֶלָּא וַדַּאי שֶׁכַּוָּנַת הַפָּסוּק שֶׁיִּהְיֶה הַדָּבָר בְּדֶרֶךְ הַכְרָזָה, שֶׁהַמַּכְרִיז מַכְרִיז סָתָם בְּלָשׁוֹן נִסְתָּר, וּכְשֶׁיְּבוֹאוּ הַקּוֹנִים לִקְנוֹת, אָז יְדַבֵּר עִמָּהֶם בְּנוֹכֵחַ. מִכָּל מָקוֹם קָשֶׁה, הָיָה לוֹ לְהָבִין כָּל זֶה מִן הַכְרָזַת רַבִּי אֶלְכְּסַנְדְּרַי.

וְהַקָּרוֹב אֵלַי לוֹמַר בְּהֶתֵּר כָּל הַסְּפֵקוֹת הַלָּלוּ, שֶׁמָּצִינוּ בְּמַסֶּכֶת עֲרָכִין (טו:) אָמַר רַבִּי חָמָא בַּר חֲנִינָא: מַאי תַּקָּנָתֵיהּ שֶׁל מְסַפֵּר לָשׁוֹן הָרָע? אִם תַּלְמִיד חָכָם הוּא, יַעֲסוֹק בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי טו ד) "מַרְפֵּא לָשׁוֹן עֵץ חַיִּים". וְאֵין לָשׁוֹן אֶלָּא לָשׁוֹן הָרָע, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה ט ז) "חֵץ שָׁחוּט לְשׁוֹנָם". וְאֵין עֵץ חַיִּים אֶלָּא תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ג יח) "עֵץ חַיִּים הִיא" וְגוֹ'. וְאִם עַם הָאָרֶץ הוּא, יַשְׁפִּיל עַצְמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שם טו ד) "וְסֶלֶף בָּהּ שֶׁבֶר בְּרוּחַ". רַבִּי אַבָּא בַּר חֲנִינָא אָמַר: סִפֵּר אֵין לוֹ תַּקָּנָה, שֶׁכְּבָר כִּרְתוֹ דָּוִד בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים יב ד) "יַכְרֵת ה' כָּל שִׂפְתֵי חֲלָקוֹת לָשׁוֹן מְדַבֶּרֶת גְּדוֹלוֹת". אֶלָּא מַאי תַּקָּנָתוֹ שֶׁלֹּא יָבוֹא לִידֵי לָשׁוֹן הָרָע? אִם תַּלְמִיד חָכָם הוּא, יַעֲסוֹק בַּתּוֹרָה כּוּ'.

וְנִרְאֶה שֶׁטַּעֲמוֹ שֶׁל רַבִּי אַבָּא הוּא שֶׁהַדִּין נוֹתֵן שֶׁלֹּא יִהְיֶה לוֹ תַּקָּנָה, לְפִי שֶׁאִם כְּבָר סִפֵּר לָשׁוֹן הָרָע וְהִטִּיל מוּם בִּקְדוֹשִׁים וְהוֹצִיא שֵׁם רָע וְנִתְפַּשֵּׁט קוֹל עֲנוֹת זֶה בְּכָל הָעוֹלָם, פְּשִׁיטָא שֶׁאֵין תַּקָּנָה לָזֶה שֶׁעָלָיו סִפֵּר הַלָּשׁוֹן הָרָע. וְאַף אִם הַמְסַפֵּר יַקְרִיב כָּל אֵילֵי נְבָיוֹת, אֵין בְּיָדוֹ לְהָשִׁיב מַחֲשַׁבְתּוֹ הָרָעָה וּדְבָרָיו. וְכִי יֵלֵךְ מִקְצֵה הַשָּׁמַיִם וְעַד קָצֵהוּ וְיַכְרִיז לֵאמֹר: שֶׁקֶר דִּבַּרְתִּי? כְּמִנְהַג דּוֹרֵנוּ זֶה, שֶׁאִם אֶחָד מִבַּעֲלֵי הַלָּשׁוֹן יוֹצִיא לַעַז עַל אֵיזֶה נִכְבָּד, עַד מְהֵרָה יָרוּץ דְּבָרוֹ מִמִּזְרָח שֶׁמֶשׁ עַד מְבוֹאוֹ, וְהוּא בְּעַצְמוֹ לֹא יוּכַל לְתַקֵּן אֵת אֲשֶׁר עִוֵּת. עַל כֵּן דִּין הוּא שֶׁכְּשֵׁם שֶׁאֵין תַּקָּנָה לָזֶה שֶׁסִּפֵּר עָלָיו, כָּךְ אֵין תַּקָּנָה לַמְסַפְּרוֹ. וּלְכָךְ כָּרְתוֹ דָּוִד בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ וְאָמַר: "יַכְרֵת ה' כָּל שִׂפְתֵי חֲלָקוֹת" וְגוֹ', וְנָתַן טַעַם לַדָּבָר: "מִשּׁוֹד עֲנִיִּים מֵאֲנָקַת אֶבְיוֹנִים" וְגוֹ', אֵלּוּ הֵן הַלּוֹקְחִין וְצוֹעֲקִים נַאֲקַת חָלָל, הָעֲנִיִּים וְהָאֶבְיוֹנִים אֲשֶׁר עֲלֵיהֶם יָצָא הַקֶּצֶף מֵחֵץ שָׁחוּט לְשׁוֹנָם, שֶׁאֵין לָהֶם תַּקָּנָה. עַל כֵּן אֵין תַּקָּנָה גַּם לְשִׂפְתֵי חֲלָקוֹת. וְעַל זֶה אָמַר (תהלים קא ה) "מְלָשְׁנִי בַסֵּתֶר רֵעֵהוּ אוֹתוֹ אַצְמִית", וּמְתַרְגְּמִינַן "לַחֲלוּטִין", כִּי יִשָּׁאֵר כָּךְ לַחֲלוּטִין וְאֵין תַּקָּנָה לוֹ.

אֲבָל רַבִּי חָמָא סָבַר, מִדְּקָאָמַר "מַרְפֵּא", אֵין רְפוּאָה אֶלָּא בִּמְקוֹם חֹלִי, עַל כֵּן רָצָה לְפָרֵשׁ הַפָּסוּק בְּמִי שֶׁכְּבָר סִפֵּר. וּכְדִמְיוֹן רֶמֶז לִפְלוּגְתָּא זוֹ מָצִינוּ (בכתובות עז:) מַכְרִיז רַבִּי יוֹחָנָן: הִזָּהֲרוּ מִזְּבוּבִים שֶׁל בַּעֲלֵי רָאתָן, וְהוּא מִין צְרָעַת. וּמַסִּיק שָׁם: רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אִכְרַךְ בְּהוּ וְעָסִיק בְּתוֹרָה כּוּ'. וְקָשֶׁה: מָה רָאָה רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי עַל כָּכָה לִסְמוֹךְ עַל הַנֵּס בְּחִנָּם. וְנִרְאֶה לִי עַל צַד הָרֶמֶז, שֶׁפְּלִיגֵי בִּפְלוּגְתַיְהוּ דְּרַבִּי אַבָּא וְרַבִּי חָמָא, כִּי הַזְּבוּבִים כִּנּוּי אֶל בַּעֲלֵי הַלָּשׁוֹן, שֶׁעוֹשִׂין כְּמַעֲשֵׂה הַזְּבוּב שֶׁדַּרְכּוֹ לְהַנִּיחַ כָּל מָקוֹם טָהוֹר שֶׁבְּגוּף, וּכְשֶׁמּוֹצֵא אֵיזֶה מָקוֹם מְטֻנָּף וּמַכָּה טְרִיָּה, שָׁם יִרְבֵּץ עַל מְקוֹם הַשְּׁחִין. כָּךְ בַּעֲלֵי הַלָּשׁוֹן, אִם יִרְאוּ אֵיזֶה אָדָם מָלֵא חָכְמָה וְכָבוֹד, לְעוֹלָם אֵינָן מְסַפְּרִים מִמַּעֲלָתָם, אֶלָּא רוֹאִים אַחַר מוּמֵי בְנֵי הָאָדָם, כִּי אָדָם אֵין צַדִּיק בָּאָרֶץ שֶׁלֹּא יֶחֱטָא בְּסִכְלוּת מְעָט.

וַעֲלֵיהֶם אָמַר שְׁלֹמֹה. "זְבוּבֵי מָוֶת יַבְאִישׁ" וְגוֹ' (קהלת י א) רָצָה לוֹמַר אֵלּוּ בַּעֲלֵי הַלָּשׁוֹן שֶׁנִּמְשְׁלוּ לַזְּבוּבִים, וּבְרוּחַ שְׂפָתָיו יָמִית, כִּי לָשׁוֹן הָרַע תְּלָתָא קְטִיל (דב"ר ה י), עַל כֵּן קָרָאָם "זְבוּבֵי מָוֶת". וְאָמַר "יַבְאִישׁ", כִּי כָּל כַּוָּנָתָם לְהַבְאִישׁ רֵיחַ אֲנָשִׁים טוֹבִים. "יַבִּיעַ שֶׁמֶן רוֹקֵחַ", "יַבִּיעַ" לְשׁוֹן דִּבּוּר, וְרָצָה לוֹמַר שֶׁהוּא מְדַבֵּר אֶפְלּוּ מִן אִישׁ שָׁלֵם אֲשֶׁר רֵיחוֹ נוֹדֵף כְּשֶׁמֶן רוֹקֵחַ, מִכָּל מָקוֹם הוּא מִשְׁתַּדֵּל לְהַבְאִישׁ רֵיחוֹ. "יְקָר מֵחָכְמָה מִכָּבוֹד סִכְלוּת מְעָט", כִּי בְּעֵינָיו אוֹתוֹ סִכְלוּת מְעַט שֶׁהוּא רוֹאֶה בְּזוֹלְתוֹ הוּא יָקָר וְכָבוֹד בְּעֵינָיו יוֹתֵר מִכָּל חָכְמָה וְכָבוֹד שֶׁרוֹאֶה בּוֹ, עַד שֶׁזֶּה הַסִּכְלוּת מְעַט מַכְרִיעַ אֶת כָּל הַחָכְמָה וְהַכָּבוֹד. וְנָתַן טַעַם לַדָּבָר לְפִי שֶׁ"לֵב חָכָם לִימִינוֹ" (קהלת י ב), הַיְנוּ לָדוּן הַבְּרִיּוֹת לְכַף זְכוּת, כְּאָמְרוּ רז"ל (תנחומא שמות יח): אֵלּוּ מַיְמִינִים לִזְכוּת כו', "וְלֵב כְּסִיל לִשְׂמֹאלוֹ", לָדוּן אֶת הַבְּרִיּוֹת לְכַף חוֹבָה, עַל כֵּן לְעוֹלָם אֵינוֹ מְסַפֵּר בְּמַעֲלוֹת זוּלָתוֹ כִּי אִם בִּגְנוּתוֹ. וְטַעְמוֹ שֶׁל דָּבָר, לְפִי שֶׁ"גַּם בְּדַרְכּוֹ שֶׁהַסָּכָל הוֹלֵךְ לִבּוֹ חָסֵר וְאָמַר לַכֹּל סָכָל הוּא", (שם י ג) רָצָה לוֹמַר כָּל הַפּוֹסֵל בְּמוּמוֹ פּוֹסֵל (קידושין ע:), וְסָכָל זֶה הַחוֹשֵׁד בְּכְשֵׁרִים יוֹדֵעַ בְּעַצְמוֹ שֶׁאוֹתוֹ חִסָּרוֹן וְדֹפִי שֶׁמַּטִּיל בְּזוּלָתוֹ יֵשׁ גַּם בּוֹ, וְגַם הוּא לִבּוֹ חָסֵר מִן אוֹתוֹ דָּבָר. עַל כֵּן אָמַר לַכֹּל כִּי סָכָל הוּא, וְתוֹלֶה גַּם בַּאֲחֵרִים אוֹתוֹ סִכְלוּת שֶׁהוּא יוֹדֵעַ שֶׁיֶּשְׁנוֹ בּוֹ בְּעֶצֶם וְרֹאשׁוֹנָה, וְסוֹבֵר מֵאַחַר שֶׁהוּא עוֹשֶׂה כֵּן כֻּלָּם עוֹשִׂים כָּאֵלֶּה. אֵלּוּ הֵם הַזְּבוּבִים הַחוֹקְרִים תָּמִיד אַחַר מוּמֵי הַבְּרִיּוֹת וְחֶסְרוֹנָן, כְּדַרְכּוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לג ח) "וְהִבִּיטוּ אַחֲרֵי מֹשֶׁה", לְפִיכָךְ נִלְקוּ בְּצָרַעַת שֶׁנִּקְרָא רָאתָן, כִּי כְּשֵׁם שֶׁהֵם בַּעֲלֵי רָאתָן שֶׁרוֹאִים וּמְסְתַּכְּלִים אַחֲרֵי מוּמֵי בְּנֵי הָאָדָם, כָּךְ נִלְקוּ בְּצָרַעַת שֶׁנִּקְרָא רָאתָן. וְאָמְרוּ הַזֹּהֲרוּ מֵהֶם שֶׁלֹּא לְטַפֵּל עִמָּהֶם לַהֲשִׁיבָן מִדַּרְכָּם הָרָעָה לְהוֹרוֹת לָהֶם דֶּרֶךְ הַתְּשׁוּבָה, כִּי הוּא סוֹבֵר סִפֵּר אֵין לוֹ תַּקָּנָה, עַל כֵּן אֵין לְטַפֵּל עִמָּהֶם בְּחִנָּם. וְכֵן דַּעַת רַבִּי זֵירָא וְרִ' אַמֵּי וְרַבִּי אַסִּי שֶׁנִּתְרַחֲקוּ מֵעַל גְּבוּלָם בְּכָל מִינֵי הִרְחָקָה כִּדְמַסְקִינַן שָׁם.

וְיָכוֹל לִהְיוֹת שֶׁטַּעַם לְהַרְחָקָה יְתֵרָה זוֹ הָיְתָה שֶׁלֹּא יִקָּבְלוּ נֶזֶק מִן חֵץ שָׁחוּט לְשׁוֹנָם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קא ז): "לֹא יֵשֵׁב בְּקֶרֶב בֵּיתִי עֹשֵׂה רְמִיָּה", דָּוְקָא בְּבֵיתוֹ מַמָּשׁ לֹא יֵשֵׁב, אֲבָל "דֹּבֵר שְׁקָרִים לֹא יִכּוֹן לְנֶגֶד עֵינָי", אֶפְלּוּ מֵרָחוֹק כִּמְטַחֲוֵי קֶשֶׁת חֵץ שָׁחוּט לְשׁוֹנָם, כְּהוֹרָאַת לְשׁוֹן נֶגֶד, וְהַיְנוּ לְפִי שֶׁהַלָּשׁוֹן מַזִּיק אַף מֵרָחוֹק. אֲבָל רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי סָבַר שֶׁיֵּשׁ תַּקָּנָה גַּם אִם כְּבָר סִפֵּר, אִם תַּלְמִיד חָכָם הוּא יַעֲסֹק בַּתּוֹרָה כוּ' וְזֶהוּ שֶׁמַּסִּיק רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אִכְרָךְ בְּהוּ וְעָסֵק בַּתּוֹרָה כו', כִּי סָבַר שֶׁעַל יְדֵי תַּלְמוּד תּוֹרָה יֵשׁ לוֹ תַּקָּנָה אֲפִלּוּ לְמִי שֶׁכְּבָר סִפֵּר עַד שֶׁכְּבָר נִלְקָה בְּצָרַעַת.

וְהִנֵּה רַבִּי אֶלְכְּסַנְדְּרִי סוֹבֵר גַּם הוּא סִפֵּר אֵין לוֹ תַּקָּנָה, עַל כֵּן לֹא הָלַךְ כִּי אִם אֶל הַכְּתוֹת שֶׁלֹּא סִפְּרוּ עֲדַיִן וְהָיָה מַזְהִירָם וּמְלַמְּדָם דֶּרֶךְ שְׁמִירַת הַבְּרִיאוּת שֶׁלֹּא יָבוֹאוּ לִידֵי לָשׁוֹן הָרָע, וְהָיָה מַכְרִיז "מַאן בָּעֵי חַיֵּי, מַאן בָּעֵי חַיֵּי", לֹא הִזְכִּיר לָשׁוֹן "סַם", גַּם לֹא הִזְכִּיר לָשׁוֹן

"לְמִזְבַּן", לְפִי שֶׁשְּׁמִירַת הַבְּרִיאוּת אֵינוֹ צָרִיךְ סַם, רַק שֶׁהָרוֹפֵא מְלַמְּדוֹ לְהוֹעִיל שֶׁיִּהְיֶה נִשְׁמָר מִן הַדְּבָרִים הַמַּזִּיקִים שֶׁלֹּא יָבֹא לִידֵי חֹלִי. עַל כֵּן אֵין נָכוֹן שֶׁהַמְלַמֵּד יְבַקֵּשׁ שָׂכָר עַל דְּבָרָיו, כִּי מַה הוּא בְּחִנָּם, כִּי הַדִּבּוּר נִתַּן לוֹ בְּמַתָּנָה, אַף הוּא יְלַמֵּד דַּרְכֵי הָרְפוּאָה לְזוּלָתוֹ בְּחִנָּם. אֲבָל מִי שֶׁכְּבָר נָפַל אֶל הַחֹלִי אָז הוּא צָרִיךְ לְסַמִּים, וּבַעֲבוּרָם תּוֹבֵעַ הָרוֹפֵא שְׂכָרוֹ, כִּי גַּם לוֹ לֹא בָאוּ בְּחִנָּם אֶלָּא נָתַן דְּמֵיהֶם אוֹ טָרַח אֶת עַצְמוֹ בַּעֲדָם. וּלְפִי שֶׁרֹבֵי אֲלֶכְסַנְדְּרַי הָלַךְ אֶל כִּתּוֹת הַטּוֹבִים שֶׁלֹּא סִפְּרוּ לְשׁוֹן הָרַע, לְלַמְּדָם דֶּרֶךְ שְׁמִירַת הַבְּרִיאוּת שֶׁלֹּא יָבוֹאוּ לִידֵי חֶטְא הַלָּשׁוֹן, עַל כֵּן הִכְרִיז סְתָם "מַאן בָּעֵי חַיֵּי, מַאן בָּעֵי חַיֵּי". וְכָפַל הָעִנְיָן לוֹמַר לְךָ שֶׁיֵּשׁ תִּקָּנָה לָזֶה שֶׁלֹּא יָבֹא לִידֵי סִפּוּר לָשׁוֹן הָרַע, וְלָזֶה שֶׁלֹּא יְסַפֵּר עָלָיו לָשׁוֹן הָרַע. אִכְנִיף כּוּלֵי עָלְמָא וְאָמְרוּ לֵיהּ: "הַב לָן חַיֵּי", כִּי גַּם הֵמָּה חָשְׁקוּ בַּדָּבָר שֶׁכְּבָר הִתְנַהֲגוּ בּוֹ, וּבִקְּשׁוּ לָדַעַת הַדֶּרֶךְ הַמֵּבִיא לִידֵי שְׁמִירַת הַבְּרִיאוּת. אָמַר לְהוּ פָּסוּק "מִי הָאִישׁ הֶחָפֵץ חַיִּים וְגוֹ' נְצֹר לְשׁוֹנְךָ מֵרָע" וְגוֹ'. וּלְפִי שֶׁשְּׁמִירַת הַבְּרִיאוּת אֵין צָרִיךְ שׁוּם סַם, עַל כֵּן מַסִּיק שֶׁמָּא תֹּאמַר אֵלֵךְ וְאֶגְרֶה בְּשֵׂינָה לִנְצֹר לְשׁוֹנִי בְּשֵׁב וְאַל תַּעֲשֶׂה לָגַמְרֵי, תַּלְמוּד לוֹמַר "וַעֲשֵׂה טוֹב", וְאֵין טוֹב אֶלָּא תּוֹרָה וְכוּ' (אבות ו ג) רוֹצֶה לוֹמַר, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ סַמִּים וּתְשׁוּבָה גְּדוֹלָה, מִכָּל מָקוֹם צָרִיךְ הוּא לִנְצֹר לְשׁוֹנוֹ עַל יְדֵי תַּלְמוּד תּוֹרָה לְחָכָם, אֲבָל כְּנֶגֶד הָעָם הָאָרֶץ אָמַר אַחַר כָּךְ "קָרוֹב ה' לְנִשְׁבְּרֵי לֵב" כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: "וְסָלַף בָּהּ שֶׁבֶר בְּרוּחַ" (משלי טו ד).

אֲבָל רוֹכֵל זֶה סָבַר שֶׁיֵּשׁ תִּקָּנָה אֲפִלּוּ לְמִי שֶׁכְּבָר סִפֵּר, וְיָדַע זֶה בְּנַסָּיוֹן בְּעַצְמוֹ כִּי גַּם הוּא הָיָה רוֹכֵל הוֹלֵךְ רָכִיל וְרָגִיל עַל לְשׁוֹנוֹ לְשַׁלֵּחַ מְדָנִים בֵּין אַחִים, וְאַחַר כָּךְ נָתַן אֶל לִבּוֹ לָשׁוּב בִּתְשׁוּבָה, וּבִקֵּשׁ דַּרְכֵי הָרְפוּאָה שֶׁהִזְכִּירוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבָּרָכָה לְתַלְמִיד חָכָם בְּתַלְמוּד תּוֹרָה, וּלְעַם הָאָרֶץ עַל יְדֵי שֶׁבֶר רוּחַ, וְרָאָה כִּי הַתְּרוּפוֹת הַלָּלוּ הוֹעִילוּ לוֹ, עַל כֵּן מָלְאוֹ לִבּוֹ לְזַכּוֹת הָרַבִּים וּלְהַחֲזִיר בִּתְשׁוּבָה כָּל אוֹתָן הָעֲיָרוֹת שֶׁיָּדַע בָּהֶם שֶׁיֵּשׁ שָׁם בַּעֲלֵי הַלָּשׁוֹן, עַד אֲשֶׁר לֹא יָבוֹאוּ עֲלֵיהֶם יְמֵי הָרָעָה בַּצָּרַעַת וְיִצְטָרְכוּ לְהַדֵּר אַחַר צַפָּרִים עְפוֹת כְּטָהֳרַת הַמְּצֹרָע בְּצִפֳּרִים הָעוֹשִׂין מַעֲשֶׂה פְּטִיט. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר שֶׁהָיָה מְחַזֵּר בַּעֲיָרוֹת הַסְּמוּכוֹת לְצִפּוֹרִי, הָיָה מְחַזֵּר בִּתְשׁוּבָה אוֹתָן הָעֲיָרוֹת הַקְּרוֹבוֹת לְמַעֲשֶׂה צִפּוֹר הָעוֹשִׂין מַעֲשֶׂה פְּטִיט, וְהָיָה מַכְרִיז "מַאן בָּעֵי לְמִזְבַּן סַם חַיֵּי", כִּי הָיוּ כְּחוֹלִים הַצְּרִיכִים סַמִּים לְתִרוּפָה הַצְּרִיכִין קִנְיָן, עַל כֵּן הִזְכִּיר "לְמִזְבַּן סַם". וּמִטַּעַם זֶה לֹא מַסִּיק בְּהַכְרָזָה זוֹ "שֶׁמָּא תֹּאמַר אֵלֵךְ וְאֶגְרֶה בְּשֵׂינָה כוּ' כִּי מֵהֵיכָא תֵּיתֵי שֶׁיִּתְרַפֵּא בְּשֵׁב וְאַל תַּעֲשֶׂה מִי שֶׁהוּא חוֹלֶה כְּבָר. אֲבָל בְּהַכְרָזַת רַבִּי אֶלֶכְסַנְדְּרַי אָתֵי שַׁפִּיר כָּאמוּר, כִּי שָׁם הַחִדּוּשׁ שֶׁיִּצְטָרֵךְ לְתַלְמוּד תּוֹרָה, וְכָאן הַחִדּוּשׁ שֶׁיּוֹעִיל הַתַּלְמוּד תּוֹרָה לְמִי שֶׁכְּבָר סִפֵּר. וְלֹא כָּפַל הָרוֹכֵל הַכָּרוֹז לוֹמַר שְׁתֵּי פְּעָמִים "מַאן בָּעֵי לְמִזְבַּן סַם חַיֵּי", כְּמוֹ שֶׁכָּפַל רַבִּי אֶלֶכְסַנְדְּרַי דְּבָרָיו, לְפִי שֶׁגַּם הוּא

מוֹדֶה שֶׁזֶּה שֶׁסִּפֵּר עָלָיו לָשׁוֹן הָרָע אֵין לוֹ תַּקָּנָה כְּלָל, וְלֹא בִקֵּשׁ תַּקָּנָה כִּי אִם לָזֶה שֶׁכְּבָר סִפֵּר, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּרַבִּי אֶלְכְּסַנְדְּרַי שֶׁבִּקֵּשׁ תַּקָּנָה לִשְׁנֵיהֶם. אוֹדֵיק עָלֵיהּ עָלְמָא, לְפִי שֶׁכְּבָר בָּחֲרוּ לָהֶם דֶּרֶךְ מְקֻלְקָל זֶה וְהָיָה רָגִיל עַל לְשׁוֹנָם לְסַפֵּר לָשׁוֹן הָרָע, עַל כֵּן לֹא בִקְּשׁוּ לְקִנּוֹת כְּלוּם מִמֶּנּוּ, וְאַדְרַבָּא אוֹדֵיק עָלֵיהּ, הִבִּיטוּ אַחֲרָיו, כִּי הֵמָּה הַבַּעֲלֵי רָאתָן הָרוֹאִים אַחֲרֵי מוּמֵי נְפָשׁוֹת רַבּוֹת וְחֶסְרוֹנָם, כִּי כְּךָ דֶּרֶךְ מוֹאֲסֵי הַתּוֹכָחָה שֶׁמַּבִּיטִים אַחֲרֵי הַמּוֹכִיחָם לִרְאוֹת אִם יִמְצְאוּ בּוֹ שֶׁמֶץ פְּסוּל כְּדֵי לְהָשִׁיב לוֹ טֹל קוֹרָה כוּ', לְכָךְ אָמְרוּ לוֹ: אֶתְמוֹל הָיִיתָ רוֹכֵל הוֹלֵךְ רָכִיל וְהַיּוֹם אַתָּה רוֹצֶה לְתַקֵּן דְּרָכֶיךָ, קְשֹׁט עַצְמְךָ תְּחִלָּה.

רַבִּי יַנַּאי הָוָה יָתֵיב וּפָשֵׁיט בְּטַרְקְלִינֵהּ, כְּמוֹ רַבִּי זֵירָא וְרַבִּי אַמֵּי וְרַב אַשִׁי שָׁנִּתְרַחֲקוּ מֵעַל גְּבוּל בַּעֲלֵי הַלָּשׁוֹן שֶׁלֹּא לִהְיוֹת אִתָּם בְּמְחִצָּתָם. אָמַר לוֹ: תָּא סַךְ לְהָכָא. אָמַר לוֹ: לֵית אַתְּ צָרִיךְ כוּ'. כִּי הוּא סוֹבֵר שֶׁפְּסוּק "מַרְפֵּא לָשׁוֹן עֵץ חַיִּים" מְדַבֵּר דַּוְקָא בְּמִי שֶׁכְּבָר סִפֵּר, אֲבָל אַתָּה וְכָל דִּכְוָתָךְ אֵינָן צְרִיכִין שְׁמִירָה. מִכָּל מָקוֹם אַטָּרַח עָלֵיהּ לָדַעַת הַתְּרוּפָה, הֶרְאָה לוֹ סֵפֶר תְּהִלִּים מִכָּרְךָ, לוֹמַר לוֹ לְפִי שֶׁסִּפֵּר זֶה כָּרוּךְ וּמֻנָּח בְּקֶרֶן זָוִיוֹת, אֵין דּוֹרֵשׁ וְאֵין מְבַקֵּשׁ וְאֵין קוֹרֵא בּוֹ בְּצֶדֶק, עַל כֵּן דֶּרֶךְ מוּסָר לֹא יָדְעוּ הָאָמוּר בְּפָסוּק "מִי הָאִישׁ הֶחָפֵץ חַיִּים". אָמַר רַבִּי יַנַּאי: אַף שְׁלֹמֹה מַכְרִיז כוּ', הֲרֵי סֵפֶר מִשְׁלֵי שֶׁאֵינוֹ כָּרוּךְ וּמֻנָּח, כִּי מֻדְרָךְ הָעוֹלָם לִלְמֹד הַסֵּפֶר לִנְעָרִים, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב "לְנַעַר דַּעַת וּמְזִמָּה" (משלי א ד), וְאַף עַל פִּי כֵן אֵין עוֹשִׂין מַה שֶּׁקּוֹרִין בּוֹ "שׁוֹמֵר פִּיו וּלְשׁוֹנוֹ" וְגוֹ', אֶלָּא וַדַּאי יוֹדְעִין רִבּוֹנָם וּמְתַכְּוְנִים לְמָרֹד בּוֹ. וְיָכוֹל לִהְיוֹת שֶׁהַנָּא דְּמַסַּיֵּעַ לוֹ, כִּי קָשֶׁה לוֹ מַה הוֹסִיף שְׁלֹמֹה עַל דִּבְרֵי אָבִיו, בְּשִׁלְמָא אִם פָּסוּק "מִי הָאִישׁ הֶחָפֵץ חַיִּים" מְדַבֵּר בְּמִי שֶׁכְּבָר סִפֵּר, שֶׁהַתְּרוּפָה מוּעֶלֶת לוֹ, סָלְקָא דַּעְתָּךְ שֶׁמִּי שֶׁלֹּא סִפֵּר אֵין צָרִיךְ לִנְצֹר לְשׁוֹנוֹ, פְּרוּשׁ, עַל יְדֵי תַּלְמוּד תּוֹרָה, כִּדְמַסְיֵיק רַבִּי אֶלְכְּסַנְדְּרַי שֶׁמָּא תֹּאמַר אֵלֵךְ וְאֶגְרֶה בְּשֵׁינָה כוּ', קָא מַשְׁמַע לָן "שׁוֹמֵר פִּיו וּלְשׁוֹנוֹ", שֶׁגַּם מִי שֶׁלֹּא סִפֵּר צָרִיךְ שְׁמִירָה עַל יְדֵי תַּלְמוּד תּוֹרָה. אֲבָל אִם מִי שֶׁכְּבָר סִפֵּר אֵין לוֹ תַּקָּנָה, וּבְעַל כָּרְחֲךָ אַתָּה צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁפָּסוּק "מִי הָאִישׁ הֶחָפֵץ חַיִּים" וְגוֹ' מְדַבֵּר בְּמִי שֶׁלֹּא סִפֵּר, אִם כֵּן מַה הוֹסִיף שְׁלֹמֹה בְּפָסוּק "שׁוֹמֵר פִּיו וּלְשׁוֹנוֹ" עַל דִּבְרֵי אָבִיו, אֶלָּא וַדַּאי שֶׁכִּדְבָרֶיךָ כָּךְ הוּא, שֶׁפָּסוּק זֶה מְדַבֵּר אֲפִלּוּ בְּמִי שֶׁכְּבָר סִפֵּר.

וְעַל זֶה אָמַר רַבִּי יַנַּאי: כָּל יָמַי לֹא הָיִיתִי יוֹדֵעַ הֵיכָן מִקְרָא זֶה פָּשׁוּט כוּ'. וְהַיְינוּ פָּסוּק "שׁוֹמֵר פִּיו וּלְשׁוֹנוֹ", כִּי הָיָה סָבוּר שֶׁסִּפֵּר אֵין לוֹ תַּקָּנָה, וְאִם כֵּן הָיָה קָשֶׁה לוֹ מָה הוֹסִיף שְׁלֹמֹה עַל דִּבְרֵי אָבִיו, עַד שֶׁבָּא רוֹכֵל זֶה וְהוֹדִיעַ שֶׁפָּסוּק "מִי הָאִישׁ הֶחָפֵץ חַיִּים" מְדַבֵּר בְּמִי שֶׁכְּבָר סִפֵּר, וְאִם כֵּן "שׁוֹמֵר פִּיו וּלְשׁוֹנוֹ" מְדַבֵּר בְּמִי שֶׁלֹּא סִפֵּר עֲדַיִן. וְאִם נַפְשְׁךָ לוֹמַר, עַל כָּל פָּנִים שֶׁרַבִּי יַנַּאי מְדַבֵּר עַל הַפָּסוּק שֶׁל הָרוֹכֵל, נִרְאֶה לִי שֶׁהָיָה קָשֶׁה לוֹ בַּפָּסוּק שֶׁחָסֵר בּוֹ תְּשׁוּבַת כַּת הַלּוֹקְחִים, כִּי הַמּוֹכֵר מַכְרִיז "מִי הָאִישׁ הֶחָפֵץ חַיִּים" וְאַחַר כָּךְ בָּאִים

הַקוֹנִים וְאוֹמְרִים "הַב לָן חַיֵּי" אוֹ "מְכוֹר לָנוּ סַם חַיֵּי", וְאַחַר כָּךְ מַשִּׁיב שְׁמוֹר וּנְצוֹר לְשׁוֹנְךָ מֵרָע, וְלָמָּה הִשְׁמִיט בִּפְסוּקִים אֵלּוּ דִּבְרֵי הַקוֹנִים. אֶלָּא וַדַּאי שֶׁאֱמֶת הוּא כְּדִבְרֵי הָרוֹכֵל, שֶׁפְּסוּק זֶה מְדַבֵּר בְּכִתּוֹת שֶׁכְּבָר סִפְּרוּ לָשׁוֹן הָרָע וְקָשֶׁה לָהֶם לַעֲזוֹב הַהֶרְגֵּל, וְלִפְעָמִים לֹא יְבַקְּשׁוּ לִקָּנוֹת הַתְּרוּפָה כִּי כֵן קָרָה אֶל הָרוֹכֵל שֶׁלֹּא בִּקְּשׁוּ לִקָּנוֹת מִמֶּנּוּ כְּלוּם, וּמִכָּל מָקוֹם חַיָּב הַמַּכְרִיז לְהוֹדִיעַ לָהֶם דֶּרֶךְ מוּסָר זֶה אַף אִם הַמָּה לֹא יְבַקְּשׁוּהוּ מִמֶּנּוּ. עַל כֵּן הִשְׁמִיט הַפָּסוּק דִּבְרֵי הַקוֹנִים, לוֹמַר לְךָ שֶׁאַף אִם יִהְיֶה דּוֹר תַּהְפֻּכוֹת שֶׁלֹּא יְבַקְּשׁוּ לִקָּנוֹת כְּלוּם מִן הָרוֹפֵא וְלֹא יִדְרְשׁוּהוּ, מִכָּל מָקוֹם הוּא יִדְרוֹשׁ אַחֲרֵיהֶם לְהוֹרוֹת לָהֶם דֶּרֶךְ הַשָּׁלוֹם, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (תהלים לד טו) "בַּקֵּשׁ שָׁלוֹם וְרָדְפֵהוּ". וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ויק"ר ט ט): כָּל הַמְּצוֹת אִם תָּבֹא לְיָדְךָ אַתָּה מְחֻיָּב לַעֲשׂוֹתָהּ, אֲבָל הַשָּׁלוֹם אֵינוֹ כֵן, אֶלָּא אַתָּה מְחֻיָּב לְהַדֵּר אַחֲרָיו, שֶׁנֶּאֱמַר "בַּקֵּשׁ שָׁלוֹם וְרָדְפֵהוּ". וְהוּא עַל יְדֵי "סוּר מֵרָע וַעֲשֵׂה טוֹב", וְאֵין טוֹב אֶלָּא תּוֹרָה כוּ', כִּי עַל כֵּן נֶאֱמַר שֶׁכָּל נְתִיבוֹתֶיהָ שָׁלוֹם (משלי ג יז), לְפִי שֶׁמְּצֻלֶּת מִלְּשׁוֹן הָרָע הַגּוֹרֵם כָּל דִּבְרֵי רִיבוֹת. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר "מִי הָאִישׁ הֶחָפֵץ חַיִּים אוֹהֵב יָמִים לִרְאוֹת טוֹב", כִּי אוֹתָן בַּעֲלֵי רָאתָן אוֹהֲבִים הַיָּמִים אֲשֶׁר בָּהֶם יִרְאוּ בָרָע אֲשֶׁר יִמְצְאוּ בְּזוּלָתָם, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה לָהֶם מָקוֹם לָלוּן עָלָיו וּלְסַפֵּר מִמֶּנּוּ, אֲבָל הֶחָפֵץ חַיִּים עוֹצֵם עֵינָיו מֵרָאוֹת בְּרָע וְאוֹהֵב הַיָּמִים אֲשֶׁר בָּהֶם יִרְאֶה בְּטוֹב זוּלָתוֹ לֵאמֹר מִי יִתֵּן וְכָל עַם ה' נְבִיאִים, וְהוּא כְּשֶׁיִּנָּצוֹר לְשׁוֹנוֹ מֵרָע עַל יְדֵי תַּלְמוּד תּוֹרָה הָרָמוּז בְּ"וַעֲשֵׂה טוֹב", וְאֵין טוֹב אֶלָּא תּוֹרָה כוּ', וּלְעֵם הָאָרֶץ בְּשֶׁבָר רוּחַ כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (תהלים לד יט) "קָרוֹב ה' לְנִשְׁבְּרֵי לֵב".

וְיָצָאתִי מִגְּדְרֵי לְהַאֲרִיךְ קְצָת בְּדָבָר שֶׁאֵינוֹ מֻעְנָיָן פְּשׁוּטָה שֶׁל פָּרָשָׁה, יַעַן כִּי רָאִיתִי דּוֹר זֶה פָּרוּץ מְאֹד מְאֹד בְּחֵטְא הַלָּשׁוֹן, וְצָרַעַת נוֹשֶׁנֶת הִיא, כִּי גַּם בְּגָלוּת מִצְרַיִם הָיוּ בַּעֲבוּר שֶׁהָיוּ בָהֶם דַּלָּטוֹרִין (תנחומא שמות י) וְנִגְאֲלוּ בִּזְכוּת אַרְבָּעָה דְּבָרִים, וְאֶחָד מֵהֶם בִּזְכוּת שֶׁלֹּא הָיָה בָהֶם לָשׁוֹן הָרָע כוּ' (ילקו"ש אמור תרנז), וּבְבֵית שֵׁנִי חָזְרוּ לְסוֹרָם. וְעוֹד הַיּוֹם בַּגָּלוּת הַחֵל הַזֶּה חֵטְא הַלָּשׁוֹן הוֹלֵךְ וְגָדֵל עַד עָלוֹת חֲמַת ה' לְאֵין מַרְפֵּא. לָכֵן רָאִיתִי לְדַבֵּר קְצָת בְּהִתְעוֹרְרוּת זֶה לֵאמֹר אוּלַי יִשְׁמְעוּ הָעוֹרִים שֶׁבְּמַחֲנֵה הָעִבְרִים וְיִתְּנוּ אֶל לִבָּם לְתַקֵּן פִּרְצָה זוֹ. וְזֶה דְּרַשְׁתִּי בִּקְהַל קֹדֶשׁ לוּבְלִין בְּפָרָשַׁת זָכוֹר שְׁנַת שס"ב לִפְרָט קְטָן בְּהִתְאַסֵּף רָאשֵׁי עָם וְחַכְמֵי כָּל הַקְּהִלּוֹת, וְנוֹסַף עֲלֵיהֶם דְּבָרִים כַּהֲנָה וְכַהֲנָה.

וְעֵץ אֶרֶז וּשְׁנִי תוֹלַעַת וְאֵזוֹב. הָיָה לוֹ לְהַסְמִיךְ עֵץ אֶרֶז לְאֵזוֹב, כִּי שְׁנֵיהֶם מִמִּין הַצּוֹמְחִים. מָה רָאָה לְהַכְנִיס שְׁנִי תוֹלַעַת בֵּינֵיהֶם. וּבְפָרָשַׁת חֻקַּת (יט ו) כְּתִיב: "עֵץ אֶרֶז וְאֵזוֹב וּשְׁנִי תוֹלַעַת", וְלָמָּה שִׁנָּה כָּאן. וְנִרְאֶה לְפִי שֶׁפָּרָשָׁה זוֹ מְדַבֶּרֶת בְּתִקּוּן לָשׁוֹן הָרָע, שֶׁהַמְסַפְּרוֹ אַף אִם יִהְיֶה שִׁפַּל אֲנָשִׁים כְּתוֹלַעַת זֶה, מִכָּל מָקוֹם הוּא מַכֶּה בְּאָדָם גָּדוֹל שֶׁנִּמְשַׁל לָאֶרֶז, כִּדְמַסִּיק בַּיַּלְקוּט (ישעיה תנ) עַל פָּסוּק "אַל תִּירְאִי תוֹלַעַת יַעֲקֹב" (ישעיה מא יד), עַל

כֵּן כַּפָּרָתוֹ "עֵץ אֶרֶז וּשְׁנִי תוֹלַעַת וְאֵזוֹב", לְכַפֵּר עַל מָה שֶׁעָשָׂה מַעֲשֵׂה הַתּוֹלַעַת בָּאָרֶז, וּתְרוּפָתוֹ שֶׁיַּשְׁפִּיל עַצְמוֹ כָּאֵזוֹב וְאָז לֹא יַחְפּוֹץ לְהָטִיל מוּם בַּקֳּדָשִׁים.

וְטַעַם לִשְׁתֵּי צִפֳּרִים הוּא, כִּי הָאָדָם יֵשׁ לוֹ שְׁנֵי מִינֵי דִּבּוּר, אֶחָד אָסוּר וְאֶחָד מְצֻוֶּה בּוֹ, וְהָאָסוּר דְּהַיְינוּ כְּלָשׁוֹן הָרָע וְדוּגְמָתוֹ, זֶהוּ הַצִּפּוֹר שֶׁעוֹשָׂה מַעֲשֵׂה פְּטִיט הַשְּׁחוּטָה עַל כְּלִי חֶרֶס עַל מַיִם חַיִּים, כִּי אִם עַם הָאָרֶץ הוּא יִהְיֶה לוֹ רוּחַ נִשְׁבָּרָה שֶׁנֶּאֱמַר (משלי טו ד): "וְסֶלֶף בָּהּ שֶׁבֶר בְּרוּחַ", כִּי יֵשׁ לוֹ דִּין כְּלִי חֶרֶס שֶׁאֵין לוֹ תַּקָּנָה כִּי אִם בִּשְׁבִירָה, וּכְנֶגְדּוֹ נֶאֱמַר שֶׁיִּשְׁחַט הַצִּפּוֹר הָעוֹשֶׂה מַעֲשֵׂה פְּטִיט עַל כְּלִי חֶרֶס. וְאִם תַּלְמִיד חָכָם הוּא יַעֲסֹק בַּתּוֹרָה שֶׁנִּמְשְׁלָה לְמַיִם חַיִּים, לְכָךְ נֶאֱמַר: "עַל מַיִם חַיִּים". וּמִטַּעַם זֶה נֶאֱמַר חֲמֵשׁ פְּעָמִים "זֹאת תּוֹרַת" בְּעִנְיַן הַמְּצֹרָע, לוֹמַר לְךָ שֶׁהָעוֹסֵק בַּחֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה נִצּוֹל מִן הַצָּרַעַת הַבָּא עַל לָשׁוֹן הָרָע. "וְאֵת הַצִּפּוֹר הַחַיָּה", זֶהוּ כְּנֶגֶד פְּטִפּוּטֵי דְּבָרִים בַּתּוֹרָה וּתְפִלָּה, אַךְ שֶׁצָּרִיךְ לְצָרֵף לְדִבּוּר זֶה "עֵץ אֶרֶז וּשְׁנִי תוֹלַעַת וְאֵזוֹב" הַמּוֹרֶה עַל הַהַכְנָעָה וְהַשִּׁפְלוּת, שֶׁאֲפִלּוּ בְּדִבּוּר הַתּוֹרָה יִהְיֶה לוֹ לֵב נִשְׁבָּר וְנִדְכֶּה, וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סוטה ה.): אָדָם לֹא נֶאֱמַר בּוֹ "וְנִרְפָּא", אֲבָל בָּשָׂר נֶאֱמַר בּוֹ (ויקרא יג יח) "וּבָשָׂר כִּי יִהְיֶה בְעוֹרוֹ שְׁחִין וְנִרְפָּא", כִּי מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ לֵב בָּשָׂר וְרַךְ יֵשׁ לוֹ רְפוּאָה. וְכֵן אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סוטה ה.): בָּשָׂר – בּוּשָׁה סְרוּחָה רְמָה, כִּי זְכִירַת כָּל אֵלּוּ הַדְּבָרִים מְבִיאִין לִידֵי שִׁבְרוֹן לֵב וְהַכְנָעָה, עַל כֵּן נֶאֱמַר: "וְטָבַל אוֹתָם בְּדַם הַצִּפּוֹר הַשְּׁחוּטָה", לְהַזּוֹת עָלָיו מִן שְׁתֵּי הַצִּפֳּרִים, כְּדֵי לְהַסְמִיךְ עָלָיו שְׁנֵי דְּבָרִים כְּאֶחָד, הַתְּשׁוּבָה עַל הֶעָבָר וְהַתִּקּוּן עַל הֶעָתִיד.

פסוק ט

וְהָיָה בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יְגַלַּח אֶת כָּל שְׂעָרוֹ, וְאֵת זְקָנוֹ וְגַבּוֹת עֵינָיו, אַף עַל פִּי שֶׁרַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סוטה טז) דָּרְשׁוּ זֶה בִּכְלָל וּפְרָט מִכָּל מָקוֹם לְפִי דַּרְכֵּנוּ נוֹכַל לוֹמַר שֶׁלְּכָךְ פֵּרֵט שְׁלֹשָׁה רָאשֵׁי אֵבָרִים אֵלּוּ, לְפִי שֶׁהֵם קְרוֹבִים אֶל שְׁלֹשָׁה רָאשֵׁי עֲבֵרוֹת אֲשֶׁר עֲלֵיהֶם בָּאִים הַנְּגָעִים. "אֶת רֹאשׁוֹ", לְכַפֵּר עַל גַּסּוּת הָרוּחַ הָרוֹצֶה לִהְיוֹת לְרֹאשׁ לְכָל דָּבָר, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (ישעיה ג טז-יז): "יַעַן כִּי גָבְהוּ בְּנוֹת צִיּוֹן וְגוֹ' וְשִׂפַּח ה' קָדְקֹד בְּנוֹת צִיּוֹן". "וְאֶת זְקָנוֹ", הֵם הַשְּׂעָרוֹת סָבִיב לְפִיו לְכַפֵּר עַל פִּי הַמְדַבֵּר בְּלָשׁוֹן הָרָע. "וְאֵת גַּבּוֹת עֵינָיו", לְכַפֵּר עַל צָרוּת הָעַיִן.

פסוק לד

כִּי תָבֹאוּ אֶל אֶרֶץ כְּנַעַן אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָכֶם לַאֲחֻזָּה. יֵשׁ לְדַקְדֵּק לָמָּה פֵּרֵט אֵצֶל נִגְעֵי הַבָּתִּים "כִּי תָבֹאוּ אֶל אֶרֶץ כְּנַעַן" יוֹתֵר מִבְּשְׁאָר מִינֵי נְגָעִים. גַּם מַאֲמַר "אֲשֶׁר אֲנִי נוֹתֵן לָכֶם לַאֲחֻזָּה" כָּלוֹ מְיֻתָּר כִּי זֶה יָדוּעַ. גַּם בְּאָמְרוֹ "וְנָתַתִּי נֶגַע צָרַעַת בְּבֵית אֶרֶץ אֲחֻזַּתְכֶם", הָוֶה לֵיהּ לְמֵימַר בְּבָתֵּיכֶם. אַף עַל פִּי שֶׁלְּפִי פֵּרוּשׁ רַשׁ"י שֶׁפֵּרֵשׁ שֶׁהָאֱמוֹרִיִּים הִטְמִינוּ מַטְמוֹנִיּוֹת כוּ' אֵין זֶה

קוּשְׁיָא, כִּי נָקֵט "אֲחֻזָּתְכֶם" לְמַעֵט הַבָּתִּים שֶׁיִּבְנוּ שָׁם יִשְׂרָאֵל שֶׁאֵין שַׁיְכוּת לְטַעַם זֶה, מִכָּל מָקוֹם הַלָּשׁוֹן סָתוּר קְצָת, כִּי בְּאָמְרוֹ "אֲשֶׁר אֲנִי נוֹתֵן לָכֶם לַאֲחֻזָּה" יֵחֵס הָאֲחֻזָּה אֶל הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, וּבְאָמְרוֹ "אֲחֻזַּתְכֶם" יֵחֵס הָאֲחֻזָּה אֶל יִשְׂרָאֵל, כְּאִלּוּ הֵמָּה הָאוֹחֲזִים בַּנַּחֲלָה בְּכֹחַ יָדָם. גַּם טַעֲמוֹ שֶׁל רַשִׁ"י צָרִיךְ בֵּאוּר.

וְהַקָּרוֹב אֵלַי לוֹמַר בָּזֶה שֶׁעִקַּר הַטַּעַם בַּעֲבוּר צָרוּת הָעַיִן, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ערכין טז) מִן פָּסוּק "וּבָא אֲשֶׁר לוֹ הַבַּיִת", זֶה שֶׁיִּחֵד בֵּיתוֹ לוֹ לְעַצְמוֹ וְלֹא הָיָה מְהַנֶּה מִמֶּנּוּ אֲחֵרִים, כִּי לְבַעֲבוּר זֶה נָתַן ה' לוֹ לַאֲחֻזָּה בַּיִת מָלֵא כָּל טוּב לְנִסּוֹתוֹ אִם יֵיטִיב מִבֵּיתוֹ גַּם לָאֲחֵרִים, כִּי לִי הַכֶּסֶף וְהַזָּהָב אָמַר ה' (חגי ב ח), וְכָל מַה שֶּׁהָאָדָם נוֹתֵן לַאֲחֵרִים, לֹא מִשֶּׁלּוֹ הוּא נוֹתֵן כִּי אִם מִשֶּׁלְּחָן גְּבוֹהַּ קָא זָכֵי לֵיהּ. לָכֵן נֶאֱמַר: "כִּי תָבֹאוּ אֶל אֶרֶץ כְּנַעַן אֲשֶׁר אֲנִי נוֹתֵן לָכֶם לַאֲחֻזָּה", כִּי לֹא בְחַרְבָּם יָרְשׁוּ אֶרֶץ וּזְרוֹעָם לֹא הוֹשִׁיעָה (תהלים מד ד) כִּי אִם יְמִין ה' רוֹמֵמָה, לָתֵת לָהֶם נַחֲלַת גּוֹיִם. וְאֵין מָקוֹם לְצָרֵי עַיִן לוֹמַר כֹּחִי וְעֹצֶם יָדִי עָשָׂה לִי אֶת הַחַיִל הַזֶּה, שֶׁהֲרֵי ה' הוּא הַנּוֹתֵן לְךָ כֹּחַ וַאֲחֻזָּה, וְאִם כֵּן דִּין הוּא שֶׁתִּתְּנוּ מִשֶּׁלּוֹ לַעֲנִיֵּי עַמּוֹ. וְאִם לֹא תִּשְׁמְעוּ בְּקוֹל דְּבָרוֹ וְתִהְיוּ מִן צָרֵי הָעַיִן הַמְיַחֲסִים הָאֲחֻזָּה אֶל עַצְמָם, אָז "וְנָתַתִּי נֶגַע צָרַעַת בְּבֵית אֶרֶץ אֲחֻזַּתְכֶם", רוֹצֶה לוֹמַר, בְּמָקוֹם שֶׁאַתֶּם מְיַחֲסִים הָאֲחֻזָּה לָכֶם כְּאִלּוּ אַתֶּם הָאוֹחֲזִים בָּהּ בְּכֹחַ יֶדְכֶם. לָכֵן נֶאֱמַר מִיָּד: "וּבָא אֲשֶׁר לוֹ הַבַּיִת", זֶה שֶׁיִּחֵד בֵּיתוֹ לוֹ לְעַצְמוֹ שֶׁבְּכֹחוֹ וְעֹצֶם יָדוֹ בָּנָה בֵּיתוֹ. אוֹ יֹאמַר "אֲחֻזַּתְכֶם" זֶה שֶׁיִּחֵד בֵּיתוֹ לוֹ וְאֵינוֹ מְהַנֶּה מִמֶּנּוּ לַאֲחֵרִים, "וּבָא אֲשֶׁר לוֹ הַבַּיִת", זֶה שֶׁיִּחֵד בֵּיתוֹ לוֹ כְּפִשּׁוּטוֹ מַמָּשׁ, כִּי שְׁנֵיהֶם מְדַבְּרִים מֵעֲנְיָן זֶה אוֹ מִמִּי שֶׁתּוֹלֶה הָאֲחֻזָּה בְּעַצְמוֹ וּמִמֶּנּוּ נִמְשָׁךְ צָרוּת עַיִן, אוֹ שְׁנֵיהֶם מְדַבְּרִים מִצָּרוּת הָעַיִן הַנִּמְשָׁךְ מִמַּה שֶּׁתּוֹלֶה הָאֲחֻזָּה בְּעַצְמוֹ.

וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁטַּעַם נִגְעֵי הַבָּתִּים, לְפִי שֶׁהָאֱמוֹרִיִּים בָּנוּ בָּתֵּיהֶם לְשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה עַל כֵּן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֵבִיא נְגָעִים עַל הַבָּתִּים כְּדֵי לִנְתֹּץ אוֹתָם. וּבָזֶה נִרְאֶה לִי לְיַשֵּׁב מִדְרָשׁ הָאוֹמֵר: "כְּנֶגַע נִרְאָה לִי בַּבַּיִת" זוֹ עֲבוֹדָה זָרָה (ילק"ש מצורע תקסג), וְדָרַשׁ כָּל פָּרָשָׁה זוֹ עַל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁנֶּחֱרַב בַּעֲבוּר הָעֲבוֹדָה זָרָה שֶׁהֶעֱמִידוּ שָׁם כוּ'. וְכִי יַעֲלֶה עַל הַדַּעַת לוֹמַר שֶׁבַּעַל מִדְרָשׁ זֶה דַּעְתּוֹ לְהוֹצִיא כָּל הַפָּרָשָׁה מִפְּשׁוּטוֹ וּלְפָרְשָׁהּ עַל חָרְבַּן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. אֶלָּא וַדַּאי שֶׁגַּם דַּעְתּוֹ לָתֵת טַעַם לִנְגָעֵי בַּיִת, בַּעֲבוּר שֶׁהָאֱמוֹרִיִּים בָּנוּ אוֹתָם לְשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה, וְעַל כֵּן הוּא בָּא לִידֵי נְתִיצָה, וּמִכָּאן לָמַד לוֹמַר שֶׁגַּם בֵּית הַמִּקְדָּשׁ אֲשֶׁר בּוֹ הֶעֱמִיד מְנַשֶּׁה הַצֶּלֶם בָּא לִידֵי נְתִיצָה בַּעֲוֹן זֶה, וְכָל הַפְּרָטִים שֶׁנֶּאֶמְרוּ כָּאן נִמְצְאוּ גַּם בְּחָרְבַּן הַבַּיִת, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר כָּאן "וּבָא אֲשֶׁר לוֹ הַבַּיִת", כֵּן בְּחָרְבַּן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בָּא אֲשֶׁר לוֹ הַבַּיִת, זֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא; וּכְמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר כָּאן "וְהִגִּיד לַכֹּהֵן", כֵּן יַגִּיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִרְמְיָה

מִן הַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר בַּעֲנָתוֹת; וּכְמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר כָּאן "כְּנֶגַע נִרְאָה לִי", כָּךְ יֹאמַר גַּם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וּבְדֶרֶךְ זֶה מְבֹאָר כָּל הַמִּדְרָשׁ וְהַפְּסוּקִים כֻּלָּם כְּפִשׁוּטָם.

וְאֵין לְהַקְשׁוֹת עַל טַעַם זֶה, אִם כֵּן לָמָּה לֹא יָבוֹאוּ הַנְּגָעִים עַל הַבָּתִּים מִיָּד בְּבוֹאָם לָאָרֶץ, בְּשִׁלְמָא לְטַעֲמָא דְּמַטְמוֹנִיּוֹת שְׁמָא אֵין כָּל בַּעַל הַבַּיִת זוֹכֶה לְאוֹתוֹ מַטְמוֹן. תְּשׁוּבָה לַדָּבָר, שֶׁגַּם בְּבָעוּר עֲבוֹדָה זָרָה מְגַלְגְּלִין זְכוּת עַל יְדֵי זַכַּאי, וְדַוְקָא אִם יָדוּר בַּבַּיִת אֵיזֶה אִישׁ הָגוּן מִצַּד מַעֲשָׂיו אֵין נָכוֹן שֶׁיָּדוּר הוּא בְּבַיִת שֶׁיֵּשׁ בּוֹ נִדְנוּד עֲבוֹדָה זָרָה. וְנוּכַל לוֹמַר שֶׁפְּסוּק זֶה בְּשׁוֹרָה טוֹבָה לְיִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (איכה ד יא) "כִּלָּה ה' אֶת חֲמָתוֹ וַיִּצֶת אֵשׁ בְּצִיּוֹן", וְטוֹבָה זוֹ הִיא שֶׁמְּכַלֶּה חֲמָתוֹ בְּעֲצִים וַאֲבָנִים וְאֵינוֹ נוֹגֵעַ בַּגּוּפוֹת, כָּךְ בְּשׁוֹרָה זוֹ בְּנִגְעֵי הַבָּתִּים זֶהוּ שֶׁאָמַר "כְּנֶגַע נִרְאָה לִי בַּבַּיִת" בְּכַ"ף הַדִּמְיוֹן, כְּעֵין הַנֶּגַע הָרָאוּי לְבוֹא עָלַי נִרְאָה לִי בַּבַּיִת. גַּם לְטַעַם צָרוּת הָעַיִן אָמַר, כְּעֵין נֶגַע הָרָאוּי לְבוֹא עַל צָרֵי הָעַיִן, וְהוּא פִּזּוּר מָמוֹנָם, כָּךְ נִרְאָה לִי בַּבָּיִת, כִּי סוֹפוֹ לָבוֹא לִידֵי שֶׁיִּפָּזֵר הַכֹּהֵן מָמוֹנוֹ. וּמַה שֶּׁצִּוָּה לִקַּח לְחַטֵּא הַבַּיִת צִפָּרִים, כְּבָר אָמַרְנוּ לְהוֹרוֹת שֶׁהָעֹשֶׁר עָשׂוֹ יַעֲשֶׂה לוֹ כְּנָפַיִם כְּצִפָּרִים עָפוֹת, אֲבָל לְרֹשׁ"י שֶׁלֹּא זָכַר כִּי אִם מַעֲשֶׂה פְּטִיט קָשֶׁה מַה עִנְיָן זֶה לְנִגְעֵי הַבָּתִּים. עַל כֵּן אָמַרְנוּ לְמַעְלָה שֶׁהַצִּפָּרִים יֵשׁ בָּהֶם רֶמֶז גַּם עַל חֻמְדַּת הַמָּמוֹן הַגּוֹרֵם רוּם לֵב, וְעַל כֵּן יִקַּח גַּם עֵץ אֶרֶז.

פרק טז

פסוק א

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה אַחֲרֵי מוֹת שְׁנֵי בְּנֵי אַהֲרֹן וְגוֹ' וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְגוֹ'. וְקָשֶׁה, אִם כֵּן דִּבּוּר רִאשׁוֹן לְהֵיכָן אָזַל, כִּי לֹא נִזְכַּר בּוֹ שׁוּם צִוּוּי וְלֹא שׁוּם הוֹדָעַת דְּבָרִים. וּמַה שֶּׁפֵּרֵשׁ רַשִׁ"י מָשָׁל לְחוֹלֶה כּוֹי אֵינוֹ מִתְיַשֵּׁב, כִּי בְּפָסוּק רִאשׁוֹן לֹא נִזְכַּר שׁוּם צִוּוּי. וְנוּכַל לוֹמַר שֶׁאַרְבַּע מִלּוֹת אֵלּוּ "בְּקָרְבָתָם לִפְנֵי ה' וַיָּמֻתוּ" אֵינָם מַאֲמַר הַכָּתוּב לָנוּ, אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא דִּבֵּר אֶל מֹשֶׁה אַרְבַּע מִלּוֹת אֵלּוּ וְזֶהוּ נֹסַח דִּבּוּר רִאשׁוֹן, כִּי רָצָה ה' לְהוֹדִיעַ לְמֹשֶׁה מִצַּד אֵיזֶה עָוֹן מֵתוּ שְׁנֵי בְּנֵי אַהֲרֹן, וְעַל כֵּן הִזְכִּיר בּוֹ דִּבּוּר קָשֶׁה, כִּי הוּא מִדַּת הַדִּין. וְאַחַר כָּךְ אָמַר הַנִּמְשָׁךְ מֵהוֹדָעָה זוֹ לְהַזְהִיר אֶת אַהֲרֹן שֶׁלֹּא יִהְיֶה נִכְוֶה בְּנַחֲלָתָן, עַל כֵּן נֶאֱמַר "וַיֹּאמֶר", אֲמִירָה רַכָּה.

וּבְאוּר הָעִנְיָן שֶׁבְּנֵי אַהֲרֹן הָיוּ רְאוּיִין לִשְׁלִיחוּת יָד עַל "וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ וַיֶּחֱזוּ אֶת הָאֱלֹהִים" שֶׁהִסְתַּכְּלוּ בַּשְּׁכִינָה מִתּוֹךְ לֵב גַּס שֶׁל מַאֲכָל וּמִשְׁתֶּה, וְהִמְתִּין לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּדֵי שֶׁלֹּא לְעָרֵב שִׂמְחַת הַתּוֹרָה, וּכְנֶגֶד זֶה בָּא צִוּוּי זֶה לְאַהֲרֹן שֶׁאַל יָבֹא אֶל הַקֹּדֶשׁ בְּכָל יוֹם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה כִּי אִם בְּיוֹם כִּפּוּר, יוֹם עִנּוּת אָדָם נַפְשׁוֹ, כִּי אָז הוּא בָּא בְּהַכְנָעָה לִפְנֵי בּוֹרְאוֹ. עַל כֵּן הִצִּיעַ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה הַקְדָּמָה זוֹ, וְהוֹדִיעַ לוֹ תְּחִלָּה סִבַּת

מִיתַת בְּנֵי אַהֲרֹן בְּדִבּוּר רִאשׁוֹן, כְּדֵי לוֹמַר לוֹ בַּאֲמִירָה שְׁנִיָּה הַצִּוּוּי "וְאַל יָבֹא בְכָל עֵת אֶל הַקֹּדֶשׁ". וְזֶה נוֹסַח דִּבּוּר רִאשׁוֹן שֶׁאָמַר ה' לְמֹשֶׁה אַחֲרֵי מוֹת שְׁנֵי בְּנֵי אַהֲרֹן, וּמַהוּ הַדִּבּוּר, "בְּקָרְבָתָם לִפְנֵי ה' וַיָּמֻתוּ", הוֹדִיעוֹ שֶׁלְּכָךְ מֵתוּ לְפִי שֶׁנִּתְקָרְבוּ אֶל ה' שֶׁלֹּא בַּזְּמַן הָרָאוּי, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב "וַיַּחֲזוּ אֶת הָאֱלֹהִים". וְאִם תֹּאמַר הָיָה לוֹ לוֹמַר "בְּקָרְבָתָם לְפָנַי" אוֹ "אֵלַי", מָצִינוּ דּוּגְמָתוֹ כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשׁ רַשִׁ"י פָּרָשַׁת וַיֵּרָא (יט כד) בַּפָּסוּק "וַה' הִמְטִיר עַל סְדֹם וְגוֹ' מֵאֵת ה'" וְגוֹ'. וּמַה שֶּׁכָּתוּב "וַיָּמֻתוּ" הָיָה לוֹ לוֹמַר "מֵתוּ", מָצִינוּ דּוּגְמָתוֹ "וַאֲשֶׁר לֹא שָׂם לִבּוֹ אֶל דָּבָר ה' וַיַּעֲזֹב" וְגוֹ', "עָזֹב" מִבַּעֲי לֵיהּ. וּבָזֶה מְתוֹרָץ יִתּוּר לָשׁוֹן שֶׁל "וַיָּמֻתוּ", שֶׁהֲרֵי כְּבָר נֶאֱמַר "אַחֲרֵי מוֹת", לְפִי שֶׁהָרִאשׁוֹן מַאֲמַר הַכָּתוּב לָנוּ וְהַשֵּׁנִי דִּבּוּר ה' לְמֹשֶׁה.

גַּם יִתְּכֵן לְפָרֵשׁ בְּקָרְבָתָם לִפְנֵי ה', לְפִי שֶׁהָיוּ קְרוֹבִים אֶל ה' בְּיוֹתֵר עַל כֵּן דְּקְדֵּק הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עִמָּהֶם לְדוֹנָם אֲפִלּוּ עַל שְׁגִיאָה קְטַנָּה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (תהלים נג) "וּסְבִיבָיו נִשְׁעָרָה מְאֹד", כִּי כֹּל הַקָּרֵב הַקָּרֵב בְּיוֹתֵר אֶל הַמֶּלֶךְ אָז בְּיוֹתֵר הוּא צָרִיךְ לִהְיוֹת נִזְהָר בִּכְבוֹד הַמֶּלֶךְ. וְכֵן אָמַר מֹשֶׁה "הוּא אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' בִּקְרוֹבַי אֶקָּדֵשׁ" (ויקרא י ג). וְאִם נוֹכַל לוֹמַר שֶׁאֵין מֻקְדָּם וּמְאֻחָר בַּתּוֹרָה וּפָרָשָׁה זוֹ נֶאֶמְרָה לְמֹשֶׁה קֹדֶם שֶׁאָמַר לְאַהֲרֹן "הוּא אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' בִּקְרוֹבַי אֶקָּדֵשׁ", אָז קָרוֹב לִשְׁמוֹעַ שֶׁאָמַר זֶה עַל מַה שֶּׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נוֹסַח אַרְבַּע תֵּבוֹת אֵלּוּ "בְּקָרְבָתָם לִפְנֵי ה' וַיָּמֻתוּ". וּמַה שֶּׁפֵּרַשׁ רַשִׁ"י זֶה זֵרְזוֹ יוֹתֵר מִן הָרִאשׁוֹן כוּ', אוּלַי כַּוָּנָתוֹ כִּי כְּבָר נֶאֱמַר (שמות יט כב) "וְגַם הַכֹּהֲנִים הַנִּגָּשִׁים אֶל ה' אַל יֶהֱרְסוּ לַעֲלוֹת אֶל ה'", וְגַם שָׁם זֵרְזָם עַל זֶה, אַף שֶׁלֹּא נֶאֱמַר שָׁם שׁוּם עֹנֶשׁ כִּי אִם "פֶּן יִפְרֹץ בָּהֶם", עַל כֵּן הֻצְרַךְ לְזָרְזוֹ שֵׁנִית וְלוֹמַר לוֹ שֶׁלֹּא יָמוּת כְּדֶרֶךְ שֶׁמֵּתוּ בָּנָיו. אֲבָל אִם כָּל הַפָּסוּק מִן "אַחֲרֵי מוֹת" עַד "וַיָּמֻתוּ" הִיא מַאֲמַר הַכָּתוּב לָנוּ, לֹא יָדַעְתִּי מֵהֵיכָן לְמַד מֹשֶׁה לְזָרְזוֹ שֶׁלֹּא יָמוּת כְּדֶרֶךְ שֶׁמֵּתוּ בָּנָיו, שֶׁהֲרֵי לֹא הִזְכִּיר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה שׁוּם דָּבָר מִמִּיתַת בְּנֵי אַהֲרֹן. וְלִדְבָרֵינוּ הוּא מְיֻשָּׁב, שֶׁמֹּשֶׁה לָמַד זֶה מִמַּה שֶּׁהוֹדִיעַ ה' טַעַם לְמִיתַת בְּנֵי אַהֲרֹן וּסְמִיךְ לֵיהּ הַצִּוּוּי לְאַהֲרֹן, וַדַּאי הוּא כְּדֵי לְזָרְזוֹ יוֹתֵר מִבַּפַּעַם הָרִאשׁוֹן.

פסוק ב

דַּבֵּר אֶל אַהֲרֹן אָחִיךָ. מָה רָאָה לְהַזְכִּיר כָּאן הָאַחֲוָה, אֶלָּא לוֹמַר לְךָ שֶׁאַל יִסְמֹךְ אַהֲרֹן עַל הָאַחֲוָה לוֹמַר שֶׁלֹּא יָמוּת בְּבוֹאוֹ אֶל הַקֹּדֶשׁ בְּזִכּוּתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה אָחִיו כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה נֶאֱכָל חֲצִי בְשָׂרוֹ, כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשׁ רַשִׁ"י פָּרָשַׁת בְּהַעֲלוֹתְךָ (יב יב) עַל פָּסוּק "וַיֵּאָכֵל חֲצִי בְשָׂרוֹ", עַל כֵּן אָמַר אַף עַל פִּי שֶׁהוּא אָחִיךָ מִכָּל מָקוֹם אַל יִסְמֹךְ עַל זֶה כְּלוּם. אוֹ אָמַר מֵאַחַר שֶׁאָחִיךָ הוּא וְאִם יָמוּת דּוֹמֶה כְּאִלּוּ נֶאֱכַל חֲצִי בְשָׂרְךָ, עַל כֵּן עָלֶיךָ מוּטָל בְּיוֹתֵר לְהַזְהִירוֹ. וְיֵשׁ אוֹמְרִים אַף עַל פִּי שֶׁאָחִיךָ הוּא בִּנְבוּאָה, וּכְתִיב בְּמַתַּן תּוֹרָה "וְעָלִיתָ אַתָּה וְאַהֲרֹן" (שמות יט כד) וְיָבֹא לַחֲשׁוֹב, כְּשֵׁם שֶׁמִּתֵּר לְמֹשֶׁה לִכָּנֵס בְּכָל עֵת כִּי בְּכָל בֵּיתִי נֶאֱמָן הוּא

(במדבר יב ז), כְּנֶאֱמַן הַבַּיִת הַנִּכְנָס לְבֵית אֲדוֹנָיו כָּל עֵת שֶׁיִּרְצֶה, כָּךְ יִכָּנֵס גַּם הוּא, עַל כֵּן אַתָּה צָרִיךְ לְהַזְהִירוֹ בְּיוֹתֵר.

וְאַל יָבֹא בְּכָל עֵת אֶל הַקֹּדֶשׁ. לְשׁוֹן "בְּכָל עֵת" אֵינוֹ מְדֻקְדָּק, כִּי מַשְׁמָע בְּכָל עֵת לֹא יָבֹא אֲבָל לִפְרָקִים יָבֹא, וְהָאֱמֶת אֵינוֹ כֵן, שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ בָּא כִּי אִם פַּעַם אַחַת בַּשָּׁנָה. וְאוֹמֵר אֲנִי שֶׁטַּעַם אִסּוּר בִּיאָתוֹ שָׁמָּה תָּלוּי בְּחַטַּאת הָעָם, כִּי עֲוֹנוֹתֵיהֶם מַבְדִּילִין בֵּינָם לְבֵין אֱלֹהֵיהֶם, וְקִלְקוּלָם מוֹנֵעַ גַּם בִּיאַת הַכֹּהֵן, כִּי אַשְׁמַת הָעָם תְּלוּיָה בּוֹ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (שמות כח א): "וְאַתָּה הַקְרֵב אֵלֶיךָ אֶת אַהֲרֹן אָחִיךָ מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל", הוֹרָה שֶׁלֹּא זָכָה לְקָרִיבָה זוֹ כִּי אִם מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וּכְשֶׁיִּשְׂרָאֵל אֵינָן זוֹכִין גַּם הַכֹּהֵן הַתָּלוּי בָּהֶם אֵינוֹ זוֹכֶה לִרְאוֹת פְּנֵי הַשְּׁכִינָה, כִּי אִם בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל נִמְשָׁלוּ בַּיּוֹם הַהוּא לְמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת שֶׁהֵם לְמַעְלָה מִן הַזְּמַן וְאֵין הַזְּמַן שׁוֹלֵט בָּהֶם, עַל כֵּן דּוֹמֶה יוֹם קְדוֹשׁ זֶה כְּאִלּוּ אֵינוֹ מִכְּלַל הָעֵת וְהַזְּמַן, כִּי כָּל יְמוֹת הַשָּׁנָה בִּכְלַל הָעֵת, דְּהַיְנוּ הַזְּמַן, חוּץ מִיּוֹם זֶה.

וְרֶמֶז לַדָּבָר, הַשָּׂטָן עוֹלֶה שס"ד וִימוֹת הַחַמָּה בְּמִסְפָּר שס"ה, לְהוֹרוֹת שֶׁבְּכָל יְמוֹת הַשָּׁנָה שֶׁהַשָּׂטָן וְהַיֵּצֶר הָרָע שׁוֹלֵט בַּבְּרִיּוֹת כֻּלָּם בִּכְלַל הָעֵת חוּץ מִיּוֹם זֶה שֶׁאֵין לַשָּׂטָן מֶמְשָׁלָה בּוֹ, עַל כֵּן אֵינוֹ בִּכְלַל הָעֵת שֶׁל כָּל יְמוֹת הַשָּׁנָה אֶלָּא הוּא עוֹמֵד בְּעַצְמוֹ נִבְדָּל מִכָּל יְמוֹת הַשָּׁנָה. וּכְשֶׁאָמַר "וְאַל יָבֹא בְּכָל עֵת" רָמַז שֶׁלֹּא יָבֹא כְּלָל בְּשׁוּם יוֹם שֶׁהוּא בִּכְלַל הָעֵת כִּי אִם בְּיוֹם שֶׁאֵינוֹ בִּכְלַל הָעֵת, וְהוּא בְּיוֹם מְחִילָה וּסְלִיחָה שֶׁיִּשְׂרָאֵל נִמְשָׁלוּ בּוֹ לְמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת שֶׁאֵינָם נוֹפְלִים תַּחַת הָעֵת, וְאֵינוֹ בִּכְלַל יְמוֹת הַשָּׁנָה שֶׁהַשָּׂטָן הַמַּחֲטִיא מוֹשֵׁל בָּהֶם, וְעַל כֵּן אֵין דִּין שֶׁשִּׁלּוּחָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל יָבֹא לִרְאוֹת פְּנֵי הַשְּׁכִינָה. וְנָתַן טַעַם לַדָּבָר: "כִּי בֶּעָנָן אֵרָאֶה", רוֹצֶה לוֹמַר אִלּוּ הָיָה שָׁם גִּלּוּי שְׁכִינָתִי לְהֶדְיָא לֹא הָיִיתִי צָרִיךְ לִמְנוֹעַ מִמֶּנּוּ הַבִּיאָה שָׁמָּה, כִּי לֹא יִרְאַנִי הָאָדָם וָחָי (שם לג כ) אַךְ מֵאַחַר שֶׁשְּׁכִינָתִי בֶּעָנָן יָכוֹל הוּא לִרְאוֹת כְּבוֹדִי, כִּי הֶעָנָן סִבָּה לִרְאִיָּה זוֹ, לְכָךְ נֶאֱמַר "כִּי בֶּעָנָן אֵרָאֶה", וְעַל כֵּן אֲנִי צָרִיךְ לִמְנוֹעַ מִמֶּנּוּ הָרְאִיָּה בְּכָל יְמוֹת הַשָּׁנָה שֶׁיִּשְׂרָאֵל מִסְתַּגְּלִים בּוֹ עֲבֵרוֹת.

פסוק ג

בְּזֹאת יָבֹא אַהֲרֹן אֶל הַקֹּדֶשׁ בְּפַר בֶּן בָּקָר וְגוֹ'. וְאָמְרוּ בַּמִּדְרָשׁ (ויק"ר כא יא): פַּר כְּנֶגֶד אַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית יח ז) "וְאֶל הַבָּקָר רָץ אַבְרָהָם"; וְאַיִל כְּנֶגֶד יִצְחָק, שֶׁנִּקְרַב תְּמוּרָתוֹ אַיִל; וּשְׁנֵי שְׂעִירֵי עִזִּים כְּנֶגֶד יַעֲקֹב, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ (שם כז ט) "וְקַח לִי מִשָּׁם שְׁנֵי גְּדָיֵי עִזִּים". כַּוָּנַת מִדְרָשׁ זֶה לוֹמַר כְּשֵׁם שֶׁמָּצִינוּ שֶׁגַּם לְמשֶׁה לֹא נִרְאָה ה' כִּי אִם בִּזְכוּת הָאָבוֹת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (שמות ד ה): "לְמַעַן יַאֲמִינוּ כִּי נִרְאָה אֵלֶיךָ ה' אֱלֹהֵי אֲבוֹתָם אֱלֹהֵי אַבְרָהָם" וְגוֹ', כָּךְ כֹּהֵן גָּדוֹל בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים נִרְאָה אֵלָיו ה' בִּזְכוּת הָאָבוֹת. וְיֵשׁ בְּכֻלָּם רֶמֶז לְיוֹם הַכִּפּוּרִים, כִּי מַה שֶּׁכָּתוּב "וְאֶל הַבָּקָר רָץ אַבְרָהָם" סוֹבֵר מִדְרָשׁ זֶה שֶׁהָיָה בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים,

כִּי גַּם רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה דָּרְשׁוּ (בפרקי דר"א כט) "בְּעֶצֶם הַיּוֹם נְמוֹל אַבְרָהָם" שֶׁנִּמּוֹל בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, וְסוֹבֵר שֶׁכָּל הַמַּעֲשֶׂה מִן וַיֵּרָא ה' אֶל אַבְרָם בְּאֵלוֹנֵי מַמְרֵא הַכֹּל הָיָה בְּיוֹם אֶחָד, וְאַף עַל פִּי שֶׁעָשָׂה סְעוּדָה בַּיּוֹם הַהוּא מִכָּל מָקוֹם אַחַר שֶׁלֹּא נִתְּנָה הַתּוֹרָה עֲדַיִן הָיָה מַחְמִיר עַל עַצְמוֹ וְלֹא עַל אֲחֵרִים. וְאַיִל שֶׁל יִצְחָק יֵשׁ בַּמִּדְרָשׁ שֶׁהָיָה הַמַּעֲשֶׂה הַהוּא בְּיוֹם כִּפּוּרִים (עיין ילקוט ראובני פרי וירא כב יד), וּרְאָיָתוֹ מִן פָּסוּק "אֲשֶׁר יֵאָמֵר הַיּוֹם בְּהַר ה' יֵרָאֶה", שֶׁבְּכָל שָׁנָה בַּיּוֹם הַזֶּה ה' יֵרָאֶה, כִּי בֶּעָנָן יֵרָאֶה שְׁמָה ה'. וּשְׁנֵי שְׂעִירִים שֶׁל יַעֲקֹב אִמְּרוּ בַּמִּדְרָשׁ (בר"ר סה יד) "שְׁנֵי גְּדָיֵי עִזִּים טוֹבִים", טוֹבִים לְךָ וְטוֹבִים לְבָנֶיךָ, טוֹבִים לְךָ שֶׁעַל יְדֵיהֶם תִּקַּבֵּל הַבְּרָכוֹת, וְטוֹבִים לְבָנֶיךָ שֶׁעַל יְדֵיהֶם מִתְכַּפֵּר לָהֶם בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, וּמֵאָז הֻבְטַח יַעֲקֹב עַל כַּפָּרַת יוֹם קָדוֹשׁ זֶה עַל יְדֵי שְׁנֵי שְׂעִירִים.

פסוק ד

כְּתֹנֶת בַּד קֹדֶשׁ יִלְבָּשׁ וגו'. לְפוּם רִיהֲטָא נָרְאֶה שֶׁזּוֹלֶת הַכַּפָּרָה יֵשׁ עוֹד תּוֹעֶלֶת שֵׁנִי בִּכְנִיסַת כֹּהֵן גָּדוֹל לְרָאוֹת פְּנֵי הַשְּׁכִינָה אַחַת בַּשָּׁנָה, כְּדֵי לְחַזֵּק הָאֱמוּנָה, כְּדֶרֶךְ שֶׁנִּרְאָה ה' לְכָל יִשְׂרָאֵל בְּהַר סִינַי כְּדֵי לְטַעַת בְּלִבָּם דִּבּוּר "אָנֹכִי" וְ"לֹא יִהְיֶה לְךָ", כָּךְ מִדֵּי שָׁנָה בְּשָׁנָה רָצָה ה' לְהִתְרָאוֹת אֶל הַכֹּהֵן שְׁלוּחָם כְּדֵי לְחַדֵּשׁ הָאֱמוּנָה בְּשִׁנֵּי דִּבְּרוֹת אֵלּוּ שֶׁהֵם יְסוֹד הָאֱמוּנָה. וְאִם בְּאוּלַי עָבְרוּ יִשְׂרָאֵל עַל "לֹא תִרְצָח" וְ"לֹא תִנְאָף", כִּי הֵם מַקְבִּילִים מוּל דִּבּוּר "אָנֹכִי" וְ"לֹא יִהְיֶה לְךָ", כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ לְמַעְלָה פָּרָשַׁת כִּי תִשָּׂא עַל פָּסוּק "וַיָּקָמוּ לְצַחֵק" (לב ו), עַל כֵּן נִצְטַוָּה הַכֹּהֵן לִלְבּוֹשׁ כְּתֹנֶת בַּד קֹדֶשׁ, כִּי הַכְּתֹנֶת אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ערכין טז.) שֶׁמְּכַפֶּרֶת עַל שְׁפִיכוּת דָּמִים, וּמִכְנְסֵי בַד מְכַפְּרִים עַל גִּלּוּי עֲרָיוֹת, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְנַגְּדוּ אֶל שְׁנֵי דִּבְּרוֹת "אָנֹכִי" וְ"לֹא יִהְיֶה לְךָ", וְלִכְרוֹת עֲלֵיהֶם בְּרִית חֲדָשָׁה בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה. וּלְפִי שֶׁבַּעֲבוֹדָה זָרָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַעֲנִישׁ גַּם עַל הַמַּחֲשָׁבָה, עַל כֵּן נֶאֱמַר "וּבְאַבְנֵט בַּד יַחְגּוֹר", כִּי הָאַבְנֵט מְכַפֵּר עַל הָרְהוּר הַלֵּב (שם טז.). וּלְפִי שֶׁבִּכְנִיסָה זוֹ נֶעֱנְשׁוּ בְּנֵי אַהֲרֹן עַל שֶׁהִסְתַּכְּלוּ בַּשְּׁכִינָה מִתּוֹךְ לֵב גַּס, עַל כֵּן נֶאֱמַר בְּאַהֲרֹן "וּבְמִצְנֶפֶת בַּד יִצְנֹף", כִּי הַמִּצְנֶפֶת מְכַפֶּרֶת עַל גַּסּוּת הָרוּחַ (שם טז.).

דָּבָר אַחֵר לְכָךְ פֵּרַט אֵלּוּ אַרְבָּעָה בְּגָדִים, כְּנֶגֶד הַדְּבָרִים שֶׁנִּכְשְׁלוּ בָּהֶם בְּנֵי אַהֲרֹן. וְהִנֵּה הַכְּתֹנֶת וְאַבְנֵט הוּא עַל דֶּרֶךְ שֶׁמַּסִּיק בַּיַּלְקוּט (שמיני תק כד) שֶׁהָיוּ בְּנֵי אַהֲרֹן מְהַלְּכִים אַחַר מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וְאָמְרוּ: מָתַי יָמוּתוּ שְׁנֵי זְקֵנִים הַלָּלוּ וְאָנוּ נוֹהֲגִין שָׂרָרָה עַל הַצִּבּוּר. רַבִּי אַיְיבוּ אָמַר: בְּפִיהֶם אָמְרוּ דָּבָר זֶה. רַבִּי פִּנְחָס אָמַר: בְּלִבָּם הִרְהֲרוּ. וְקָשֶׁה בְּמַאי קָמַפְלְגֵי וּמִי הִגִּיד לָהֶם שֶׁכָּךְ אָמְרוּ, אוֹ בְּלִבָּם הִרְהֲרוּ.

וְנִרְאֶה שֶׁדַּעַת רַבִּי אַיְיבוּ נוֹטָה לוֹמַר, מִדְּקָאָמַר "כְּתֹנֶת בַּד קֹדֶשׁ יִלְבָּשׁ", וְהַכְּתֹנֶת מְכַפֶּרֶת עַל שְׁפִיכוּת דָּמִים, וְהֵיכָן מָצִינוּ שֶׁבְּנֵי אַהֲרֹן נִכְשְׁלוּ בְּחֵטְא שְׁפִיכוּת דָּמִים, אֶלָּא וַדַּאי

שֶׁבְּפִיהֶם אָמְרוּ דָּבָר זֶה, וְהָיוּ מַלְבִּינִין פְּנֵי מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן בְּאָמְרָם שֶׁאֵינָן רְאוּיִין לִהְיוֹת מַנְהִיגִים כִּי אִם מִצַּד שֶׁהֵם זְקֵנִים, וְהַמַּלְבִּין פְּנֵי חֲבֵרוֹ חָשׁוּב כְּשׁוֹפֵךְ דָּמִים, עַל כֵּן בָּא כְּתִיבַת זֶה לְכַפֵּר עַל שְׁפִיכוּת דָּמִים, שֶׁלֹּא יָבוֹא אַהֲרֹן אֶל הַקֹּדֶשׁ וְיִהְיֶה עָלָיו חֶשְׁשׁ חֵטְא זֶה, כִּי בְּנֵי אַהֲרֹן הָיוּ מְלֻכְלָכִים בְּחֵטְא זֶה וְחָזוּ אֶת הָאֱלֹהִים. וְיַעַן כִּי לֹא לְפָנָיו חָנֵף יָבֹא (איוב יג טז) לֹא יָבוֹא בְּמִגְוָרָיו רָע, עַל זֶה הִזְהִיר אֶת אַהֲרֹן עַל כַּפָּרָה זוֹ בְּבוֹאוֹ אֶל הַקֹּדֶשׁ, שֶׁלֹּא יָבוֹא אֶל הַקֹּדֶשׁ מְלֻכְלָךְ בְּחֵטְא זֶה.

וְדַעַת רַבִּי פִּנְחָס, מִדְּקָאָמַר "וּבַאֲבָנָט בַּד יַחְגּוֹר", הַמְכַפֵּר עַל הַהַרְהוּר, וַדַּאי בְּלִבָּם הִרְהֲרוּ זֶה, וּכְדֶרֶךְ שֶׁבֵּאֲרוּ דִּבְרֵי רַבִּי אַיְיבוּ. וְרַבִּי אַיְיבוּ סָבַר שֶׁהָאֲבָנָט מְכַפֶּרֶת עַל הַהַרְהוּר שֶׁל עֲרָיוֹת, כִּי בְּנֵי אַהֲרֹן לֹא הָיוּ לָהֶם נָשִׁים, וּמִי שֶׁהוּא בְּלֹא אִשָּׁה מָלֵא הִרְהוּרֵי עֲבֵרָה. וְרַבִּי פִּנְחָס סָבַר שֶׁהַכְּתוֹנֶת הַמְכַפֶּרֶת עַל שְׁפִיכוּת דָּמִים הַיְינוּ לְפִי שֶׁלֹּא עָסְקוּ בְּפִרְיָה וּרְבִיָּה עַל כֵּן דּוֹמֶה כְּאִלּוּ שָׁפְכוּ דָם, כִּדְמַסְקִיק בִּיבָמוֹת (סג:): תַּנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: כָּל שֶׁאֵינוֹ עוֹסֵק בְּפִרְיָה וּרְבִיָּה כְּאִלּוּ שׁוֹפֵךְ דָּמִים, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית ט ו): "שֹׁפֵךְ דַּם הָאָדָם", וּכְתִיב (שם ט ז): "וְאַתֶּם פְּרוּ וּרְבוּ". וְטַעֲמוֹ שֶׁל דָּבָר כִּי דַּם זַרְעוֹתָיו הִנַּה נִדְרָשׁ מִיָּדוֹ. וּ"מִכְּנֵסֵי בַד" הַמְכַפֵּר עַל גִּלּוּי עֲרָיוֹת בַּעֲבוּר שֶׁנִּכְנְסוּ שְׁתוּיֵי יַיִן הַמַּרְגִּיל לְעֶרְוָה, וּכְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יומא עה.): כָּל הַנּוֹתֵן עֵינָיו בְּכוֹסוֹ כָּל הָעֲרָיוֹת דּוֹמוֹת עָלָיו לְמֵישׁוֹר, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי כג לא): "כִּי יִתֵּן בַּכּוֹס עֵינוֹ יִתְהַלֵּךְ בְּמֵישָׁרִים". וּבְמִצְנֶפֶת בַּד" כִּי הוּא מְכַפֵּר עַל גַּסּוּת הָרוּחַ, וְזֶה כּוֹלֵל כַּמָּה מִינֵי עָוֹן שֶׁיִּחָסוּ לָהֶם רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה הַתְּלוּיִן בְּגַסּוּת הָרוּחַ, הֵן שֶׁהִסְתַּכְּלוּ בַּשְּׁכִינָה מִתּוֹךְ לֵב גַּס, הֵן מַה שֶּׁהוֹרוּ בִּפְנֵי מֹשֶׁה רַבָּן, וְכַמָּה מִינֵי עֲבֵרוֹת זְכָרוּם לְמַעְלָה פָּרָשַׁת שְׁמִינִי (י א). וּלְפִי שֶׁבְּנֵי אַהֲרֹן מֵתוּ עַל שֶׁחָזוּ אֶת הָאֱלֹהִים בְּעוֹד הֱיוֹתָם מְלֻכְלָכִים בַּחֲטָאִים אֵלּוּ, עַל כֵּן צִוָּה לְאַהֲרֹן בְּבוֹאוֹ לִרְאוֹת כְּבוֹד ה' יִהְיֶה נָקִי מִכָּל לְכְלוּכֵי חֲטָאִים אֵלּוּ, וְיִלְבַּשׁ אַרְבָּעָה בִּגְדֵי לָבָן אֵלּוּ הַמַּלְבִּינִים הַחֲטָאִים הָאֵלּוּ, שֶׁאִם יַאְדִּימוּ כַּתּוֹלָע כַּצֶּמֶר יִהְיוּ. וְעוֹד שֶׁכְּדֶרֶךְ שֶׁבָּא לִרְאוֹת פְּנֵי הַשְּׁכִינָה, לְבוּשֶׁיהּ כִּתְלַג חִוַּר, כְּךָ בָּא לֵרָאוֹת בְּבִגְדֵי לָבָן.

פסוק ח

גּוֹרָל אֶחָד לַה' וְגוֹרָל אֶחָד לַעֲזָאזֵל. נִרְאִין הַדְּבָרִים שֶׁשְּׁנֵי שְׂעִירִים אֵלּוּ דּוֹמִים מַמָּשׁ לִשְׁנֵי גְּדָיֵי עִזִּים שֶׁעָשָׂה יַעֲקֹב לְיִצְחָק וְעָשָׂה אֶת הָאֶחָד מַטְעַמִּים כַּאֲשֶׁר אָהַב הַחוֹמֶר, וְזֶה חֶלְקוֹ שֶׁל סַמָּאֵ"ל שֶׁנִּתַּן לוֹ שׁוּחַד כְּדֵי שֶׁיְּקַבֵּל יַעֲקֹב הַבְּרָכוֹת עַל חֶלְקוֹ מִצַּד הַגְּדִי הַשֵּׁנִי שֶׁעָשָׂה פֶּסַח לַה' כִּדְאִיתָא בַּמִּדְרָשׁ (פרקי דר"א לב) כִּי בוֹ בַּיּוֹם רִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח הָיָה, אָמַר יִצְחָק: בָּנַי, אוֹצָרוֹת טְלוּיִים נִפְתָּחִין הַיּוֹם כּוּ' כָּךְ לְדוֹרוֹת בִּשְׁנֵי שְׂעִירִים אֵלּוּ נִתַּן לְסַמָּאֵ"ל חֶלְקוֹ כְּדֵי שֶׁיְּקַבֵּל יַעֲקֹב חֶלְקוֹ מִן הַגּוֹרָל אֲשֶׁר לַה'. וְכֵן סָמְכָם הַמִּדְרָשׁ (בר"ר סה יד) הָאוֹמֵר

"נְדָבֶיךָ עִזִּים טוֹבִים", טוֹבִים לְךָ – שֶׁעַל יָדָם תִּקַּבֵּל הַבְּרָכוֹת, וְטוֹבִים לְבָנֶיךָ – שֶׁעַל יְדֵיהֶם מִתְכַּפְּרִים בְּיוֹם כִּפּוּרִים.

פסוק כב

וְנָשָׂא הַשָּׂעִיר עָלָיו אֶת כָּל עֲוֹנֹתָם. דָּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (בר"ר סה טו) עֲוֹנוֹת תָּם, זֶה יַעֲקֹב אִישׁ תָּם. וּבְדִין הוּא, כִּי כָּל הַמַּחְטִיא הָרַבִּים חֵטְא הָרַבִּים תְּלוּי בּוֹ, וְיָדוּעַ שֶׁסַּמָּאֵ"ל תָּמִיד מְשְׁתַּדֵּל לְהַחֲטִיא אֶת יִשְׂרָאֵל, וְכֵן עֵשָׂו אֲדוֹם כָּל מְזִמּוֹתָם לְהַחֲטִיא אֶת יִשְׂרָאֵל מִצַּד בְּרָכַת "וְהָיָה כַּאֲשֶׁר תָּרִיד וּפָרַקְתָּ עֻלּוֹ" (בראשית כז מ), עַל כֵּן רָאוּי לִטְעֹן עָלָיו כָּל עֲוֹנוֹת בְּנֵי תָּם לוֹמַר שֶׁיַּעֲקֹב מִצִּדּוֹ תָּמִים הוּא עִם ה' וְאַתָּה גָּרַמְתָּ לָהֶם לַחֲטֹא, עַל כֵּן תִּשָּׂא אֶת חַטָּאתָם אֶל סַמָּאֵ"ל שָׂרוֹ שֶׁל עֵשָׂו שֶׁנִּקְרָא אִישׁ שָׂעִיר. וּשְׁלִיחָתוֹ אֶל אֶרֶץ גְּזֵרָה דּוֹמָה מַמָּשׁ לְמָה שֶׁנֶּאֱמַר (יואל ב כ): "וְאֶת הַצְּפוֹנִי אַרְחִיק מֵעֲלֵיכֶם וְהִדַּחְתִּיו אֶל אֶרֶץ צִיָּה וּשְׁמָמָה". "וְשִׁלַּח אוֹתוֹ בְּיַד אִישׁ עִתִּי", אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מובא בחזקוני טז כא) זֶה שֶׁהִגִּיעַ עִתּוֹ לָמוּת בָּזוֹ הַשָּׁנָה.

פסוק ל

לִפְנֵי ה' תִּטְהָרוּ. כִּי אֵין יוֹם כִּפּוּרִים מְכַפֵּר כִּי אִם לַשָּׁבִים, (שבועות יג) וְקֹדֶם שֶׁיְּכַפֵּר עֲלֵיהֶם ה' חַיָּב כָּל אָדָם לְטַהֵר עַצְמוֹ מִכַּף רֶגֶל וְעַד רֹאשׁ מִכָּל טֻמְאַת הֶעָוֹן, לְכָךְ נֶאֱמַר: "לִפְנֵי ה' תִּטְהָרוּ", וְלִפְנֵי מְשַׁמֵּשׁ לְשׁוֹן קֹדֶם. וּגְדוֹלָה מִזּוֹ מָצָאתִי בְּסֵפֶר הַזֹּהַר עַל פָּסוּק "מִפְּנֵי שֵׂיבָה תָּקוּם" (ויקרא יט לב) שֶׁקֹּדֶם זְמַן הַשֵּׂיבָה יָקוּם הָאָדָם מִשְּׁנַת תַּרְדֵּמָתוֹ לְשׁוּב אֶל ה', קַל וָחֹמֶר לְשׁוֹן לִפְנֵי, וְהֵינוּ לִפְנֵי בֹּא יוֹם ה' הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא תִּטְהָרוּ עַל יְדֵי הַתְּשׁוּבָה, וְאַחַר כָּךְ יִטַּהֵר ה' אֶתְכֶם עַל יְדֵי הַכַּפָּרָה. וְהִזְהִיר עוֹד עַל הַתְּשׁוּבָה הַפְּנִימִית הַלְּבָבִית שֶׁהִיא לִפְנֵי ה', כִּי הַדָּבָר הַמָּסוּר לַלֵּב אֵינוֹ נִגָּלֶה כִּי אִם לַה' לְבַדּוֹ, שֶׁלֹּא יִהְיֶה מִן הַצְּבוּעִים הַצָּמִים וּמִתְעַנִּים וּמַרְבִּים תְּחִנּוֹת כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ מֻחְזָקִים לְצַדִּיקִים, וְהוּא דּוֹר טָהוֹר בְּעֵינֵי הַבְּרִיּוֹת וּמְצוֹאָתוֹ הַפְּנִימִית לֹא רָחַץ, לְכָךְ נֶאֱמַר "לִפְנֵי ה' תִּטְהָרוּ".

וְרַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יומא פה:) דָּרְשׁוּ, דָּוְקָא עֲבֵרוֹת שֶׁלִּפְנֵי ה' דְּהַיְנוּ שֶׁבֵּין אָדָם לַמָּקוֹם יוֹם כִּפּוּר מְכַפֵּר אֲבָל לֹא הָעֲבֵרוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ. עַל כֵּן נֶאֱמַר "וְעַל כָּל עַם הַקָּהָל יְכַפֵּר", רוֹצֶה לוֹמַר דָּוְקָא כְּשֶׁנַּעֲשׂוּ קְהִלָּה אַחַת לִהְיוֹת בַּאֲגֻדָּה אַחַת לִהְיוֹת שְׁכֶם אֶחָד לַעֲבֹד אֶת ה' אָז הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְקַבֵּל תְּשׁוּבָתָם, וְלֹא בְּזִמַּן שֶׁחָלַק לִבָּם. וּלְפִי שֶׁמִּדַּרְכָּךְ הָעוֹלָם שֶׁבְּיוֹם כִּפּוּר מְבַקְּשִׁין מְחִילָה זֶה מִזֶּה וּלְמָחֳרָתוֹ חוֹזְרִים לְסוֹרָם עַל כֵּן נֶאֱמַר (שמות לה א) "וַיַּקְהֵל מֹשֶׁה" לְמָחֳרַת יוֹם כִּפּוּר עָשָׂה אוֹתָם קְהִלָּה אַחַת, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ כֵּן כָּל יְמוֹת הַשָּׁנָה. וּלְפִי שֶׁכָּל דִּבְרֵי רִיבוֹת נִמְשָׁכִים מִן הָעֲסָקִים שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ, עַל כֵּן יָשַׁב לִשְׁפֹּט אֶת הָעָם לְמָחֳרַת יוֹם כִּפּוּר, כִּי עַל יְדֵי זֶה יִהְיוּ קְהִלָּה אַחַת וְכָל הָעָם עַל

מְקוֹמוֹ יָבֹא בְּשָׁלוֹם. וּמִטַּעַם זֶה נִקְרָא יוֹם זֶה "שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן", כִּי בִּטּוּל הָעֲסָקִים וְהַשְׁבִּיתָה סִבָּה גְּדוֹלָה אֶל הַשָּׁלוֹם, וְכָפֶל הַשְׁבִּיתָה לְפִי שֶׁכָּל אָדָם יֵשׁ לוֹ הֶמְיָה וּתְנוּעָה חִיצוֹנִית וּפְנִימִית: הַחִיצוֹנִית עַל יְדֵי כְּלֵי הַמַּעֲשֶׂה בְּכָל מְלָאכָה, וְהַפְּנִימִית בָּאָה מִן הַחֶלֶב וְהַדָּם הַהוֹמִים אַחַר בַּקָּשַׁת הַתַּאֲווֹת, וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת אֵינוֹ נָח כִּי אִם מִן הַחִיצוֹנִית, וּבְיוֹם קָדוֹשׁ זֶה הוּא נָח מִשְּׁתֵיהֶם, כִּי אֵין גַּם אֲכִילָה וּשְׁתִיָה עַל כֵּן נִקְרָא "שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן".

פרק יז

פסוק ז

וְלֹא יִזְבְּחוּ עוֹד אֶת זִבְחֵיהֶם לַשְּׂעִירִם. סְמַךְ פָּרָשָׁה זוֹ לָכֵן לְפִי שֶׁיֵּשׁ מָקוֹם לַמִּינִים לִטְעוֹת וְלוֹמַר שֶׁשְּׁלִיחַת הַשָּׂעִיר הַמְּדֻבָּרָה הוּא לַשְּׂעִירִים חִלִּילָה, עַל כֵּן הִזְהִירָם מִיָּד עַל שְׁחִיטַת חוּץ, וְהוֹרָה שֶׁרְצָה ה' אַדְרַבָּא לִמְנֹעַ מֵהֶם הַזְּבִיחָה לַשְּׂעִירִים אֲשֶׁר הִתְעַסְּקוּ בָּהֶם לְפָנִים, מִדְּקָאָמַר לְשׁוֹן עוֹד. וְעִנְיַן הַשָּׂעִיר אֵינוֹ עֲבוֹדָה וּזְבִיחָה כִּי אִם חֶלְקוֹ שֶׁל סַמָּאֵ"ל. וְכֵן פֵּרֵשׁ הָרַמְבַּ"ן (ויקרא טז ח) וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: צִוָּה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁנִּשְׁלַח שָׂעִיר בַּמִּדְבָּר לַשֵּׂר הַמּוֹשֵׁל בְּמִקּוֹמוֹת הֶחָרְבָן, כִּי הוּא הָעִלָּה לְכוֹכְבֵי הַחֶרֶב וְהַדָּמִים וְהַמִּלְחָמוֹת וְהַפְּצָעִים וְהַמַּכּוֹת וְהַפֵּרוּד וְהַחָרְבָן, וְהַכֹּל נָפֶשׁ לְגַלְגֵּל מַאֲדִים, וְחֶלְקוֹ מִן הָאֻמּוֹת עֵשָׂו, שֶׁהוּא עַם הַיּוֹרֵשׁ הַחֶרֶב וְהַמִּלְחָמוֹת. וּמִן הַבְּהֵמוֹת, הַשְּׂעִירִים וְהָעִזִּים. וּבְחֶלְקוֹ עוֹד הַשֵּׁדִים הַנִּקְרָאִים מַזִּיקִין וּשְׂעִירִים. וְהָאֲרִיךְ שָׁם הָרַב בִּלְשׁוֹנוֹ. וְהִנֵּה מָקוֹם אִתִּי לְתָרֵץ בָּזֶה מַה שֶּׁכְּתוּב בִּשְׁחוּטֵי חוּץ "דָּם יַחְשֹׁב לְאִישׁ הַהוּא", פֵּרֵשׁ רַשִׁ"י כְּשׁוֹפֵךְ דַּם הָאָדָם כּוּ'. וְיֵשׁ לְהַקְשׁוֹת מָה עִנְיַן שׁוֹחֵט בַּחוּץ לִשְׁפִיכַת דַּם הָאָדָם. אֶלָּא לְפִי שֶׁהַשּׁוֹחֵט בַּחוּץ לַשְּׂעִירִים מוֹשֵׁךְ כֹּחוֹ מִן מַאֲדִים הַמַּשְׁפִּיעַ הַחֶרֶב וְהַהֲרִיגָה, נִמְצָא שֶׁיָּפָה אָמַר "דָּם יַחְשֹׁב לְאִישׁ הַהוּא", כִּי הוּא חָשׁוּב בָּאֻמָּת לְשׁוֹפֵךְ דָּם כִּי זֶה כֹּחוֹ שֶׁל אֱלֹהוֹ. וְזֶה פֵּרוּשׁ יָקָר.

פסוק יג

כִּי יָצוּד צַיִד חַיָּה אוֹ עוֹף וְגוֹ'. עִקַּר טַעַם הַכִּסּוּי הוּא לַעֲשׂוֹת הֶכֵּר שֶׁלֹּא יָבֹא לִידֵי אֲכִילַת דָּם, אֲבָל בִּבְהֵמוֹת אֵין צָרִךְ בְּהֶכֵּר זֶה, כִּי כְּבָר הוּא מְזֹרָז וְעוֹמֵד בְּמָה שֶׁרוֹאֶה שֶׁנִּתַּן הַדָּם עַל הַמִּזְבֵּחַ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: "וַאֲנִי נְתַתִּיו לָכֶם עַל הַמִּזְבֵּחַ לְכַפֵּר עַל נַפְשׁוֹתֵיכֶם". וְאֵין הַפֵּרוּשׁ שֶׁזֶּה עִקַּר הַטַּעַם לְאִסּוּר הַדָּם, דְּאִם כֵּן לָמָּה אָסַר דַּם חַיָּה וְעוֹף, אֶלָּא עִקַּר טַעַם הָאִסּוּר הוּא שֶׁלֹּא יֹאכַל הַנֶּפֶשׁ עִם הַבָּשָׂר, וְנָתַן מוֹפֵת עַל שֶׁהַנֶּפֶשׁ כָּלוּל תּוֹךְ הַדָּם, שֶׁהֲרֵי נְתַתִּיו עַל הַמִּזְבֵּחַ לְכַפֵּר עַל נַפְשׁוֹתֵיכֶם, וְכַפָּרָה זוֹ וַדַּאי נֶפֶשׁ תְּמוּרַת נֶפֶשׁ. וּמִזֶּה תָּבִין מִדַּעְתְּךָ טַעַם אִסּוּר הַדָּם שֶׁהוּא מִצַּד הַנֶּפֶשׁ שֶׁבּוֹ, וְזֶה טַעַם שָׁוֶה בִּבְהֵמָה חַיָּה וְעוֹף, אַךְ הַכִּסּוּי הוּא לַעֲשׂוֹת הֶכֵּר שֶׁלֹּא יָבֹא לְאָכְלוֹ, אֲבָל בְּדָם בְּהֵמָה אֵינוֹ צָרִיךְ הֶכֵּר כִּי דַּי לוֹ בָּזֶה מָה

שֶׁרוֹאֶה שֶׁנִּתַּן הַדָּם עַל הַמִּזְבֵּחַ, וְזֶה סִימָן לוֹ כִּי הַדָּם הוּא הַנֶּפֶשׁ. וְעוֹד שֶׁאֵין נָכוֹן שֶׁיֹּאכַל הָעֻבֶּד מִשֶּׁלְחַן רַבּוֹ. אֲבָל בְּדַם חַיָּה וָעוֹף אֵין שׁוּם הֶכֵּר, עַל כֵּן צִוָּה לַעֲשׂוֹת הֶכֵּר בְּמִקְצָתוֹ עַל יְדֵי כִּסּוּי. וְאַף עַל פִּי שֶׁתּוֹרִים וּבְנֵי יוֹנָה קְרֵבִים לְגַבֵּי מִזְבֵּחַ, מִכָּל מָקוֹם בְּטֵלִים הֵמָּה בְּמִעוּטָם, כִּי רוֹב הָעוֹפוֹת אֵינָן לַמִּזְבֵּחַ כְּמוֹ הַבְּהֵמוֹת.

דָּבָר אַחֵר לְפִי שֶׁבְּשַׂר חַיָּה וָעוֹף אֵינָן בְּנִמְצָא, וְהֵם מְחֻסְּרֵי צִידָה וּבָאִין לְאָדָם עַל יְדֵי טֹרַח גָּדוֹל אוֹ בְּיוֹקֶר, וּמִצַּד הֱיוֹת הַדָּבָר חָבִיב עָלָיו בְּיוֹתֵר יֵשׁ לְחוּשׁ פֶּן יֹאכַל הַבָּשָׂר עִם הַדָּם, עַל כֵּן צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת הֶכֵּר עַל יְדֵי כִּסּוּי. וְרַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (חולין פד) אָמְרוּ מִכָּאן שֶׁלִּמַּדְתָּ תּוֹרָה דֶּרֶךְ אֶרֶץ שֶׁלֹּא יֹאכַל בָּשָׂר כִּי אִם בְּהַזְמָנָה זוֹ. וְטַעֲמוֹ שֶׁל דָּבָר תִּמְצָא לְקַמָּן פָּרָשַׁת רְאֵה בַּפָּסוּק "כִּי יַרְחִיב ה' אֶת גְּבוּלְךָ וְאָמַרְתָּ אוֹכְלָה בָּשָׂר" וְגוֹ' עַיֵּן שָׁם.

פרק יח

פסוק ג

כְּמַעֲשֵׂה אֶרֶץ מִצְרַיִם אֲשֶׁר יְשַׁבְתֶּם בָּהּ וְגוֹ'. לְרַבּוֹתָא נָקֵט "אֲשֶׁר יְשַׁבְתֶּם בָּהּ", וַ"אֲשֶׁר אֲנִי מֵבִיא אֶתְכֶם שָׁמָּה", כִּי מִסְתָּמָא יוֹסֵף בֵּרַר לְאֶחָיו וּלְבֵית אָבִיו הַמָּקוֹם שֶׁאֵינוֹ מְקֻלְקָל כָּל כָּךְ כְּדֵי שֶׁלֹּא יִלְמְדוּ מִמַּעֲשֵׂיהֶם הַדְּוֹרוֹת הַבָּאִים. וְכֵן מִסְתָּמָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בֵּרַר לְיִשְׂרָאֵל הַמָּקוֹם שֶׁאֵינוֹ מְקֻלְקָל כָּל כָּךְ כְּדֵי שֶׁלֹּא יִלְמְדוּ מֵהֶם, שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר (שמות כג ל) "מְעַט מְעַט אֲגָרְשֶׁנּוּ מִפָּנֶיךָ", וְקֹדֶם שֶׁיְּגָרֵשׁ אֶת כֻּלָּם יֵשׁ לָחוּשׁ פֶּן יִלְמְדוּ מִמַּעֲשֵׂיהֶם. עַל כֵּן אָמַר שֶׁאַפִּלּוּ כְּמַעֲשֵׂיהֶם לֹא תַעֲשׂוּ, וְקַל וָחֹמֶר לִשְׁאָר תּוֹעֲבוֹת מִצְרַיִם אֲשֶׁר לֹא יְשַׁבְתֶּם בָּהֶם, וְקַל וָחֹמֶר לִשְׁאָר הָאֻמּוֹת. אֲבָל לְפֵרוּשׁ רַשִׁ"י שֶׁפֵּרֵשׁ בְּהֵפֶךְ זֶה מַמָּשׁ קָשֶׁה, וְכִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ לוֹמַר שֶׁדַּוְקָא כְּאוֹתָן אֲשֶׁר יָשְׁבוּ בָהֶם וַאֲשֶׁר אֲנִי מֵבִיא אֶתְכֶם שָׁמָּה הַמְקֻלְקָלִים מִכֻּלָּם לֹא יַעֲשׂוּ, אֲבָל כְּמַעֲשֵׂה אוֹתָן שֶׁאֵינָן כָּל כָּךְ מְקֻלְקָלִין יַעֲשׂוּ, חָלִילָה מִלּוֹמַר כֵּן, אֶלָּא לְרַבּוֹתָא נָקֵט, וּכְדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה לְיִשְׂרָאֵל מָקוֹם לִטְעוֹת בָּהֶם וְלוֹמַר, מֵאַחַר שֶׁהוּשְׁבוּ בְּאֶרֶץ גּוֹשֶׁן וַדַּאי הַטַּעַם לְפִי שֶׁאֵין מַעֲשֵׂיהֶם מְקֻלְקָלִים כָּל עִקָּר, וְכֵן מֵאַחַר שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֵבִיא אוֹתָנוּ אֶל אֶרֶץ זוֹ וַדַּאי אֵין מַעֲשֵׂיהֶם מְקֻלְקָלִים, וּמָה שֶׁגֵּרְשׁוּ מֵאַרְצָם הַיְינוּ לְפִי שֶׁיָּשְׁבוּ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם, שֶׁהֲרֵי הַכְּנַעֲנִי הָיָה הוֹלֵךְ וְכוֹבֵשׁ הָאָרֶץ מִזַּרְעוֹ שֶׁל שֵׁם, עַל כֵּן הֶצְרִךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהוֹדִיעַ שֶׁגַּם הֵמָּה מַעֲשֵׂיהֶם מְקֻלְקָלִים, וְאִם לֹא כָּל כָּךְ כְּזוּלָתָם, מִכָּל מָקוֹם כְּדֵי בְּזָיוֹן וְקָצָף יֵשׁ בְּמַעֲשֵׂיהֶם, וְקַל וָחֹמֶר לְזוּלָתָם.

וּמִדְּלָא עָרְבִינְהוּ וְאָמַר שְׁתֵּי פְּעָמִים "לֹא תַעֲשׂוּ", נוּכַל לוֹמַר שֶׁפֵּרֵט כָּל עָוֹן בִּפְנֵי עַצְמוֹ, וְהַכָּתוּב מַאֲשִׁים אֶת יִשְׂרָאֵל עַל אֲשֶׁר בִּקְשׁוּ לֵישֵׁב יְשִׁיבָה שֶׁל קֶבַע בְּמִצְרַיִם, כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי לְמַעְלָה סוֹף פָּרָשַׁת וַיִּגַּשׁ (מז כז) עַל פָּסוּק "וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן", שֶׁבְּאַשְׁמַת יִשְׂרָאֵל

יְדַבֵּר, וְהֵאֵשִׁימָם אֱלֹהִים עַל שֶׁבִּקְשׁוּ לֵישֵׁב יְשִׁיבָה שֶׁל קֶבַע בְּמָקוֹם אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹהִים לָהֶם כִּי יִהְיוּ שָׁמָּה גֵּרִים וְלֹא תּוֹשָׁבִים. וְכָל זֶה עָשׂוּ בַּעֲבוּר שֶׁהָיוּ אֲדוּקִים בְּגִלּוּלֵי מִצְרַיִם, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בִּיחֶזְקֵאל (כ ה-ח) "וְאוֹדַע לָהֶם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם וגו' וַיַּמְרוּ בִי וגו' וְאֶת גִּלּוּלֵי מִצְרַיִם לֹא עָזָבוּ" וגו'. וְכֵן פֵּרֵשׁ רַשׁ"י פָּרָשַׁת בֹּא (י כג) שֶׁהָיוּ בְּאוֹתוֹ דּוֹר רְשָׁעִים שֶׁלֹּא רָצוּ לָצֵאת מִמִּצְרַיִם וּמֵתוּ בִּשְׁלֹשֶׁת יְמֵי אֲפֵלָה. וְעַל זֶה נֶאֱמַר כָּאן "כְּמַעֲשֵׂה אֶרֶץ מִצְרַיִם", כְּאוֹתוֹ מַעֲשֶׂה שֶׁעֲשִׂיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, וּמַהוּ הַמַּעֲשֶׂה הָרַע אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם – "אֲשֶׁר יְשַׁבְתֶּם בָּהּ", שֶׁבִּקַּשְׁתֶּם בָּהּ יְשִׁיבָה שֶׁל קֶבַע מִצַּד שֶׁחָשַׁקְתֶּם נַפְשְׁכֶם בְּגִלּוּלֵיהֶם וּבְשִׁקּוּצֵיהֶם נַפְשָׁם חָפֵצָה. לֹא תַּעֲשׂוּ עוֹד כָּאֵלֶּה לְבַקֵּשׁ יְשִׁיבָה שֶׁל קֶבַע בֵּין עַם סוֹרֵר הַהוֹלְכִים בְּדֶרֶךְ לֹא טוֹב, פֶּן תִּלְמְדוּ מִמַּעֲשֵׂיהֶם, כִּי כֵן קָרָה לָכֶם בְּמִצְרַיִם.

וּכְמַעֲשֵׂה אֶרֶץ כְּנַעַן, הַיְינוּ שֶׁהוּא מַאֲשִׁים אֶת יִשְׂרָאֵל עַל שֶׁמָּאֲסוּ בָּאָרֶץ הַקְּדוֹשָׁה אֲשֶׁר הָיְתָה חֲבִיבָה עַל הָאָבוֹת, וְהֵמָּה מָאֲסוּ בָהּ עַד אֲשֶׁר הֶצְרִךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַהֲבִיאָם שָׁמָּה בְּעַל כָּרְחָם שֶׁלֹּא בְּטוֹבָתָם. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר "כְּמַעֲשֵׂה אֶרֶץ כְּנַעַן", כְּאוֹתוֹ מַעֲשֶׂה שֶׁעֲשִׂיתֶם בְּאֶרֶץ כְּנַעַן, וּמַהוּ הַמַּעֲשֶׂה – "אֲשֶׁר אֲנִי מֵבִיא אֶתְכֶם שָׁמָּה", כִּי עֵינֵיכֶם הָרוֹאוֹת שֶׁאֲנִי מֵבִיא אֶתְכֶם שָׁמָּה בְּעַל כָּרְחֲכֶם. כִּי בְאֵלִים אָמְרוּ (שמות טז ג): "מִי יִתֵּן מוּתֵנוּ בְיַד ה' בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם"; הַמְרַגְּלִים אָמְרוּ (במדבר יד ד): "נִתְּנָה רֹאשׁ וְנָשׁוּבָה מִצְרַיְמָה"; וְכֵן אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (במד"ר כא י): הַנָּשִׁים הָיוּ מְחַבְּבוֹת הָאָרֶץ וְהָאֲנָשִׁים שְׂנֵאוּהָ; וְכֵן הֶצְרִךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהַסִּיבָם דֶּרֶךְ הַמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה שֶׁלֹּא יָשׁוּבוּ מִצְרַיְמָה. וּמִכָּל זֶה רְאִיָּה שֶׁמָּאֲסוּ בָּאָרֶץ הַקְּדוֹשָׁה הַנִּבְחֶרֶת מִימוֹת הָאָבוֹת לִמְקוֹם קְדֻשָּׁה וְטָהֳרָה, וְרוֹב מִצְוֹוֹת הַתּוֹרָה תְּלוּיוֹת בָּאָרֶץ, וּבְכָל אֵלֶּה מָאֲסוּ יִשְׂרָאֵל עַד אֲשֶׁר הֶצְרִךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַהֲבִיאָם שָׁמָּה בְּעַל כָּרְחָם וְלִשָּׂא אוֹתָם עַל כַּנְפֵי נְשָׁרִים, כַּאֲשֶׁר יִשָּׂא הָאוֹמֵן אֶת הַיּוֹנֵק אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה, וְעַל יְדֵי סִבּוּב מִדְבָּרוֹת שֶׁלֹּא יִהְיֶה לָהֶם מָקוֹם לַחֲזוֹר. לֹא תַּעֲשׂוּ כֵן עוֹד, אֶלָּא תֵּלְכוּ לְרִצוֹנְכֶם אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר הָאֱלֹהִים, כִּי זֶה הוּא הַמּוּכָן לִשְׁמִירַת כָּל מִשְׁפְּטֵי ה' וְחֻקּוֹתָיו. וְנָתַן טַעַם עַל רֹאשׁוֹן רֹאשׁוֹן, עַל מָה שֶׁאָמַר שֶׁלֹּא יְבַקְּשׁוּ יְשִׁיבָה שֶׁל קֶבַע בְּאֶרֶץ טְמֵאָה בְּמִצְרַיִם, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִלְמְדוּ לַעֲשׂוֹת כְּתוֹעֲבוֹתָם, עַל זֶה אָמַר "וּבְחֻקֹּתֵיהֶם לֹא תֵלֵכוּ". וְעַל אַחֲרוֹן אַחֲרוֹן שֶׁזֵּרְזָם לָלֶכֶת אֶל הָאָרֶץ הַקְּדוֹשָׁה כְּדֵי לְקַיֵּם הַמִּצְוֹוֹת הַתְּלוּיוֹת בָּאָרֶץ, עַל זֶה אָמַר "אֶת מִשְׁפָּטַי תַּעֲשׂוּ" וגו', כִּי הֵמָּה מִשְׁפַּט אֱלֹהֵי הָאָרֶץ.

פסוק ד

אֶת מִשְׁפָּטַי תַּעֲשׂוּ וְאֶת חֻקֹּתַי תִּשְׁמְרוּ. כָּאן הִקְדִּים הַמִּשְׁפָּטִים לַחֻקִּים וְאַחַר כָּךְ הָפַךְ הַסֵּדֶר וְאָמַר "וּשְׁמַרְתֶּם אֶת חֻקּוֹתַי וְאֶת מִשְׁפָּטַי", לְפִי שֶׁפְּסוּק רִאשׁוֹן מְדַבֵּר בְּשָׂכָר הָעוֹלָם הַזֶּה, מִדְּקָאָמַר "לְלֶכֶת בָּהֶם", כִּי בָּעוֹלָם הַזֶּה נִקְרָא הָאָדָם מְהַלֵּךְ, שֶׁהוּא נָעָתָק מִמַּדְרֵגָה

לְמַדְרֵגָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (זכריה ג ז): "וְנָתַתִּי לְךָ מַהְלְכִים בֵּין הָעוֹמְדִים הָאֵלֶּה", כִּי הַמַּלְאָךְ נִקְרָא עוֹמֵד כִּי הוּא עוֹמֵד בְּמַדְרֵגָה אַחַת, אֲבָל הָאָדָם נִקְרָא מְהַלֵּךְ. וְכֵן לָעוֹלָם הַבָּא נִקְרָא גַּם הָאָדָם יוֹשֵׁב, כְּאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ברכות יז.): צַדִּיקִים יוֹשְׁבִים וְעַטְרוֹתֵיהֶם בְּרָאשֵׁיהֶם, וְיוֹשְׁבִים דּוּגְמַת הָעוֹמֵד כִּי הוּא יוֹשֵׁב בְּמְנוּחָה וּכְבָר קָנָה כָּל שְׁלֵמוּתוֹ. וּבְשָׂכַר הָעוֹלָם הַזֶּה הַקְּדִים הַמִּשְׁפָּטִים, שֶׁהֵם מִן הַמּוּשְׂכָּלוֹת, אֶל הַחֻקִּים שֶׁאֵין טַעֲמָם נִגְלֶה, לוֹמַר לְךָ לֹא זוֹ שֶׁבִּזְכוּת הַמִּשְׁפָּטִים תִּזְכֶּה לְהִתְהַלֵּךְ לְפָנַי ה' בְּאַרְצוֹת הַחַיִּים, שֶׁהֲרֵי עֵינֵיכֶם הָרוֹאוֹת תּוֹעַלְתָּם כִּי אִלְמָלֵא מוֹרָאהּ כו', אֶלָּא אַף זוֹ שֶׁבְּקִיּוּם הַחֻקּוֹת אַף עַל פִּי שֶׁאֵין טַעֲמָם נִגְלֶה, מִכָּל מָקוֹם תִּזְכֶּה עַל יָדָם לְהִתְהַלֵּךְ לְפָנַי ה'.

אָמְנָם בַּפָּסוּק "וְחַי בָּהֶם" שֶׁפֵּרֵשׁ רַשִׁ"י עַל חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, הָפַךְ הַסֵּדֶר דֶּרֶךְ לֹא זוֹ אַף זוֹ, כִּי בְּקִיּוּם הַחֻקּוֹת פְּשִׁיטָא שֶׁתִּזְכֶּה לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, כִּי מֵאַחַר שֶׁאֵין אַתָּה מַרְגִּישׁ בְּתוֹעַלְתָּם פְּשִׁיטָא שֶׁכָּל מַעֲשֶׂיךָ לְשֵׁם שָׁמַיִם כְּדֵי לְקַיֵּם מִצְוֹת בּוֹרְאֶךָ, אֶלָּא אֲפִלּוּ בְּקִיּוּם הַמִּשְׁפָּטִים שֶׁכְּבָר קִבַּלְתָּ שְׂכָרְךָ בָּעוֹלָם הַזֶּה וְיֵשׁ מָקוֹם לוֹמַר שֶׁאַתָּה מְקַיְּמָם בַּעֲבוּר הֲנָאָתְךָ, כִּי קִיּוּם הָעוֹלָם תְּלוּי בָּהֶם, מִכָּל מָקוֹם תִּזְכֶּה גַּם בַּעֲבוּרָם לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. וְלָמָּה, "כִּי אֲנִי ה'", שֶׁהֲרֵי אַתָּה מְקַיְּמָם בַּעֲבוּר שֶׁאֲנִי ה' צִוִּיתִיךָ, עַל דֶּרֶךְ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (תו"כ קדשים קכח): אַל יֹאמַר אִי אֶפְשִׁי לֶאֱכֹל חֲזִיר וְנַפְשִׁי קְצָה בּוֹ, אֶלָּא אֶפְשִׁי וְהַקְּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא גָּזַר עָלַי כוּ'. וְעַל כֵּן מְצִינוּ שֶׁהוּא מַזְכִּיר עֵקֶב רַב טוּב הַצָּפוּן לַצַּדִּיקִים בְּיוֹתֵר אֶל הַחֻקִּים, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (תהלים קיט לג): "הוֹרֵנִי דֶּרֶךְ חֻקֶּיךָ וְאֶצְּרֶנָּה עֵקֶב", "נָטִיתִי לִבִּי לַעֲשׂוֹת חֻקֶּךָ לְעוֹלָם עֵקֶב". (תהלים קיט קיב) וּמַסִּיק בַּיַּלְקוּט פָּרָשַׁת עֵקֶב (תתמו): "מָה רַב טוּבְךָ אֲשֶׁר צָפַנְתָּ לִירֵאֶיךָ" זֶה שְׂכָרָן שֶׁל מִצְוֹת קַלּוֹת, וּמָנָא לֵיהּ לוֹמַר כֵּן, אֶלָּא לְפִי שֶׁהַמִּצְוֹת קַלּוֹת בְּנֵי אָדָם דְּשִׁים בְּעִקְּבֵיהֶם, וְהַשָּׂטָן וְהָאֻמּוֹת מוֹנִין עֲלֵיהֶם לוֹמַר: מָה הַמִּצְוָה הַזֹּאת לָכֶם, וְזֶה מָצוּי בְּיוֹתֵר בַּחֻקִּים שֶׁאֵין טַעֲמָם נִגְלֶה וְהֵם מִתְנַגְּדִים אֶל בְּנֵי הָאָדָם הַמּוֹנִין עֲלֵיהֶם, לְכָךְ נֶאֱמַר (תהלים לא כ): "מָה רַב טוּבְךָ אֲשֶׁר צָפַנְתָּ לִירֵאֶיךָ פָּעַלְתָּ לַחוֹסִים בָּךְ נֶגֶד בְּנֵי אָדָם", וְהֵינוּ בְּדָבָר הַמִּתְנַגֵּד אֶל שִׂכְלוֹ שֶׁל אָדָם, וְהֵינוּ הַמִּצְוֹת קַלּוֹת. וְהִזְכִּיר תָּמִיד לְשׁוֹן שְׁמִירָה בַּחֻקּוֹת, כִּי כָּל דָּבָר שֶׁיֵּשׁ לוֹ מְהַרְסִים צָרִיךְ שְׁמִירָה בְּיוֹתֵר, כַּמְבֹאָר לְמַעְלָה פָּרָשַׁת בֹּא (יב כה) עַל פָּסוּק "וּשְׁמַרְתֶּם אֶת הָעֲבוֹדָה הַזֹּאת", הָאֲמוּר עַל בֶּן הָרָשָׁע הַמְבַקֵּשׁ לַהֲרֹס הָעֲבוֹדָה, כָּךְ שְׁמִירָה זוֹ הָאֲמוּרָה בַּחֻקּוֹת הִיא נֶגֶד בְּנֵי אָדָם הַמּוֹנִין עַל הַחֻקּוֹת.

פסוק ו

אִישׁ אִישׁ אֶל כָּל שְׁאֵר בְּשָׂרוֹ לֹא תִקְרְבוּ וְגוֹ'. קְרִיבָה הַמְּבִיאָה לִידֵי גִּלּוּי עֶרְוָה וְהֵינוּ הַיִּחוּד כִּי הוּא הַמֵּבִיא לִידֵי עֶרְוָה. וּלְכָךְ אָמַר "אִישׁ אִישׁ" דַּוְקָא כְּשֶׁיִּהְיֶה כָּל אִישׁ וְאִישׁ

לְבַדּוֹ עִם הָאִשָּׁה, שֶׁהֲרֵי שְׁנֵי אֲנָשִׁים מַתְרִים לְהִתְיַחֵד עִם אִשָּׁה אַחַת, וְאֵין "אִישׁ אִישׁ" כִּי אִם כָּל אִישׁ לְבַדּוֹ. וְאָמַר "לֹא תַקְרִבוּ" לְשׁוֹן רַבִּים, לְהַזְהִיר גַּם אֶת הַנְּקֵבָה כְּפֵרוּשׁ רַשִׁ"י. וְטַעַם אִסּוּר הָעֲרָיוֹת פֵּרֵשׁ הָרַמְבַּ"ם שֶׁהוּא לְמַעֵט הַמִּשְׁגָּל כִּי אִלּוּ הַנָּשִׁים קְרוֹבוֹת אֵלָיו וּמְצוּיוֹת אֶצְלוֹ תָּמִיד. וְהָרַמְבַּ"ן סָתַר זוֹ הַדֵּעָה כִּי רָאִינוּ שֶׁהַכָּתוּב הִתְּיר לוֹ נָשִׁים לַאֲלָפִים. עַל כֵּן פֵּרֵשׁ שֶׁמִּצְוָה זוֹ סוֹד. וְנִרְאֶה שֶׁלְּכָךְ נֶאֱמַר בָּהּ "אֲנִי ה'", רוֹצֶה לוֹמַר אֲנִי הַיּוֹדֵעַ טַעֲמוֹ שֶׁל דָּבָר, וְלָכֶם חֻקָּה.

פסוק כד

אַל תִּטַּמְּאוּ בְּכָל אֵלֶּה. מַשְׁמָע שֶׁלֹּא יָבֹאוּ לִידֵי הַקְּצָה הָאַחֲרוֹן מִן הָרַע שֶׁתִּטְמָא הָאָרֶץ עַד שֶׁיִּטַּמְּאוּ בְּכָל אֵלֶּה, וְאַחַר כָּךְ אָמַר "וְלֹא תַעֲשׂוּ מִכֹּל הַתּוֹעֵבוֹת", מַשְׁמָע אֲפִלּוּ בְּמִקְצָתָן תִּטְמָא הָאָרֶץ. וְנִרְאֶה לְפָרֵשׁ שֶׁלְּכָךְ הִזְכִּיר שְׁנֵי מִינֵי עֲנָשִׁים, הֲלֹא הֵמָּה הֲקָאַת הָאָרֶץ, וּכְרִיתוּת הַנְּפָשׁוֹת הָעוֹשׂוֹת. וּמִתְּחִלָּה הִזְהִיר שֶׁאַל יִטַּמְּאוּ בְּכָל אֵלֶּה לַעֲשׂוֹת כֻּלָּם, כִּי בְכָל אֵלֶּה נִטְמְאוּ הַגּוֹיִם וְהִגִּיעוּ אֶל הַקְּצָה הָאַחֲרוֹן שֶׁתִּטְמָא הָאָרֶץ וְנִפְקַד עֲוֹנָהּ עָלֶיהָ וְנַעֲשֵׂית כְּחוֹלָה הַמַּקְיא, וְתַקְיא אֶת יוֹשְׁבֶיהָ כִּי נִתְמַלְּא סְאָתָהּ, וְדֶרֶךְ סְאָה מְלֵאָה לִשְׁפּוֹךְ וּלְהַקְיא כִּי לֹא תְּכִיל עוֹד. וְעַל כֵּן הִזְהִרוּ שֶׁלֹּא יִקֶּרֶה גַּם לָכֶם כֵּן, כִּי אָז אַנְדַּרְלְמוּסְיָא בָּא וְהוֹרֵג טוֹבִים וְרָעִים, כִּי כֵן יָצְאוּ בַּגּוֹלָה הֶחָרֵשׁ וְהַמַּסְגֵּר וְיִרְמְיָה וְסִיעָתוֹ. וְאַחַר כָּךְ הוּא מַזְהִירָם "וּשְׁמַרְתֶּם אַתֶּם וְגוֹ' וְלֹא תַעֲשׂוּ מִכֹּל הַתּוֹעֵבוֹת" אֲפִלּוּ מִקְצָת מֵהֶם לֹא תַעֲשׂוּ, כִּי אֶת כָּל הַתּוֹעֵבוֹת עָשׂוּ אַנְשֵׁי הָאָרֶץ וְהָיוּ בְּעֹנֶשׁ הֲקָאַת הָאָרֶץ, אֲבָל אַתֶּם אִם תַּעֲשׂוּ מִקְצָתָן לֹא תָקִיא הָאָרֶץ אֶתְכֶם, לֹא תִהְיוּ בִּכְלַל עֹנֶשׁ הַהֲקָאָה אֲבָל מִכָּל מָקוֹם יֵשׁ עֹנֶשׁ אַחֵר, וְהוּא "כִּי כָּל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה מִכֹּל הַתּוֹעֵבוֹת", אֲפִלּוּ מִקְצָתָן, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין הַדִּין נוֹתֵן לְכַלּוֹת טוֹבִים וְרָעִים כְּאֶחָד, מִכָּל מָקוֹם "וְנִכְרְתוּ הַנְּפָשׁוֹת הָעוֹשׂוֹת" לְפָחוֹת. לְפִיכָךְ "וּשְׁמַרְתֶּם אֶת מִשְׁמַרְתִּי לְבִלְתִּי עֲשׂוֹת מֵחֻקּוֹת הַתּוֹעֵבוֹת", אֲפִלּוּ מִקְצָת מֵהֶם. וְקָרוֹב לְפֵרוּשׁ זֶה רָאִיתִי בְּסֵפֶר חָדָשׁ.

פסוק כה

וַתִּטְמָא הָאָרֶץ וָאֶפְקֹד עֲוֹנָהּ עָלֶיהָ וְגוֹ'. אִם יוֹשְׁבֶיהָ חָטְאוּ הִנֵּה הָאָרֶץ מָה פָּשְׁעָה שֶׁאָמַר "וָאֶפְקֹד עֲוֹנָהּ עָלֶיהָ". וְנִרְאֶה שֶׁכָּל זֶה נִמְשָׁךְ מִן חֵטְא הַקְּדוּם, כִּי אָמַר ה' "תּוֹצֵא הָאָרֶץ עֵץ פְּרִי", שֶׁיִּהְיֶה טַעַם הָעֵץ כְּטַעַם הַפְּרִי, וְהִיא לֹא עָשְׂתָה כֵּן, לְפִיכָךְ כְּשֶׁחָטָא הָאָדָם נִפְקְדָה גַּם הִיא עַל עֲוֹנָהּ וְנִתְקַלְקְלָה. וְיֵשׁ לְהַקְשׁוֹת לָמָּה לֹא נִתְקַלְקְלָה מִיָּד. אֶלָּא לְפִי שֶׁעִקַּר הַשִּׁנּוּי הוּא שֶׁרָצָה ה' שֶׁתִּתֵּן חוֹמֶר זֶה וְדַק בְּכָל הַנִּמְצָאִים, וְדָבָר זֶה נוֹגֵעַ בְּכָל הַנִּמְצָאִים אֲשֶׁר מִן הָאָרֶץ מוֹצָאָם, וְהִיא לֹא עָשְׂתָה כֵּן אֶלָּא נָתְנָה חוֹמֶר גַּס וְעָב בְּכֻלָּם, וְדָבָר זֶה גָּרַם שֶׁלֹּא הָיָה טַעַם הָעֵץ כְּטַעַם הַפְּרִי, כִּי הָיָה הַחוֹמֶר גַּס וְעָכוּר, וְזֶה גָּרַם גַּם אֶל הָאָדָם לִהְיוֹת לוֹ תִּשּׁוּקָה

אֶל הַתַּאֲוֹות הַמַּחְשׁוֹת בְּיוֹתֵר, וְאִם הָיָה חָמְרוֹ זַךְ וְנָקִי לֹא הָיָה בָּא לִכְלַל חֵטְא. עַל כֵּן לֹא נִתְקַלְּלָה הָאֲדָמָה עַד שֶׁחָטָא הָאָדָם, כִּי אָז הָיָה הַנֵּזֶק נִכָּר בְּיוֹתֵר, אֲבָל בְּעֵץ עוֹשֶׂה פְּרִי לֹא הָיָה הַנֵּזֶק כָּל כָּךְ גָּדוֹל.

וְהָרַמְבַּ"ן כָּתַב בְּפָרָשַׁת בְּרֵאשִׁית (ב ט) שֶׁפְּרִי עֵץ הַדַּעַת הָיָה מוֹלִיד תַּאֲוַת הַמִּשְׁגָּל, וְלָכֵן כִּסּוּ מַעֲרוּמֵיהֶם אַחַר שֶׁאָכְלוּ מִמֶּנּוּ. עַל כֵּן מָצִינוּ שֶׁבְּכָל מָקוֹם שֶׁחֵטְא שֶׁל גִּלּוּי עֲרָיוֹת מָצוּי אָז הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא פּוֹקֵד עָוֹן הָאָרֶץ, כִּי הִיא גָּרְמָה לָאָדָם הָרִאשׁוֹן שֶׁחָטָא בְּעֵץ הַדַּעַת וְעַל יְדֵי זֶה הָיָה לוֹ נְטִיָּה גְּדוֹלָה אֶל הָעֲרָיוֹת, כִּי בְּדוֹר הַמַּבּוּל שֶׁהָיָה הַזְּנוּת מָצוּי שָׁם נֶאֱמַר (בראשית ו יג): "וְהִנְנִי מַשְׁחִיתָם אֶת הָאָרֶץ", כְּמוֹ עִם הָאָרֶץ, כִּי גַּם שְׁלֹשָׁה טְפָחִים שֶׁל מַחֲרֵשָׁה נִתְקַלְקְלוּ, וְזֶה הָיָה לְאָרֶץ עַל צַד הָעוֹנֶשׁ לְטַהֲרָהּ בְּרוּתְחִין. וּמִטַּעַם זֶה נִקְרֵאת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל "אֶרֶץ לֹא מְטֻהָרָה", לְפִי שֶׁלֹּא גָּשְׁמָה בְּיוֹם זַעַם כִּדְאִיתָא בִּיחֶזְקֵאל (כב כד), וּכְתִיב (ויקרא כו לב): "וַהֲשֹׁמֹתִי אֲנִי אֶת הָאָרֶץ". וּמִכָּאן רְאָיָה שֶׁבִּשְׁעַת הַכַּעַס גּוֹרֵם הַחֵטְא שֶׁהָאָרֶץ מְקֻלְקֶלֶת, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (דברים כט כא-כב): "וְרָאוּ אֶת מַכּוֹת הָאָרֶץ וְאֶת תַּחֲלֻאֶיהָ אֲשֶׁר חִלָּה ה' בָּהּ, גָּפְרִית וָמֶלַח שְׂרֵפָה כָּל אַרְצָהּ", כִּי בְּרוּתְחִין קְלְקְלָה וּבְרוּתְחִין נִדּוֹנָה בִּשְׂרֵפָה כָּל אַרְצָהּ, וְכֵן בְּדוֹר הַמַּבּוּל כְּתִיב (בראשית ו ה): "וַיַּרְא ה' כִּי רַבָּה רָעַת הָאָדָם בָּאָרֶץ", שֶׁנִּתְפָּעֲלָה הָאָרֶץ מֵרָעַת יוֹשְׁבֵי בָהּ.

וּמַה שֶּׁכָּתוּב **"תַּחֲלֻאֶיהָ אֲשֶׁר חִלָּה ה' בָּהּ"**, יֹאמַר עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל שֶׁכָּל חוֹלֶה דַּרְכּוֹ לְהָקִיא מַה שֶּׁבְּקִרְבּוֹ, כָּךְ נֶאֱמַר גַּם כָּאן בְּפָרָשַׁת עֲרָיוֹת "וַתָּקִיא הָאָרֶץ אֶת יוֹשְׁבֶיהָ", כִּי תִּהְיֶה בְּדִמְיוֹן הַחוֹלֶה הַמֵּקִיא הַמַּאֲכָל אֲשֶׁר בְּקִרְבּוֹ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר: "וַתִּטְמָא הָאָרֶץ וָאֶפְקֹד עֲוֹנָהּ עָלֶיהָ". וְזֶה פֵּרוּשׁ יָקָר.

פרק יט

פסוק ב

דַּבֵּר אֶל כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם קְדֹשִׁים תִּהְיוּ. פֵּרֵט "כָּל עֲדַת", כִּי אֵין עֵדָה פְּחוֹת מֵעֲשָׂרָה וְאֵין דָּבָר שֶׁבִּקְדֻשָּׁה פְּחוֹת מֵעֲשָׂרָה, עַל כֵּן אָמַר כָּאן "דַּבֵּר אֶל כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל", אֶל כָּל עֵדָה וְעֵדָה שֶׁיִּהְיוּ קְדוֹשִׁים, עַל יְדֵי שֶׁהֵם מַתְרִים לְכָל דָּבָר שֶׁבִּקְדֻשָּׁה אֲשֶׁר בּוֹ מַקְדִּישִׁים שְׁמוֹ יִתְבָּרַךְ. זֶהוּ שֶׁאָמַר "כִּי קָדוֹשׁ אָנִי".

וְהַקְּדִים לְפָרָשָׁה זוֹ עִנְיַן קְדֻשַּׁת יִשְׂרָאֵל, כִּי כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב קֹדֶם מַתַּן תּוֹרָה "וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי מַמְלֶכֶת כֹּהֲנִים וְגוֹי קָדוֹשׁ", כָּךְ בְּפָרָשָׁה זוֹ נִרְמְזוּ כָּל עֶשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת, כִּדְאָמַר רַבִּי לֵוִי (עיין בויק"ר כד ה), עַל כֵּן הִקְדִּים הַקְּדֻשָּׁה לְחַבֵּב עֲלֵיהֶם הַמִּצְווֹת לוֹמַר שֶׁעַל יְדֵיהֶם יִזְכּוּ לְמַעֲלַת הַקְּדֻשָּׁה. וְאַל תֹּאמַר שֶׁהַקְּדֻשָּׁה מִלְּתָא זוּטַרְתָּא הִיא, "כִּי קָדוֹשׁ אָנִי", הַקָּטֹן

בְּעֵינֵיכֶם לְדָמוֹת הַצּוּרָה לְיוֹצְרָהּ כִּבְיָכוֹל? וְרִבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה אָמְרוּ (ויק"ר כד ו): כָּל מָקוֹם שֶׁתִּמְצָא גְּדֵר עֶרְוָה שָׁם תִּמְצָא קְדֻשָּׁה. וּכְבָר יָדַעְתָּ שֶׁלְּשׁוֹן "גָּדֵר" מוֹרֶה עַל הַדָּבָר הַמֻּתָּר מִצַּד הַדִּין וְעוֹשִׂין סְיָג וְגָדֵר לְהִתְרַחֵק מִן הָאִסּוּר. עַל כֵּן אָמְרוּ שֶׁכָּל מָקוֹם שֶׁאַתָּה מוֹצֵא גָּדֵר עֶרְוָה שָׁם תִּמְצָא קְדֻשָּׁה, כִּי כָל קְדֻשָּׁה הַיְינוּ אַף בַּדָּבָר הַמֻּתָּר, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ספרי ראה קב): קַדֵּשׁ עַצְמְךָ בַּמֻּתָּר לְךָ. וּקְדֻשַּׁת הַנָּזִיר יוֹכִיחַ. עַל כֵּן אָמְרוּ בְּמָקוֹם שֶׁנָּזְקַר גָּדֵר עֶרְוָה אַתָּה מוֹצֵא קְדֻשָּׁה. וְכֵן בְּמַתַּן תּוֹרָה, "אַל תִּגְּשׁוּ אֶל אִשָּׁה", דְּהַיְינוּ בַּמֻּתָּר לָהֶם, עַל כֵּן קְרָאָם "גּוֹי קָדוֹשׁ". וְכֵן כָּאן נֶאֱמַר "לֹא תִקְרְבוּ לְגַלּוֹת עֶרְוָה", קְרִיבָה הַמְּבִיאָה לִידֵי גִּלּוּי עֲרָיוֹת, וְהוּא גָּדֵר וְסָיָג לָעֶרְוָה. וְכֵן אִשָּׁה זוֹנָה וַחֲלָלָה מִדְּבָרִים הַמֻּתָּרִים לְיִשְׂרָאֵל וְהַכֹּהֵן צָרִיךְ גָּדֵר וּסְיָג לֶאֱסוֹר לוֹ אַף הַמֻּתָּר לְיִשְׂרָאֵל כְּדֵי לְקַדְּשׁוֹ בִּקְדֻשָּׁה יְתֵרָה.

וּמַה שֶּׁאָמַר "קְדוֹשִׁים תִּהְיוּ", יֵשׁ בְּמַשְׁמָעוּתוֹ לְשׁוֹן צִוּוּי, וּלְשׁוֹן הוֹדָעַת הָעִנְיָן, כְּמוֹ "וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי מַמְלֶכֶת כֹּהֲנִים וְגוֹי קָדוֹשׁ" שֶׁהוּא הוֹדָעַת הָעִנְיָן, כָּךְ הוֹדִיעַ לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַתַּן שְׂכָרָן שֶׁל הַגְּדוּרִין מֵעֲרָיוֹת, שֶׁעַל יְדֵי זֶה יִהְיוּ קְדוֹשִׁים לֵאלֹהֵיהֶם.

פסוק ג

אִישׁ אִמּוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ וְאֶת שַׁבְּתוֹתַי תִּשְׁמֹרוּ. פֵּרֵשׁ רַשִׁ"י שֶׁאִם יֹאמַר לְךָ אָבִיךָ חַלֵּל אֶת הַשַּׁבָּת אַל תִּשְׁמַע לוֹ. וּבְפָרָשַׁת וַיַּקְהֵל פֵּרֵשׁ רַשִׁ"י מִדְּהִקְדִּים שְׁמִירַת שַׁבָּת לִבְנְיַן הַמִּשְׁכָּן לוֹמַר לְךָ שֶׁאֵין בִּנְיַן הַמִּשְׁכָּן דּוֹחֶה שַׁבָּת, שְׁמַע מִנָּהּ שֶׁהַמַּקְדֶּמֶת דְּחֵי לַמְאֻחֶרֶת. שֶׁאֲנִי הָכָא שֶׁהִתְחִיל בִּלְשׁוֹן יָחִיד: "אִישׁ אִמּוֹ וְאָבִיו", וְסֵיֵם בִּלְשׁוֹן רַבִּים "תִּירָאוּ", "תִּשְׁמֹרוּ", בְּשִׁלְמָא "תִּירָאוּ" קָאֵי עַל אִישׁ וְאִשָּׁה כְּפֵרוּשׁ רַשִׁ"י, אֲבָל אֵצֶל הַשַּׁבָּת לָמָּה אָמַר "תִּשְׁמֹרוּ" לְשׁוֹן רַבִּים, מַה לִּי אִישׁ מַה לִּי אִשָּׁה? אֶלָּא וַדַּאי "תִּשְׁמֹרוּ" קָאֵי עַל הַבֵּן וְהָאָב, לוֹמַר לְךָ שֶׁאַתָּה וְאָבִיךָ חַיָּבִים בִּכְבוֹדִי.

וּמַה שֶּׁפֵּרֵט הַשַּׁבָּת יוֹתֵר מִכָּל מִצְוָה שֶׁבַּתּוֹרָה, לְפִי שֶׁטַּעַם שֶׁל מִצְוֹת כִּבּוּד אָב וְאֵם הוּא שֶׁרָאוּי לַחֲלוֹק כָּבוֹד לְמִי שֶׁהוֹצִיאוֹ לְאוֹר הַהֲוָיָה, הֲלֹא הוּא אָבִיךָ קָנְךָ וְהוּא עָשְׂךָ, וְאִיךְ לֹא תַּחֲלוֹק כָּבוֹד לְמִי שֶׁהִמְצִיאֲךָ, כִּי זוּלָתוֹ לֹא הָיָה לְךָ מְצִיאוּת כְּלָל? וְהַשַּׁבָּת מוֹרֶה עַל כִּבּוּד שֶׁל הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, כִּי הוּא מוֹרֶה עַל חִדּוּשׁ הָעוֹלָם וְשֶׁהִמְצִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאוֹר הַהֲוָיָה אוֹתְךָ וְאֶת אָבִיךָ. וְאִם יֹאמַר לְךָ אָבִיךָ חַלֵּל הַשַּׁבָּת כְּדֵי לְטַעֵת בִּלְבָּךְ שֶׁהָעוֹלָם קַדְמוֹן וּבְלִתְּי מְחֻדָּשׁ, כְּדֵי שֶׁתַּאֲמִין שֶׁאֵין לְךָ שׁוּם אָב אַחֵר זוּלָתוֹ, וְיֹאמַר כָּל זֶה לְפַתּוֹתְךָ שֶׁתְּבַטֵּל רְצוֹן אָבִיךָ שֶׁבַּשָּׁמַיִם מִפְּנֵי רְצוֹנוֹ, לֹא תֹאבֶה וְלֹא תִשְׁמַע לוֹ. כִּי בֶּאֱמֶת הוּא יִתְבָּרַךְ אָב לְכֻלָּנוּ, וְחַיָּב אַתָּה לְבַטֵּל רְצוֹן אָבִיךָ מִפְּנֵי רְצוֹנוֹ יִתְבָּרַךְ, כִּי אַתָּה וְאָבִיךָ חַיָּבִים בִּכְבוֹדוֹ. אֲבָל אִם יֹאמַר לְךָ אָבִיךָ לַעֲבוֹר עֲבֵרָה אַחֶרֶת, פְּשִׁיטָא שֶׁלֹּא תִשְׁמַע לוֹ כָּל זְמַן שֶׁרֹאשׁ נִזְרָךְ

קַיָּם וְאַתָּה מְשַׁמֵּר הַשַּׁבָּת כְּהִלְכָתוֹ וּמַאֲמִין בְּחִדּוּשׁ הָעוֹלָם, כִּי אָב אֶחָד לְכֻלָּנוּ, וְעַל זֶה אֵינוֹ צָרִיךְ לְצַוּוֹתְךָ, זוֹלַת אִם יָבוֹא לַחֲלוֹק עַל הַשּׁוֹרֶשׁ מֵרֹאשׁ אֲמָנָה, עַל זֶה אַתָּה צָרִיךְ זְרוּז בְּיוֹתֵר. וְעַל כֵּן מָצִינוּ בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת סְמִיכַת הַשַּׁבָּת לְמִצְוֹת כִּבּוּד אָב וְאֵם, כִּי גַּם הַשַּׁבָּת מוֹרָה עַל כִּבּוּד הָאָב רִאשׁוֹן לְכָל נוֹצָר. וְיִכְלוֹל הַסְּמִיכוּת עוֹד שְׁלֹשָׁה שׁוּתָּפִין אֲשֶׁר בָּאָדָם: אָב וְאֵם וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא.

וּמַה שֶּׁמַּקְדִּים בְּמוֹרָא אִמּוֹ לְאָבִיו, וּבְכִבּוּד הִקְדִּים אָב לְאֵם, לְפִי שֶׁגַּם הָאִישׁ חַיָּב בִּכְבוֹד אִשְׁתּוֹ, כְּאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יבמות סב:) לְעוֹלָם יְכַבֵּד אָדָם אִשְׁתּוֹ יוֹתֵר מִגּוּפוֹ. סָלְקָא דַּעְתָּךְ שֶׁאֵין כָּל כָּךְ קְפִידָא אִם תִּקֵּל בִּכְבוֹדוֹ, שֶׁהֲרֵי גַּם הָאָב חַיָּב בִּכְבוֹד אִמֶּךָ, עַל כֵּן הִקְדִּים הָאָב לוֹמַר לְךָ שֶׁכְּבוֹדוֹ יִהְיֶה גָּדוֹל עָלֶיךָ כִּכְבוֹד הָאֵם, אַף עַל פִּי שֶׁשְּׁנֵיכֶם חַיָּבִים בִּכְבוֹד הָאֵם. וּבְמוֹרָא צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה אֵימַת בַּעְלָהּ עָלֶיהָ, סָלְקָא דַּעְתָּךְ שֶׁמּוֹרָאָהּ אֵין בּוֹ כָּל כָּךְ קְפִידָא, עַל כָּךְ הִקְדִּים הָאֵם לוֹמַר שֶׁעַל כָּל פָּנִים מוֹרָאָהּ עָלֶיךָ.

פסוק ד

אַל תִּפְנוּ אֶל הָאֱלִילִים. אַחַר שֶׁהִזְהִיר עַל מוֹרָא שְׁלֹשָׁה מוֹלִידָיו, בָּא לְמַעֵט הָאֱלִילִים, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (ירמיה ב כז): "אוֹמְרִים לָעֵץ אָבִי אַתָּה וְלָאֶבֶן אַתְּ יְלִדְתָּנוּ", לוֹמַר לְךָ שֶׁאֵין שׁוּתָּפִין בִּיצִירָתְךָ כִּי אִם שְׁלֹשָׁה אֵלּוּ וְלֹא יוֹתֵר. וְסָמַךְ לָזֶה "וְכִי תִזְבְּחוּ זֶבַח שְׁלָמִים", לְפִי שֶׁאָמַר "אַל תִּפְנוּ", וּסְתָם פְּנִיָּה הִיא בַּלֵּב, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב "וְאִם יִפְנֶה לְבָבְךָ" (דברים ל יז), "אֲשֶׁר לְבָבוֹ פֹּנֶה" (שם כט יז), כִּי בַּעֲבוֹדָה זָרָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְצָרֵף מַחֲשָׁבָה לְמַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל יד ה) "לְמַעַן תְּפוֹשׂ אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּלִבָּם". וְטַעֲמוֹ שֶׁל דָּבָר, כִּי עִקַּר הָעֲבוֹדָה זָרָה תְּלוּיָה בְּלֵב הַמַּאֲמִין, וְלֹא מָצִינוּ בְּכָל הַתּוֹרָה שֶׁהַמַּחֲשָׁבָה פּוֹסֶלֶת כְּמוֹ הַמַּעֲשֶׂה כִּי אִם בַּעֲבוֹדָה זָרָה וּבְקָרְבָּן, שֶׁאִם חִשֵּׁב בִּשְׁעַת שְׁחִיטָה לְאָכְלוֹ חוּץ לִזְמַנּוֹ אוֹ חוּץ לִמְקוֹמוֹ, פִּגּוּל הוּא לֹא יֵרָצֶה. עַל כֵּן סָמַךְ מִצְוַת "אַל תִּפְנוּ אֶל הָאֱלִילִים", הַמְדַבֶּרֶת בְּפָנִיָּה שֶׁבַּלֵּב, אֶל מִצְוַת "וְכִי תִזְבְּחוּ זֶבַח שְׁלָמִים לַה' לִרְצֹנְכֶם תִּזְבָּחֻהוּ", פֵּרֵשׁ רַשִׁ"י שֶׁלֹּא תַּחְשְׁבוּ עָלָיו מַחֲשָׁבַת פְּסוּל, כִּי בְּכָל הַתּוֹרָה דְּבָרִים שֶׁבַּלֵּב אֵינָן דְּבָרִים, חוּץ מִשְּׁנַיִם אֵלּוּ. וּמַה שֶּׁפֵּרֵשׁ רַשִׁ"י: וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ (זבחים מז.) מִכָּאן לְמִתְעַסֵּק בְּקָדָשִׁים שֶׁפָּסוּל, שֶׁצָּרִיךְ שֶׁיִּתְכַּוֵּן לִשְׁחוֹט, בָּזֶה נוֹכַל לְיַשֵּׁב הַסְּמִיכוּת שֶׁל "וּבְקִצְרְכֶם קְצִיר אַרְצְכֶם" וְגוֹ', לוֹמַר לְךָ שֶׁיֵּשׁ מִצְוָה שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה כַּוָּנָה, וְהִיא הַצְּדָקָה, כְּמוֹ שֶׁפֵּרֵשׁ רַשִׁ"י פָּרָשַׁת כִּי תֵצֵא (כד יט) בְּפָסוּק "וְשָׂכַחְתָּ עֹמֶר בַּשָּׂדֶה וְגוֹ' לְמַעַן יְבָרֶכְךָ ה'", פֵּרֵשׁ רַשִׁ"י: וְאַף עַל פִּי שֶׁבָּאת לְיָדוֹ שֶׁלֹּא בְּמִתְכַּוֵּן, אֱמוֹר מֵעַתָּה, נָפְלָה סֶלַע מִיָּדוֹ וּמָצָאָהּ עָנִי וּמִתְפַּרְנֵס בָּהּ, הֲרֵי הוּא מִתְבָּרֵךְ עָלֶיהָ. וּמִטַּעַם זֶה נֶאֱמַר (משלי כא ג): "עֲשׂוֹה צְדָקָה וּמִשְׁפָּט נִבְחָר לַה' מִזָּבַח", כִּי הַזֶּבַח צָרִיךְ כַּוָּנָה וְהַצְּדָקָה אֲפִלּוּ שֶׁלֹּא בְּמִתְכַּוֵּן.

ומַה שֶּׁכָּתַב "וּבְקַצְרְכֶם" לְשׁוֹן רַבִּים, וְאַחַר כָּךְ אָמַר "לֹא תְכַלֶּה פְּאַת שָׂדְךָ" לְשׁוֹן יָחִיד, לוֹמַר לְךָ שֶׁאֲפִלּוּ בִּזְמַן קְצִירָה שֶׁרַבִּים קוֹצְרִים, אַל תְּדַמֶּה בְּנַפְשְׁךָ לֵאמֹר יָכוֹל הֶעָנִי לְהִתְפָּרְנֵס מִשְּׂדוֹת שֶׁל אֲחֵרִים, אַף אִם לֹא אַנִּיחַ לָהֶם לֶקֶט שִׁכְחָה וּפֵאָה, תַּלְמוּד לוֹמַר "לֹא תְכַלֶּה" וְ"לֹא תְלַקֵּט", הַחוֹב מוּטָל עַל כָּל יָחִיד וְאֵינוֹ יָכוֹל לִפְטוֹר אֶת עַצְמוֹ בְּשֶׁל אֲחֵרִים. וְרַמַז עוֹד בִּלְשׁוֹן יָחִיד זֶה, שֶׁהַצְּדָקָה צְרִיכָה לִהְיוֹת בַּסֵּתֶר שֶׁלֹּא יִוָּדַע לְשׁוּם אָדָם כִּי אִם לַנּוֹתֵן וּמְקַבֵּל. וְיֵשׁ אוֹמְרִים לְפִי שֶׁהַקּוֹצְרִים רַבִּים, עַל כֵּן אָמַר "וּבְקַצְרְכֶם", אֲבָל מִכָּל מָקוֹם אֵין הַחוֹב כִּי אִם עַל בַּעַל הַשָּׂדֶה, לְכָךְ נֶאֱמַר "לֹא תְכַלֶּה". כָּךְ נִרְאֶה בְּעֵינַי קְשׁוּר פְּסוּקִים אֵלּוּ.

וְנוּכַל לוֹמַר עוֹד, בְּעִנְיַן סְמִיכוּת "לִרְצוֹנְכֶם תִּזְבָּחֻהוּ" לְפָסוּק "אַל תִּפְנוּ אֶל הָאֱלִילִים", שֶׁלֹּא יְנַהֲגוּ בִּזְבִיחָתָהּ אֶל ה' כְּמִנְהַג עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁאֵינָן זוֹבְחִים כִּי אִם בִּזְמַן שֶׁהֵם מְקַבְּלִים הַטּוֹבָה וְתוֹלִין בָּהֶם, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (חבקוק א טז): "עַל כֵּן יְזַבֵּחַ לְחֶרְמוֹ וִיקַטֵּר לְמִכְמַרְתּוֹ, כִּי בָהֵמָּה שָׁמֵן חֶלְקוֹ וּמַאֲכָלוֹ בְּרִיאָה". וְאֵין זֶה זְבִיחָה לְרָצוֹן, כִּי אִם מֵהֶכְרֵחַ קַבָּלַת הַטּוֹבוֹת. אָמְנָם לֹא תַעֲשׂוּן כֵּן לַה', כִּי אִם לִרְצוֹנְכֶם תִּזְבָּחֻהוּ, כְּאִלּוּ אֵין לָכֶם שׁוּם סִבָּה הַמַּכְרַחַת אֶתְכֶם עַל הַזְּבִיחָה, וְלֹא יִהְיֶה לָכֶם שׁוּם כַּוָּנָה זָרָה, כִּי אִם תִּתְכַּוְּנוּ כְּדֵי לַעֲשׂוֹת נַחַת רוּחַ לְפָנָיו יִתְבָּרַךְ. וְכָל מַחֲשָׁבָה זָרָה נִקְרֵאת חוּץ לִזְמַנּוֹ וְחוּץ לִמְקוֹמוֹ, כִּי אֵין זֶה מְקוֹמוֹ וּזְמַנּוֹ, וְנִקְרָא מִתְעַסֵּק בְּקָדְשִׁים שֶׁאֵינוֹ מִתְכַּוֵּן בְּעֶצֶם וְרֹאשׁוֹנָה עַל הַזְּבִיחָה. וְדָבָר זֶה בָּרוּר לַמְּבִינִים וְקָרוֹב לִשְׁמוֹעַ.

פסוק יא

לֹא תִגְנֹבוּ וְגוֹ'. בְּגוֹנֵב מָמוֹן הַכָּתוּב מְדַבֵּר, שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר "וְלֹא תִשָּׁבְעוּ בִשְׁמִי לַשָּׁקֶר", לוֹמַר שֶׁאִם גְּנַבְתָּ סוֹפְךָ לְכַחֵשׁ, וְאִם כִּחַשְׁתָּ סוֹפְךָ לְהִשָּׁבַע לַשָּׁקֶר. וַהֲרֵי אֵין נִשְׁבָּעִין עַל כְּפִירַת קַרְקָעוֹת וַעֲבָדִים, אֶלָּא וַדַּאי בְּגוֹנֵב מָמוֹן הוּא מְדַבֵּר. וּלְכָךְ הִזְכִּיר לְשׁוֹן רַבִּים לְהַזְהִיר גַּם אֶת הַחוֹלֵק עִם הַגַּנָּב, כִּי גַּם הוּא שׁוֹנֵא נַפְשׁוֹ, כִּי סְתָם מָמוֹן יֵשׁ בּוֹ כְּדֵי חֲלֻקָּה. אֲבָל גּוֹנֵב נֶפֶשׁ מִסְתָּמָא אֵין בּוֹ כְּדֵי חֲלֻקָּה, אַף עַל פִּי שֶׁעוֹמֵד לְמִכּוֹר, שֶׁמָּא לֹא יִמְצָא קוֹנִים. עַל כֵּן עַל הָרֹב שֶׁאֵין שְׁנַיִם מִשְׁתַּתְּפִים בִּגְנֵבַת נֶפֶשׁ מַמָּשׁ, עַל כֵּן נֶאֱמַר בּוֹ (שמות כ יג): "לֹא תִגְנֹב". וְכֵן "לֹא תַעֲשֹׂק" מְדַבֵּר בְּהַשּׂוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֵל, וְאֵין שְׁנַיִם שׂוֹכְרִים פּוֹעֵל אֶחָד בְּשֻׁתָּפוּת, לְכָךְ נֶאֱמַר "לֹא תַעֲשֹׂק" לְשׁוֹן יָחִיד. וּמַה שֶּׁכָּתוּב "לֹא תַעֲשֹׂק אֶת רֵעֲךָ וְלֹא תִגְזֹל", וְאֵצֶל הַגַּנָּב לֹא הִזְכִּיר "רֵעֲךָ", לְפִי שֶׁכָּל גַּנָּב גּוֹנֵב גַּם דַּעַת עֶלְיוֹנָה וְעוֹשֶׂה עַיִן שֶׁל מַעְלָה כְּאִלּוּ אֵינוֹ רוֹאֶה כְּבָיְכוֹל, וְאִם כֵּן לֹא מֵרֵעֵהוּ לְבַד הוּא גּוֹנֵב. אֲבָל הַגַּזְלָן אֵינוֹ עוֹשֵׂק כִּי אִם לְרֵעֵהוּ.

פסוק יד

לֹא תְקַלֵּל חֵרֵשׁ. פֵּרֵשׁ רַשְׁ"י הוּא הַדִּין לְכָל אָדָם, וְנָקַט חֵרֵשׁ לוֹמַר לְךָ מַה חֵרֵשׁ מְיֻחָד שֶׁהוּא בַּחַיִּים כוּ'. וְיֵשׁ לִתֵּן טַעַם לָמָּה נָקַט חֵרֵשׁ דַּוְקָא, לְפִי שֶׁאָמְרוּ רז"ל (ב"ק פה:): סְמֵא עֵינוֹ נוֹתֵן לוֹ דְּמֵי עֵינוֹ, חֵרְשׁוֹ נוֹתֵן לוֹ דְּמֵי כֻּלּוֹ. וּלְהַנָּחָה זוֹ יֵשׁ מָקוֹם לְטָעוֹת וְלוֹמַר שֶׁחֵרֵשׁ חָשׁוּב כְּמֵת וְאֵינוֹ חַיָּב עַל קִלְלָתוֹ, וּמִכְּלַל זֶה אַתָּה לָמֵד שֶׁעַל קִלְלַת הַמֵּת הוּא פָּטוּר, וְהַחֵרֵשׁ כְּחַי לְעִנְיַן הַמְקַלְלוֹ. וְאֵין לוֹמַר שֶׁמָּא כְּוָנַת הַכָּתוּב לְחַיֵּב הַמְקַלֵּל הַמֵּת דְּוְגְמַת הַחֵרֵשׁ הֶחָשׁוּב כְּמֵת, דְּאִם כֵּן הוּא לִשְׁתּוֹק הַכָּתוּב וְלֹא יֹאמַר "לֹא תְקַלֵּל חֵרֵשׁ", וַאֲנִי שׁוֹמֵעַ מִן "בְּעַמְּךָ לֹא תָאֹר" (שמות כב כז) שֶׁהַכֹּל בִּכְלָל, בֵּין חַי בֵּין מֵת, כִּי מֵהֵיכָא תֵּיתֵי לְחַלֵּק. אֶלָּא וַדַּאי שֶׁמִּדִּין תּוֹרָה הַמְקַלֵּל אֶת הַמֵּת פָּטוּר, וְסָלְקָא דַּעְתָּךְ שֶׁגַּם הַחֵרֵשׁ בִּכְלַל מֵת, שֶׁהֲרֵי חֵרְשׁוֹ נוֹתֵן לוֹ דְּמֵי כֻּלּוֹ, כִּי דּוֹמֶה כְּאִלּוּ הָיָה כָּל מְצִיאָתוֹ לְאֶפֶס וְאַיִן, תַּלְמוּד לוֹמַר "לֹא תְקַלֵּל חֵרֵשׁ" וְכָל דְּכְוָתֵיהּ שֶׁהוּא בַּחַיִּים, אַף עַל פִּי שֶׁחָשׁוּב כְּמֵת, כְּאוֹתָן אַרְבָּעָה הַחֲשׁוּבִים כְּמֵתִים שֶׁמָּנוּ רז"ל (נדרים סד:), עַל כֻּלָּם הוּא חַיָּב.

וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשֹׁל. פֵּרֵשׁ רַשְׁ"י לֹא תִּתֵּן עֵצָה כוּ', כִּי אֵין לְפָרֵשׁ עִוֵּר מַמָּשׁ וּמִכְשׁוֹל מַמָּשׁ, שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר "וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ" וְזֶה מְדַבֵּר בְּדָבָר הַמָּסוּר לַלֵּב דַּוְקָא.

פסוק טו

לֹא תַעֲשׂוּ עָוֶל בַּמִּשְׁפָּט. לְשׁוֹן זֶה נֶאֱמַר גַּם בְּסוֹף הַפָּרָשָׁה: "לֹא תַעֲשׂוּ עָוֶל בַּמִּשְׁפָּט בַּמִּדָּה וּבַמִּשְׁקָל וּבַמְּשׂוּרָה", וְנִרְאֶה שֶׁבֵּאוּר שְׁנֵיהֶם אֶחָד הוּא, וְזֶה שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה עָוֶל שֶׁהוּא בֶּאֱמֶת וּבְמִשְׁפָּט, רְצוֹנִי לוֹמַר הַמַּעֲשֶׂה הַהוּא בְּצֶדֶק וּבְמִשְׁפָּט הוּא וְהַדִּין נוֹתֵן שֶׁכָּךְ רָאוּי לִהְיוֹת, וּמִכָּל מָקוֹם הָעִנְיָן עָוֶל. וְהָא כֵּיצַד, זֶהוּ שֶׁבֵּאֵר הָעִנְיָן וְאָמַר: "לֹא תִשָּׂא פְּנֵי דָל", פֵּרֵשׁ רַשְׁ"י שֶׁלֹּא תֹאמַר, עָנִי הוּא וְהֶעְשִׁיר חַיָּב לְפַרְנְסוֹ, אֲזַכֶּנּוּ בַּדִּין וְנִמְצָא מִתְפַּרְנֵס בְּנָקִיּוּת. וְעִנְיָן זֶה בֶּאֱמֶת הוּא רָאוּי וּמְחֻיָּב, שֶׁהֲרֵי וַדַּאי הֶעְשִׁיר חַיָּב לְפַרְנְסוֹ וַהֲרֵי הָעִנְיָן בְּמִשְׁפָּט הוּא, אֲבָל מִכָּל מָקוֹם הוּא עָוֶל בַּמִּשְׁפָּט, כִּי בְּמִלַּת בַּמִּשְׁפָּט מִעֵט הַמָּקוֹם שֶׁאֵינוֹ מָקוֹם הַמִּשְׁפָּט, רְצוֹנִי לוֹמַר בְּמָקוֹם אַחֵר אֵין זֶה עָוֶל, כִּי וַדַּאי חַיָּב זֶה לְפַרְנְסוֹ וְיֵשׁ לְהוֹצִיא מִיַּד הֶעָשִׁיר כְּדֵי פַּרְנָסָתוֹ שֶׁל הֶעָנִי, אֲבָל בְּמָקוֹם הַמִּשְׁפָּט הוּא עָוֶל, כִּי אֵין לְשַׁנּוֹת בַּעֲבוּר זֶה שׁוּרַת הַמִּשְׁפָּט, אֶלָּא הַמִּשְׁפָּט יַעֲשֶׂה דַּרְכּוֹ וּבְזְמַן אַחֵר יְחַיֵּב אֶת הֶעָשִׁיר לְפַרְנְסוֹ. וְכֵן בְּסָמוּךְ בָּעִנְיַן הַמִּדָּה וּמִשְׁקָל, יֵשׁ לְךָ אָדָם שֶׁעוֹשֶׂה בְּמִשְׁפָּט וּמִכָּל מָקוֹם הָעִנְיָן עָוֶל. הָא כֵּיצַד, כִּי יֵשׁ לְךָ אָדָם שֶׁמַּקְטִין מִדָּתוֹ וְנוֹתֵן אוֹתָהּ בְּזוֹל יוֹתֵר מֵאֲחֵרִים כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה לוֹ קוֹפְצִים, כִּי יַחְשְׁבוּ שֶׁהוּא מוֹכֵר בְּזוֹל וְאֵינָן יוֹדְעִין שֶׁהִקְטִין מִדָּתוֹ, וְכִפְי הָאֱמֶת הוּא עוֹשֶׂה בְּמִשְׁפָּט כֵּן, שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ גּוֹזֵל הַבְּרִיּוֹת כְּלוּם, וּמִכָּל מָקוֹם הוּא עָוֶל אַחַר שֶׁעוֹשֶׂה כֵּן דֶּרֶךְ רַמָּאוּת וּמְסַבֵּב שֶׁאֲחֵרִים אֵין לָהֶם קוֹנִים, וְכָל דּוְגְמָתוֹ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ צַד מִשְׁפָּט וְצַד עָוֶל הַכֹּל בִּכְלָל.

וּמִדְּקָאָמַר כָּאן "לֹא תַעֲשׂוּ", נִרְאֶה לִי שֶׁאֵין זֶה מְדַבֵּר בְּהַטָּיַת מִשְׁפָּט, שֶׁהֲרֵי הוּא לָאו שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה, אֶלָּא שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַזְהָרָה שֶׁלֹּא יַתְּיר לְעַצְמוֹ מַה שֶּׁאוֹסֵר לַאֲחֵרִים, כִּי כָּל דַּיָּנָא דְּמַפְקִין מִנֵּיהּ מָמוֹנָא בְּדִינָא לָאו דַּיָּנָא הוּא (ב"ב נח:), אַף עַל פִּי שֶׁפְּשׁוּטוֹ הוּא אֶפְלוּ שׁוֹרֶף גְּדִישׁוֹ כוּ' (עיין ספרי דברים א יז), מִכָּל מָקוֹם יֵשׁ בּוֹ רֶמֶז גַּם עַל הַדִּין שֶׁיִּהְיֶה מְנֻקֶּה מִכָּל מוּם וְעָוֶל, וְאַחַר כָּךְ יִקְשֹׁט אֲחֵרִים, כְּמַעֲשֶׂה שֶׁל הַהוּא שְׁקְצָץ אִילָנוֹ הַנּוֹטֶה לִרְשׁוּת הָרַבִּים בַּלַּיְלָה תְּחִלָּה (ירושלמי ב"ב פ"ב הל' יא). לְכָךְ נֶאֱמַר אֶל הַדַּיָּנִים, לֹא תַעֲשׂוּ אִתָּם הַדָּבָר שֶׁאַתֶּם פּוֹסְקִים בַּמִּשְׁפָּט, כִּי הוּא עָוֶל. וְאוּלַי שֶׁלָּזֶה כִּוֵּן רַשְׁ"י שֶׁפִּרַשׁ שֶׁהַדַּיָּן הַמְקַלְקֵל אֶת הַדִּין קָרוּי עָוֶל שָׁנוּי כוּ', לְשׁוֹן קִלְקוּל מוֹרֶה שֶׁאֵינוֹ מְדַבֵּר בְּמַטֶּה דִּין, כִּי אִם בְּמְקַלְקֵל הַדִּין הַיָּשָׁר, כִּי בִּזְמַן שֶׁהוּא אֵינוֹ מְקַיֵּם מַה שֶּׁפּוֹסֵק לָאֲחֵרִים הֲרֵי הוּא מְקַלְקֵל הַדִּין, שֶׁרַבִּים קוֹרְאִים תִּגָּר עַל הַדִּין וְאֵינָן רוֹצִין לְקַיְּמוֹ מִצַּד שֶׁתּוֹלִין עַצְמָם בַּדִּין. וְעַל כֵּן מֵבִיא רַשְׁ"י לְרָאָיָה מִן פָּסוּק "כִּי תוֹעֲבַת ה' וְגוֹ' כֹּל עֹשֵׂה עָוֶל" הַנֶּאֱמַר בְּפָרָשַׁת מִשְׁקָלוֹת (דברים כה טז), וְשָׁם נֶאֱמַר: "לֹא יִהְיֶה בְכִיסְךָ אֶבֶן וָאָבֶן גְּדוֹלָה וּקְטַנָּה" (שם כה יג), וְהוּא שֶׁשּׁוֹקֵל לָאֲחֵרִים בְּקָטַנָּה וּלְעַצְמוֹ בִּגְדוֹלָה, וְזֶה דּוּגְמַת הַדַּיָּן הַמַּתִּיר לְעַצְמוֹ מַה שֶּׁאוֹסֵר לַאֲחֵרִים. וְאַחַר כָּךְ מֵבִיא פָּסוּק "וְלֹא תָבִיא תוֹעֵבָה אֶל בֵּיתֶךָ" (שם ז כו), כִּי הַדַּיָּן דְּמַפְקִין מִנֵּיהּ מָמוֹנָא בְּדִין הוּא הַמֵּבִיא תּוֹעֵבָה אֶל בֵּיתוֹ, מַה שֶּׁהוּא פּוֹסֵק לַאֲחֵרִים תּוֹעֵבָה, הוּא מֵבִיא אֶל בֵּיתוֹ. וְזֶה רֶמֶז נָכוֹן וּבָרוּר וְעִנְיָן יָקָר.

בְּצֶדֶק תִּשְׁפֹּט עֲמִיתֶךָ. וְכִי דַּוְקָא לַעֲמִיתוֹ יִשְׁפֹּט בְּצֶדֶק וְלֹא אֶת מִי שֶׁאֵינוֹ עֲמִיתוֹ? וְאוּלַי מֵהֶכְרֵחַ קָשְׁיָא זוֹ לְמִדּוּ מִכָּאן: הֱוֵי דָּן אֶת כָּל אָדָם לְכַף זְכוּת (שבועות ל), אֲבָל הָרְשָׁע אֵין לְדוֹנוֹ לְכַף זְכוּת וְאוֹקֵי גַּבְרָא אַחֶזְקָתֵיהּ. וְאִם בְּמִשְׁפָּט מַמָּשׁ הוּא מְדַבֵּר, נִרְאֶה לִי שֶׁנּוֹתֵן עֵצָה לַדַּיָּן הָרוֹצֶה לַעֲשׂוֹת כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה דָּוִד הַמֶּלֶךְ מִשְׁפָּט לָזֶה וּצְדָקָה לָזֶה (סנהדרין ו:), לֹא יַעֲשֶׂה כֵן כִּי אִם לַעֲמִיתוֹ בְּתוֹרָה וּמִצְוָה, וְלֹא לְמִי שֶׁאֵינוֹ כָּרוּךְ אֶצְלוֹ, כִּי שָׁמָּא יַעֲשׂוּ קְנוּנְיָא בֵּינֵיהֶם.

וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁעַל זֶה הִתְפַּלֵּל דָּוִד וְאָמַר, "עָשִׂיתִי מִשְׁפָּט וְצֶדֶק בַּל תַּנִּיחֵנִי לְעֹשְׁקָי" (תהלים קיט קכא), הֵם עוֹשֵׁי הַקְּנוּנְיָא שֶׁקָּרָא "עוֹשְׁקָי". וְכֵן "לֹא תֵלֵךְ רָכִיל בְּעַמֶּךָ", הַיְינוּ דַּוְקָא בְּעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה עַמֶּךָ, אֲבָל מָתַר לוֹמַר לָשׁוֹן הָרַע עַל בַּעֲלֵי הַמַּחֲלוֹקֶת (ירושלמי פאה פ"א ה"א), וְיֵשׁ אוֹמְרִים מִצְוָה, כְּדֵי שֶׁיֵּדַע זֶה לְהִשָּׁמֵר מִמֶּנּוּ. וְאִם לֹא עָשָׂה כֵן הֲרֵי הוּא עוֹבֵר בְּ"לֹא תַעֲמֹד עַל דַּם רֵעֶךָ", שֶׁפִּרַשׁ רַשְׁ"י לִרְאוֹת בְּמִיתָתוֹ וְאַתָּה יָכוֹל לְהַצִּילוֹ כוּ', כִּי כֵן הַדָּבָר הַזֶּה, לְכָךְ נִסְמְכוּ פְּסוּקִים הַלָּלוּ.

פסוק יז

הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ אֶת עֲמִיתֶךָ וְלֹא תִשָּׂא עָלָיו חֵטְא. דָּוְקָא עֲמִיתְךָ בְּמִצְוֹת תּוֹכִיחַ לְאַפּוּקֵי שְׁלֹשׁ כִּתּוֹת שֶׁאֵינָן מְקַבְּלִין תּוֹכֵחָה וְהֵם רְשָׁעִים, כְּסִילִים, לֵצִים, וְסִימָנָךְ רְכ"ל כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (משלי ט ח): "אַל תּוֹכַח לֵץ", וּכְתִיב (שם כג ט): "בְּאָזְנֵי כְסִיל אַל תְּדַבֵּר", וּכְתִיב (שם ט ז): "וּמוֹכִיחַ לְרָשָׁע מוּמוֹ". כִּי כָּל הוֹלֵךְ רָכִיל שָׁמֵחַ לְאֵיד, וּכְשֶׁהוּא רוֹאֶה דְּבַר עֶרְוָה בַּחֲבֵרוֹ לְעוֹלָם אֵינוֹ מוֹכִיחוֹ לַהֲשִׁיבוֹ מִדַּרְכּוֹ אֶלָּא הוֹלֵךְ וּמְרַגֵּל בּוֹ כְּדֵי לְבַשֵּׂר בָּרַבִּים לְפָרְסֵם קְלוֹנוֹ כְּדֶרֶךְ כָּל הוֹלֵךְ רָכִיל. וְשָׁלֹשׁ כִּתּוֹת אֵלּוּ מוֹאֲסִים הַתּוֹכֵחָה, עַל כֵּן אֵין חִיּוּב לְהוֹכִיחָם.

וּלְפִי שֶׁנֶּאֱמַר "וְלֹא תִשָּׂא עָלָיו חֵטְא", מִכְּלַל שֶׁאִם לֹא תּוֹכִיחוֹ אָז יִהְיֶה חֵטְאוֹ נָשׂוּא עָלֶיךָ, וְזֶה לְפִי שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל עֲרֵבִים זֶה בְּעַד זֶה, וְהַמְלֻוֶּה לַחֲבֵרוֹ וְנוֹתֵן לוֹ עֶרֶב בִּזְמַן שֶׁהֶעָרֵב רוֹאֶה שֶׁהַלְוֶה מְפַזֵּר מָמוֹנוֹ הוּא מוֹכִיחוֹ מִירֵאַת הָעֲרֵבוּת פֶּן יִצְטָרֵךְ לְשַׁלֵּם בַּעֲבוּרוֹ, כָּךְ הָעֲרֵבוּת שֶׁל כָּל יִשְׂרָאֵל גּוֹרֵם הַתּוֹכֵחָה, וְאִם אֵינוֹ מְקַבְּלָהּ אָזַי נָקִי הוּא מִמֶּנּוּ, כִּי אֵין שׁוּרַת הַדִּין נוֹתֵן שֶׁיִּסְבּוֹל אֶחָד בְּעַד חֲבֵרוֹ שֶׁאֵינוֹ בִּרְשׁוּתוֹ. אַךְ בְּדָבָר זֶה לְבַד נַעֲשׂוּ יִשְׂרָאֵל עֲרֵבִים, שֶׁבִּזְמַן שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ לְמְחוֹת וְאֵינוֹ מוֹחֶה אָז דִּין הוּא שֶׁיִּתְפֹּס בַּעֲבוּרוֹ וְיִשָּׂא עָלָיו חֵטְאוֹ אִם לֹא יוֹכִיחוֹ. מָשָׁל מָשְׁלוּ בָּזֶה בִּמְי שֶׁקּוֹדֵחַ בִּסְפִינָה תַּחְתָּיו, צָעֲקוּ עָלָיו כָּל אַנְשֵׁי הַסְּפִינָה: מָה זּוֹ אַתָּה עוֹשֶׂה, הֵשִׁיב לָהֶם: הֲלֹא תַּחְתַּי אֲנִי קוֹדֵחַ. אָמְרוּ לוֹ: אִם יִכָּנְסוּ הַמַּיִם תַּחְתֶּיךָ אָז תִּטְבַּע הַסְּפִינָה מִכָּל וָכֹל. כָּךְ אָמַר אִיּוֹב לַחֲבֵרָיו: "וְאַף אִם אָמְנָם שָׁגִיתִי אִתִּי תָּלִין מְשׁוּגָתִי" (איוב יט ד), וּמָה הֵשִׁיבוּ לוֹ חֲבֵרָיו: "כִּי יוֹסִיף עַל חַטָּאתוֹ פֶּשַׁע בֵּינֵינוּ יִסְפּוֹק" (איוב לד לז). לְכָךְ נֶאֱמַר: "וְלֹא תִשָּׂא עָלָיו חֵטְא".

וְסָמַךְ לְמִצְוַת הַתּוֹכֵחָה פָּסוּק "לֹא תִשְׂנָא אָחִיךָ בִּלְבָבֶךָ", כִּי בִּזְמַן שֶׁהָאַהֲבָה מְצוּיָה בְּיִשְׂרָאֵל כָּל אֶחָד בְּטוּבָתוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ חָפֵץ, וְעַל כֵּן הוּא מוֹכִיחוֹ שֶׁלֹּא יִכָּשֵׁל בַּעֲבֵרָה, אֲבָל בִּזְמַן שֶׁשּׂוֹנְאִים זֶה לָזֶה לְעוֹלָם אֵינוֹ מוֹכִיחוֹ, וְאַדְרַבָּה הוּא מַחֲנִיפוֹ לֵאמֹר: כַּשּׁוּרָה עָשִׂיתָ וְלֹא פָעַלְתָּ אָוֶן, וְכָל כַּוָּנָתוֹ לְהַדִּיחַ עָלָיו הָרָעָה לְפִי שֶׁהוּא שָׂמֵחַ בְּמַפַּלְתּוֹ. וּמִדָּה זוֹ הֲלֹא הִיא בִּרְכַּת בְּנֵי עַמֹּנוּ מִיּוֹם שֶׁגָּבְרָה אֻגְרוֹפָהּ שֶׁל שִׂנְאַת חִנָּם מִן חֶרְבַּן בַּיִת שֵׁנִי וְהָלְאָה וְעַד הַיּוֹם לֹא סָרָה, וְהֶנֶּגַע הוֹלֵךְ וּפוֹשֶׂה עַד אֲשֶׁר יַשְׁקִיף ה' וְיֵרֶא, וְיִסְיר לֵב הָאֶבֶן מִקִּרְבֵּנוּ.

פסוק יח

לֹא תִקֹּם וְלֹא תִטֹּר אֶת בְּנֵי עַמֶּךָ. לֹא אָמַר "עֲמִיתֶךָ", לְפִי שֶׁהַנְּקִימָה וְהַנְּטִירָה תְּכוּנָה רָעָה בְּנוּף הָאָדָם, וְאֵין מִן הָרָאוּי לְבַקֵּשׁ נְקָמָה עַל שׁוּם אָדָם שֶׁהוּא מִבְּנֵי עַמְּךָ אִם טוֹב וְאִם רָע, לְפִי שֶׁמִּסְתָּמָא הַנְּקָמָה הִיא עַל מָה שֶׁעָשָׂה לְךָ בְּגוּפְךָ אוֹ בְּמָמוֹנְךָ, וְהַדְּבָרִים הָהֵם אֵינָן סְפוּנִין וַחֲשׁוּבִים כָּל כָּךְ שֶׁיִּהְיוּ רְאוּיִין לִנְקֹם עֲלֵיהֶם. אָמְנָם מוּתָּר לַעֲשׂוֹת נְקָמָה בַּגּוֹיִם כִּי הֵמָּה מִסְתָּמָא רוֹצִים לְהַעֲבִירְךָ מֵעַל מִצְוֹת ה' וּלְהַדִּיחֲךָ מֵעַל ה' אֱלֹהֶיךָ, וְזֶה דָּבָר חָשׁוּב

וְסָפוּן וְרָאוּי לְבַקֵּשׁ נְקָמָה עַל זֶה, כִּי הִיא נִקְרֵאת נְקָמַת ה'. לְכָךְ נֶאֱמַר כָּאן: "אֶת בְּנֵי עַמֶּךָ", לְמַעֵט הַגּוֹיִם שֶׁאֵינָן מִבְּנֵי עַמֶּךָ, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קמט ז): "לַעֲשׂוֹת נְקָמָה בַגּוֹיִם", כִּי נְקַמַת ה' הִיא. וְעַל זֶה אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ברכות לג.): גְּדוֹלָה נְקָמָה שֶׁנִּתְּנָה בֵּין שְׁנֵי שֵׁמוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֵל נְקָמוֹת ה'" (שם צד א). הוֹרוּ בָּאֶצְבַּע שֶׁתְּחִלַּת הַנְּקָמָה וְסוֹפָהּ לֹא תִהְיֶה כִּי אִם לְשֵׁם ה', דְּהַיְנוּ בִּזְמַן שֶׁיְּבַקֵּשׁ אֵיזֶה אָדָם לְהַדִּיחֲךָ מֵעַל מִצְוֹת ה', כִּי גָּדוֹל הַמַּחֲטִיא אֶת הָאָדָם יוֹתֵר מִן הַהוֹרְגוֹ, כְּמוֹ שֶׁפֵּרֵשׁ רַשִׁ"י עַל פָּסוּק "לֹא תִתְעַב מִצְרִי" (דברים כג ח). וְרַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה אָמְרוּ שֶׁכָּל תַּלְמִיד חָכָם שֶׁאֵינוֹ נוֹקֵם וְנוֹטֵר כְּנָחָשׁ אֵינוֹ תַּלְמִיד חָכָם (יומא כב:), וְזֶה לְכְבוֹד תּוֹרַת ה' אֲשֶׁר בְּקִרְבּוֹ.

אֲבָל עַל כָּל הַמְּאֹרָעוֹת שֶׁבַּגּוּפוֹת, לֹא רָצָה ה' שֶׁיְּבַקֵּשׁ הָאָדָם נְקָמָה עֲלֵיהֶם. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לְתִינוֹק הַמְשַׂחֵק וְעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה נַעֲרוּת בְּאֵיזֶה בְּנָיָן אוֹ אֵיזֶה דָּבָר אַחֵר, וּבָא אֵיזֶה אָדָם וְקִלְקֵל כָּל מַעֲשָׂיו אֲשֶׁר בָּנָה וַאֲשֶׁר נָטַע הַיֶּלֶד, וְהַיֶּלֶד צוֹעֵק לְפְנֵי אָבִיו צְעָקָה גְּדוֹלָה וּמָרָה עַל זֶה, וְאִלּוּ הָיָה אָבִיו מַשְׂגִּיחַ בּוֹ וְעוֹשֶׂה רְצוֹנוֹ הָיָה הוֹרֵג לָזֶה הָאָדָם, אָמְנָם אָבִיו אֵינוֹ מַשְׂגִּיחַ בְּקוֹלוֹ כְּלָל, כִּי אַף אִם הַקָּטָן כְּפִי מְעוּט שִׂכְלוֹ הוּא חוֹשֵׁב שֶׁזֶּה הִגְדִּיל לַעֲשׂוֹת לוֹ רָעָה גְּדוֹלָה, מִכָּל מָקוֹם הָאָב רוֹאֶה בְּשִׂכְלוֹ שֶׁאֵין הַדָּבָר כֵּן, וְשֶׁכָּל מַעֲשֶׂה הַבֵּן הָיוּ הֲבָלִים מַעֲשֶׂה תַּעְתּוּעִים, וְאֵינָן כְּדַאי שֶׁבַּעֲבוּרָם יִהְיֶה לָזֶה כְּאוֹיֵב וּמִתְנַקֵּם, כִּי כְּפִי הָאֱמֶת לֹא עָשָׂה לוֹ זֶה כְּלוּם. כָּךְ הוּא הָעִנְיָן בֵּין אָבִינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם לִבְרוּאָיו, אֲשֶׁר לְפִי מְעוּט הַשָּׂגָתָם בַּמּוּשְׂכָלוֹת הֵם חוֹשְׁבִים כִּי כָּל עִנְיְנֵי הָעוֹלָם הַזֶּה יֵשׁ בָּהֶם צַד מַעֲלָה וּשְׁלֵמוּת, וְהַנּוֹגֵעַ בְּכְבוֹדָם אוֹ בְּגוּפָם אוֹ בְּמָמוֹנָם נִרְאֶה לָהֶם כִּי הִגְדִּיל לַעֲשׂוֹת עִמָּהֶם רָעָה, וְצוֹעֲקִים לְאָבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם שֶׁיִּנְקֹם נִקְמָתָם. אֲבָל לִפְעָמִים אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַשְׂגִּיחַ בְּקוֹל זַעֲקָתָם כְּשֶׁאֵין בָּרָעָה זוֹ תַּעֲרוֹבֶת דָּבָר הַנּוֹגֵעַ בִּנְשָׁמָתוֹ שֶׁל אָדָם, כִּי בְּעֵינֵי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ כָּל הָעִנְיָנִים אֲשֶׁר בְּנֵי אָדָם מְסַגְּלִים בָּהֶם בָּעוֹלָם הַזֶּה דּוֹמִין מַמָּשׁ לְצָחוֹק וּשְׂחוֹק אֲשֶׁר עָשָׂה לוֹ הַיֶּלֶד שֶׁהִזְכַּרְנוּ, עַל כֵּן אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַשְׂגִּיחַ בָּהֶם זוּלַת בִּזְמַן שֶׁעַל יְדֵי מְאֹרָעוֹת שֶׁבַּגּוּפוֹת יַגִּיעַ לוֹ בְּטוּל תּוֹרָה וּמִצְוָה, אָז הַנְּקָמָה נִקְמַת ה'.

וְעַל דָּבָר זֶה מְיֻסָּד הַמִּזְמוֹר הַמַּתְחִיל "אֵל נְקָמוֹת ה'" וְגוֹ' (תהלים צד א), הַמַּקְדִּים לוֹמַר שֶׁאֵין לְבַקֵּשׁ נְקָמָה כִּי אִם בְּדָבָר שֶׁהוּא נִקְמַת ה' כְּאָמוּר, אַחַר כָּךְ אָמַר "עַד מָתַי רְשָׁעִים ה'" וְגוֹ' עַד "ה' יֹדֵעַ מַחְשְׁבוֹת אָדָם כִּי הֵמָּה הָבֶל". וּבְאוּר הַדָּבָר הוּא שֶׁבָּא לְהַשְׁקִיט תְּלוּנוֹת הָאוֹמְרִים עֲזַב ה' אֶת הָאָרֶץ, וְגוֹזְרִים אֹמֶר שֶׁוְּדַאי לֹא יִרְאֶה יָהּ וְלֹא יָבִין בְּכָל מַעֲשֶׂה הַשָּׁפָלִים, כִּי אֵיכָכָה יוּכַל וְרָאָה בְּאָבְדָן מוֹלַדְתּוֹ עֲנִיִּים וּמְדֻכִּים אַלְמָנָה גֵּר וְיָתוֹם וְלֹא יִקַּח נְקָמָה מִן עוֹשֵׁי הָרָעָה. אֵין זֶה כִּי אִם מִצַּד שֶׁאֵין הַשָּׂגָתוֹ יִתְבָּרַךְ בַּשְּׁפָלִים. עַל זֶה אָמַר כְּמִתְרֵץ לוֹמַר שֶׁאֵין הַדָּבָר כֵּן אֶלָּא לְפִי שֶׁה' יוֹדֵעַ מַחְשְׁבוֹת הָאָדָם כִּי הֵמָּה הָבֶל, כְּמָשָׁל

הַתִּינוֹק הַמְשֻׁחֵק, עַל כֵּן אֵין הקב"ה מַקְפִּיד עֲלֵיהֶם בְּכָל זְמַן. וְעַל זֶה מְיֻסָּד כָּל הַמִּזְמוֹר הָאוֹמֵר "עַד מָתַי רְשָׁעִים ה'" וְגוֹ'. אַחַר שֶׁאָמַר "אֵל נְקָמוֹת ה'" קָרָא תִּגָּר עַל הָאוֹמְרִים "לֹא יִרְאֶה יָהּ" וְגוֹ' זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: "עַמְּךָ ה' יְדַכְּאוּ וְנַחֲלָתְךָ יְעַנּוּ וַיֹּאמְרוּ לֹא יִרְאֶה יָהּ" וְגוֹ' דְּאִם לֹא כֵּן לָמָּה לֹא יִנָּקֵם מִמֶּנּוּ, עַל זֶה הֵשִׁיב וְאָמַר: "בִּינוּ בוֹעֲרִים בָּעָם וְגוֹ' הֲיוֹצֵר עַיִן הֲלֹא יַבִּיט" וְגוֹ'. וְאִם תֹּאמַר אַחַר שֶׁשּׁוֹמֵעַ וּמַבִּיט, לָמָּה לֹא יִנָּקֵם מִמֶּנּוּ, שֶׁהֲרֵי אֵל נְקָמוֹת ה'. עַל זֶה אָמַר כִּמְתָרֵץ: "ה' יֹדֵעַ מַחְשְׁבוֹת אָדָם כִּי הֵמָּה הָבֶל", כִּי אִם הַמְאֻרָעוֹת שֶׁבַּגּוּפוֹת בְּעֵינֵינוּ דָּבָר גָּדוֹל הֵנָּה, בְּעֵינֵי ה' מוּסַר הֲבָלִים הֵמָּה (ירמיה י ח) כִּמְשֹׁל הַתִּינוֹק הַמְשֻׁחֵק. וְאִם תֹּאמַר עַל כָּל פָּנִים לָמָּה יִרְאֶה ה' עָמָל וְכַעַס שֶׁרָשָׁע מַכְתִּיר אֶת הַצַּדִּיק. עַל זֶה אָמַר: "אַשְׁרֵי הַגֶּבֶר אֲשֶׁר תְּיַסְּרֶנּוּ יָהּ וּמִתּוֹרָתְךָ תְּלַמְּדֶנּוּ", כִּי אֶת אֲשֶׁר חָפֵץ ה' בּוֹ אוֹתוֹ יוֹכִיחַ בְּיִסּוּרִין, אַךְ שֶׁלֹּא יִהְיֶה בָּהֶם בְּטוּל תּוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁלָּמְדוּ רז"ל מִן פָּסוּק "וּמִתּוֹרָתְךָ תְּלַמְּדֶנּוּ" (ברכות ה.), לְפִי שֶׁאִם הָיָה בָּהֶם בְּטוּל תּוֹרָה הָיָה הקב"ה מִתְנַקֵּם מִן הַמְסַבְּבִים בְּטוּלָהּ. לְכָךְ נֶאֱמַר "לֹא תִקֹּם" וְגוֹ' כִּי כָל עִנְיְנֵי הָעוֹלָם הַזֶּה אֵינָן חֲשׁוּבִים לִפְנֵי ה' יִתְבָּרַךְ וְדוֹמֶה כְּאִלּוּ לֹא עָשָׂה לוֹ כְּלוּם, עַל כֵּן אֵין נָכוֹן לְבַקֵּשׁ נְקָמָה מִשּׁוּם אָדָם שֶׁהוּא מֵעָמָיו.

וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ. אָמְרוּ רז"ל זֶה כְּלָל גָּדוֹל בַּתּוֹרָה. וּבְמַסֶּכֶת שַׁבָּת (לא.) מַעֲשֶׂה בְּהַהוּא גֵּר שֶׁאָמַר לַמְּדֵנִי כָּל הַתּוֹרָה כְּשֶׁאֲנִי עוֹמֵד עַל רֶגֶל אֶחָד, וְלִמְּדוֹ הִלֵּל פָּסוּק "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ", כָּל דַּעֲלָךְ סָנֵי לְחַבְרָךְ לָא תַּעֲבֵד, וְאִידָךְ פֵּרוּשָׁא זִיל גְּמֹר. וּכְפִי הַנִּרְאֶה שֶׁהַגֵּר הָיָה גֵּר צֶדֶק וְלֹא הָיָה מֻהָתָּל הַתּוֹלִים לוֹמַר בְּדֶרֶךְ שְׂחוֹק שֶׁיְּלַמְּדוֹ כָּל הַתּוֹרָה בְּעוֹד שֶׁהוּא עוֹמֵד עַל רֶגֶל אֶחָד מַמָּשׁ, אֶלָּא וַדַּאי בִּקֵּשׁ מַמָּשׁ שֶׁיַּעֲמִיד לוֹ כָּל מְצוֹת הַתּוֹרָה עַל יְסוֹד אֶחָד, דְּהַיְנוּ רֶגֶל אֶחָד אֲשֶׁר עָלָיו יַעֲמִיד לוֹ כָּל הַמִּצוֹת, כְּדֵי שֶׁלֹּא יָבֹא לִידֵי שִׂכְחָה הַמְּצוּיָה בְּגֵר אֲשֶׁר לֹא לָמַד מִנְּעוּרָיו כְּלוּם מִמְּצוֹת הַתּוֹרָה. עַל כֵּן בִּקֵּשׁ מִמֶּנּוּ שֶׁיְּמַסֵּר לוֹ כְּלָל אֶחָד הַכּוֹלֵל כָּל הַתּוֹרָה, וְעַל דֶּרֶךְ הַמְּלִיצָה אָמַר כְּשֶׁאֲנִי עוֹמֵד עַל רֶגֶל אֶחָד, וְכַוָּנָתוֹ לְמָסֵר לוֹ דָּבָר הַנֶּאֱמָר מְהֵרָה בְּלָשׁוֹן קָצָר, וְהַיְנוּ גַּם כֵּן יְסוֹד וְרֶגֶל אֶחָד, וְעַל יְדֵי שֶׁיְּזַכֵּר כְּלָל זֶה יִזְכֹּר אֶת כָּל מִצוֹת ה'.

וְלִמְּדוֹ פָּסוּק "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ אֲנִי ה'", כִּי כְּבָר אָמְרוּ רז"ל (מכות כד): בָּא חֲבַקּוּק וְהֶעֱמִידָן עַל אַחַת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְצַדִּיק בֶּאֱמוּנָתוֹ יִחְיֶה" (חבקוק ב ד). וְזֶה אֵינוֹ סוֹתֵר דִּבְרֵי הִלֵּל, כִּי כָל מִצוֹת הַתּוֹרָה הֵם עַל שְׁנֵי סוּגִים: הָאֶחָד הוּא, הַמִּצוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַמָּקוֹם ב"ה, וְיסוֹד לְכֻלָּם הָאֱמוּנָה בַּה'; הַשֵּׁנִי הוּא, הַמִּצוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ, וְיסוֹד לְכֻלָּם פָּסוּק "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ". וּמִטַּעַם זֶה הָיוּ הַכְּרוּבִים פּוֹרְשִׂים כְּנָפַיִם לְמַעְלָה מֵחֲוֵי כִּלְפֵּי מַעְלָה, כְּנֶגֶד הַמִּצוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַמָּקוֹם, וּפְנֵיהֶם אִישׁ אֶל אָחִיו, כְּנֶגֶד הַמִּצוֹת שֶׁבֵּין אִישׁ לַחֲבֵרוֹ. וּכְשֶׁאָמַר כָּאן עַל רֶגֶל אֶחָד, הַיְנוּ יְסוֹד אֶחָד לְכָל סוּג. וְעַל כֵּן אָמַר לוֹ פָּסוּק "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ

כָּמוֹךָ", וְעַל רֶגֶל זֶה הֶעֱמִיד לוֹ כָּל הַמִּצְוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ, וְאָמַר לוֹ גַּם סוֹף הַפָּסוּק: "אֲנִי ה'", דְּהַיְנוּ הַיְסוֹד שֶׁעָלָיו הֶעֱמִיד חֲבַקּוּק כָּל מִצְוֹת הַתּוֹרָה, וְהַיְנוּ הָאֱמוּנָה בַּה'. וּמַאֲמַר "אֲנִי ה'" דְּגִמַת דִּבּוּר "אָנֹכִי", הַכּוֹלֵל כָּל דִּבְּרוֹת רִאשׁוֹנוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַמָּקוֹם ב"ה, וְחוֹתֵם לְכֻלָּם כִּבּוּד אָב וָאֵם, כִּי מִסּוֹף דְּבָרוֹ נִכָּר שֶׁרֹאשׁ דְּבָרוֹ אֱמֶת, יַעַן כִּי יַקִּח קַל וָחֹמֶר מִן כִּבּוּד אָב וָאֵם אֶל כִּבּוּד הַשַּׁתָּף הַשְּׁלִישִׁי יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ, הֲלֹא הוּא אָבִיךָ קִנְיָנֶךָ. וְדִבּוּר "לֹא תַחְמֹד" כּוֹלֵל כָּל חֲמִשָּׁה דִּבְּרוֹת אַחֲרוֹנוֹת, וְהוּא כְּנֶגֶד "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ", כִּי שְׁנֵיהֶם כּוֹלְלִים כָּל הַמִּצְוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ. וְכֵן אָמַר רַבִּי לֵוִי (ויק"ר כד ה): עֲשָׂרָה דִּבְּרוֹת כְּתוּבִים בְּפָרָשָׁה זוֹ, וּמַסִּיק שֶׁדִּבּוּר "לֹא תַחְמֹד" כְּנֶגֶד "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ" עַיֵּן שָׁם.

פסוק כג

שָׁלֹשׁ שָׁנִים יִהְיֶה לָכֶם עֲרֵלִים. הַרְבֵּה מְפָרְשִׁים אָמְרוּ בְּטַעַם מִצְוָה זוֹ לְפִי שֶׁהָיָה חֹק לָאֻמּוֹרִיִּים לַעֲשׂוֹת תַּחְבּוּלוֹת לְמַהֵר פְּרִי הָאִילָן קֹדֶם זְמַנּוֹ. וְכֵן כָּתַב הָרַמְבָּ"ם בְּסֵפֶר מוֹרֶה נְבוּכִים. וַאֲשֶׁר נִרְאֶה קָרוֹב לְמַשְׂכֹּל לוֹמַר שֶׁמִּצְוָה זוֹ הִיא כְּדֵי לַעֲשׂוֹת זִכָּרוֹן לְמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית, כִּי כֻּלָּם נִבְרְאוּ בְּיוֹם רִאשׁוֹן וְכָל אֶחָד הוֹצִיא בְּיוֹמוֹ. וְכֵן כָּל צֶמַח הָאֲדָמָה הָיוּ מְכֻסִּים עַד יוֹם שְׁלִישִׁי, וְאַף עַל פִּי שֶׁצָּמְחוּ בַּשְּׁלִישִׁי מִכָּל מָקוֹם לֹא נִרְאוּ עַד יוֹם רְבִיעִי שֶׁבּוֹ נִתְלוּ הַמְּאוֹרוֹת הַמַּבְשִׁילִים כָּל הַפֵּרוֹת, כִּי כֻּלָּם תְּלוּיִין בְּשֶׁמֶשׁ וְיָרֵחַ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (דברים לג יד) "מִמֶּגֶד תְּבוּאֹת שָׁמֶשׁ וּמִמֶּגֶד גֶּרֶשׁ יְרָחִים". נִמְצָא שֶׁהָיוּ מְכֻסִּים וּבְלִתְּי נִרְאִין לַאֲכִילָה עַד יוֹם רְבִיעִי. עַל כֵּן צִוָּה לַעֲשׂוֹת זִכָּרוֹן לְמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית שֶׁיִּהְיוּ מְכֻסִּים וַאֲטוּמִים שָׁלֹשׁ שָׁנִים, כִּי הָעָרְלָה עִנְיָנָהּ כְּסוּי וַאֲטִימָה. וּבְיוֹם הָרְבִיעִי אַף עַל פִּי שֶׁנִּגְמַר בְּשׁוּלָם מִכָּל מָקוֹם לֹא הָיָה עֲדַיִן בָּעוֹלָם שׁוּם בַּעַל חַי וְלֹא הָיָה כָּאן שׁוּם פֶּה לְאָכְלָם, כְּאִלּוּ לֹא הָיָה מְצִיאָתָם בְּיוֹם רְבִיעִי כִּי אִם לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל בּוֹרְאָם אֲשֶׁר בְּרָאָם, עַל כֵּן נֶאֱמַר כָּאן לְזִכָּרוֹן מַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית: "וּבַשָּׁנָה הָרְבִיעִת יִהְיֶה כָּל פִּרְיוֹ קֹדֶשׁ הִלּוּלִים לַה'". וּבְיוֹם הַחֲמִישִׁי נִבְרְאוּ קְצָת מִן הַבַּעֲלֵי חַיִּים אֲשֶׁר הָיוּ צְרִיכִין אֶל מַאֲכַל הַצְּמָחִים, עַל כֵּן נֶאֱמַר: "וּבַשָּׁנָה הַחֲמִישִׁת תֹּאכְלוּ אֶת פִּרְיוֹ". וְלֹא נֶאֱמַר "כָּל פִּרְיוֹ" כְּדֶרֶךְ שֶׁנֶּאֱמַר "וּבַשָּׁנָה הָרְבִיעִת יִהְיֶה כָּל פִּרְיוֹ קֹדֶשׁ", לְהוֹרוֹת שֶׁלֹּא יֹאכַל כָּל פִּרְיוֹ אֶלָּא יִתֵּן מִכֻּלָּם גַּם לֶעָנִי וְלַגֵּר, לְפִי שֶׁהִזְכִּיר לֶקֶט שִׁכְחָה וּפֵאָה בַּתְּבוּאָה וְלֹא בָּאִילָנוֹת, וְאָמְרוּ רז"ל (ירושלמי פאה פ"א ה"ד) אִילָנוֹת מְנַיִן, תַּלְמוּד לוֹמַר: "שָׂדְךָ", עַל כֵּן לֹא נֶאֱמַר "כֹּל". וְעַל מִדַּת הַצְּדָקָה אָמַר: "לְהוֹסִיף לָכֶם תְּבוּאָתוֹ", כִּי יֵשׁ מְפַזֵּר וְנוֹסָף עוֹד (משלי יא כד). וּלְפִי שֶׁיֵּשׁ מְבַקְּשִׁים עַל זֶה עֶרֶב וּבְטָחוֹן, עַל כֵּן אָמַר "אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם", נֶאֱמָן לְפָרַע.

פסוק לב

מִפְּנֵי שֵׂיבָה תָּקוּם וְהָדַרְתָּ פְּנֵי זָקֵן. נִרְאֶה שֶׁהִדּוּר יוֹתֵר מִקִּימָה, כִּי בִּכְלַל הַהִדּוּר גַּם הַקִּימָה. וְהַזְּקָנָה יוֹתֵר חֲשׁוּבָה מִן הַשֵּׂיבָה, כִּי יֵשׁ לְהִתְבּוֹנֵן מָה רָאוּ רז"ל לִדְרֹשׁ "זָקֵן" – זֶה שֶׁקָּנָה חָכְמָה (קדושין לב:), בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ לְפָרְשׁוֹ כִּפְשׁוּטוֹ. אֶלָּא שֶׁקָּשֶׁה לְרז"ל, הֲרֵי הַהִדּוּר יוֹתֵר חָשׁוּב מִן הַקִּימָה, וְהַשֵּׂיבָה מִן הָרְאוּי לְכַבֵּדָהּ יוֹתֵר מִן הַזְּקָנָה, שֶׁהֲרֵי בֶּן שִׁשִּׁים לַזְּקָנָה בֶּן שִׁבְעִים לַשֵּׂיבָה, אֶלָּא וַדַּאי שֶׁטַּעַם כִּבּוּד הַשֵּׂיבָה הוּא בַּעֲבוּר הַחָכְמָה הַמְצוּיָה בָּהֶם יוֹתֵר מִבְּזוּלָתָם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (איוב יב יב): "בִּישִׁישִׁים חָכְמָה וְאֹרֶךְ יָמִים תְּבוּנָה". עַל כֵּן אָמַר אִיסִי בֶּן יְהוּדָא שֶׁכָּל שֵׂיבָה בְּמַשְׁמָע וַאֲפִלּוּ עַם הָאָרֶץ (קידושין לב:), אַחַר שֶׁהַחָכְמָה מְצוּיָה בּוֹ יוֹתֵר מִבְּזוּלָתוֹ רָאוּי לְכַבְּדוֹ בַּעֲבוּר חָכְמָתוֹ. אֲבָל מִכָּל מָקוֹם "זָקֵן" – זֶה שֶׁקָּנָה חָכְמָה וְהִשְׁתַּדֵּל בָּהּ, כִּי הַדָּבָר הַקָּנוּי מוֹרֶה עַל הִשְׁתַּדְּלוּת הַקּוֹנֶה שֶׁטָּרַח בָּהּ לִקְנוֹתָהּ, וְהוּא הַשֶּׂכֶל הַנִּקְנֶה לָאָדָם, וַדַּאי הוּא רָאוּי יוֹתֵר לְכַבְּדוֹ מִן הַשֵּׂיבָה שֶׁבָּאָה לוֹ הַחָכְמָה מֵעַצְמָהּ, כִּי רֹב יָמִים יְדַבְּרוּ בְּחָכְמָה.

וּלְפִי שֶׁמָּצִינוּ בְּכִבּוּד אָב וָאֵם וְרִבּוֹ, שֶׁהִשְׁוָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּבוֹדָם לִכְבוֹדוֹ וּמוֹרָאָם לְמוֹרָאוֹ (קידושין ל:), שֶׁמָּא תֹּאמַר שֶׁכְּשֵׁם שֶׁכִּבּוּד שֶׁל שֵׂיבָה וְזָקֵן עָלֶיךָ כָּךְ מוֹרָאָם מוּטָל עָלֶיךָ, תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ", דָּוְקָא מוֹרָא רַבְּךָ כְּמוֹרָא שָׁמַיִם, כִּי הוּא נִקְרָא "אֱלֹהֶיךָ", כִּדְאִיתָא (שמות ז א): "רְאֵה נְתַתִּיךָ אֱלֹהִים לְפַרְעֹה", וּכְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (פסחים כב:): "אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ תִּירָא" לְרַבּוֹת תַּלְמִידֵי חֲכָמִים. וְזֶה מְדַבֵּר בְּמוֹרָא רַבְּךָ דָּוְקָא. וּמַה שֶּׁקְּרָאוּהוּ "זָקֵן" בְּמִלָּה מוּרְכֶּבֶת, לְהוֹדִיעַ שֶׁאַחַר שֶׁקָּנָה שְׁלֵמוּתוֹ בְּיָמִים מוּעָטִים הֲרֵי הוּא כְּבֶן שִׁבְעִים שָׁנָה.

פרק כא

פסוק א

אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים בְּנֵי אַהֲרֹן וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם. וְכִי עֲדַיִן לֹא יָדַעְנוּ שֶׁהַכֹּהֲנִים בְּנֵי אַהֲרֹן הֵמָּה, מַה תַּלְמוּד לוֹמַר "בְּנֵי אַהֲרֹן", גַּם כָּפֶל הָאֲמִירָה צָרִיךְ בֵּאוּר. וְהַקְּרוֹב אֵלַי לוֹמַר בָּזֶה שֶׁאַהֲרֹן קְדוֹשׁ ה' הָיָה מִקּוֹר הַקְּדֻשָּׁה וּמִמֶּנּוּ נִמְשְׁכָה הַקְּדֻשָּׁה גַּם לְבָנָיו, אַף לֹא הָיוּ כְּמוֹהוּ בְּכָל צַד כִּי הָיוּ רְחוֹקִים מִמְּקוֹר הַקְּדֻשָּׁה. עַל כֵּן אַהֲרֹן שֶׁהָיָה מְקוֹר הַקְּדֻשָּׁה לֹא הוּתְּרָה לוֹ לְטַמֵּא לְשׁוּם קָרוֹב אֲפִלּוּ לְאָב וְאֵם, וְכֵן כָּל כֹּהֵן גָּדוֹל מִזַּרְעוֹ דּוֹמֶה לוֹ מִכָּל צַד שֶׁהוּא מְקֻבָּל שֶׁפַּע הַקְּדֻשָּׁה בְּעֶצֶם וְרִאשׁוֹנָה מִקְּדֻשָּׁה רִאשׁוֹנָה יִתְבָּרַךְ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: "כִּי נֵזֶר שֶׁמֶן מִשְׁחַת אֱלֹהָיו עָלָיו", "נֵזֶר" לְשׁוֹן הַפְרָשָׁה, וְרוֹצֶה לוֹמַר שֶׁהֻפְרַשׁ מִמִּשְׁחַת אֱלֹהָיו וְנִתַּן עָלָיו לֹא עַל יְדֵי אֶמְצָעִי. אֲבָל בְּנֵי אַהֲרֹן שֶׁקִּבְּלוּ הַקְּדֻשָּׁה בְּאֶמְצָעִיּוּת אַהֲרֹן לְצִדְדִין קָתָנֵי, כִּי מִצַּד עַצְמָם

אֵין בָּהֶם קְדֻשָּׁה, וּמִצַּד הֱיוֹתָם בְּנֵי אַהֲרֹן יֵשׁ בָּהֶם קְדֻשָּׁה, עַל כֵּן דִּינָם חָלוּק, כִּי מִצַּד הַלֵּק הַקְּדֻשָּׁה שֶׁקִּבְּלוּ אֵין לָהֶם לִטַּמֵּא לַמֵּתִים הָרְחוֹקִים, וּמִצַּד שֶׁהֵם רְחוֹקִים קְצָת מִן מְקוֹר הַקְּדֻשָּׁה הוּתַּר לָהֶם לִטַּמֵּא לַקְּרוֹבִים. עַל כֵּן כָּפַל הָאֲמִירָה, כִּי אֲמִירָה רִאשׁוֹנָה "אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים בְּנֵי אַהֲרֹן", מִצַּד הֱיוֹתָם בְּנֵי אַהֲרֹן עַל כֵּן דְּבְקָה בָּהֶם הַקְּדֻשָּׁה בְּאֶמְצָעִית אַהֲרֹן, עַל כֵּן רָאוּי לְצַוּוֹת לָהֶם "לְנֶפֶשׁ לֹא יִטַּמָּא בְּעַמָּיו". "וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם" הַיְינוּ אֲמִירָה שְׁנִיָּה, מִצַּד עַצְמוּתָם, שֶׁאֵין בְּעַצְמוּתָם כָּל כְּךָ קְדֻשָּׁה יְתֵרָה, כִּי זֶה רָמוּז בְּמִלַּת "אֲלֵהֶם", כְּאִלּוּ לֹא הָיוּ בְּנֵי אַהֲרֹן, וּלְפִיכָךְ רָאוּי לְצַוּוֹת לָהֶם צִוּוּי "כִּי אִם לִשְׁאֵרוֹ", שֶׁמַּתָּר לָהֶם לִטַּמֵּא לַקְּרוֹבִים. דָּבָר אַחֵר הֵפֶךְ זֶה מַמָּשׁ, לוֹמַר לָהֶם אֲמִירָה רִאשׁוֹנָה שֶׁדְּבְקָה בָּהֶם הַקְּדֻשָּׁה מִצַּד הֱיוֹתָם בְּנֵי אַהֲרֹן שֶׁהָיָה מְקוֹר הַקְּדֻשָּׁה. "וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם" – מִצַּד עַצְמָם, שֶׁאַף אִם לֹא הָיוּ בְּנֵי אַהֲרֹן, מִכָּל מָקוֹם מֵאַחַר שֶׁהֵם מִשְׁרָתֵי אֵל חַי אֵין נָכוֹן לָהֶם שֶׁיִּטַּמְּאוּ "כִּי אִם לִשְׁאֵרוֹ הַקָּרוֹב אֵלָיו", כִּי דַּיּוֹ לָעֶבֶד לִהְיוֹת כְּרַבּוֹ, כִּי גַּם הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ מִתְעַסֵּק בִּקְרוֹבָיו, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (דברים לד ו): "וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ בַגַּי", וְהַיְינוּ קְרוֹבֵי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ.

פסוק ב

כִּי אִם לִשְׁאֵרוֹ. טַעַם אִסּוּר הַטֻּמְאָה הוּא בַּעֲבוּר רוּחַ הַטֻּמְאָה הַנִּשְׁאָר דָּבֵק בְּגוּף הָאָדָם, עַל כֵּן נֶאֱמַר "לְנֶפֶשׁ לֹא יִטַּמָּא" וְלֹא אָמַר "בְּנֶפֶשׁ", לְפִי שֶׁהַנֶּפֶשׁ מִצַּד עַצְמָהּ טְהוֹרָה הִיא וְאֵין בָּהּ שׁוּם צַד טֻמְאָה, אַף שֶׁהַנֶּפֶשׁ סִבַּת הַטֻּמְאָה, כִּי כָּל שְׁאָר הַבַּעֲלֵי חַיִּים שֶׁאֵין בָּהֶם נֶפֶשׁ הַמַּשְׂכֶּלֶת כִּי אִם רוּחַ הַחִיּוּנִית לְבַד, אֵין מִיתָתָם כִּי אִם פְּרוּד הָאַרְבָּעָה יְסוֹדוֹת, וְאֵין מַלְאַךְ הַמָּוֶת מְזַדֵּקֵק לָהֶם כְּלָל, עַל כֵּן אֵין בָּהֶם טֻמְאָה חֲמוּרָה. אֲבָל נִשְׁמַת הָאָדָם אֵינָהּ יוֹצֵאת כִּי אִם עַל יְדֵי מַלְאַךְ הַמָּוֶת הַמּוּצְיָאהּ מִשָּׁם בְּעַל כָּרְחָהּ, כְּאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (אבות ד כט): וְעַל כָּרְחָךְ אַתָּה מֵת, וְהוּא בָּא מִסִּטְרָא דְּמָסָאֲבָא וּמֵבִיא הַטֻּמְאָה עַל הַגּוּף, זוֹלַת הַצַּדִּיקִים וִיחִידֵי הַדּוֹר אֲשֶׁר מִיתָתָם בִּנְשִׁיקָה לֹא עַל יְדֵי מַלְאַךְ הַמָּוֶת, אֵין בָּהֶם שׁוּם צַד טֻמְאָה. לְפִיכָךְ אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ירושלמי ברכות פ"ג ה"א) שֶׁבַּיּוֹם שֶׁמֵּת רַבֵּינוּ הַקָּדוֹשׁ בְּטָלָה הַכְּהֻנָּה, כִּי לֹא נִטְמְאוּ בּוֹ הַכֹּהֲנִים כְּלָל.

וְיָכוֹל לִהְיוֹת שֶׁכָּל מִי שֶׁהוּא מִזֶּרַע אַהֲרֹן קָדוֹשׁ ה', אֲ מִיתָתוֹ עַל יְדֵי נְשִׁיקָה וְאָז פָּרְחָה מֵהֶם הַטֻּמְאָה, וְנִמְשְׁכָה קְדֻשָּׁה זוֹ מִן אַהֲרֹן קָדוֹשׁ ה' אֶל כָּל יוֹצְאֵי יְרֵכוֹ, שֶׁבְּכֻלָּם אֵין שׁוּם צַד טֻמְאָה, עַל כֵּן מָתַר לְכֹהֵן לְהִתְעַסֵּק בִּקְרוֹבָיו, אָבִיו וְאִמּוֹ וּבְנוֹ וּבִתּוֹ וְאָחִיו, כִּי כֻלָּם מִזֶּרַע אַהֲרֹן הֵמָּה, וְאִשְׁתּוֹ שֶׁל כֹּהֵן כְּגוּפוֹ דְּמֵי. וְאַף עַל פִּי שֶׁהַמִּתְעַסֵּק בָּהֶם יֵשׁ לוֹ טֻמְאַת שִׁבְעָה, מִכָּל מָקוֹם אֵין הַטֻּמְאָה גְּדוֹלָה כָּל כָּךְ שֶׁתִּהְיֶה מִתְנַגֶּדֶת אֶל קְדֻשַּׁת הַכֹּהֵן, מֵאַחַר שֶׁעַצְמוּת הַטֻּמְאָה קַלָּה קְצָת. וּמִכָּל מָקוֹם לֹא יִטַּמֵּא בִּשְׁאָר כֹּהֵן שֶׁאֵינוֹ קְרוֹבוֹ, שֶׁהֲרֵי הַדָּבָר מוּטָל עַל קְרוֹבָיו, וְאִם אֵין לַכֹּהֵן קְרוֹבִים מוּטָב שֶׁיִּתְעַסְּקוּ בּוֹ יִשְׂרְאֵלִים. וְאִם אֵין כָּאן לֹא

זֶה וְלֹא זֶה, הֲרֵי הוּא מֵת מִצְוָה וּפְשִׁיטָא שֶׁמֻּתָּר לוֹ לְהִתְעַסֵּק בּוֹ, וְאֻפְלוּ בְּיִשְׂרָאֵל מֻתָּר. וְכֹהֵן גָּדוֹל אָסוּר בְּכָל הַקְּרוֹבִים, כִּי מִצַּד גֹּדֶל קְדֻשָּׁתוֹ אֻפְלוּ טֻמְאָה קַלָּה פּוֹגַמְתָּהּ.

כִּי אִם לִשְׁאֵרוֹ הַקָּרוֹב אֵלָיו. אָמְרוּ רז"ל (יבמות כב:) "שְׁאֵרוֹ" זוֹ אִשְׁתּוֹ. וְקָשֶׁה, מַהוּ זֶה שֶׁאָמַר "הַקָּרוֹב אֵלָיו", לְשׁוֹן זָכָר, "הַקְּרוֹבָה אֵלָיו" מִבָּעֵי לֵיהּ לְמֵימַר, וְלָמָּה קָרָא לְאִשְׁתּוֹ "שְׁאֵרוֹ", וְלָמָּה הִקְדִּימָהּ לְאָבִיו וְאִמּוֹ. וּבְדֶרֶךְ הַפְּשָׁט נִרְאֶה לְפָרֵשׁ כִּדְמַסְיִק בְּפֶרֶק הַבָּא עַל יְבִמְתּוֹ (יבמות סג.): אָמַר לֵיהּ רַבִּי יוֹסֵי לְאֵלִיָּהוּ: בַּמֶּה אִשָּׁה עוֹזֶרְתּוֹ לְאָדָם? אָמַר לֵיהּ: אָדָם מֵבִיא חִטִּין חִטִּין כּוֹסֵס, פִּשְׁתָּן פִּשְׁתָּן לוֹבֵשׁ, לֹא נִמְצֵאת מְאִירָה עֵינָיו וּמַעֲמִידָתוֹ עַל רַגְלָיו? וּלְפִי זֶה וַדַּאי אִשְׁתּוֹ מְפָרְנֶסֶתּוֹ וַהֲרֵי הִיא שְׁאֵרוֹ, הַיְינוּ מְזוֹנוֹ הַקָּרוֹב אֵלָיו, כִּי הַמָּזוֹן נֶהְפָּךְ אֶל גּוּף הַנִּזּוֹן. וּבְאוֹר הַכָּתוּב שֶׁיִּטַּמֵּא לְמִי שֶׁהוּא זָן אוֹתוֹ, לְפִי שֶׁהַמָּזוֹן קָרוֹב אֶל עַצְמוּתוֹ לְהוֹסִיף בּוֹ לֵחָה תְּמוּרַת מַה שֶּׁנִּתַּךְ מִמֶּנּוּ, וְעַל כֵּן כָּל אִשְׁתּוֹ כְּגוּפוֹ דָּמְיָא אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִבְרֵאת עֶצֶם מֵעֶצָמָיו כִּי אִם "זֹאת הַפַּעַם", בִּיצִירָה רִאשׁוֹנָה, מִכָּל מָקוֹם מֵאַחַר שֶׁלְּדוֹרוֹת הִיא מְאִירָה עֵינָיו בִּשְׁאֵרוֹ וּמְזוֹנוֹ, עַל כֵּן רָאוּי שֶׁיִּטַּמֵּא לָהּ. וּכְדֵי שֶׁלֹּא תִּטְעֶה לוֹמַר שֶׁיּוּכַל לְטַמֵּא לְכָל מִי שֶׁזָּן וּמְפַרְנֵס אוֹתוֹ, עַל כֵּן הוֹצִיא הַמָּזוֹן בִּלְשׁוֹן "שְׁאֵרוֹ", שֶׁיֵּשׁ בְּמַשְׁמָעוֹ לְשׁוֹן אִשְׁתּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יח יב): "שְׁאֵר אָבִיךְ הִיא", וְלֹא אָמַר "אִשְׁתּוֹ" בְּפֵרוּשׁ כְּדֵי לְפָרֵשׁ הַטַּעַם לָמָּה הוּא מְטַמֵּא לָהּ.

וְעַל צַד הָרֶמֶז יֵשׁ לְהוֹצִיא מִכָּאן דִּין, מַה שֶּׁאָמְרוּ רז"ל (מו"ק כה): תַּלְמִיד חָכָם שֶׁמֵּת הַכֹּל כִּקְרוֹבָיו. וְעָלָיו אָמַר: "כִּי אִם לִשְׁאֵרוֹ הַקָּרוֹב אֵלָיו", כִּי "שְׁאֵרוֹ" הַיְינוּ מְזוֹנוֹ, כְּאָמְרוּ רז"ל (ברכות יז;): כָּל הָעוֹלָם נִזּוֹן בִּשְׁבִיל חֲנִינָא בְּנִי כוּ'. וְאָמְרוּ רז"ל (ב"ק ס.): אֵין פֶּרְעָנוּת בָּא לָעוֹלָם כִּי אִם בַּעֲבוּר הָרְשָׁעִים, וְאֵינוֹ מַתְחִיל כִּי אִם בַּצַּדִּיקִים, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כב ה): "כִּי תֵצֵא אֵשׁ וּמָצְאָה קוֹצִים וְנֶאֱכַל גָּדִישׁ", שֶׁכְּבָר נֶאֱכַל הַגָּדִישׁ, דְּהַיְינוּ הַצַּדִּיקִים. הִנֵּה רוֹאֶה שֶׁקָּרָא לַצַּדִּיקִים "גָּדִישׁ", כְּגָדִישׁ זֶה שֶׁאוֹכְלִים מִמֶּנּוּ, כָּךְ כָּל הָעוֹלָם נִזּוֹנִין בַּעֲבוּר הַצַּדִּיקִים. וְעִנְיַן "כְּבָר נֶאֱכַל", כִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּא בְּטַכְסִיסֵי מִלְחָמָה, כִּי מִדֶּרֶךְ הַלּוֹחֲמִים לְסָתּוֹם תְּחִלָּה מַעְיְנוֹת הָעִיר וְלִשְׁרוֹף גְּדִישָׁם כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה לָהֶם מַמָּה לְהִתְפָּרְנֵס, כְּמוֹ שֶׁפֵּרֵשׁ רַשִׁ"י בְּמַכּוֹת שֶׁל פַּרְעֹה (שם ח יז), כָּךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה בִּזְמַן שֶׁאֵין יִשְׂרָאֵל עוֹשִׂין רְצוֹנוֹ יִתְבָּרַךְ, הוּא מֵסִיר צִלּוֹ מֵעֲלֵיהֶם תְּחִלָּה וּמְקַלְקֵל גְּדִישָׁם שֶׁלֹּא יִהְיֶה לָהֶם מַה לֶּאֱכוֹל בְּזִכּוּתוֹ, כְּדֶרֶךְ שֶׁבֵּאֲרוּ לְמַעְלָה פָּרָשַׁת וַיְחִי (נ י) "בְּגוֹרֶן הָאָטָד" עִנְיַן הַקּוֹצִים וְהַגָּדִישׁ. לְכָךְ נֶאֱמַר "כִּי אִם לִשְׁאֵרוֹ הַקָּרוֹב אֵלָיו", רָמַז לְתַלְמִיד חָכָם הַמְּזַיֵּן אוֹתוֹ וְהַכֹּל כִּקְרוֹבָיו. וְהִקְדִּימוֹ לְאָבִיו וְאִמּוֹ, כְּאָמְרוּ רז"ל (ב"מ לג.): אֲבֵדַת אָבִיו וַאֲבֵדַת רַבּוֹ, אֲבֵדַת רַבּוֹ קוֹדֶמֶת כוּ'. וְזֶה יְכֻלּוֹל גַּם בִּזְמַן שֶׁהַצַּדִּיק אָבַד אוֹ אָבִיו וְאִמּוֹ, לְכָךְ הִקְדִּים אֲבֵדַת רַבּוֹ.

לְאִמּוֹ וּלְאָבִיו. כִּי אִמּוֹ אֵינָהּ מִזֶּרַע אַהֲרֹן זוּלַת מִצַּד שֶׁהִיא כְּגוּף בַּעְלָהּ, עַל כֵּן הַקְּדִים הָאֵם, הַדָּבָר שֶׁהוּא חִדּוּשׁ יוֹתֵר. אֲבָל בְּכֹהֵן גָּדוֹל שֶׁאָמַר "לֹא יְטַמָּא", הִקְדִּים הָאָב, כִּי זֶה חִדּוּשׁ יוֹתֵר מַה שֶּׁאֵינוֹ מְטַמֵּא לְאָבִיו שֶׁהוּא מִזֶּרַע אַהֲרֹן. וְאִם נַפְשְׁךָ לְפָרֵשׁ זֶה דֶּרֶךְ לֹא זוֹ אַף זוֹ, נוֹכַל לוֹמַר שֶׁיּוֹתֵר קָרוֹב לִשְׁמוֹעַ שֶׁיְּטַמֵּא לְאִמּוֹ כִּי נִצְטַעֲרָה עָלָיו הַרְבֵּה בְּהֵרָיוֹן וְלֵידָה וְגִדּוּל, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בָּאָב, עַל כֵּן יִהְיוּ שְׁנֵי מְקוֹמוֹת אֵלּוּ, הֵן "יְטַמָּא" הָאָמוּר כָּאן, הֵן "לֹא יְטַמָּא" הָאָמוּר בְּכֹהֵן גָּדוֹל, כֻּלָּם דֶּרֶךְ לֹא זוֹ אַף זוֹ. וְעוֹד שֶׁאִמּוֹ יוֹתֵר וַדַּאִית מִן אָבִיו, כִּי שְׁמָא זִנְּתָה אִמּוֹ עִם אַחֵר וְזֶה אֵינוֹ אָבִיו, וּלְפִיכָךְ יִהְיוּ שְׁנֵיהֶם בְּדֶרֶךְ לֹא זוֹ אַף זוֹ. וְעוֹד שֶׁנִּוּוּל שֶׁל הָאִשָּׁה קָשֶׁה מִן נִוּוּל הָאִישׁ, עַל כֵּן הִקְדִּים אִמּוֹ לוֹמַר לְךָ שֶׁאִם שְׁנֵיהֶם מוּטָלִים לְפָנָיו חַיָּב לְטַפֵּל תְּחִלָּה עִם אִמּוֹ. אֲבָל בְּכֹהֵן גָּדוֹל שֶׁנֶּאֱמַר "לֹא יְטַמָּא" הִקְדִּים הָאָב בְּדֶרֶךְ לֹא זוֹ אַף זוֹ, וְקַל לְהָבִין.

פסוק ה

לֹא יְקָרְחוּ קָרְחָה בְּרֹאשָׁם. אַף עַל פִּי שֶׁגַּם יִשְׂרָאֵל הוּזְהָרוּ עַל כָּךְ, מִכָּל מָקוֹם תַּרְוַיְיהוּ צְרִיכֵי, דְּאִי אַשְׁמְעִינַן יִשְׂרָאֵל הָוָה אָמֵינָא דַּוְקָא אֲבֵדַת יִשְׂרָאֵל לְדוֹרוֹ שֶׁאֵינוֹ עוֹשֶׂה רוֹשֶׁם כָּל כָּךְ, עַל כֵּן אֵין לְהִצְטַעֵר עָלָיו בְּיוֹתֵר לִקְרֹחַ קָרְחָה עָלָיו, לְפִי שֶׁאֵינוֹ עוֹשֶׂה גַּם כֵּן כָּל כָּךְ קָרְחָה בָּעוֹלָם. אֲבָל בְּכֹהֵן מְשֻׁרֶת אֱלֹהֵינוּ שֶׁמֵּת, וַדַּאי הָאֲבֵדָה גְּדוֹלָה לְדוֹרוֹ, וְעוֹשֶׂה קָרְחָה בָּעוֹלָם, סָלְקָא דַּעְתְּךָ שֶׁמֻּתָּר לְכֹהֵן קָרוֹבוֹ לִקְרֹחַ עָלָיו קָרְחָה, קָא מַשְׁמַע לָן. וְאִי אַשְׁמְעִינַן בְּכֹהֲנִים, הָוָה אָמֵינָא שֶׁמִּצַּד שֶׁהַכֹּהֵן מְשֻׁרֶת לֵאלֹהֵינוּ וַדַּאי אַחַר מוֹתוֹ הוּא נִכְנָס בְּאוֹר הַחַיִּים הַנִּצְחִי, לְפִיכָךְ אֵין נָכוֹן לְהִצְטַעֵר עַל מִיתָתוֹ כִּי לְטוֹבָתוֹ הִיא. אֲבָל בְּסָתָם יִשְׂרָאֵל שֶׁאֵינוֹ בָּטוּחַ שֶׁלֹּא יִרְאֶה פְּנֵי גֵּיהִנֹּם, סָלְקָא דַּעְתְּךָ שֶׁמֻּתָּר לְהִצְטַעֵר עָלָיו וְלִקְרֹחַ קָרְחָה מִצִּדּוֹ, קָא מַשְׁמַע לָן.

וְלֹא יְחַלֵּל זַרְעוֹ בְּעַמָּיו. פְּלִיאָה בְּעֵינַי, אִם לְמַעְלָה דָּרְשׁוּ "בְּעַמָּיו", בְּעוֹד שֶׁהַמֵּת בְּתוֹךְ עַמָּיו, מַה יֹּאמְרוּ מִן "בְּעַמָּיו" הַנֶּאֱמָר כָּאן. וּפְשׁוּטוֹ הוּא "בְּעַמָּיו", שֶׁפָּסַל אֶת זַרְעוֹ מִלִּהְיוֹת בִּכְלַל עַמָּיו, דְּהַיְינוּ הַכֹּהֲנִים, כִּי פְּסָלוֹ מִדִּין כְּהֻנָּה, אֲבָל לְמַעְלָה אִי אֶפְשָׁר לְפָרֵשׁ כֵּן, דְּאִם כֵּן הוּא מַשְׁמָע שֶׁלֹּא יִטַּמָּא בְּעַמָּיו בְּכֹהֵן שֶׁאֵינוֹ שְׁאֵר בְּשָׂרוֹ, הָא בְּיִשְׂרָאֵל מִטַּמֵּא, וַהֲלֹא קַל וָחוֹמֶר הוּא. וְאֵין לוֹמַר דִּנְקַט בְּעַמָּיו לְרַבּוֹתָא, דְּאִם כֵּן לִשְׁתּוֹק מִנַּיהּ, כִּי כְּבָר נֶאֱמַר "כִּי אִם לִשְׁאֵרוֹ" וְגוֹ' וּבָזֶה מֵעֵט הַכֹּל. עַל כֵּן הוּצְרְכוּ לְדָרְשַׁת בְּעוֹד שֶׁהַמֵּת בְּתוֹךְ עַמָּיו. אֲבָל כָּאן הוּא כְּפָשׁוּטוֹ מִלִּהְיוֹת בִּכְלַל עַמָּיו.

פסוק יז

אִישׁ מִזַּרְעֲךָ אֲשֶׁר יִהְיֶה בּוֹ מוּם. כָּאן אָמַר "בּוֹ מוּם", וּלְמַטָּה הִפַּךְ וְאָמַר "מוּם בּוֹ", וְכָאן אָמַר "אֲשֶׁר יִהְיֶה" – לְהַבָּא מַשְׁמָע, וְאַחַר כָּךְ אָמַר "כָּל אִישׁ אֲשֶׁר בּוֹ מוּם" – בַּהֹוֶה מַשְׁמָע.

וּמַהוּ שֶׁנִּתַּן טַעַם לַדָּבָר בְּאוֹתוֹ דָּבָר עַצְמוֹ וְאָמַר: "כִּי כָל אִישׁ אֲשֶׁר בּוֹ מוּם לֹא יִקְרָב". וּמַה שֶּׁפֵּרֵשׁ רַשִׁ"י: אֵינוֹ דִּין שֶׁיִּקְרַב, כְּמוֹ "הַקְרִיבֵהוּ נָא לְפֶחָתֶךָ", אֵינוֹ מְפֹרָשׁ בַּמִּקְרָא.

עַל כֵּן אוֹמֵר אֲנִי שֶׁהַקְּדָמוֹנִים שֶׁהָיוּ בְּקִיאִין בַּחָכְמוֹת, הָיוּ יוֹדְעִין בְּכָל מוּם שֶׁנִּתְהַוָּה בְּאָדָם טֶרֶם הֱיוֹתוֹ, מִצַּד אֵיזוֹ עָוֹן שֶׁרָאוּ בּוֹ. דֶּרֶךְ מָשָׁל, אִם יָדְעוּ שֶׁהוּא מְקַבֵּל שׁוֹחַד, יָדְעוּ בּוֹ שֶׁסּוֹפוֹ בָּא לִידֵי עִוָּרוֹן. וְאִם רָאוּ בּוֹ רֶגֶל גַּאֲוָה, יָדְעוּ בּוֹ שֶׁסּוֹפוֹ לָבוֹא לִידֵי שֶׁבֶר רֶגֶל. וְהַכָּרַת פָּנָיו עָנְתָה בּוֹ, שֶׁהִכִּירוּ בְּמַרְאֵה פָּנָיו אֵיזוֹ תְּכוּנָה רָעָה שֶׁיֵּשׁ בְּקִרְבּוֹ הַפּוֹגֶמֶת אֵיזוֹ אֵבֶר יָדוּעַ, וְסוֹפוֹ לָבוֹא לִידֵי מוּם נִגְלֶה, וְרָאוּי לְגָאֳלוֹ מִן הַכְּהֻנָּה עַל שֵׁם סוֹפוֹ. לְכָךְ נֶאֱמַר "אִישׁ אִישׁ מִזַּרְעֲךָ אֲשֶׁר יִהְיֶה בּוֹ מוּם", שֶׁהַכָּרַת פָּנָיו עָנְתָה שֶׁלְּסוֹף יִהְיֶה בּוֹ מוּם, כִּי מִתּוֹךְ מַעֲשָׂיו נִכָּר שֶׁלְּסוֹף יָבוֹא לִידֵי מוּם זֶה שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ, הֲרֵי הוּא נִפְסָל עַל שֵׁם סוֹפוֹ. וְנָתַן טַעַם לַדָּבָר, "כִּי כָל אִישׁ אֲשֶׁר בּוֹ מוּם" וְגוֹ', אִי אַתָּה מוֹדֶה אִם הַמּוּם כְּבָר יֵשׁ בּוֹ, וַדַּאי אֵינוֹ דִּין שֶׁיִּקְרַב מִשּׁוּם "הַקְרִיבֵהוּ לְפֶחָתֶךָ" (מלאכי א ח), עַל כֵּן גַּם זֶה אֲשֶׁר יִהְיֶה בּוֹ מוּם לְהַבָּא רָאוּי שֶׁיִּתְנָאֵל מִן הַכְּהֻנָּה. וּמִטַּעַם זֶה לֹא אָמַר בִּנְתִינַת טַעַם לְשׁוֹן "יִהְיֶה". וְכָל זֶה מְדַבֵּר בְּמִי שֶׁאֵינוֹ נוֹלָד בְּמוּמוֹ, שֶׁהֲרֵי מַעֲשָׂיו גָּרְמוּ לוֹ מְצִיאַת הַמּוּם, כִּי בְּמַעֲשָׂיו פָּגַם אֶחָד מֵאֵבָרָיו. לְכָךְ נֶאֱמַר בִּשְׁנֵי פְּסוּקִים אֵלּוּ "בּוֹ מוּם", שֶׁקְּדָמָה מְצִיאָתוֹ לִמְצִיאַת הַמּוּם, כִּי מִלַּת "בּוֹ" מְדַבֵּר בְּמְצִיאַת הָאָדָם שֶׁקְּדָמָה, וְאַחַר כָּךְ נוֹלַד בּוֹ הַמּוּם.

וַעֲדַיִן לֹא שָׁמַעְנוּ אִם נוֹלַד בְּמוּמוֹ אִם הַמּוּם מְעַכֵּב אוֹ לֹא, כִּי יֵשׁ מָקוֹם לוֹמַר שֶׁמָּא דָּוְקָא זֶה שֶׁתַּרְוַיְיהוּ אִתְּנְהוּ בֵּיהּ, שֶׁיֵּשׁ לוֹ פְּגָם בְּנִשְׁמָתוֹ וּבְגוּפוֹ, רָאוּי שֶׁיִּתְגָּאֵל מִן הַכְּהֻנָּה לְבִלְתִּי הַקְרִיב אֶת קָרְבַּן ה', אֲבָל הַנּוֹלָד בְּמוּמוֹ שֶׁאֵין בּוֹ פְּגָם בְּנִשְׁמָתוֹ זוֹלֶת בְּגוּפוֹ לְבַד, שֶׁמָּא תֹּאמַר שֶׁאֵינוֹ מְעַכֵּב. קָא מַשְׁמַע לָן לְמַטָּה: "מוּם בּוֹ אֵת לֶחֶם אֱלֹהָיו" וְגוֹ', וְזֶה מְדַבֵּר בְּמִי שֶׁקְּדָמָה מְצִיאַת הַמּוּם לְמְצִיאָתוֹ לַאֲוִיר הָעוֹלָם. וְזֶה בֵּאוּרוֹ: "כָּל אִישׁ אֲשֶׁר בּוֹ מוּם מִזֶּרַע אַהֲרֹן הַכֹּהֵן לֹא יִגַּשׁ לְהַקְרִיב אֶת אִשֵּׁי ה'", וְאַף עַל פִּי שֶׁכְּבָר הִזְכִּיר לְמַעְלָה "אֲשֶׁר יִהְיֶה בּוֹ מוּם" וְגוֹ', מִכָּל מָקוֹם לֹא הִזְכִּיר שָׁם כִּי אִם "לֶחֶם אֱלֹהָיו", וְסָלְקָא דַּעְתָּךְ דָּוְקָא לֶחֶם אֱלֹהָיו כְּמִנְחוֹת וְלֶחֶם הַפָּנִים, אֲבָל שְׁאָר אִשֵּׁי ה' מַתִּיר לְהַקְרִיב, קָא מַשְׁמַע לָן "לֹא יִגַּשׁ לְהַקְרִיב אֶת אִשֵּׁי ה'", לְהַשְׁווֹת כָּל הָאִשִּׁים בְּמִי שֶׁבּוֹ מוּם. וְסָלְקָא דַּעְתָּךְ דָּוְקָא בְּמִי שֶׁבּוֹ מוּם, אֲבָל לֹא בְּמִי שֶׁמּוּם בּוֹ, קָא מַשְׁמַע לָן "מוּם בּוֹ אֵת לֶחֶם אֱלֹהָיו לֹא יִגַּשׁ לְהַקְרִיב". וְנָקַט "לֶחֶם אֱלֹהָיו", לֹא שֶׁבָּא לְמַעֵט הָאִשִּׁים, שֶׁהֲרֵי כְּבָר הוּשְׁווּ כָּל הָאִשִּׁים בְּמִי שֶׁבּוֹ מוּם, וְהוּא הַדִּין בְּמִי שֶׁמּוּם בּוֹ. וְלֹא נָקַט "לֶחֶם אֱלֹהָיו" כִּי אִם בַּעֲבוּר שֶׁרוֹצֶה לוֹמַר אַחַר כָּךְ שֶׁאֲפִלּוּ לֶחֶם אֱלֹהָיו שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם קְדֻשָּׁה יְתֵרָה יוֹתֵר מִן הָעוֹלִים לְאִשִּׁים, מִכָּל מָקוֹם מֻתָּר לֶאֱכֹל מֵהֶם, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב מִיָּד: "לֶחֶם אֱלֹהָיו מִקָּדְשֵׁי הַקֳּדָשִׁים יֹאכֵל", וְכָל שֶׁכֵּן מִן הָאִשִּׁים. וּמַה שֶּׁכָּתוּב "וּמִן הַקֳּדָשִׁים יֹאכֵל", אֵלּוּ קָדָשִׁים קַלִּים, לְפִי שֶׁיֵּשׁ מָקוֹם לוֹמַר שֶׁאַחַר שֶׁלֹּא

הֻתְּרוּ לְזָר, כְּמוֹ מְנָחוֹת שֶׁל קָדְשֵׁי קָדָשִׁים שֶׁאָכַל מֹשֶׁה, וְכֵן מַשְׁמָע בַּיַּלְקוּט סוֹף פָּרָשַׁת צַו (ח תקיח). וּבְדֶרֶךְ זֶה מְיֻשָּׁב מַה שֶּׁנֶּאֱמַר גַּם בַּבְּהֵמוֹת פַּעַם "מוּם בּוֹ" וּפַעַם "בּוֹ מוּם", לְפִי שֶׁכָּל מוּמִים פּוֹסְלִים בַּבְּהֵמָה, בֵּין שֶׁנּוֹלְדָה בְּמוּמָהּ בֵּין שֶׁנּוֹלַד מוּמָהּ בָּהּ.

פרק כב

פסוק כז

שׁוֹר אוֹ כֶשֶׂב אוֹ עֵז כִּי יִוָּלֵד. אָמְרוּ הַמְפָרְשִׁים שֶׁבְּיוֹם הִוָּלְדוֹ יֵשׁ לוֹ עָלָיו שֵׁם שׁוֹר אוֹ כֶשֶׂב, כִּי אֵינוֹ מוֹסִיף עַל שְׁלֵמָתוֹ וְעַל עַצְמוּתוֹ כְּלוּם, כִּי הוּא נוֹלָד עִם כָּל שְׁלֵמָתוֹ. לְאַפּוֹקֵי הָאָדָם, עַיִר פֶּרֶא יִוָּלֵד (איוב יא יב), וּקְנִיַּת שְׁלֵמָתוֹ תְּלוּיִ בְּמַעֲשָׂיו. וְנִרְאֶה שֶׁלְּכָךְ הוֹדִיעַ לָנוּ הַכָּתוּב, כְּדֵי שֶׁלֹּא תֹּאמַר, מֵאַחַר שֶׁבְּיוֹם הִוָּלְדָם יֵשׁ לָהֶם כָּל הַשְּׁלֵמוּת הָרָאוּי לָהֶם, אִם כֵּן יִהְיוּ כְּשֵׁרִים לְהַקְרָבָה מִיָּד, תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְהָיָה שִׁבְעַת יָמִים תַּחַת אִמּוֹ". "וּמִיּוֹם הַשְּׁמִינִי וָהָלְאָה יֵרָצֶה", כִּי כָל מִסְפַּר שְׁמִינִי קֹדֶשׁ, כַּמְבֹאָר לְמַעְלָה פָּרָשַׁת שְׁמִינִי (ט א), עַל כֵּן אֵינוֹ רָאוּי לִהְיוֹת קֹדֶשׁ עַד אֲשֶׁר יַעֲבֹר עָלָיו מִסְפָּר זֶה.

פרק כג

פסוק ב

מוֹעֲדֵי ה' אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אֹתָם מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ. וּסְמִיךְ לֵיהּ מִצְוַת הַשַּׁבָּת, וּפֵרֵשׁ רַשִׁ"י מַה עִנְיָן שַׁבָּת לְמוֹעֲדִים כּוּ'. וַאֲנִי אוֹמֵר שֶׁכָּךְ פֵּרוּשׁוֹ: כִּי כְּבָר בֵּאַרְנוּ לְמַעְלָה פָּרָשַׁת וַיַּקְהֵל (לה ב) עַל מַה שֶּׁפֵּרֵשׁ רַשִׁ"י הַקְּדִים שַׁבָּת לְמְלֶאכֶת מִשְׁכָּן לוֹמַר לְךָ שֶׁאֵין מִשְׁכָּן דּוֹחֶה שַׁבָּת, כִּי בְּכָל מָקוֹם הַמִּצְוָה הַמֻּקְדֶּמֶת דּוֹחָה אֶת הַמְּאֻחֶרֶת. וּפְסוּק זֶה "אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אֹתָם מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ", מְדַבֵּר בְּקִבְיעוּת הַשָּׁנָה וְהַחֹדֶשׁ וְעִנְיַן הָעִבּוּר. וּמַסִּיק זֶה בַּיַּלְקוּט פָּרָשָׁה זוֹ: מִנַּיִן שֶׁמְּחַלְּלִין אֶת הַשַּׁבָּת לְהַעִיד עֲלֵיהֶם, תַּלְמוּד לוֹמַר: "אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אֹתָם בְּמוֹעֲדָם". יָכוֹל כְּשֵׁם שֶׁמְּחַלְּלִין אֶת הַשַּׁבָּת לְהַעִיד עֲלֵיהֶם, כָּךְ יְחַלְּלוּ אֶת הַשַּׁבָּת לְהוֹדִיעַ עֲלֵיהֶם שֶׁנִּתְקַיְּמוּ, תַּלְמוּד לוֹמַר: "אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ" כּוּ'. וְעַל כֵּן הִקְדִּים לְמִצְוַת שַׁבָּת מִצְוַת הָעִבּוּר לְהוֹדִיעַ שֶׁהָעִבּוּר דּוֹחֶה שַׁבָּת. וְאַחַר הַשַּׁבָּת חָזַר וּפֵרַט מִצְוַת הָעִבּוּר בְּפָסוּק "אֵלֶּה מוֹעֲדֵי ה'", כְּדֵי לְהַקְדִּים מִצְוַת הַשַּׁבָּת לְעִבּוּר, לוֹמַר לְךָ שֶׁאֵין הָעִבּוּר דּוֹחֶה שַׁבָּת, וְהָא לְהַעִיד עֲלֵיהֶם, וְהָא לְהוֹדִיעַ עֲלֵיהֶם שֶׁנִּתְקַיְּמוּ. וְדִין זֶה יֵשׁ גַּם בְּמַסֶּכֶת רֹאשׁ הַשָּׁנָה פֶּרֶק א'.

דָּבָר אַחֵר "אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אוֹתָם בְּמוֹעֲדָם", קְרִיאָה זוֹ הִיא בְּדִבְרֵי תּוֹרָה, שֶׁיִּתְעַסְּקוּ בְּהִלְכוֹת פֶּסַח בַּפֶּסַח כּוּ' לְכָךְ נֶאֱמַר "בְּמוֹעֲדָם", וְעַל קְרִיאָה זוֹ אָמַר "אֵלֶּה הֵם מוֹעֲדַי". אָמְנָם כְּשֶׁאֵין עֲסוּקִים בָּהֶם כִּי אִם בְּמַאֲכָל וּמִשְׁתֶּה אֵינָן מוֹעֲדֵי ה' כְּלָל, וְעָלֵיהֶם נֶאֱמַר (ישעיה א יד):

"חָדְשֵׁיכֶם וּמוֹעֲדֵיכֶם שָׂנְאָה נַפְשִׁי". וּמַה שֶּׁכָּתוּב "אֵלֶּה תַּעֲשׂוּ לַה' בְּמוֹעֲדֵיכֶם", (במדבר כט לט) לְפִי שֶׁצָּרִיךְ לִתֵּן חֶצְיוֹ לַה' וְחֶצְיוֹ לָכֶם.

פסוק טז

וְהִקְרַבְתֶּם מִנְחָה חֲדָשָׁה לַה'. סִימָן לְיוֹם מַתַּן תּוֹרָה, כִּי הַתּוֹרָה צְרִיכָה לִהְיוֹת חֲדָשָׁה אֵצֶל הָאָדָם בְּכָל יוֹם כְּאִלּוּ הַיּוֹם קִבְּלָהּ מֵהַר סִינַי. וּמַה שֶּׁלֹּא נִזְכַּר בַּתּוֹרָה בְּפֵרוּשׁ כִּי יוֹם זֶה מַתַּן תּוֹרָה, וְכֵן לֹא נִזְכַּר בַּתּוֹרָה בְּפֵרוּשׁ כִּי רֹאשׁ הַשָּׁנָה הוּא יוֹם דִּין, וְטַעַם שְׁנֵיהֶם אֶחָד הוּא כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בְּחִבּוּרִי עוֹלְלוֹת אֶפְרַיִם, שֶׁעַל מַתַּן תּוֹרָה לֹא רָצָה ה' לְהַגְבִּיל יוֹם יָדוּעַ, לְפִי שֶׁצָּרִיךְ הָאָדָם שֶׁיְּהֵא דּוֹמֶה לוֹ בְּכָל יוֹם וְיוֹם מִכָּל יְמוֹת הַשָּׁנָה כְּאִלּוּ בְּאוֹתוֹ יוֹם קִבְּלָהּ מֵהַר סִינַי, כִּי בֶּאֱמֶת אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (עירובין נד:) שֶׁהַתּוֹרָה נִמְשְׁלָה לְדֶד זֶה שֶׁכָּל זְמַן שֶׁהַתִּינוֹק מְמַשְׁמֵשׁ בּוֹ הוּא מוֹצֵא בּוֹ טַעַם חָדָשׁ, כָּךְ הַתּוֹרָה כָּל הַהוֹגֶה בָּהּ מוֹצֵא בְּכָל יוֹם טַעַם חָדָשׁ, עַל כֵּן דִּין הוּא שֶׁיְּהֵיהּ דּוֹמֶה אֵלָיו בְּכָל יוֹם כְּאִלּוּ הַיּוֹם קִבְּלָהּ מֵהַר סִינַי, וְאִם כֵּן כָּל יוֹם הוּא מַתַּן תּוֹרָה אֵצֶל הַהוֹגִים בָּהּ, עַל כֵּן אֵין רְאוּי לְהַגְבִּיל יוֹם יָדוּעַ לְנִתִּינָתָהּ. וְעַל כֵּן אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ספרי ואתחנן ו ו): שֶׁיְּהִיוּ דִּבְרֵי תוֹרָה חֲדָשִׁים עָלֶיךָ, וְלֹא כְּדָבָר הַיָּשָׁן שֶׁלְּבּוֹ שֶׁל אָדָם קָץ בּוֹ, שֶׁהֲרֵי בֶּאֱמֶת אַתָּה מוֹצֵא בָּהּ דָּבָר חִדּוּשׁ בְּכָל יוֹם וְיוֹם. וְעַל כֵּן אֵין יוֹם נִתִּינָתָהּ מְבֹאָר בַּתּוֹרָה יוֹתֵר מִמַּה שֶּׁנִּרְמַז בַּהֲבָאַת מִנְחָה חֲדָשָׁה, לְהוֹרוֹת שֶׁהַתּוֹרָה מִנְחָה חֲדָשָׁה בְּכָל יוֹם וְיוֹם.

וְהָיוּ בִּשְׁתֵּי הַלֶּחֶם הֶחָמֵץ אֲשֶׁר הַיֵּצֶר הָרָע נִמְשָׁל בּוֹ, כִּי בִּלְשׁוֹן רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ברכות יז) הוּא נִקְרָא "שְׁאוֹר שֶׁבָּעִסָּה", לְפִי שֶׁבְּמָקוֹם שֶׁהַתּוֹרָה מְצוּיָה שָׁם אֵין הַיֵּצֶר הָרָע יָכוֹל לְהַזִּיק, כְּאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (קידושין ל:): אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: בָּרָאתִי יֵצֶר הָרָע בָּרָאתִי לוֹ תַּבְלִין, דְּהַיְנוּ הַתּוֹרָה. וְאִלְמָלֵא יֵצֶר הָרָע לֹא הָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מוֹרִיד הַתּוֹרָה מִן הָעֶלְיוֹנִים אֶל הַתַּחְתּוֹנִים, כִּי בְּטַעֲנָה זוֹ נִצַּח מֹשֶׁה רַבֵּינוּ אֶת הַמַּלְאָכִים כְּשֶׁאָמְרוּ לְפָנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: חֶמְדָּה גְנוּזָה יֵשׁ לְךָ כוּ' וְאַתָּה רוֹצֶה לִתְּנָהּ לְבָשָׂר וָדָם, וְהֵשִׁיב לָהֶם מֹשֶׁה: כְּלוּם יֵשׁ יֵצֶר הָרָע בֵּינֵיכֶם כוּ' (שבת פח:-פט.), וּרְצוֹנוֹ לוֹמַר שֶׁהָיָה צָרִךְ לִתֵּן הַתּוֹרָה אֶל הַתַּחְתּוֹנִים כְּדֵי לִתֵּן לָהֶם תַּבְלִין עַל הַיֵּצֶר הָרָע הַכָּרוּךְ בָּהֶם, לְמַלֵּא חֶסְרוֹנָם, לְכָךְ נֶאֱמַר "חָמֵץ תֵּאָפֶינָה".

וְזֶה הַטַּעַם גַּם כֵּן הֶעְלֵם יוֹם דִּין שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵלֵךְ אָדָם בִּשְׁרִירוּת לִבּוֹ וְיִסַּגֵּל עָוֹנוֹת כָּל יְמוֹת הַשָּׁנָה וְיַחְשֹׁב לְתַקֵּן מַעֲשָׂיו בִּהְיוֹתוֹ קָרוֹב לְיוֹם ה' אֲשֶׁר בּוֹ יֵשֵׁב עַל כִּסֵּא דִּין, אֶלָּא יְדַמֶּה בְּנַפְשׁוֹ כְּאִלּוּ בְּכָל יוֹם וְיוֹם ה' יוֹשֵׁב עַל כִּסְאוֹ לַמִּשְׁפָּט וּמִתְבַּקֵּר פְּנִקְסוֹ, וְעַל יְדֵי זֶה יִהְיֶה כָּל יוֹם וְיוֹם בִּתְשׁוּבָה. וְכֵן אִיכָּא לְמָאן דְּאָמַר אָדָם נִדּוֹן בְּכָל יוֹם (ר"ה

טז), שֶׁנֶּאֱמַר (איוב ז יח): "וַתִּפְקְדֶנּוּ לִבְקָרִים לִרְגָעִים תִּבְחָנֶנּוּ". וּבְחִבּוּרִי הַנִּזְכָּר הֶאֱרַכְתִּי בִּשְׁנֵי טְעָמִים אֵלּוּ כִּי נְכוֹנִים לְמוֹצְאֵי דַעַת.

פסוק כב

וּבְקַצְרְכֶם אֶת קְצִיר אַרְצְכֶם וְגוֹ'. סְמִיכוּת פָּסוּק זֶה לְפָרָשַׁת הָעֹמֶר נִרְאֶה עַל דֶּרֶךְ הַמִּדְרָשׁ (במ"ר יז ה) הָאוֹמֵר שֶׁסְּבִיב הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת יִשְׂרָאֵל בְּמִצְוֹות בְּכָל מַעֲשֶׂה: יָצָא לַחֲרֹשׁ – לֹא תַחֲרֹשׁ בְּשׁוֹר וַחֲמוֹר, יָצָא לִזְרֹעַ – לֹא תִזְרַע כִּלְאַיִם, יָצָא לִקְצֹר – לֹא תְכַלֶּה פְּאַת שָׂדְךָ כוּ'. וְסָלְקָא דַּעְתָּךְ שֶׁשָּׁוֶה זוֹ שֶׁכֵּיוָן שֶׁקּוֹצְרִין מִמֶּנּוּ הָעֹמֶר וּכְבָר נַעֲשָׂה בָּהּ מִצְוָה אַחַת, שׁוּב אֵינוֹ חַיָּב לְמֶעֱבַד בָּהּ מִצְוָה אַחֲרִיתִי, תַּלְמוּד לוֹמַר: "לֹא תְכַלֶּה פְּאַת שָׂדְךָ", לוֹמַר לְךָ שֶׁמִּכָּל מָקוֹם מִצְוָה זוֹ אֵינָהּ פּוֹטֶרֶת אוֹתְךָ מִן לֶקֶט שִׁכְחָה וּפֵאָה. וּבְזֶה מְיֻשָּׁב מַה שֶּׁלֹּא הִזְכִּיר פֶּרֶט כַּרְמְךָ, לְפִי שֶׁאֵין קְצִיר הָעֹמֶר שַׁיָּךְ בַּכֶּרֶם, וּמֵהֵיכָא תֵּיתֵי לְפָטְרוֹ. וּרְאָיָה גְּדוֹלָה לְדִבְרֵנוּ מַה שֶּׁמַּסִּיק בַּיַּלְקוּט (אמור כג י) בְּשֵׁם תּוֹרַת כֹּהֲנִים: אַף מִשֶּׁהֵבִיאָה שְׁלִישׁ מַתְחִיל וְקוֹצֵר וּפָטוּר מִלֶּקֶט שִׁכְחָה וּפֵאָה כוּ', וְסָלְקָא דַּעְתָּךְ שֶׁכָּל הַשָּׁדֶה פְּטוּרָה, קָא מַשְׁמַע לָן. דָּבָר אַחֵר כִּדְמַסִּיק בַּגְּמָרָא (ר"ה טז): אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא: מִפָּנֵי מָה אָמְרָה תּוֹרָה הָבִיאוּ עוֹמֶר בְּפֶסַח, כְּדֵי שֶׁתִּתְבָּרֵךְ לָכֶם תְּבוּאָה שֶׁבַּשָּׂדֶה, וְעַל יְדֵי שְׁתֵּי הַלֶּחֶם יִתְבָּרְכוּ פֵּרוֹת הָאִילָן, וְעַל יְדֵי נִסּוּךְ הַמַּיִם בֶּחָג יִתְבָּרְכוּ גִּשְׁמֵי הַשָּׁנָה. וּכְדֵי שֶׁלֹּא יְהֶיֶה עִם לְבָבוֹ דָּבָר בְּלִיַּעַל לֵאמֹר, מֵאַחַר שֶׁבִּזְכוּת הָעוֹמֶר וּשְׁתֵּי הַלֶּחֶם וְנִסּוּךְ הַמַּיִם יִתְבָּרְכוּ תְּבוּאוֹת הַשָּׁנָה, אִם כֵּן לָמָּה זֶה אֶתֵּן מַתְּנוֹת עֲנִיִּים לְמַעַן יְבָרְכֵנִי ה', תַּלְמוּד לוֹמַר: "וּבְקֻצְרְכֶם" וְגוֹ', כִּי טוֹב אֲשֶׁר תֶּאֱחֹז בָּזֶה וְגַם מִזֶּה אַל תַּנַּח יָדֶךָ, כִּי הָא וְהָא גַּרְמָא. אֲבָל לְפֵרוּשׁ רַשִׁ"י קָשֶׁה, מָה עִנְיַן קָרְבָּנוֹת לְמַתְּנוֹת עֲנִיִּים. וּכְפִי הַנִּרְאֶה יֵשׁ קְצָת דִּמְיוֹן בֵּינֵיהֶם, כִּי גַּם הַקָּרְבָּנוֹת רֻבָּן נֶאֱכָלִין לַכֹּהֲנִים דֶּרֶךְ צְדָקָה. וְהָרַמְבַּ"ן פֵּרֵשׁ רֶמֶז לִקְצִיר הָעוֹמֶר שֶׁאֵינוֹ דּוֹחֶה לֶקֶט וּפֵאָה.

פסוק כד

שַׁבָּתוֹן זִכְרוֹן תְּרוּעָה. רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה אָמְרוּ (ר"ה כט:): כְּתִיב (במדבר כט א) "יוֹם תְּרוּעָה יִהְיֶה לָכֶם", וּכְתִיב "זִכְרוֹן תְּרוּעָה", הָא בְּחוֹל הָא בְּשַׁבָּת, לְכָךְ נֶאֱמַר "שַׁבָּתוֹן זִכְרוֹן תְּרוּעָה". וְדַוְקָא בַּגְּבוּלִין יֵשׁ חִלּוּק בֵּין שַׁבָּת לְחוֹל, אֲבָל לֹא בַּמִּקְדָּשׁ, וּרְאָיָה לַדָּבָר מִדִּכְתִיב פָּרָשַׁת פִּינְחָס: "יוֹם תְּרוּעָה יִהְיֶה לָכֶם. וַעֲשִׂיתֶם עוֹלָה" וְגוֹ', שְׁמַע מִנַּהּ שֶׁמְּדַבֵּר בְּמָקוֹם שֶׁהַקָּרְבָּנוֹת קְרֵבִין, וְהֵינוּ בַּמִּקְדָּשׁ שֶׁשַּׁבָּת דְּחוּיָה אֵצֶל הַקָּרְבָּנוֹת, וְאָז תְּדֻחֶה גַּם מִפְּנֵי הַשּׁוֹפָר. אֲבָל כָּאן נֶאֱמַר "זִכְרוֹן תְּרוּעָה מִקְרָא קֹדֶשׁ כָּל מְלֶאכֶת עֲבוֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ וְהִקְרַבְתֶּם" וְגוֹ', מִדְּהִרְחִיק מַאֲמַר "וְהִקְרַבְתֶּם" וְסָמִיךְ לְ"זִכְרוֹן תְּרוּעָה" צִוּוּי אִסּוּר מְלָאכָה, שְׁמַע מִנַּהּ שֶׁבַּגְּבוּלִין הוּא מְדַבֵּר, שֶׁשָּׁם נוֹהֵג אִסּוּר מְלָאכָה לְבַד וְאֵין שָׁם קָרְבָּן. וְנוּכַל לוֹמַר עוֹד שֶׁיֵּשׁ חִלּוּק בֵּין "וַעֲשִׂיתֶם" לְ"וְהִקְרַבְתֶּם" כִּי עֲשִׂיָּה הֵינוּ בְּפוֹעַל מַמָּשׁ

וְהַיְנוּ בַּמִּקְדָּשׁ, אֲבָל הַקְּרָבָה נוֹפֶל גַּם עַל זִכְרוֹן הַקְּרְבָּנוֹת בַּתְּפִלָּה, כִּי עַל יְדֵיהֶם יִשְׂרָאֵל קְרוֹבִים אֶל ה' וְהַיְנוּ בַּגְּבוּלִין.

פסוק כז

אַךְ בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ וְגוֹ' יוֹם הַכִּפֻּרִים הוּא. כָּל אַכִּין וְרַקִּין מְעוּטִין הֵמָּה, לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר לְמַטָּה "וְעִנִּיתֶם אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּתִשְׁעָה לַחֹדֶשׁ בָּעֶרֶב", וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ברכות ח:): וְכִי בַּתְּשִׁיעִי מִתְעַנִּין, וַהֲלֹא בָּעֲשִׂירִי מִתְעַנִּין, אֶלָּא לוֹמַר לְךָ שֶׁכָּל הָאוֹכֵל וְשׁוֹתֶה בַּתְּשִׁיעִי מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ הִתְעַנָּה תְּשִׁיעִי וַעֲשִׂירִי. וּכְדֵי שֶׁלֹּא תִּטְעֶה לוֹמַר, מֵאַחַר שֶׁגַּם יוֹם תְּשִׁיעִי חָשׁוּב כְּאִלּוּ הִתְעַנָּה בּוֹ, שֶׁמָּא גַּם הוּא מְכַפֵּר כְּמוֹ יוֹם הָעֲשִׂירִי, תַּלְמוּד לוֹמַר: "אַךְ בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ" וְגוֹ', לוֹמַר לְךָ שֶׁעֲשִׂירִי לְבַד מְכַפֵּר וְלֹא תְּשִׁיעִי. וְזֶה יוֹתֵר מְחֻוָּר מִן מָה שֶׁפֵּרֵשׁ רַשִׁ"י שֶׁפֵּרֵשׁ מְכַפֵּר הוּא לַשָּׁבִים וְאֵינוֹ מְכַפֵּר לְשֶׁאֵינָן שָׁבִים (עיין שבועות יג.), וּמִי יִתֵּן יָדַעְתִּי וְאֶמְצָאֵהוּ לְפָרֵשׁ מַאי מַשְׁמַע שֶׁלְּשׁוֹן "אַךְ" לְמַעֵט הַבִּלְתִּי שָׁבִים, שֶׁהֲרֵי לְשׁוֹן "אַךְ" קָאֵי עַל יוֹם הָעֲשׂוֹר, וּמַשְׁמָעוּתוֹ לְמַעֵט הַיָּמִים הַקּוֹדְמִים. וּלְיַשֵּׁב פֵּרוּשׁ רַשִׁ"י אוֹמַר אֲנִי שֶׁמִּדְּקָאָמַר "אַךְ בֶּעָשׂוֹר", וּבָא לְמַעֵט הַיָּמִים הַקּוֹדְמִים, שְׁמַע מִנַּהּ שֶׁגַּם הַיָּמִים שֶׁלִּפְנֵי יוֹם כִּפּוּר נִקְרְאוּ יְמֵי תְּשׁוּבָה, דְּאִם לֹא כֵּן מֵהֵיכִי תֵּיתֵי שֶׁיְּכַפְּרוּ הַיָּמִים הַקּוֹדְמִים עַד שֶׁהֻצְרַךְ לְמַעֵט, אֶלָּא וַדַּאי שֶׁגַּם עֲשֶׂרֶת הַיָּמִים הַקּוֹדְמִים הֵם עֲשֶׂרֶת יְמֵי הַתְּשׁוּבָה, וְסָלְקָא דַּעְתָּךְ שֶׁיְּמֵי הַתְּשׁוּבָה מְכַפְּרִין מִיָּד עַל כָּל עֲבֵרוֹת, קָא מַשְׁמַע לָן שֶׁיֵּשׁ לְךָ עֲבֵרוֹת שֶׁתְּשׁוּבָה תּוֹלָה וְיוֹם כִּפּוּר מְכַפֵּר, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא טז ל): "כִּי בַיּוֹם הַזֶּה יְכַפֵּר עֲלֵיכֶם לְטַהֵר אֶתְכֶם מִכֹּל חַטֹּאתֵיכֶם". אַף עַל פִּי שֶׁאָמְרוּ בַּמִּדְרָשׁ (ויק"ר ל ז): בָּעֶרֶב רֹאשׁ הַשָּׁנָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְוַתֵּר שְׁלִישׁ, וּבַעֲשֶׂרֶת יְמֵי הַתְּשׁוּבָה גַּם כֵּן שְׁלִישׁ, אֲבָל בְּיוֹם כִּפּוּר מְוַתֵּר הַכֹּל, לְכָךְ נֶאֱמַר "מִכֹּל חַטֹּאתֵיכֶם", וּמִכְּלָל זֶה אַתָּה לָמֵד שֶׁאֵין יוֹם כִּפּוּר מְכַפֵּר כִּי אִם לַשָּׁבִים, דְּאִם לֹא כֵּן מֵהֵיכָא תֵּיתֵי שֶׁיְּכַפְּרוּ עַד שֶׁהֻצְרַךְ לְמַעֵט, וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִזְכַּר בַּתּוֹרָה מְפֹרָשׁ שֶׁהַיָּמִים הַקּוֹדְמִים הֵם יְמֵי תְּשׁוּבָה, מִכָּל מָקוֹם שׁוֹפָר שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה הוּא כְּמוֹ הַתְּרָאָה שֶׁיִּשּׁוּבוּ בַּיָּמִים שֶׁבֵּינְתַיִם, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (עמוס ג ו): "אִם יִתָּקַע שׁוֹפָר בְּעִיר וְעָם לֹא יֶחֱרָדוּ".

פסוק לט

אַךְ בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם וְגוֹ'. פֵּרֵשׁ רַשִׁ"י, יָכוֹל תִּדְחֶה הַחֲגִיגָה אֶת הַשַּׁבָּת, תַּלְמוּד לוֹמַר: "אַךְ". וְקָשֶׁה, שַׁבָּת מַאן דְּכַר שְׁמֵיהּ. וְנִרְאֶה שֶׁכָּךְ פֵּרוּשׁוֹ, "אַךְ בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בְּאָסְפְּכֶם אֶת תְּבוּאַת הָאָרֶץ", הַיְנוּ בְּיוֹם שֶׁמַּתִּיר לָאֶסוֹף הַתְּבוּאָה מִן הַשָּׂדֶה לְכָל הַפָּחוֹת לְצֹרֶךְ אֹכֶל נָפֶשׁ, דְּהַיְנוּ בְּיוֹם טוֹב שֶׁאֵינוֹ חָל בְּשַׁבָּת, בְּאוֹתוֹ יוֹם תָּחֹגּוּ הַחֲגִיגָה, אֲבָל לֹא בְּיוֹם שֶׁאֵין בּוֹ שׁוּם אֲסִיפָה מִן הַשָּׂדֶה בְּשׁוּם צַד, אַף אִם אֵין לוֹ מָה לֶּאֱכוֹל, וְהַיְנוּ בְּשַׁבָּת.

וְאִלּוּ לֹא נֶאֱמַר "אַךְ" הָיִיתִי אוֹמֵר "בְּאָסְפְּכֶם" הַיְנוּ בְּזַמַּן אֲסִיפָה קָאָמַר וְלֹא בְּיוֹם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אֲסִיפָה.

פסוק מ

וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן פְּרִי עֵץ הָדָר. אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ויק"ר לז) שֶׁנִּקְרָא רִאשׁוֹן לְחֶשְׁבּוֹן עֲוֹנוֹת, מָשָׁל לְמְדִינָה שֶׁחַיֶּבֶת מַס לַמֶּלֶךְ כּוּ', כָּךְ בְּעֶרֶב רֹאשׁ הַשָּׁנָה יָצְאוּ הַגְּדוֹלִים לְקָרְאתוֹ כּוּ', וּבַעֲשֶׂרֶת יְמֵי תְּשׁוּבָה הַבֵּינוֹנִים, וּבְיוֹם כִּפּוּר הַכֹּל יוֹצְאִין כּוּ'. וְיֵשׁ לְהִתְבּוֹנֵן לָמָּה קָרְאוֹ יוֹם רִאשׁוֹן לְחֶשְׁבּוֹן עֲוֹנוֹת כְּשֶׁצִּוָּה עַל אַרְבַּע מִינִים אֵלּוּ, וְלָמָּה לֹא קָרְאוֹ רִאשׁוֹן לְחֶשְׁבּוֹן עֲוֹנוֹת כְּשֶׁצִּוָּה עַל הַסֻּכָּה וְהֶחָג, וּמָה רָאָה בַּעַל מִדְרָשׁ זֶה עַל כָּכָה לַעֲשׂוֹת שָׁלֹשׁ חֲלֻקּוֹת כְּנֶגֶד שָׁלֹשׁ כִּתּוֹת, וּמָה הָיָה חָסֵר אִם הָיָה אוֹמֵר שֶׁלְּכָךְ נִקְרָא יוֹם רִאשׁוֹן, לְפִי שֶׁבְּיוֹם כִּפּוּר נִמְחָל הַכֹּל וּבֵין יוֹם כִּפּוּר לְסֻכּוֹת אֵין עוֹשִׂין עֲוֹנוֹת, עַל כֵּן נִקְרָא יוֹם רִאשׁוֹן לְחֶשְׁבּוֹן עֲוֹנוֹת.

וְנִרְאֶה שֶׁבַּעַל מִדְרָשׁ זֶה רָצָה לְתָרֵץ שְׁתֵּי קֻשְׁיוֹת, הֵן קֻשְׁיַת וְכִי רִאשׁוֹן הוּא, הֵן קֻשְׁיַת "לָכֶם", וְלֹא רָצָה לְפָרֵשׁ "לָכֶם" – מִשֶּׁלָּכֶם לְהוֹצִיא הַגָּזוּל, כִּי הוּא סוֹבֵר שֶׁאֵין זֶה מַשְׁמָעוּת "לָכֶם", כִּי מִכֶּם וּבָכֶם הֵם שְׁנֵי הֲפָכִים, כָּךְ מִשֶּׁלָּכֶם הוּא מִכֶּם, וְלָכֶם הַיְנוּ בָּכֶם. אֶלָּא וַדַּאי שֶׁאַרְבָּעָה מִינִים אֵלּוּ הֵם כְּנֶגֶד אַרְבַּע כִּתּוֹת מִיִּשְׂרָאֵל: פְּרִי עֵץ הָדָר, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ טַעַם וְרֵיחַ, כְּנֶגֶד בַּעֲלֵי תּוֹרָה וּמִצְוָה, וְהֵם הַצַּדִּיקִים גְּמוּרִים; וְעַרְבֵי נַחַל, שֶׁאֵין בָּהֶם לֹא טַעַם וְלֹא רֵיחַ, כְּנֶגֶד הַכִּתּוֹת שֶׁאֵין בָּהֶם לֹא תּוֹרָה וְלֹא מִצְוָה, וְהֵם הָרְשָׁעִים גְּמוּרִים; וְכַפּוֹת תְּמָרִים, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אֹכֶל בְּלֹא רֵיחַ, וַעֲנַף עֵץ עָבוֹת, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ רֵיחַ בְּלֹא אֹכֶל, שְׁנֵיהֶם כְּנֶגֶד הַבֵּינוֹנִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם אוֹ תּוֹרָה בְּלֹא מִצְוָה אוֹ מִצְוָה בְּלֹא תּוֹרָה. וְעַל כֵּן נֶאֱמַר "וּלְקַחְתֶּם לָכֶם", הַיְנוּ לָכֶם מַמָּשׁ, כְּמוֹ שֶׁמָּצִינוּ בָּכֶם שָׁלֹשׁ כִּתּוֹת אֵלּוּ כָּךְ תִּקְּחוּ אַרְבַּע מִינִים הַמִּתְיַחֲסִים לְשָׁלֹשׁ כִּתּוֹת אֵלּוּ. וְאֵצֶל חֲלֻקָּה זוֹ הוֹדִיעַ לָנוּ הַכָּתוּב שֶׁיּוֹם זֶה רִאשׁוֹן לְחֶשְׁבּוֹן עֲוֹנוֹת, וְאִם כֵּן קָשֶׁה לוֹ מָה עִנְיַן זֶה לָזֶה, אֶלָּא וַדַּאי שֶׁהָא בְּהָא תַּלְיָא, לְפִי שֶׁיֵּשׁ בָּכֶם שָׁלֹשׁ כִּתּוֹת אֵלּוּ וְהֵם מִתְכַּפְּרִים אַחַת אַחַת, עַל יְדֵי זֶה נַעֲשָׂה יוֹם זֶה רִאשׁוֹן לְחֶשְׁבּוֹן. וְאִם הָיָה דַּעַת הַמִּקְרָא לְתוֹלוֹת כָּל הַכַּפָּרָה בְּיוֹם כִּפּוּר לְבַד, לְמַאי נָפְקָא מִנַּהּ הוֹדִיעַ לָנוּ בְּפַעַם זֶה שֶׁיִּשְׂרָאֵל חֲלוּקִים לְשָׁלֹשׁ כִּתּוֹת, אֶלָּא וַדַּאי כַּוָּנָתוֹ לוֹמַר שֶׁאֵין יוֹם כִּפּוּר מְכַפֵּר לְכֻלָּם בְּבַת אַחַת, כִּי אִם מְעַט מְעַט הקב"ה מַעֲבִיר רִאשׁוֹן רִאשׁוֹן כְּסֵדֶר שֶׁנִּזְכְּרוּ אֵצֶל אַרְבַּע מִינִים אֵלּוּ, כִּי מִתְּחִלָּה הוּא מְוַתֵּר עָוֹן הַכִּתּוֹת שֶׁנִּמְשְׁלוּ לִפְרִי עֵץ הָדָר, וְהֵם הַגְּדוֹלִים שֶׁיָּצְאוּ מִתְּחִלָּה לִקְרָאתוֹ יִתְבָּרַךְ בְּעֶרֶב רֹאשׁ הַשָּׁנָה; וְאַחַר כָּךְ מְוַתֵּר הַשְּׁלִישׁ בַּעֲבוּר הַבֵּינוֹנִים שֶׁיָּצְאוּ לִקְרָאתוֹ בַּעֲשֶׂרֶת יְמֵי תְּשׁוּבָה, שֶׁנִּמְשְׁלוּ לְכַפּוֹת תְּמָרִים וַעֲנַף עֵץ עָבוֹת; וְאַחַר כָּךְ בְּיוֹם כִּפּוּר מְוַתֵּר לְכֻלָּם, אֲפִלּוּ לָרְשָׁעִים שֶׁנִּמְשְׁלוּ לְעַרְבֵי נַחַל, כִּי אָז כֻּלָּם יָצְאוּ לִקְרָאתוֹ וּמִתְעַנְּיִן. וְעַל כֵּן לֹא הָיָה הַכֹּהֵן גָּדוֹל רַשַּׁאי

לָבֹא בְּיוֹם כִּפּוּר אֶל הַקֹּדֶשׁ כִּי אִם בַּעֲנַן הַקְּטֹרֶת, כִּי בוֹ מְעֹרָב הַחֶלְבְּנָה עִם סַמְמָנֵי הַקְּטֹרֶת, לְצָרֵף כָּל פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל וְלַעֲשׂוֹתָם אֲגֻדָּה אַחַת עִם הַטּוֹבִים כְּדֵי שֶׁיְּכַפְּרוּ אֵלּוּ עַל אֵלּוּ, כְּדֶרֶךְ שֶׁאָמְרוּ בַּמִּדְרָשׁ בְּאַרְבָּעָה מִינִים אֵלּוּ: לְאַבְּדָם אִי אֶפְשָׁר, אֶלָּא יֵעָשׂוּ אֲגֻדָּה אַחַת וְהֵם מְכַפְּרִים אֵלּוּ עַל אֵלּוּ. וְאִם חָסֵר אַחַת מִן הַכִּתּוֹת הַלָּלוּ אֵין לְכֹהֵן גָּדוֹל מָבוֹא לָבוֹא אֶל הַקֹּדֶשׁ. וְזֶה פֵּרוּשׁ יָקָר מְאֹד.

וְיִכָּלֵל עוֹד בַּאֲגֻדָּה זוֹ עִנְיַן הַתְּשׁוּבָה, כִּי יָדוּעַ שֶׁבְּכָל יְמוֹת הַשָּׁנָה אֵין הקב"ה מְקַבֵּל כִּי אִם תְּשׁוּבַת הָרַבִּים, אֲבָל תְּשׁוּבַת הַיָּחִיד אֵין הקב"ה מְקַבֵּל כִּי אִם בַּעֲשֶׂרֶת יְמֵי תְּשׁוּבָה, כְּמוֹ שֶׁלָּמְדוּ (ר"ה יח) מִן פָּסוּק "דִּרְשׁוּ ה' בְּהִמָּצְאוֹ" (ישעיה נה ו). וְעַל כֵּן רָצָה הַכָּתוּב לִתֵּן טוּב טַעַם וָדַעַת לְמָה צְרִיכִין לִהְיוֹת אֲגֻדָּה אַחַת בְּיוֹם זֶה יוֹתֵר מִבַּיָּמִים הַקּוֹדְמִים. עַל כֵּן בָּא כְּמִתָּרֵץ וְאָמַר, לְפִי שֶׁהוּא רִאשׁוֹן לְחֶשְׁבּוֹן עֲוֹנוֹת, לוֹמַר לְךָ כִּי בְּוַדַּאי הָיָה מִן הָרָאוּי לַעֲשׂוֹתָם אֲגֻדָּה אַחַת בְּהַתְחָלַת הַשָּׁנָה, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ כָּךְ בְּכָל יְמוֹת הַשָּׁנָה לַעֲשׂוֹת לָהֶם הֲכָנָה אֶל הַתְּשׁוּבָה שֶׁל כָּל יְמוֹת הַשָּׁנָה בְּאֹם יֶחֱטְאוּ, וְאָז יִהְיוּ הַשָּׁבִים רַבִּים וְתִהְיֶה תְּשׁוּבָתָם מְרֻצָּה בְּכָל יְמוֹת הַשָּׁנָה. אַךְ מִן רֹאשׁ הַשָּׁנָה עַד יוֹם כִּפּוּר אֵין צָרֵךְ כָּל כָּךְ לַעֲשׂוֹתָם אֲגֻדָּה אַחַת, שֶׁהֲרֵי בְּאוֹתָן הַיָּמִים אֶפְלוּ תְּשׁוּבַת הַיָּחִיד מְקֻבֶּלֶת, וּמִן יוֹם כִּפּוּר וְעַד סֻכּוֹת עוֹסְקִין בְּמִצְוַת סֻכָּה וְלוּלָב וְאֵין עוֹשִׂין עֲוֹנוֹת, כִּי מִצְוָה בְּעִדָּנָא דְּעִסַּק בָּהּ מַגְּנָא וּמַצְּלָא מִכָּל חֵטְא, וְגַם בִּזְמַן זֶה אֵין צָרֵךְ כָּל כָּךְ לִתְשׁוּבַת הָרַבִּים. אַךְ בְּיוֹם רִאשׁוֹן שֶׁל חַג שֶׁהוּא רִאשׁוֹן לְחֶשְׁבּוֹן עֲוֹנוֹת, עַל כֵּן צְרִיכִין לַעֲשׂוֹת בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה הֲכָנָה אֶל תְּשׁוּבַת הָרַבִּים, וְהוּא כְּשֶׁיִּהְיוּ כָּל אַרְבַּע כִּתּוֹת הַלָּלוּ בַּאֲגֻדָּה אַחַת וִיכַפְּרוּ אֵלּוּ עַל אֵלּוּ, וְאָז תְּשׁוּבָתָם רְצוּיָה בְּכָל יְמוֹת הַשָּׁנָה. וּבָזֶה הֻתְּרוּ גַּם כֵּן כָּל הַסְּפֵקוֹת בְּדֶרֶךְ נָכוֹן וּבְרוּר.

וּשְׂמַחְתֶּם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם. אֵין שִׂמְחָתָם לִפְנֵי ה' כִּי אִם בִּזְמַן שֶׁהֵם בַּאֲגֻדָּה אַחַת, וּבִפְרָט שֶׁהַשִּׂמְחָה דְּוָקָא בְּחַג זֶה, לְפִי שֶׁהוּא זְמַן אֲסִיפָה אֲשֶׁר מִדֶּרֶךְ הָעוֹלָם לִשְׂמֹחַ בָּהּ בְּיוֹתֵר. עַל כֵּן הִזְהִירָם שֶׁתִּהְיֶה הַשִּׂמְחָה לִפְנֵי ה' דְּוָקָא, לֹא כְּשִׂמְחַת הָרֵקִים אֲשֶׁר כָּל מְזִמּוֹתָם הֲרֹג בָּקָר וְשָׁחֹט צֹאן (ישעיה כב יג), הַשּׁוֹתִים בְּמִזְרְקֵי יַיִן, וּמַרְבִּים מַחֲלֹקֶת בְּיִשְׂרָאֵל, וּבְשִׂמְחָה זוֹ הֶחֱרִיבוּ שְׁנֵי בָּתֵּי מִקְדָּשִׁים וְגָלוּ בְּרֹאשׁ גּוֹלִים, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה נה יב): "כִּי בְּשִׂמְחָה תֵּצֵאוּ". כְּאָמְרוּ רז"ל (קידושין פא.): סְקָבָא דְּשַׁתָּא רִגְלָא, כִּי בַּעֲבוּר שֶׁהָיוּ שְׂמֵחִים שֶׁלֹּא לְשֵׁם שָׁמַיִם סִבְּבוּ כָּל חֶלְיֵ וְכָל מַכָּה כְּמַעֲשֵׂה הָאֶתְרוֹג שֶׁזֵּרְקוּ בֵּינַאי הַמֶּלֶךְ (עיין סוכה מח:). וְעַל שִׂמְחָה זוֹ אָמַר מַה זּוֹ עֹשָׂה, הֲלֹא עַל יָדָהּ תֵּצְאוּ בְּרֹאשׁ גּוֹלִים. אָמְנָם "בְּשָׁלוֹם", כְּשֶׁיִּהְיוּ בַּאֲגֻדָּה אַחַת וְשָׁלוֹם בֵּינֵיהֶם – "תּוּבָלוּן" אֶל הָאָרֶץ, "הֶהָרִים וְהַגְּבָעוֹת", הֵמָּה רָאשֵׁי הַמַּעֲלָה אֲשֶׁר גָּבַהּ לָהֶם וְיִרְאָה לָהֶם (יחזקאל א יח), "יִפְצְחוּ לִפְנֵיכֶם רִנָּה", כִּי יִהְיוּ קוֹדְמִים לְכָל דָּבָר שֶׁבִּקְדֻשָּׁה כְּדִינָם, וְלֹא יִהְיוּ הַנְּעָרִים דּוֹחֲפִין אֶת הַזְּקֵנִים כְּמַעֲשֵׂה

הַמְרַגְּלִים. "וְכָל עֲצֵי הַשָּׂדֶה יִמְחֲאוּ כָף", הֵמָּה כָּל אַרְבַּע כִּתּוֹת הָרְמוּזִים בְּאַרְבַּע מִינִים אֵלּוּ הַבָּאִים מֵעֲצֵי הַשָּׂדֶה, יִמְחֲאוּ כָף לִשְׁמֹחַ לִפְנֵי ה'. וְכֵן בְּמָקוֹם אַחֵר (ויק"ר ל ד) דָּרְשׁוּ פָּסוּק זֶה "אָז יְרַנְּנוּ כָּל עֲצֵי יָעַר" (תהלים צו יב), עַל אַרְבָּעָה מִינִים אֵלּוּ, וְרָמַז בְּמִלַּת אָז אי ז', שֶׁהַלּוּלָב נִטָּל בַּמִּקְדָּשׁ כָּל שִׁבְעָה וּבַגְּבוּלִין יוֹם אֶחָד.

פסוק מב

כָּל הָאָזְרָח בְּיִשְׂרָאֵל יֵשְׁבוּ בַּסֻּכֹּת. נָקֵט דַּוְקָא אֶזְרָח שֶׁהוּא לְשׁוֹן תּוֹשָׁב, לְפִי שֶׁבִּזְמַן אֲסִיפַת הַתְּבוּאָה מִן הַשָּׂדֶה כָּל אֶחָד רוֹצֶה לֵילֵךְ מִן הַשָּׂדֶה לְתוֹךְ בֵּיתוֹ לֵשֶׁב בּוֹ יְשִׁיבָה שֶׁל קֶבַע, וְחָשְׁשָׁה הַתּוֹרָה אוּלַי עַל יְדֵי יְשִׁיבַת קֶבַע יָרוּם לְבָבוֹ כִּי מְצָאָה יָדוֹ כַּבִּיר, וְיִשְׁמַן וְיִבְעַט. עַל כֵּן נֶאֱמַר "כָּל הָאֶזְרָח", הֲרוֹצֶה לִהְיוֹת כְּתוֹשָׁב בָּעוֹלָם הַזֶּה וְלֹא כְּגֵר, אֲלֵיו צִוָּה ה' לָצֵאת מִדִּירַת קֶבַע לְדִירַת אָרָעִי, כְּדֵי שֶׁיַּכִּיר בִּפְחִיתוּת עֶרְכּוֹ שֶׁאֵינוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה כִּי אִם גֵּר וְלֹא תּוֹשָׁב, כִּמְדַיֵּר בִּי דַיָּרֵי, וְעַל יְדֵי זֶה לֹא יִבְטַח בְּצֵל קוֹרָתוֹ כִּי אִם בְּצֵל שַׁדַּי יִתְלוֹנָן, כְּמוֹ שֶׁעָשׂוּ יִשְׂרָאֵל בְּצֵאתָם מִמִּצְרַיִם שֶׁלֹּא יֵשְׁבוּ בְּבָתִּים סְפוּנִין וַחֲשׁוּבִים כִּי אִם בְּהֶקֵּף שִׁבְעָה עֲנָנִים אֲשֶׁר כְּבוֹד ה' הָיָה בְּתוֹכָם, וְזֶהוּ "בְּצֵל שַׁדַּי" וְלֹא בְּצֵל קוֹרוֹת בָּתֵּיהֶם אֲרָזִים. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר: "כִּי בַסֻּכּוֹת הוֹשַׁבְתִּי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" וְגוֹ', כִּי אֵין לוֹמַר שֶׁמְּדַבֵּר בִּסְתָם סֻכּוֹת שֶׁל הוֹלְכֵי דְּרָכִים, דְּאִם כֵּן הָוֶה לֵיהּ לוֹמַר "כִּי בַּסֻּכּוֹת יָשְׁבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל", מַהוּ "הוֹשַׁבְתִּי", מַשְׁמַע שֶׁהקב"ה בְּעַצְמוֹ וּבִכְבוֹדוֹ הוֹשִׁיבָם בַּסֻּכּוֹת, וְאֵין זֶה כִּי אִם הֶקֵּף שִׁבְעָה עֲנָנִים אֲשֶׁר פֵּרֵשׂ ה' עָנָן לְמָסָךְ עֲלֵיהֶם, כִּי עַל כֵּן בָּאוּ בְּצֵל שַׁדַּי יִתְבָּרַךְ.

פרק כד

פסוק י

וַיֵּצֵא בֶּן אִשָּׁה יִשְׂרְאֵלִית וְגוֹ'. לֹא פֵּרֵט הַכָּתוּב שֵׁם שֶׁל אֶחָד מֵהֶם, לְהוֹרוֹת שֶׁהָיוּ שְׁנֵיהֶם פְּגוּמִים, כִּי כָל הַיּוֹצֵא לָרִיב מַהֵר וַדַּאי הוּא פָּגוּם וְאֵינוֹ מִן הָאֲנָשִׁים הַנּוֹדָעִים בִּשְׁמָם לְשֵׁם וְלִתְהִלָּה, אֶלָּא מִן הַפְּחוּתִים אֲנָשֵׁי בְּלִיַּעַל גַּם בְּנֵי בְלִי שֵׁם, וְלֹא הָיָה בָּהֶם כִּי אִם שֵׁם הַיִּחוּס שֶׁל אֲבוֹתָם, שֶׁזֶּה הָיָה בֶּן יִשְׂרְאֵלִית וְזֶה אִישׁ יִשְׂרְאֵלִי. וְעַל כֵּן נֶאֱמַר: "וַיִּנָּצוּ בַּמַּחֲנֶה", כִּי שְׁנֵיהֶם הָיוּ בַּעֲלֵי מַצָּה וּמְרִיבָה, וְנִתְגַּלְגֵּל חוֹבָה עַל יְדֵי חַיָּב, כִּי עַל יְדֵי שֶׁזֶּה הַיִּשְׂרְאֵלִי נִכְנַס עִמּוֹ בְּמְרִיבָה, גָּרַם לוֹ לְגַדֵּף הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד. וּקְצָת רְאָיָה לָזֶה מִמַּה שֶׁנֶּאֱמַר "וְאֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּדַבֵּר לֵאמֹר אִישׁ אִישׁ יְקַלֵּל אֱלֹהָיו" וְגוֹ', וְאֵיךְ הִכְנִיס בְּדִבּוּר זֶה מַאֲמַר "וְאִישׁ כִּי יַכֶּה כָּל נֶפֶשׁ אָדָם", וְכֵן פָּסוּק "וְאִישׁ כִּי יִתֵּן מוּם בַּעֲמִיתוֹ" וְגוֹ'. וְעוֹד שֶׁפָּסוּק זֶה כֻּלּוֹ מְיֻתָּר, שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר אַחַר כָּךְ בְּפֵרוּשׁ: "שֶׁבֶר תַּחַת שֶׁבֶר" וְגוֹ'.

אֶלָּא שֶׁכָּל זֶה מְדַבֵּר בִּגְנוּת הַמַּצָּה וְהַמְּרִיבָה, שֶׁאֵין שָׁלוֹם יוֹצֵא מִתּוֹךְ מְרִיבָה וְעַל יְדֵי הַמְּרִיבָה יָבֹא שֶׁיַּכֶּה נֶפֶשׁ אָדָם אוֹ בְּהֵמָה וְיַזִּיקוֹ אוֹ בְּגוּפוֹ אוֹ בְּמָמוֹנוֹ, וּלְפִי שֶׁאָמְרוּ רז"ל (קידושין ע) כָּל הַפּוֹסֵל בְּמוּמוֹ פּוֹסֵל, לְכָךְ נֶאֱמַר "וְאִישׁ כִּי יִתֵּן מוּם בַּעֲמִיתוֹ", לְהַטִּיל מוּם בִּקְדוֹשִׁים, כַּאֲשֶׁר עָשָׂה בַּעֲקִימַת שְׁפָתָיו דַּהֲוֵי מַעֲשֶׂה כֵּן יֵעָשֶׂה לוֹ, כִּי יֹאמְרוּ לוֹ שֶׁפּוֹסְלוֹ בְּמוּמוֹ, וּלְמַטָּה מְדַבֵּר בְּמוּם מַמָּשׁ עַל כֵּן אָמַר "כֵּן יִנָּתֵן בּוֹ". וְכֵן זֶה בֶּן יִשְׂרְאֵלִית, וְזֶה אִישׁ הַיִּשְׂרְאֵלִי, כִּי כָל אֶחָד פָּסַל חֲבֵרוֹ בְּמוּם, כִּי שְׁנֵיהֶם לֹא הָיוּ אֲנָשִׁי שֵׁם וְלֹא נוֹדְעוּ כִּי אִם מִצַּד אֲבוֹתָם.

וּמַה שֶּׁכָּתוּב **"וַיֵּצֵא בֶּן אִשָּׁה יִשְׂרְאֵלִית וְהוּא בֶּן אִישׁ מִצְרִי"**, הוּא הַמִּצְרִי שֶׁהָרַג מֹשֶׁה בַּשֵּׁם הַמְפֹרָשׁ, וְעַל כֵּן כָּל הַיָּמִים הָיָה מְגַדֵּף בְּתוֹךְ לִבּוֹ וְלֹא נוֹדַע בַּחוּץ הַדָּבָר, וְכָל הַמְחַלֵּל שֵׁם שָׁמַיִם בַּסֵּתֶר נִפְרָעִים מִמֶּנּוּ בְּגָלוּי (אבות ד ה). עַל כֵּן סְבִיב הַשֵּׁם שֶׁיֵּצֵא מֵאֶהֱלוֹ בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּדֵי שֶׁתִּתְגַּלֶּה רָעָתוֹ בַּקָּהָל, כִּי כָּךְ הַמִּדָּה בְּחִלּוּל הַשֵּׁם. וְיָכוֹל לִהְיוֹת שֶׁלְּכָךְ נֶאֱמַר "וַיֵּצֵא", כִּי בְּמֹשֶׁה נֶאֱמַר "וַיֵּצֵא מֹשֶׁה אֶל אֶחָיו" (שמות ב יא), גַּם אֲנִי אֵצֵא לְגַדֵּף. בְּמֹשֶׁה נֶאֱמַר (שם ב יב) "וַיִּפֶן כֹּה וָכֹה וַיַּרְא כִּי אֵין אִישׁ" וְעָשָׂה בְּצִנְעָה, אֲנִי אֵצֵא בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת בָּרַבִּים.

פרק כה

פסוק א

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּהַר סִינַי לֵאמֹר. מַה עִנְיַן שְׁמִטָּה אֵצֶל הַר סִינַי כוּ' קָרוֹב לִשְׁמֹעַ כְּשֶׁעָלָה מֹשֶׁה אֶל הַר סִינַי אַחַר שִׁבְעָה שִׁבועוֹת שֶׁסָּפְרוּ יִשְׂרָאֵל מ"ט יוֹם מִן פֶּסַח עַד עֲצֶרֶת, נִתְקַדֵּשׁ אָז אוֹתוֹ הָהָר וְנֶאֱסַר בִּזְרִיעָה וְחָרִישָׁה בְּיוֹם חֲמִשִּׁים שֶׁבּוֹ נִתְּנָה הַתּוֹרָה, וְהוּא זְמַן מְשִׁיכַת הַיּוֹבֵל לִקְרֹא דְּרוֹר וְחָפְשִׁי לְכָל יִשְׂרָאֵל, חֵרוּת עַל הַלּוּחוֹת, וְעַל יְדֵי קוֹל הַשּׁוֹפָר שֶׁל מַתַּן תּוֹרָה, בְּאוֹתוֹ זְמַן הִגִּיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה עִנְיַן הַשְּׁמִטָּה וְהַיּוֹבֵל, לוֹמַר שֶׁבְּמִסְפַּר שִׁבְעָה וּבְמִסְפַּר מ"ט אֲנִי נוֹתֵן קְדֻשָּׁה זוֹ לְכָל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁיֵּשׁ לָהּ דִּמְיוֹן וְיִחוּס עִם הַר סִינַי מִצַּד הֱיוֹתָהּ אֲוִירָא דְּמַחְכִּים וְאֵין תּוֹרָה כְּתוֹרַת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְהַר סִינַי, עַל כֵּן רָאוּי לִתֵּן גַּם לָאָרֶץ הַהִיא קְדֻשַּׁת הַר סִינַי אַחַר מִסְפַּר מ"ט שָׁנָה וְכֵן בְּמִסְפַּר שִׁבְעָה, אוֹ כְּדֵי לַעֲשׂוֹת זִכָּרוֹן לְמַעֲמַד הַר סִינַי בִּקְרִיאַת דְּרוֹר וְהַעֲבָרַת שׁוֹפָר, מִצַּרְף לִשְׁאָר טְעָמִים שֶׁיֵּשׁ לְמִצְוָה זוֹ, עַל כֵּן נֶאֱמַר בְּהַר סִינַי. וְדָבָר זֶה נָכוֹן וְקָרוֹב לִשְׁמֹעַ.

פסוק ב

וְשָׁבְתָה הָאָרֶץ שַׁבָּת לַה'. בְּטַעַם מִצְוָה זוֹ יֵשׁ דֵּעוֹת חֲלוּקוֹת, כִּי רַבִּים אוֹמְרִים שֶׁהַטַּעַם הוּא שֶׁתִּשְׁבּוֹת הָאָרֶץ כְּדֵי שֶׁתּוֹסִיף תֹּת כֹּחָהּ לִזְרוֹעַ, וּלְדֵעָה זוֹ נָטָה הָרַב הַמּוֹרֶה. וְרַבִּים

חוֹלְקִים עָלָיו וְאָמְרוּ שֶׁאִם חָשְׁשָׁה הַתּוֹרָה לָזֶה שֶׁלֹּא תֶחֱלַשׁ הָאֲדָמָה, לָמָּה יִתְחַיְּבוּ גָּלוּת עַל שְׁמִטַּת הָאָרֶץ, יִהְיֶה עָנְשָׁם שֶׁלֹּא תּוֹסִיף הָאָרֶץ תֵּת כֹּחָהּ לָהֶם. וְעוֹד שֶׁאֵין זֶה שַׁבָּת לַה' כִּי אִם לְצֹרֶךְ הָאָרֶץ, וּמַהוּ שֶׁאָמַר "אָז תִּרְצֶה הָאָרֶץ אֶת שַׁבְּתוֹתֶיהָ", מָה תַּרְוִיחַ בָּזֶה שֶׁיִּגְלוּ מִמֶּנָּה יִשְׂרָאֵל וְיֵשְׁבוּ עָלֶיהָ הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לְעוֹלָם בָּהּ יַעֲבֹדוּ, וְאֵיךְ תִּשְׁבּוֹת הָאָרֶץ בָּהֶשַּׁמָּה מֵהֶם. וּבָעֲקֵדָה נָתַן טַעַם אַחֵר וְאָמַר שֶׁתַּכְלִית מִצְוָה זוֹ לִזְכֹּר חִדּוּשׁ הָעוֹלָם וְלִזְכֹּר יְמוֹת עוֹלָם וְסוֹף יְמֵי חֶלְדּוֹ, וְכֵן כָּתַב מהרי"א וְהוֹסִיף עוֹד נוֹפֶךְ מִשֶּׁלּוֹ. וְגַם זֶה רָחוֹק מִכְּלִיוֹתַי, כִּי הוּא דּוֹמֶה לִיהוּדָה וְעוֹד לִקְרָא, כִּי יוֹם הַשַּׁבָּת הַתְּמִידִי בְּכָל שָׁבוּעַ בָּא לִזְכֹּר חִדּוּשׁ הָעוֹלָם, וְאִם הוּא לֹא יוֹעִיל – מַה יוֹשִׁיעֵנוּ זֶה הַבָּא לְעִתִּים רְחוֹקִים.

וּכְדֵי לְיַשֵּׁב כַּמָּה דְקְדּוּקִים בִּלְשׁוֹן הַפָּרָשָׁה, אוֹמֵר אֲנִי שֶׁטַּעַם מִצְוָה זוֹ הִיא לְהַשְׁרִישׁ אֶת יִשְׂרָאֵל בְּמִדַּת הָאֱמוּנָה וְהַבִּטָּחוֹן בַּה', כִּי חֹשֶׁשׁ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא פֶּן בְּבוֹאָם אֶל הָאָרֶץ יִתְעַסְּקוּ בַּעֲבוֹדַת הָאֲדָמָה עַל הַמְּנָהָג הַטִּבְעִי, וְכַאֲשֶׁר כַּבִּיר מָצְאָה יָדָם יִשְׁכְּחוּ אֶת ה' וְיָסִירוּ בִּטְחוֹנָם מִמֶּנּוּ, וְיַחְשְׁבוּ כִּי כֹחָם וְעֹצֶם יָדָם עָשָׂה לָהֶם אֶת הַחַיִל הַזֶּה וְעוֹלָם כְּמִנְהָגוֹ נוֹהֵג, וְיַחְשְׁבוּ שֶׁהָאָרֶץ שֶׁלָּהֶם הִיא וְהֵם הַבְּעָלִים וְאֵין זוּלָתָם. עַל כֵּן הוֹצִיאָם ה' מִן הַמִּנְהָג הַטִּבְעִי לְגַמְרֵי, כִּי בְּשֵׁשׁ שָׁנִים דֶּרֶךְ הָאֱמוּת לַעֲשׂוֹת שְׁתֵּי שָׁנִים זֶרַע וְשָׁנָה אַחַת בּוּר כְּדֵי שֶׁלֹּא לְהַכְחִישׁ חֵילָהּ, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָמַר "שֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע שָׂדֶךָ" מִדֵּי שָׁנָה בְּשָׁנָה, וַאֲנִי מַבְטִיחֲךָ לְהוֹסִיף כֹּחָהּ שֶׁלֹּא תַּכְחִישׁ. וְעוֹד נָס בְּתוֹךְ נָס, שֶׁאַחַר שֶׁזֵּרַעְתָּהּ שֵׁשׁ שָׁנִים אִם בַּשָּׁנָה הַשִּׁשִּׁית לֹא יַכְחִישׁ חֵילָהּ הִנֵּה לְכָל הַפָּחוֹת לֹא יוֹסִיף לָהּ זֶה כֹּחַ, וְאָמַר ה', אַדְרַבָּה, שֶׁבַּשָּׁנָה הַשִּׁשִּׁית יוֹסִיף לָהּ כֹּחַ כָּל כָּךְ עַד שֶׁנֶּאֱמַר "וְצִוִּיתִי אֶת בִּרְכָתִי בַּשָּׁנָה הַשִּׁשִּׁית וְעָשָׂת אֶת הַתְּבוּאָה לִשְׁלֹשׁ הַשָּׁנִים". וְאִם הָיָה הַנֵּס שֶׁתַּעֲשֶׂה הַתְּבוּאָה לִשְׁלֹשׁ שָׁנִים הֲרֵי זֶה מַעֲשֶׂה נִסִּים, אֲבָל וְשָׁלִישִׁים עַל כֵּלּוֹ, שֶׁהַתְּבוּאָה שֶׁתַּעֲשֶׂה בַּשָּׁנָה הַשִּׁשִּׁית אַף אִם לֹא יִהְיֶה בָּהּ כִּי אִם שְׁעוֹר אֲכִילָה לְשָׁנָה אַחַת מִכָּל מָקוֹם יִשְׁלַח ה' אֶת הַבְּרָכָה בַּאֲסָמֵיהֶם שֶׁיֹּאכַל קִמְעָא וּמִתְבָּרֵךְ בְּמַעֲיָו עַד שֶׁתַּסְפִּיק הַתְּבוּאָה לִשְׁלֹשׁ שָׁנִים, מִדְּקָאָמַר "וְעָשָׂת אֶת הַתְּבוּאָה" בְּהֵ"א הַיְדִיעָה, וְהָיָה לוֹ לוֹמַר "וְעָשָׂת תְּבוּאָה לִשְׁלֹשׁ שָׁנִים", אֶלָּא שֶׁרָמַז בְּהֵ"א הַיְדִיעָה שֶׁאוֹתָהּ הַתְּבוּאָה שֶׁהִיא רְגִילָה לַעֲשׂוֹת מִדֵּי שָׁנָה בְּשָׁנָה כֵּן תַּעֲשֶׂה גַּם בַּשָּׁנָה הַשִּׁשִּׁית, וְיוֹסֵף ה' כֹּחַ בָּאָרֶץ עַד שֶׁאוֹתָהּ הַתְּבוּאָה תַּסְפִּיק לִשְׁלֹשׁ שָׁנִים, וְזֶה וַדַּאי נֵס נִגְלֶה וְגָדוֹל מִכֻּלָּם. וְעַל יְדֵי כָּל הַמּוֹפְתִים הַלָּלוּ אֲשֶׁר שַׂמְתִּי בְּיָדֶךָ תֵּדַע כִּי לִי כָּל הָאָרֶץ. וְעַל יְדֵי זֶה יִהְיוּ עֵינֶיךָ נְשׂוּאוֹת אֶל ה', כְּמוֹ שֶׁמָּצִינוּ בִּירִידַת הַמָּן לְיוֹמוֹ כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ עֵינֵיהֶם נְשׂוּאוֹת אֶל ה' תָּמִיד וְיִבְטְחוּ בּוֹ תָּמִיד, כָּךְ עִנְיַן הַשְּׁמִטָּה שֶׁלֹּא יַעַבְדוּ הָאֲדָמָה כָּל שָׁנָה שְׁבִיעִית, אֵין זֶרַע וְאֵין קָצִיר, וְיִסְמְכוּ עַל הַנֵּס. וְזֶה טַעַם נָכוֹן וּבָרוּר יוֹתֵר מִכָּל מַה שֶּׁדִּבְּרוּ בּוֹ הַמְפָרְשִׁים.

וּלְפִי זֶה דִּין הוּא שֶׁיִּתְחַיְּבוּ גָּלוּת הַשְּׁמִיטָה, מִצַּד חֶסְרוֹן הָאֱמוּנָה שֶׁבָּהֶם, כִּי לֹא הֶאֱמִינוּ בַּה' וְלֹא בָּטְחוּ בִּישׁוּעָתוֹ (תהלים עח כב) שֶׁיַּעֲשֶׂה לָהֶם נֵס כָּזֶה בַּעֲשִׂית הַתְּבוּאָה לְשָׁלֹשׁ שָׁנִים, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (ירמיה ה א): "שׁוֹטְטוּ בְּחֻצוֹת יְרוּשָׁלַיִם וּדְעוּ וּרְאוּ אִם יֵשׁ אִישׁ מְבַקֵּשׁ אֱמוּנָה וְאֶסְלַח לָהּ". גַּם הָאָרֶץ עַצְמָהּ תַּקְפִּיד עַל זֶה מְאֹד, כִּי רְצוֹנָהּ שֶׁיִּתְגַּלְגֵּל זְכוּת זֶה עַל יָדָהּ לְחַזֵּק הָאֱמוּנָה בַּה' עַל יָדָהּ. וְעוֹד שֶׁעַל יְדֵי זֶה יַאֲמִינוּ כִּי כֻּלָּם אֵינָן רַק אֲרִיסִים בַּקַּרְקַע וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בַּעַל הַשָּׂדֶה, וּבְדָבָר זֶה הָאָרֶץ חֲפֵצָה שֶׁיִּהְיֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּעַצְמוֹ בַּעֲלָהּ וַאֲדוֹנָהּ כִּי לוֹ יִתְבָּרַךְ הָאָרֶץ. וּבִבְטוּל הַשְּׁמִיטוֹת שֶׁיַּחֲזִיקוּ הֵמָּה כִּבְעָלִים בָּאָרֶץ רָאוּי הוּא שֶׁתַּקְפִּיד הָאָרֶץ עַל זֶה. לָכֵן נֶאֱמַר: "אָז תִּרְצֶה הָאָרֶץ אֶת שַׁבְּתוֹתֶיהָ". אֲבָל עַל הָאֱמוּת לֹא תַּקְפִּיד אִם יִנְהֲגוּ בָהּ מִנְהַג הַטִּבְעִי, כִּי בְּלָאוּ הֶכֵי כָּל הַנְהָגָתָם עַל פִּי הַטֶּבַע וְאֵין בָּהֶם אֱמוּנָה. וְאַחַר הַצָּעָה זוֹ נָבֹא לְבֵאוּר הַפְּסוּקִים כִּי הֵמָּה מַסְכִּימִים לְכַוָּנָה זוֹ הָאֱמִתִּית אֲשֶׁר אֵין סָפֵק בָּהּ.

פסוק ג

שֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע שָׂדֶךָ וְגוֹ'. כְּבָר אָמַרְנוּ שֶׁזּוֹ הַבְטָחָה שֶׁלֹּא יַכְחִישׁ חֵילָהּ אַף אִם יִזְרַע שֵׁשׁ שָׁנִים רְצוּפִים וְלֹא יַעֲשֶׂה שָׁנָה בּוּר אַחַר שְׁתֵּי שָׁנִים זֶרַע. וְעַל צַד הַשֶּׂכֶר אָמַר "כִּי תָבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נוֹתֵן לָכֶם", כִּי בֶּאֱמֶת אֲנִי הַנּוֹתֵן לְךָ הָאָרֶץ וְלֹא בְּחֵילְךָ יָרַשְׁתָּ אָרֶץ, וְיֵשׁ לָחוּשׁ שֶׁלֹּא תִּטְעֶה לוֹמַר שֶׁלְּךָ הָאָרֶץ, עַל כֵּן אֲנִי מְצַוְּךָ "וְשָׁבְתָה הָאָרֶץ שַׁבָּת לַה'", לֹא לְשֵׁם תּוֹסֶפֶת כֹּחַ בָּאָרֶץ כִּי אִם לְשֵׁם ה', לְגַלּוֹת כִּי הוּא יִתְבָּרַךְ בַּעַל הַשָּׂדֶה. וּבִזְכוּת שֶׁתִּשְׁבּוֹת לְשֵׁם ה' תִּזְכֶּה לְמָה שֶׁנֶּאֱמַר "שֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע שָׂדֶךָ וְגוֹ' וְאָסַפְתָּ אֶת תְּבוּאָתָהּ", לְאַפּוֹקֵי אִם לֹא תִּשְׁבּוֹת לְשֵׁם ה' אָז תִּתְחַיֵּב גָּלוּת וְלֹא תִּזְרַע אֶפִלּוּ בְּשֵׁשׁ שָׁנִים. וְאִם תֹּאמַר שֶׁתִּזְרָעֶהָ מִכָּל מָקוֹם יָבֹזּוּ זָרִים יְגִיעֲךָ וְלֹא תֶּאֱסֹף תְּבוּאָתָהּ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (שופטים ו ג): "וְהָיָה אִם זָרַע יִשְׂרָאֵל וְעָלָה מִדְיָן וַעֲמָלֵק וַיִּשְׁחִיתוּ", וּכְתִיב (דברים כח לח): "זֶרַע רַב תּוֹצִיא הַשָּׂדֶה וּמְעַט תֶּאֱסֹף". וְאָמַר "שָׂדֶךָ" לְמַעֵט שָׂדֶה שֶׁל אֲחֵרִים, לוֹמַר שֶׁאִם לֹא תִּשְׁבּוֹת אָז תֵּלֵךְ בַּגּוֹלָה וְתִהְיֶה עֶבֶד לְאֻמּוֹת וְתִזְרַע שָׂדֶה שֶׁלָּהֶם וְלֹא שָׂדֶךָ, אֲבָל בִּזְכוּת הַשְּׁמִיטָה תִּזְרַע שָׂדֶךָ וְכַרְמְךָ. וְעוֹד הַזְכִּיר "שָׂדֶךָ" לְמַעֵט שְׁנַת הַשְּׁמִיטָה שֶׁבּוֹ אֵין הַשָּׂדֶה שָׂדֶךָ כִּי אִם הֶפְקֵר לַכֹּל, כִּי מֵאַחַר שֶׁבְּשָׁנָה זוֹ אַתָּה מוֹדֶה כִּי לַה' הָאָרֶץ, אִם כֵּן רָאוּי שֶׁיִּתְפָּרְנְסוּ מִמֶּנָּה בְּשָׁנָה זוֹ עֲנִיֵּי עַמּוֹ וְלֹא יִהְיֶה לְךָ יִתְרוֹן עֲלֵיהֶם. וְאָמַר בִּזְכוּת "וְשָׁבְתָה הָאָרֶץ שַׁבָּת לַה'" תִּזְכֶּה שֶׁשֵּׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע שָׂדֶךָ, אֲבָל אִם תִּרְצֶה לְהַחֲזִיק בְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית כְּבַעַל הַבַּיִת אָז תָּבֹא לִידֵי עֲנִיּוּת, שֶׁתִּמְכֹּר הַשָּׂדֶה וְלֹא יִהְיֶה שָׂדֶךָ כִּי אִם שֶׁל אֲחֵרִים, כְּדַעַת הַמִּדְרָשׁ (תנחומא בהר א) הַדּוֹרֵשׁ סְמִיכוּת פָּרָשִׁיּוֹת "כִּי יָמוּךְ אָחִיךָ" לְעוֹשֶׂה סְחוֹרָה בְּפֵרוֹת שֶׁל שְׁבִיעִית, שֶׁסּוֹפוֹ לָבוֹא לִידֵי עֹנִי וְלִמְכֹּר בֵּיתוֹ וְשָׂדֵהוּ. וְזֶהוּ דּוֹמֶה לְמָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (תענית ו:):

כָּלָה לַחַיָּה מִן הַשָּׂדֶה כַּלֵּה לִבְהֶמְתְּךָ בַּבַּיִת, כִּי כָל זְמַן שֶׁחַיָּה אוֹכֶלֶת אָז בִּזְכוּת הַצְּדָקָה יִהְיֶה גַּם לִבְהֶמְתְּךָ, אֲבָל אִם תַּחֲזִיק בָּהּ כְּבַעַל הַבַּיִת לְבַלְּתִּי נְתוֹן לַחַיָּה בַּשָּׂדֶה אָז תִּכְלֶה הַפְּרוּטָה מִן הַכִּיס שֶׁגַּם לְךָ לֹא יִהְיֶה.

וּמִטַּעַם זֶה נֶאֱמַר בְּסָמוּךְ "וּבַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית וְגוֹ' שָׂדְךָ לֹא תִזְרָע" וְגוֹ', הִקְדִּים הַשָּׂדֶה אֶל הַזְּרִיעָה לוֹמַר כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּטְעֶה לוֹמַר שֶׁהַשָּׂדֶה שָׂדְךָ וְלֹא שֶׁל ה', עַל כֵּן אֲנִי מְצַוְּךָ שֶׁלֹּא תִזְרַע כִּי בְּזֹאת תֵּדַע כִּי שֶׁל ה' הִיא וְלֹא שֶׁלְּךָ. "וְאֶת עִנְּבֵי נְזִירֶךָ" שֶׁהִפְרַשְׁתָּ לְךָ וְלֹא רָצִיתָ לִתֵּן מִמֶּנּוּ לַאֲחֵרִים בִּמְזֻמּוֹת זוּ אֲשֶׁר חָשַׁבְתָּ כִּי הַכֶּרֶם כַּרְמְךָ, עַל כֵּן אֲנִי מְצַוְּךָ "לֹא תִבְצֹר", כִּי בְּזֹאת תֵּדַע שֶׁאֵין נָכוֹן שֶׁתִּנָּזוֹר וְתַפְרִישׁ אֶת בְּנֵי הָאָדָם מֵהֶם אֶלָּא יַד כֻּלָּם יִהְיֶה שָׁוֶה בָּהּ, לְמַעַן תֵּדַע כִּי לַה' הָאָרֶץ וּבְיָדוֹ לִנְזוֹר לְתִתָּהּ לְמִי שֶׁיִּרְצֶה, וְאָכְלוּ אֶבְיוֹנֵי עַמְּךָ מִשֻּׁלְחָן גְּבוֹהַּ. וְזֶה טַעַם הַיּוֹבֵל שֶׁנֶּאֱמַר (כה כג): "וְהָאָרֶץ לֹא תִמָּכֵר לִצְמִיתֻת", כִּי אֵין הָאָדָם יָכוֹל לִמְכֹּר דָּבָר שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ, כִּי לַה' תֵּבֵל וּמְלוֹאָהּ, וְהוּא נָתָנָהּ אֶל הָאָדָם זְמַן חֲמִשִּׁים שָׁנָה הַקְּצוּבִים לְסֹתָם אָדָם בֵּינוֹנִי מִיּוֹם הֱיוֹתוֹ בֶּן עֶשְׂרִים לְרִדְּף אַחַר קִנְיְנֵי הַזְּמַן עַד הֱיוֹתוֹ בֶּן שִׁבְעִים, עַל כֵּן אֵינוֹ יָכוֹל לִמְכֹּר נַחֲלָה כִּי אִם עַל חֲמִשִּׁים שָׁנָה לֹא יוֹתֵר.

פסוק ח

וְסָפַרְתָּ לְךָ שֶׁבַע שַׁבְּתוֹת שָׁנִים. טַעַם הַיּוֹבֵל כְּטַעַם הַשְּׁמִיטָה, וְנוֹסָף עַל זֶה יֵשׁ עוֹד דְּבָרִים אֲחֵרִים בְּגוֹ', מִדְּקָאָמַר "וְסָפַרְתָּ לְךָ" שְׁמַע מִנַּהּ שֶׁיֵּשׁ דִּמְיוֹן וְיִחוּס לְשָׁנִים אֵלּוּ עִם מִסְפַּר יְמֵי שְׁנֵי חַיֵּי הָאָדָם אֲשֶׁר הֵמָּה עַל הָרֹב בָּאִים בְּמִסְפַּר חֲמִשִּׁים, כִּי יְמֵי שְׁנוֹתֵינוּ בָּהֶם שִׁבְעִים שָׁנָה, וְעֶשְׂרִים שָׁנִים רִאשׁוֹנִים אֵינָן בִּכְלַל זֶה, כִּי לְפִי שֶׁאֵינוֹ בַּר עוֹנְשִׁין עֲדַיִן בְּבֵית דִּין שֶׁלְּמַעְלָה עַל כֵּן כָּל מַעֲשָׂיו שֶׁל אוֹתוֹ זְמַן נֶחְשָׁבִים לְבִלְי מָה, לְפִי שֶׁאָדָם עַיִר פֶּרֶא יִוָּלֵד (איוב יא יב) וַעֲדַיִן אֵין אוֹר שִׂכְלוֹ שָׁלֵם לְהָבִין בַּמּוּשְׂכָּלוֹת שֶׁלֹּא יַטֶּה אֲשֶׁרוֹ מִנִּי דֶּרֶךְ הַיָּשָׁר, וּמִשָּׁם וְהָלְאָה הוּא מַתְחִיל לִסְפֹּר כְּדֵי שֶׁיֵּדַע כַּמָּה יִשְׁאַר לוֹ בַּשָּׁנִים אֲשֶׁר בָּהֶם נָבוֹן תַּחְבּוּלוֹת יִקָּנֶה, וְסָמְא דְּחַיֵּי יִהְיֶה לוֹ לְבַדּוֹ וְאֵין לְזָרִים אִתּוֹ. לְכָךְ נֶאֱמַר "וְסָפַרְתָּ לְךָ" וְגוֹ', אִם תִּסְפֹּר לְךָ לְטוֹבָתְךָ וְלַהֲנָאָתְךָ כְּדֵי לְהוֹצִיא כָּל יָמֶיךָ בְּדְבָרִים רוּחָנִיִּים, אָז "וְהָיוּ לְךָ יְמֵי שֶׁבַע שַׁבְּתוֹת הַשָּׁנִים", רוֹצֶה לוֹמַר יִהְיוּ לְךָ לְבַדְּךָ וְלֹא לְזָרִים אִתְּךָ. אֲבָל אִם תְּכַלֶּה בְּהֶבֶל יָמֶיךָ לֶאֱסֹף וְלִכְנוֹס אָז לֹא לְךָ יִהְיֶה הַזֶּרַע, כִּי תַּעֲזוֹב לַאֲחֵרִים חֵיל וְחוֹמָה אֲשֶׁר בָּנִיתָ וַאֲשֶׁר נָטָעְתָּ, כִּי עַל הָרֹב אֵין הָאָדָם יָכוֹל לְהַחֲזִיק בְּשֶׁלּוֹ כִּי אִם מִסְפַּר שָׁנִים אֵלּוּ, אֲבָל שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים מִשְּׁנַת עֶשְׂרִים שֶׁהוּא שְׁנַת הַשִּׁבְעִים מִיּוֹם הֻלַּדְתּוֹ, אָז הַכֹּל שָׁוִים בְּהוֹנוֹ וּרְכוּשׁוֹ וְלֹא יִקָּצוֹר עוֹד קְצִירוֹ וְאֶת עִנְּבֵי נְזִירוֹ אֲשֶׁר הִבְדִּיל וְהִסְתִּיר בְּיוֹם הַמַּעֲשֶׂה וּמֵאָנוּ יָדָיו לִנְגֹּעַ, וְהָיְתָה עֵינוֹ צָרָה בּוֹ מִתֵּת לְאֶחָד מֵאֶחָיו וַאֲפִלּוּ לְעַצְמוֹ לֹא נָתַן, קַל וָחֹמֶר שֶׁלֹּא

הָיָה מְהַנֶּה לַאֲחֵרִים, הִנֵּה בַּזְּמַן הַהוּא יִגֶּל יְבוּל בֵּיתוֹ נְגָרוֹת בְּיוֹם אַפּוֹ (שם כ כח), וְהַכֹּל הֶפְקֵר וְהַכֹּל שָׁוִים בּוֹ כֻּלָּם שִׁיר וְהֵלֶךְ, וְהוּא זְמַן קְרִיאַת דְּרוֹר וְעֶבֶד חָפְשִׁי מֵאֲדוֹנָיו.

וּכְדֵי שֶׁיִּהְיֶה דָּבָר זֶה לְזִכָּרוֹן בֵּין עֵינֵי הָאָדָם אֲשֶׁר לֹא תִשְׁבַּעְנָה הוֹן, צִוָּה ה' לְקַדֵּשׁ אֶת שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים, לֹא יִזְרַע וְלֹא יַעֲבֹד בּוֹ, כִּי כְּמוֹ שֶׁצִּוָּה לְקַדֵּשׁ הַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית לַדַּעַת וּלְהוֹדִיעַ כִּי לַה' הָאָרֶץ, כָּךְ צִוָּה לְקַדֵּשׁ אֶת שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים לְהוֹדִיעַ כִּי יֵשׁ גְּבוּל וְקִצְבָּה לְכָל מַעֲשָׂיו, וְכִי הוּא אֵינוֹ בַּעַל הַשֶּׂדֶה בְּהֶחְלֵט אֶלָּא הוּא כְּגֵר בָּאָרֶץ, וְאֵין לוֹ כֹּחַ בָּהּ כִּי אִם חֲמִשִּׁים שָׁנָה. לְפִיכָךְ "וְהָאָרֶץ לֹא תִמָּכֵר לִצְמִיתֻת", כִּי לֹא הִשְׁלִיטוֹ הָאֱלֹהִים לִמְכֹּר דָּבָר שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ. וְזֶהוּ שֶׁנָּתַן טַעַם וְאָמַר: "כִּי לִי הָאָרֶץ כִּי גֵרִים וְתוֹשָׁבִים אַתֶּם עִמָּדִי", מִדְּסָמַךְ "אַתֶּם עִמָּדִי" אֶל "תּוֹשָׁבִים", שְׁמַע מִנַּהּ שֶׁדָּוְקָא לָעוֹלָם הַבָּא, כִּי אָז אַתֶּם עִמָּדִי שָׁם אַתֶּם תּוֹשָׁבִים, אֲבָל בָּעוֹלָם הַזֶּה אַתֶּם גֵּרִים, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נָתַן לְךָ הָאָרֶץ בְּתוֹרַת אֶרִיסוּת אוֹ בְּתוֹרַת שְׂאֵלָה, וְאֵיךְ תִּמְכֹּר דָּבָר שֶׁאֵינוֹ שֶׁלְּךָ.

וְעִנְיַן הָעֲבָרַת שׁוֹפָר וּקְרִיאַת דְּרוֹר, וּבְיוֹם כִּפּוּרִים דַּוְקָא, דּוֹמֶה לְיוֹם מַתַּן תּוֹרָה שֶׁבּוֹ יָצְאוּ יִשְׂרָאֵל חֵרוּת מִן הַיֵּצֶר הָרָע וְיִסּוּרִין, וְכֵן יוֹם כִּפּוּר זְמַן חֵרוּת מִיַּד מֶלֶךְ זָקֵן וּכְסִיל אוֹיֵב וּמִתְנַקֵּם, הוּא שָׂטָן הוּא יֵצֶר הָרָע. וְכָל זֶה לְהַזְכִּיר לָאָדָם יוֹם הַחֵרוּת בַּמֻּתִים חָפְשִׁי, וְשֶׁתָּמִיד יִהְיֶה לְנֶגֶד עֵינָיו זְמַן הַחָפְשִׁי וְהַחֵרוּת, וְכֵן כָּתַב מַהֲרִי"א ע"ש. וְכָל זֶה עַל צַד הָרֶמֶז אֲשֶׁר בּוֹ דְּרָכוּ רֹב מְפָרְשֵׁי תּוֹרָתֵנוּ. אֲבָל לְפִי פְּשׁוּטוֹ הַשְׁמִיטָה וְהַיּוֹבֵל טַעַם אֶחָד לִשְׁנֵיהֶם, וְהוּא כְּדֵי שֶׁנִּשִּׂים בְּטָחוֹנֵנוּ בַּה' וְלֵידַע כִּי לַה' הָאָרֶץ. לְכָךְ נֶאֱמַר בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל הַזֹּאת "מִן הַשָּׂדֶה תֹּאכְלוּ אֶת תְּבוּאָתָהּ", לֹא תַּחֲזִיק הַשָּׂדֶה כְּשֶׁלְּךָ אֶלָּא כִּסְתָם שָׂדֶה שֶׁאֵינוֹ שֶׁלְּךָ.

פסוק יד

אוֹ קָנֹה מִיַּד עֲמִיתֶךָ אַל תּוֹנוּ. דָּרְשׁוּ רז"ל (ב"מ מז:) דָּבָר הַנִּקְנֶה מִיָּד לְיָד שַׁיָּךְ בּוֹ אוֹנָאָה, אֲבָל לְקַרְקָעוֹת אֵין אוֹנָאָה. וְטַעֲמוֹ שֶׁל דָּבָר שֶׁכָּל דָּבָר הַנִּמְכָּר אֵינוֹ בְּעֵרֶךְ אֶחָד בְּכָל הַזְּמַנִּים, כִּי כְּפִי הִשְׁתַּנּוּת הַזְּמַנִּים לִפְעָמִים יוּקְרוּ אוֹ יוּזְלוּ, עַל כֵּן לְעוֹלָם אֵין עֵרֶךְ יָדוּעַ לְשׁוּם דָּבָר הַנִּמְכָּר. לְפִיכָךְ הַקַּרְקַע אַף עַל פִּי שֶׁבַּאֲשֶׁר הִיא שָׁם הָיָה מוֹכְרוֹ בְּזוֹל אוֹ בְּיֹקֶר, מִכָּל מָקוֹם לֹא יִמָּלֵט שֶׁיִּבָּא הַזְּמַן שֶׁתִּהְיֶה נִמְכֶּרֶת בְּאוֹתוֹ עֵרֶךְ שֶׁהוּא קוֹנֶה אוֹתָהּ עַכְשָׁיו. אֲבָל מִטַּלְטְלִין יֵשׁ לָחוּשׁ שֶׁמָּא בְּאוֹתוֹ זְמַן לֹא יִהְיוּ בָּעוֹלָם, וְהָאָרֶץ לְעוֹלָם, וְלֹא מִעֵט קַרְקָעוֹת כִּי אִם מִבְּטוּל מְקַח, אֲבָל מִכָּל מָקוֹם אִסּוּר יֵשׁ בַּדָּבָר, שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר בְּקַרְקָעוֹת "בְּמִסְפַּר שָׁנִים אַחַר הַיּוֹבֵל", וְעַל זֶה חָזַר וְאָמַר "וְלֹא תוֹנוּ".

פסוק כ

וְכִי תֹאמְרוּ מַה נֹּאכַל בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִת. יֵשׁ מְפָרְשִׁים שֶׁבַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית אֵינוֹ מוֹסֵב עַל "וְכִי תֹאמְרוּ" אֶלָּא וְכִי תֹאמְרוּ בַּשִּׁשִּׁית מַה נֹּאכַל בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִת, הֵן בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית

לֹא נִזְרָע, אֲבָל בַּשְּׁבִיעִית וַדַּאי לֹא יֹאמְרוּ מַה נֹּאכַל בַּשְּׁמִינִית, שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר "וְעָשְׂתָה אֶת הַתְּבוּאָה לִשְׁלֹשׁ הַשָּׁנִים", אִם כֵּן כְּבָר רָאוּ בַּשִּׁשִּׁית רִבּוּי הַתְּבוּאָה. וְזֶה קָשְׁיָא עַל הָרַמְבָּ"ן וּמהרי"א שֶׁפֵּרְשׁוּ כֵּן שֶׁיֹּאמְרוּ בַּשְּׁבִיעִית מַה נֹּאכַל בַּשְּׁמִינִית. וּלְפִי מַה שֶּׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה שֶׁבָּרְכָה זוֹ שֶׁיֹּאכַל קֹמְצָא וּמִתְבָּרֵךְ בְּמֵעָיו, אֵין זֶה קָשְׁיָא, כִּי סוֹף סוֹף לֹא יִרְאוּ רִבּוּי תְּבוּאָה. וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁכָּל מִי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ מְעַט לֶחֶם הוּא מְקַמֵּץ מִיָּד וְתֵכֶף, מִירְאָה פֶּן יֶחְסַר מִמֶּנּוּ לֶעָתִיד. כָּךְ יְקַמְּצוּ גַּם בַּשְּׁבִיעִית מִירְאַת חֶסְרוֹן הַתְּבוּאָה שֶׁבַּשְּׁמִינִית.

וְלִי נִרְאֶה שֶׁכָּךְ פֵּרוּשׁוֹ, שֶׁכָּל תְּלוּנָה זוֹ סוֹבֶבֶת עַל מַה שֶּׁנֶּאֱמַר בַּפָּסוּק שֶׁלְּפָנָיו "וַאֲכַלְתֶּם לַחְמְכֶם לָשׂבַע", וְאָמְרוּ רז"ל (עיין יומא עד.) כְּתִיב (דברים ח טז): "הַמַּאֲכִלְךָ מָן בַּמִּדְבָּר", וּכְתִיב (שם ח ג): "וַיְעַנְּךָ וַיַּרְעִבֶךָ"? אֶלָּא אֵינוֹ דּוֹמֶה מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ פַּת בְּסַלּוֹ לְמִי שֶׁאֵין לוֹ. הִנֵּה רוֹאֶה שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁיָּרַד הַמָּן דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ מִכָּל מָקוֹם הָיוּ אוֹכְלִים וּרְעֵבִים, לְפִי שֶׁלֹּא הָיָה פַּת בְּסַלָּם לְיוֹם הַמָּחֳרָת. עַל כֵּן כָּאן וַדַּאי יֹאמְרוּ "מַה נֹּאכַל בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית" קֹדֶם שֶׁיִּרְאוּ בַּשִּׁשִּׁית רִבּוּי תְּבוּאָה, וְיֹאמְרוּ, אִלּוּ הָיֵינוּ זוֹרְעִים בַּשְּׁבִיעִית לְצָרְכֵּךְ שְׁמִינִית הָיָה לָנוּ פַּת בַּסַּל וְהָיֵינוּ אוֹכְלִים וּשְׂבֵעִים, אֲבָל מֵאַחַר שֶׁלֹּא נִזְרַע לְצָרְכֵּךְ שְׁמִינִית אִם כֵּן לֹא יִהְיֶה לָנוּ פַּת בַּסַּל, וְאִם כֵּן גַּם בַּשְּׁבִיעִית לֹא נִשְׂבַּע וְכָל שֶׁכֵּן בַּשְּׁמִינִית, וְאַיֵּה הַבְטָחַת הָאוֹמֵר "וַאֲכַלְתֶּם לַחְמְכֶם לָשׂבַע", וּמַה נֹּאכַל שֶׁיִּהְיֶה לְשָׂבְעָה מֵאַחַר שֶׁלֹּא נִזְרַע וְלֹא נֶאֱסֹף תְּבוּאָתֵינוּ לְצָרְכֵּךְ שְׁמִינִית. עַל זֶה אָמַר "וְצִוִּיתִי אֶת בִּרְכָתִי" וְגוֹ', כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה לָכֶם פַּת בַּסַּל גַּם לְצָרְכֵּךְ שְׁמִינִית, וְאָז יֹאכְלוּ לַחְמָם לְשׂבַע בַּשְּׁבִיעִית, כִּי יִהְיֶה לָהֶם פַּת בְּסַלָּם לִשְׁלֹשׁ שָׁנִים. וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁשָּׁלֹשׁ שָׁנִים הַיֵּינוּ מִפְּנֵי שְׁנַת הַיּוֹבֵל שֶׁלֹּא יִזְרְעוּ שְׁנֵי שָׁנִים רְצוּפִים. וְיִתְּכֵן לְפָרֵשׁ שָׁלֹשׁ שָׁנִים עַל כָּל שְׁמִיטָה, וְיֹאמְרוּ כֵּן בַּעֲבוּר חֶסְרוֹן הַסְּפִיחִים שֶׁל שָׁנָה שְׁמִינִית, אַף אִם יֵשׁ בְּיָדָם מִן הַיָּשָׁן. וּבִמְקוֹם הַסְּפִיחִים הִבְטִיחָם שֶׁתַּעֲשֶׂה הַתְּבוּאָה עַל שָׁנָה יְתֵרָה לְמִלֹּאוֹת חֶסְרוֹן הַסְּפִיחִים, כְּדֵי שֶׁיֹּאכְלוּ וְיִשְׂבְּעוּ כְּשֶׁיִּהְיֶה לָהֶם תְּבוּאָה בְּרֶוַח גָּדוֹל וְלֹא בְּצִמְצוּם.

פסוק כה

כִּי יָמוּךְ אָחִיךָ וּמָכַר מֵאֲחֻזָּתוֹ. רז"ל (סוכה מ:) דָּרְשׁוּ כָּל סְמִיכוּת פָּרָשִׁיוֹת אֵלּוּ עַל הָעוֹשֶׂה סְחוֹרָה בְּפֵרוֹת שֶׁל שְׁבִיעִית שֶׁסּוֹפוֹ לָבוֹא לִידֵי עֹנִי. וְיֵשׁ כִּדְמוּת רְאָיָה לָזֶה מַה שֶּׁאָמַר: "וְכִי תִמְכְּרוּ מִמְכָּר", כָּפַל לְשׁוֹן מְכִירָה לוֹמַר לְךָ שֶׁמִּמְכָּר אֶחָד גּוֹרֵר אֶת חֲבֵרוֹ: כִּי תִמְכְּרוּ פֵּרוֹת שְׁבִיעִית אָז מְכִירָה זוֹ גּוֹרֶרֶת מִמְכַּר מִטַּלְטְלִין לַעֲמִיתֶךָ, וְאַחַר כָּךְ שָׁדֵהוּ, וְאַחַר כָּךְ עַצְמוֹ, וְאַחַר כָּךְ לְגֵר, כִּי כָל אֶחָד קָשֶׁה מִשֶּׁלְפָנָיו, עַיֵּן בַּיַּלְקוּט (בהר כה תרסא). וְנִרְאֶה כִּי שִׁנּוּי הַלָּשׁוֹן שֶׁבְּכָל פָּרָשִׁיוֹת אֵלּוּ מוֹרֶה עַל זֶה, כִּי בִּמְכִירַת מִטַּלְטְלִין לֹא הִזְכִּיר "כִּי יָמוּךְ", כִּי יָכוֹל לִהְיוֹת שֶׁלִּפְעָמִים אָדָם מוֹכֵר מִטַּלְטְלָיו אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מָךְ מֵעֶרְכּוֹ כָּל

כָּךְ אֶלָּא שֶׁהוּא נִצָּרְךְ לְזוּזִין. אֲבָל מֵאֲחֻזָּתוֹ אֲפִלּוּ מִקְצָתָהּ אֵינוֹ מוֹכֵר עַד כִּי יָמוּךְ, אֲבָל עֲדַיִן לֹא מָטָה יָדוֹ כָּל כָּךְ, עַל כֵּן הוֹסִיף בְּלוֹקֵחַ בְּרִבִּית "כִּי יָמוּךְ אָחִיךָ וּמָטָה יָדוֹ עִמָּךְ", כָּתַב לְשׁוֹן "עִמָּךְ" עַל הַתְּמוֹטְטוּת וְלֹא עַל "כִּי יָמוּךְ", כִּי דָּבָר זֶה גָּלוּי עִמָּךְ כִּי אָזְלַת יָד וּכְכֹחוֹ אָז אֵינוֹ עַתָּה, אֲבָל מַה שֶּׁהוּא מָךְ עֲדַיִן אֵינוֹ עִמָּךְ, כִּי עֲדַיִן לֹא תִּגְלֶה חֶרְפָּתוֹ בַּקָּהָל כִּי מָךְ הוּא. אֲבָל בְּמוֹכֵר עַצְמוֹ שֶׁקְּשֶׁה מִכֻּלָּם אָמַר "וְכִי יָמוּךְ אָחִיךָ עִמָּךְ", כִּי כְּבָר נִגְלָה עִמָּךְ עָנְיוֹ וּמְרוּדוֹ וְדָחֳקוֹ מֵאַחַר שֶׁהוּא מוּכָרַח לִמְכֹּר עַצְמוֹ. וּבִנְמִכָּר לְגֵר שֶׁנִּגְלָה גַּם לַגֵּר כִּי מָךְ הוּא, לְכָךְ אָמַר "וּמָךְ אָחִיךָ עִמּוֹ". וּלְפִי זֶה צְרִיכִין אָנוּ לוֹמַר שֶׁמִּיכָה גָּרוּעַ מִמָּטָה יָדוֹ, וּשְׁנֵיהֶם כְּאֶחָד גְּרוּעִים מִן אַחַת מֵהֶם, וְ"עִמָּךְ" שֶׁל מִיכָה גָּרוּעַ מִן "עִמָּךְ" שֶׁל מָטָה יָדוֹ, וְ"עִמּוֹ" שֶׁל גֵּר גָּרוּעַ מִכֻּלָּם.

פסוק לו

אַל תִּקַּח מֵאִתּוֹ נֶשֶׁךְ וְתַרְבִּית. מַה שֶּׁנֶּאֱמַר "אַל תִּקַּח מֵאִתּוֹ", מַשְׁמַע אֲבָל מֵעָשִׁיר מֻתָּר לִקַּח, וְכֵן בְּפָרָשַׁת מִשְׁפָּטִים (כב כד) נֶאֱמַר: "אִם כֶּסֶף תַּלְוֶה אֶת עַמִּי אֶת הֶעָנִי עִמָּךְ וְגוֹ' לֹא תְשִׂימוּן עָלָיו נֶשֶׁךְ", לְכָךְ כְּתָבָה הַתּוֹרָה בְּמִשְׁנֶה תּוֹרָה (כג כא): "לַנָּכְרִי תַּשִּׁיךְ וּלְאָחִיךָ לֹא תַשִּׁיךְ", כָּל שֶׁהוּא אָחִיךָ לֹא תַּשִּׁיךְ לוֹ וְאַע"פ שֶׁהַלְוָאָה לוֹ מֻרְוִיחַ בָּזֶה. וְזֶיל בָּתַר טַעְמָא, כִּי עִקַּר טַעַם אִסּוּר הָרִבִּית הוּא לְפִי שֶׁהוּא מֵסִיר מִדַּת הַבִּטָּחוֹן מִן הָאָדָם, כִּי כָּל בַּעַל מַשָּׂא וּמַתָּן עֵינָיו נְשׂוּאוֹת אֶל ה', לְפִי שֶׁהוּא מְסֻפָּק אִם יִרְוִיחַ אוֹ לֹא, אֲבָל הַנּוֹתֵן בְּרִבִּית רָוֵחַ שֶׁלּוֹ יָדוּעַ וְקָצוּב, וְסוֹמֵךְ עַל עֵרְבוֹנוֹ שֶׁבְּיָדוֹ וּמִן ה' יָסִיר לִבּוֹ. וּמַה שֶּׁגַּם הַלְוָה עוֹבֵר בְּלָאו לְפִי שֶׁהוּא מַחֲטִיא אֶת הַמַּלְוֶה וּמְסִירוֹ מִן מִדַּת הַבִּטָּחוֹן, כַּנּוֹדָע מִדִּבַּר הַמַּלְוִים בְּרִבִּית שֶׁרֻבָּם מִקְּטַנֵּי אֱמָנָה וְאַבִּירֵי לֵב הָרְחוֹקִים מִצִּדְקָה, מִצַּד כִּי אֵין בִּטְחוֹנָם בַּה'. וּמַה שֶּׁמַּתִּר לִתֵּן בְּרִבִּית לְגוֹי לְפִי שֶׁכָּל גּוֹי חֲזָקָתוֹ שֶׁהוּא אַלָּם וְגַזְלָן, אֲפִלּוּ אִם הוּא כָּבוּשׁ תַּחַת יָדְךָ מִכָּל מָקוֹם דַּרְכּוֹ לָבֹא בַּעֲקִיפִין, וַאֲפִלּוּ אִם עֵרְבוֹנוֹ בְּיָדוֹ לְעוֹלָם אֵינוֹ בְּטוּחַ לֹא בַּקֶּרֶן וְלֹא בָּרֶוַח, וְעַל כֵּן תָּמִיד עֵינָיו נְשׂוּאוֹת אֶל ה' לְהַצִּילוֹ מִיָּדוֹ. וְזֶה טַעַם אִסּוּר הָרִבִּית בְּכָל מָקוֹם. וּמַה שֶּׁהִזְכִּיר הֶעָנִי, דִּבֵּר הַכָּתוּב בֵּהוָֹה, כִּי סְתָם עָנִי מֻכְרָח לִקַּח בְּהַלְוָאָה. וְעוֹד שֶׁסִּלְקָא דַּעְתָּךְ אָמֵינָא שֶׁאִם הַלְוָה עָנִי אֵינוֹ עוֹבֵר, כִּי הַהֶכְרֵחַ הֻבִּיאוֹ לְזֶה, קָא מַשְׁמַע לַן שֶׁאֲפִלּוּ הַלְוָה הֶעָנִי עוֹבֵר בְּ"לֹא תְשִׂימוּן". וְעַל כֵּן נִסְמְכָה מִצְוָה זוֹ לְפָרָשַׁת הַשְּׁמִטָּה, כִּי גַּם טַעַם הַשְּׁמִטָּה הוּא כְּדֵי שֶׁנָּשִׂים בִּטְחוֹנֵנוּ בַּה'.

וְהִזְכִּיר לְשׁוֹן נֶשֶׁךְ, וּמַרְבִּית, כִּי אֵצֶל הַלְוָה נִקְרָא נֶשֶׁךְ, כִּי הָרִבִּית דּוֹמֶה לְנָחָשׁ עֲלֵי דֶּרֶךְ הַנּוֹשֵׁךְ בָּעֲקֵבוֹ, הַנּוֹתֵן שְׁרִיטָה קְטַנָּה וְהוֹלֵךְ וּמְבַצְּעַ וְנוֹפֵחַ עַד קָדְקָדוֹ, וּמִתְּחִלָּה אֵינוֹ נִכָּר עַד עֲלוֹת חֲמָתוֹ לְאֵין מַרְפֵּא. וְאֵצֶל הַמַּלְוֶה נִקְרָא תַּרְבִּית, שֶׁמַּרְבֶּה הוֹנוֹ וּרְכֻשׁוֹ לְפִי דְּמְיוֹנוֹ, אֲבָל בֶּאֱמֶת שֶׁלַּסּוֹף נִכְסָיו מִתְמוֹטְטִין. וְנִרְאֶה שֶׁמִּטַּעַם זֶה לֹא הִזְכִּיר בְּכָל הַפָּרָשָׁה זוֹ לְשׁוֹן

"וּמָטָה יָדוֹ" כִּי אִם בְּזוֹ הַפָּרָשָׁה, כִּי בָא לְהַזְהִיר אֶת הַמַּלְוֶה שֶׁלֹּא יְמוֹט כְּדֶרֶךְ שֶׁמָּטָה יָדוֹ שֶׁל זֶה פֶּן תִּשְׁוֶה לוֹ גַּם אָתָּה בַּהִתְמוֹטְטוּת, כִּי דַּוְקָא מִי שֶׁכַּסְפּוֹ לֹא נָתַן בְּנֶשֶׁךְ לֹא יְמוֹט, אֲבָל אִם תִּתֵּן אָז תִּשְׁוֶה לוֹ גַּם אָתָּה, כִּי נְכָסֶיךָ מִתְמוֹטְטִין וְאֵינָן עוֹלִין אִם תַּחְשֹׁב לְהַרְבּוֹת הוֹנְךָ בְּנֶשֶׁךְ וְתַרְבִּית. וּמִטַּעַם הַזֶּה נֶאֱמַר "אֶת כַּסְפְּךָ לֹא תִתֵּן לוֹ בְּנֶשֶׁךְ וּבְמַרְבִּית לֹא תִתֵּן אָכְלֶךָּ", לֹא הִזְכִּיר לְשׁוֹן "לוֹ" אֵצֶל הַמַּרְבִּית כְּמוֹ שֶׁהִזְכִּיר אֵצֶל הַנֶּשֶׁךְ, לְפִי שֶׁהַנֶּשֶׁךְ לְבַד לוֹ לַלְוֶה, אֲבָל הַמַּרְבִּית אֵינוֹ לוֹ לַלְוֶה אֶלָּא לַמַּלְוֶה. וְעַל כֵּן הִזְכִּיר אֵצֶל הַתַּרְבִּית "אָכְלֶךָּ" וְלֹא אֵצֶל הַנֶּשֶׁךְ, לְפִי שֶׁהַמַּלְוֶה חוֹשֵׁב לְהַרְבּוֹת הוֹנוֹ וּמַאֲכָלוֹ, כִּי לְשׁוֹן "אָכְלֶךָּ" אֵינוֹ שַׁיָּךְ כִּי אִם עַל הַמַּלְוֶה הַחוֹשֵׁב לֶאֱכֹל מִן הָרִבִּית, וּלְשׁוֹן "נֶשֶׁךְ" שַׁיָּךְ יוֹתֵר בְּכֶסֶף, כִּי אֵין דֶּרֶךְ הָעוֹלָם לִתֵּן סְאָה חִטִּין עַל מָנָת שֶׁיּוֹסִיף לוֹ קַב קַב בְּכָל שָׁבוּעַ, אֶלָּא בְּבַת אַחַת קוֹצֵב לוֹ לִתֵּן חֲמֵשֶׁת סְאָה בְּעַד אַרְבַּע, וְאִם כֵּן מַרְגִּישׁ הוּא חֶסְרוֹנוֹ מִיָּד, וְאֵינוֹ דּוֹמֶה לְנָחָשׁ הַנּוֹשֵׁךְ שְׁרִיטָה קְטַנָּה, אֲבָל בְּכֶסֶף הַמִּנְהָג לְהוֹסִיף פְּרוּטָה בְּכָל שָׁבוּעַ, וְהוּא דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מַרְגִּישׁ בּוֹ. וְאָמַר "וְחֵי אָחִיךָ עִמָּךְ", כִּי גַּם אַתָּה חַיֹּה תִּחְיֶה, לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר בִּיחֶזְקֵאל (יח יג): "בַּנֶּשֶׁךְ נָתַן וְגוֹ' וָחַי לֹא יִחְיֶה", לְפִי שֶׁקִּפֵּחַ פַּרְנָסָתוֹ שֶׁל זֶה דּוֹמֶה כְּאִלּוּ הֱמִיתוֹ, עַל כֵּן גַּם הוּא חַיֹּה לֹא יִחְיֶה, אֲבָל הַמְסַיֵּעַ לְמַחְיָתוֹ דִּין הוּא שֶׁחַיֹּה יִחְיֶה גַּם הוּא, לָכֵךְ נֶאֱמַר "וְחֵי אָחִיךָ עִמָּךְ".

פסוק מח

אַחֲרֵי נִמְכַּר גְּאֻלָּה תִּהְיֶה לּוֹ. וְכִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ שֶׁיִּגְאָלוֹ קֹדֶם שֶׁהוּא נִמְכָּר, מָה תַּלְמוּד לוֹמַר: "אַחֲרֵי נִמְכַּר", כִּי יֵשׁ לוֹמַר מִדְּקָאָמַר לֹא יִרְדֶנּוּ בְּפָרֶךְ לְעֵינֶיךָ סָלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמֵינָא שֶׁזֶּה עִקַּר הַטַּעַם לִגְאֻלָּתוֹ, וְאִם כֵּן אַמְתִּין עַד שֶׁאֶרְאֶה הַנְהָגָתוֹ עִמּוֹ אִם יִרְדֶנּוּ אוֹ לֹא. קָא מַשְׁמַע לָן שֶׁתֵּכֶף אַחֲרֵי שֶׁנִּמְכַּר, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא עָבַד בּוֹ עֲדַיִן, חַיָּב אַתָּה לְגָאֳלוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִלְמַד מִמַּעֲשָׂיו וְיֹאמַר, הוֹאִיל וְרַבִּי מְגַלֶּה עֲרָיוֹת וְעוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה וּמְחַלֵּל שַׁבָּת, אַף אֲנִי כְּמוֹתוֹ. וְאִם נֹאמַר שֶׁכָּל "אַחֲרֵי" מֻפְלָג, נָקֹט "אַחֲרֵי" לְרַבּוֹתָא, שֶׁאֲפִלּוּ אִם כְּבָר הָיָה אֶצְלוֹ שָׁנִים רַבּוֹת וְרָאִיתָ שֶׁאֵינוֹ רוֹדֵהוּ בְּפָרֶךְ, מִכָּל מָקוֹם חַיָּב אַתָּה לְגָאֳלוֹ כְּדֵי שֶׁלֹּא יִלְמַד מִמַּעֲשָׂיו.

פרק כו

פסוק ג

אִם בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ וְגוֹ'. פֵּרֵשׁ רַשִׁ"י שֶׁתִּהְיוּ עֲמֵלִים בַּתּוֹרָה כוּ'. אַף עַל פִּי שֶׁרַשִׁ"י הִכְרִיחַ זֶה מִן יִתּוּר הַפְּסוּקִים, שֶׁהֲרֵי קִיּוּם הַמִּצְוֹת כְּבָר אָמוּר כוּ', מִכָּל מָקוֹם גַּם מִצַּד הַלָּשׁוֹן הַדָּבָר צָרִיךְ בֵּאוּר. וְהוּא, שֶׁדַּעְתּוֹ לַעֲשׂוֹת שִׁלְשָׁה חֲלָקוֹת בְּפָסוּק זֶה, אֲשֶׁר כְּנֶגְדָּם אָמַר שִׁלְשָׁה פְּעָמִים "וְנָתַתִּי". בְּפָרָשָׁה רִאשׁוֹנָה אָמַר "אִם בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ", עַל הֶעָמֵל בַּתּוֹרָה וְקוֹבֵעַ עִתִּים לַתּוֹרָה חֹק וְלֹא יַעֲבֹר. וְעַל זֶה אָמַר לְשׁוֹן "בְּחֻקֹּתַי", כִּי אֵין כַּוָּנָתוֹ עַל מִצְוֹת

הַחֻקִּיּוֹת, כִּי לֹא מָצִינוּ בָּהֶם בְּכָל הַתּוֹרָה לְשׁוֹן הֲלִיכָה, כִּי לֹא נֶאֱמַר בְּכָל הַתּוֹרָה לְכוּ בְּחֻקּוֹתַי, שְׁמַע מִנַּהּ שֶׁהֲלִיכָה זוֹ מְדַבֶּרֶת בְּדָבָר שֶׁאֵין הקב"ה מְצַוֶּה עָלָיו זוּלַת שֶׁהָאָדָם מֵעַצְמוֹ עוֹשֶׂה כֵּן, וּבְעַל כָּרְחֲךָ תְּפָרְשׁוֹ עַל הַדָּבָר שֶׁהָאָדָם פּוֹעֵל בַּטֶּבַע, כִּי מִצַּד הַהֶרְגֵּל נַעֲשֶׂה הַדָּבָר לְטֶבַע שֵׁנִי, וְלֹא יִצְדַּק זֶה כִּי אִם בְּקוֹבֵעַ חֻקִּים וְעִתִּים לַתּוֹרָה, וְהוּא מַרְגִּיל עַצְמוֹ לָבֹא לְבֵית הַמִּדְרָשׁ בְּעֵת יָדוּעַ עַד שֶׁנַּעֲשֶׂה הַדָּבָר לְטֶבַע אֵצֶל הָרַגְלַיִם. וְזֶה כְּדַעַת הַמִּדְרָשׁ (רבה לה א) הָאוֹמֵר "אִם בְּחֻקּוֹתַי תֵּלֵכוּ", הֲדָא הוּא דִכְתִיב (תהלים קיט נט): "חִשַּׁבְתִּי דְרָכָי וָאָשִׁיבָה רַגְלַי אֶל עֵדֹתֶיךָ", אָמַר דָּוִד לִפְנֵי הקב"ה, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, בְּכָל יוֹם וָיוֹם הָיִיתִי מְחַשֵּׁב לְמָקוֹם פְּלוֹנִי אֲנִי הוֹלֵךְ, וְהָיוּ רַגְלַי מְבִיאוֹת אוֹתִי לְבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת כו'. וְאֵין זֶה כִּי אִם מִצַּד שֶׁהָיָה קוֹבֵעַ עִתִּים לַתּוֹרָה חֹק וְלֹא יַעֲבֹר, עַד שֶׁרַגְלוֹהִי אִנּוּן עָרְבִין לְהוֹלִיכוֹ לְבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת בְּלֹא כַּוָּנָה, כִּי כְּבָר הֶרְגִּלוּ בְּכָךְ. וְעַל כֵּן לֹא הָיָה מָקוֹם לְצַוּוֹת זֶה אֶל הָאָדָם, כִּי עַל הַדָּבָר הַנַּעֲשֶׂה בְּלֹא כַּוָּנָה לֹא יִפֹּל עָלָיו צִוּוּי, כִּי אֵין צִוּוּי לַרַגְלַיִם, אֶלָּא מְדַבֵּר בְּאִם שֶׁכָּךְ קָרָה שֶׁקָּבַע עִתִּים לַתּוֹרָה עַד שֶׁבְּאוֹתוֹ עֵת יֵלְכוּ רַגְלָיו מֵעַצְמָם בְּאוֹתוֹ עֵת אֲשֶׁר נִקְרָא חֹק, וְעַל זֶה אָמַר "אִם בְּחֻקּוֹתַי תֵּלֵכוּ". וּכְנֶגֶד זֶה אָמַר "וְנָתַתִּי גִּשְׁמֵיכֶם בְּעִתָּם", כִּי כְּנֶגֶד הַקּוֹבֵעַ עִתִּים לַתּוֹרָה אָמַר שֶׁזֶּה שְׁכָרוֹ שֶׁיָּבֹאוּ הַגְּשָׁמִים בְּעִתָּם, וּכְאָמְרוּ רז"ל (תענית ז:) אֵין הַגְּשָׁמִים נֶעֱצָרִים כִּי אִם בַּעֲוֹן בִּטּוּל תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (קהלת י יח): "בַּעֲצַלְתַּיִם יִמַּךְ הַמְּקֶרֶה".

וְאוּלַי שֶׁמִּטַּעַם זֶה נֶאֱמַר בְּמַתַּן תּוֹרָה "אַף שָׁמַיִם נָטְפוּ מִפְּנֵי אֱלֹהִים זֶה סִינַי" (תהלים סח ט), לְהוֹרוֹת שֶׁבִּזְכוּת לִמּוּד הַתּוֹרָה שֶׁמִּן הַשָּׁמַיִם, יֵרֵד הַגֶּשֶׁם מִן הַשָּׁמַיִם, כִּי אִם אֵין תּוֹרָה אֵין קֶמַח (אבות ג כא), וּבִזְכוּת הַחֹק, דְּהַיְנוּ קְבִיעוּת עִתִּים לַתּוֹרָה, יֵרְדוּ הַגְּשָׁמִים בְּעִתָּם. וּמָה שֶׁאָמַר "וְאֶת מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ", הַיְנוּ הַתַּכְלִית הַיּוֹצֵא מִן הַלִּמּוּד, כִּי הוּא הַמֵּבִיא לִידֵי שְׁמִירַת הַמִּצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה וַעֲשֵׂה. וְעַל מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה אָמַר "וְאֶת מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ", כִּי כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר הִשָּׁמֶר פֶּן וְאַל אֵינוֹ אֶלָּא לֹא תַעֲשֶׂה (עירובין צו.). "וַעֲשִׂיתֶם אוֹתָם", הַיְנוּ מִצְוֹת עֲשֵׂה, וּמִדְּלָא קָאָמַר תִּשְׁמְרוּ וַעֲשִׂיתֶם, לָמָּה לֵהּ לְמִכְתַּב "אוֹתָם" שְׁמַע מִנַּהּ שֶׁרָצָה לוֹמַר שֶׁמִּצוֹת צְרִיכוֹת כַּוָּנָה, כִּי זֶה הַמְכַוֵּן מִן מִלַּת "אוֹתָם".

וְאַחַר כָּךְ פֵּרַט שְׂכַר שֶׁל כָּל אֶחָד מֵאֵלּוּ הַשְּׁלֹשָׁה, כְּנֶגֶד תַּלְמוּד תּוֹרָה הָרָמוּז בְּ"אִם בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ" אָמַר "וְנָתַתִּי גִּשְׁמֵיכֶם בְּעִתָּם", לֹא אָמַר סְתָם גְּשָׁמִים, לְפִי שֶׁעַכְשָׁיו לֹא רָצָה לְיַעֵד שְׂכַר הַתַּלְמוּד תּוֹרָה, שֶׁזֶּה הַדָּבָר כְּבָר יָדוּעַ שֶׁהַגְּשָׁמִים יוֹרְדִין בִּזְכוּת הַתּוֹרָה וּכְבָר הֻמָּה גִּשְׁמֵיכֶם, זוּלַת שֶׁעַכְשָׁיו נוֹסֵף דָּבָר שֶׁאוֹתָן גְּשָׁמִים שֶׁהֵם כְּבָר גִּשְׁמֵיכֶם וּמְיֻעָדִים לָכֶם, עַכְשָׁיו אֶתֵּן אוֹתָם בְּעִתָּם בִּזְכוּת "אִם בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ", וּבִדֶּרֶךְ שֶׁנִּתְבָּאֵר. "וְנָתְנָה הָאָרֶץ יְבוּלָהּ", כִּי אִם יֵשׁ תּוֹרָה יֵשׁ קֶמַח. וְאֵין פֵּרוּשׁ "יְבוּלָהּ" מַה שֶּׁאַתָּה מוֹבִיל לָהּ כְּדֶרֶךְ שֶׁפֵּרַשׁ

רַשִׁ"י עַל פָּסוּק "וְלֹא תִתֵּן אַרְצְכֶם אֶת יְבוּלָהּ", דְּאִם כֵּן מַאי רְבוּתֵיהּ, אֶלָּא לְקַמָּן דְּרַשׁ רַשִׁ"י מִן יִתּוּר לָשׁוֹן שֶׁל "אֶת" כִּי כָל "אֶת" לְרַבּוֹת בָּא, וּמְרַבֶּה שֶׁאֲפִלּוּ מַה שֶּׁאַתָּה מוֹבִיל לָהּ לֹא תִתֵּן. אֲבָל כָּאן לֹא נֶאֱמַר "אֶת", וְאִם כֵּן הַכֹּל בִּכְלַל יְבוּלָהּ. וְרָצָה לוֹמַר מַה שֶּׁדִּרְכָּהּ לְהוֹבִיל לְךָ לְבֵיתְךָ, דְּאִם לֹא כֵּן לָמָּה לֹא נֶאֱמַר כָּאן "אֶת" כְּמוֹ לְקַמָּן, אֶלָּא כָּאן פֵּרוּשׁוֹ מַה שֶּׁדִּרְכָּהּ לְהוֹבִיל, וּלְקַמָּן מִיתּוּר שֶׁל "אֶת" דָּרְשִׁינַן אַף מַה שֶּׁאַתָּה מוֹבִיל לָהּ. "וְהִשִּׂיג לָכֶם דַּיִשׁ אֶת בָּצִיר וּבָצִיר יַשִּׂיג אֶת זָרַע". לֹא נֶאֱמַר בּוֹ "לָכֶם" כִּי הַלֶּחֶם מִן הַמַּכְרְחוֹת יִהְיֶה לָכֶם, אֲבָל הַיַּיִן מִן הַמּוּתָרוֹת אֵינוֹ לָכֶם לַהֲנָאָתְכֶם כִּי אִם לְשֵׁם מִצְוָה יִהְיֶה. "וַאֲכַלְתֶּם לַחְמְכֶם לָשׂבַע". לָמָּ"ד שֶׁל לְשׂבַע מוֹרֶה שֶׁלֹּא יֹאכַל עַד שֶׁיִּשְׂבַּע לְגַמְרֵי אֶלָּא יִפְחוֹת מִכְּדֵי שְׂבִיעָתוֹ קְצָת, כְּדֶרֶךְ שֶׁאָמְרוּ הָרוֹפְאִים, בְּאֹפֶן שֶׁיִּהְיֶה קָרוֹב לְבוֹא לִידֵי שְׂבִיעָה. "וִישַׁבְתֶּם לָבֶטַח בְּאַרְצְכֶם". לָמָּ"ד שֶׁל "לָבֶטַח" מוֹרֶה שֶׁהַשְׂבִּיעָה גּוֹרֶמֶת אֶל הַבֶּטַח, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (תהלים קמז יד): "הַשָּׂם גְּבוּלֵךְ שָׁלוֹם חֵלֶב חִטִּים יַשְׂבִּיעֵךְ", וְרַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב"מ נט.) אָמְרוּ: כַּד מִשְׂתַּלַם שַׂעֲרָא מִכַּדְּא נָקִישׁ וְאָתֵי תִּגְרָא.

וְאַחַר כָּךְ יֵעֵד שָׂכָר שֶׁל "וְאֶת מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ", דְּהַיְנוּ מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה, וְאָמַר "וְנָתַתִּי שָׁלוֹם בָּאָרֶץ", עַל דֶּרֶךְ אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (דב"ר ד ד): שְׁמוֹר נֵרִי שֶׁבְּיָדְךָ וַאֲנִי אֶשְׁמוֹר נֵרְךָ שֶׁבְּיָדִי. וּסְתָם שְׁמִירָה הִיא לְבַלְתִּי עֲשׂוֹת דָּבָר רָע הַמַּזִּיק, וְאִם תִּהְיֶה נִשְׁמָר שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת הַדְּבָרִים הַמַּזִּיקִים לְךָ גַּם אֲנִי אֶשְׁמוֹר נֵרְךָ מִכָּל דָּבָר מַזִּיק, וִיהִי נָא שָׁלוֹם בְּחֵילֶךָ. "וְחֶרֶב לֹא תַעֲבֹר" וְגוֹ'. מִפְּנֵי שֶׁכָּל שְׁמִירַת מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה הוּא בְּשֵׁב וְאַל תַּעֲשֶׂה, כָּךְ הַשְׁמִירָה מִן הַחֶרֶב וְחַיָּה רָעָה הוּא בְּשֵׁב וְאַל תַּעֲשֶׂה. לְכָךְ נֶאֱמַר: "וְנָפְלוּ לִפְנֵיכֶם לֶחָרֶב", רוֹצֶה לוֹמַר אַף עַל פִּי שֶׁתִּרְדְּפֵם מִכָּל מָקוֹם אֵין צֹרֶךְ לָזֶה לְרָדְפָם בְּקוּם וַעֲשֵׂה אֶלָּא בְּשֵׁב וְאַל תַּעֲשֶׂה, מֵעַצְמָם יִפְּלוּ אֶל הַחֶרֶב. וּמַה שֶּׁאָמַר "וְרָדְפוּ מִכֶּם חֲמִשָּׁה מֵאָה" וְגוֹ', שֶׁאֵין הַחֶשְׁבּוֹן מְכֻוָּן, אָמְרוּ הַמְפָרְשִׁים שֶׁמִּתְּחִלָּה קוֹדֶם שֶׁיִּכָּנֵס מוֹרַאֲכֶם בִּלְבָבָם יִרְדְּפוּ חֲמִשָּׁה מֵאָה, וְאַחַר זֶה שֶׁהָאוֹיְבִים רוֹאִים שֶׁחֲמִשָּׁה יִרְדְּפוּ מֵאָה אָז יִכָּנֵס מוֹרָךְ גָּדוֹל בְּלֵב הָאוֹיְבִים, וְיֶחֱלַשׁ כֹּחַם עַד שֶׁמֵּאָה מִכֶּם רְבָבָה יִרְדֹּפוּ, וְאַחַר כָּךְ יוֹסִיף מוֹרָךְ גָּדוֹל עֲלֵיהֶם וְנָפְלוּ אֹיְבֵיכֶם לִפְנֵיכֶם מֵעַצְמָם, אֲפִלּוּ בְּלֹא רְדִיפָה כְּלָל.

וּמִן "וְנָתַתִּי מִשְׁכָּנִי בְּתוֹכְכֶם" הִתְחִיל לְיַעֵד שְׂכַר קִיּוּם מִצְוֹת עֲשֵׂה הַנַּעֲשִׂים בַּיָּדַיִם מַמָּשׁ, עַל כֵּן אֲתֵן מִשְׁכָּנִי, דְּהַיְנוּ הַבַּיִת הַמְקֻדָּשׁ כְּפֵרוּשׁ רַשִׁ"י, כִּי בּוֹ נֶאֱמַר "מִקְדָּשׁ ה' כּוֹנְנוּ יָדֶיךָ", כִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּעַצְמוֹ כוֹנְנוֹ בַּיָּדַיִם מַמָּשׁ, כְּמוֹ שֶׁפֵּרֵשׁ רַשִׁ"י פָּרָשַׁת בְּשַׁלַּח (טו יז). "וְלֹא תִגְעַל נַפְשִׁי אֶתְכֶם", וְהוּא לְשׁוֹן פְּלִיטָה כְּפֵרוּשׁ רַשִׁ"י. לֹא תַחְשְׁבוּ כְּשֶׁאַשְׁרֶה שְׁכִינָתִי בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁתִּהְיוּ נִדְחִים וְנִפְלָטִים מִשָּׁם כִּי קָצַר הַמָּצָע מֵהִשְׁתָּרֵעַ, מִכָּל מָקוֹם אֲצַמְצֵם שְׁכִינָתִי בֵּינֵיכֶם בְּאֹפֶן שֶׁנְּדוּר יַחַד בְּמָדוֹר אֶחָד אַף אִם הַשָּׁמַיִם וּשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם

לֹא יְכַלְכְּלוּהוּ, וְלֹא תִהְיוּ נִפְלָטִים מִשָּׁם. וְיֵשׁ אוֹמְרִים "וְנָתַתִּי מִשְׁכָּנִי בְּתוֹכְכֶם" מַמָּשׁ, וְלֹא תַּחְשְׁבוּ שֶׁכַּאֲשֶׁר תִּרְאֶה נַפְשִׁי אֲשֶׁר נָתַתִּי בָּכֶם אֶת הַשְּׁכִינָה תִּגְעַל אֶתְכֶם וְתַחְשׁוֹק לְהִתְדַּבֵּק בַּשְּׁכִינָה, עַל כֵּן אָמַר "וְלֹא תִגְעַל נַפְשִׁי אֶתְכֶם". וּבְסָמוּךְ יִתְבָּאֵר בְּדֶרֶךְ אַחֵר.

פסוק ט

וַהֲקִימוֹתִי אֶת בְּרִיתִי אִתְּכֶם. **וַאֲכַלְתֶּם יָשָׁן נוֹשָׁן**. בְּרִית הָיוּ צְרִיכִין עַל הַתְּבוּאָה שֶׁל שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה וְהַיּוֹבֵל שֶׁלֹּא תִּרְקַב כְּדֶרֶךְ שֶׁפֵּרַשׁ רַשִׁ"י עַל הַבְּרִית שֶׁל נֹחַ (בראשית ו יח), לְכָךְ נֶאֱמַר "וַאֲכַלְתֶּם יָשָׁן נוֹשָׁן", מִשְּׁנֵי שָׁנִים.

וְעַל צַד הָרֶמֶז אָמַר, אַף עַל פִּי שֶׁיִּקֶּרֶה בִּזְמַן מִן הַזְּמַנִּים שֶׁאֶכְרוֹת עִמָּכֶם בְּרִית חֲדָשָׁה, מִכָּל מָקוֹם גַּם הַבְּרִית הַיָּשָׁן לֹא תּוּפַר אֶלָּא יִהְיֶה טָפֵל וְהַבְּרִית חֲדָשָׁה עִקָּר, וְיָשָׁן מִפְּנֵי חָדָשׁ תּוֹצִיאוּ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (ירמיה כג ז-ח): "וְלֹא יֹאמְרוּ עוֹד חַי ה' אֲשֶׁר הֶעֱלָה מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם כִּי אִם חַי ה' אֲשֶׁר הֶעֱלָה וַאֲשֶׁר הֵבִיא מִכָּל הָאֲרָצוֹת". וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ברכות יב:): לֹא שֶׁתֵּעָקֵר יְצִיאַת מִצְרַיִם לְגַמְרֵי, אֶלָּא יִהְיֶה טָפֵל וְקִבּוּץ גָּלֻיּוֹת עִקָּר, כִּי נִסֵּי מִצְרַיִם יִהְיוּ טָפֵל אֶל הַנִּסִּים הַגְּדוֹלִים אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה ה' לֶעָתִיד כְּשֶׁיִּכָּרוֹת בְּרִית חֲדָשָׁה עִם יִשְׂרָאֵל. וּבָזֶה מְיֻשָּׁב מַשְׁמָעוּת הַכָּתוּב שֶׁנִּרְאוּ דְּבָרָיו כְּסוֹתְרִים זֶה אֶת זֶה, שֶׁאָמַר "וַאֲכַלְתֶּם יָשָׁן נוֹשָׁן", וְאַחַר כָּךְ אָמַר "וְיָשָׁן מִפְּנֵי חָדָשׁ תּוֹצִיאוּ", כִּי "וְיָשָׁן" מַשְׁמָע שֶׁקּוֹדֶם שֶׁנַּעֲשֶׂה יָשָׁן נוֹשָׁן תּוֹצִיאוּ.

וּבַעֲבוּר שֶׁהַזְּכִיר רֶמֶז עַל הַגְּאֻלָּה וְעַל הַתְּמוּרָה, חָזַר וְהִזְכִּיר רֶמֶז שֶׁלֹּא יִכְלוּ יִשְׂרָאֵל בְּאֹרֶךְ הַגָּלוּת, בְּאָמְרוֹ "וְנָתַתִּי מִשְׁכָּנִי בְּתוֹכְכֶם וְלֹא תִגְעַל נַפְשִׁי אֶתְכֶם", כִּי מִשְׁכָּן הָיִינוּ מִשְׁכַּן הָעֵדוּת, שֶׁנִּקְרָא מִשְׁכָּן לְפִי שֶׁנִּתְמַשְׁכֵּן בַּעֲוֹנָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל, וּבְנוֹהַג שֶׁבָּעוֹלָם שֶׁכָּל מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ לִתֵּן מַשְׁכּוֹן בְּחוֹבוֹ אֵין הַבַּעַל חוֹב גּוֹבֶה נְפָשׁוֹת. כָּךְ נָתַן ה' לְיִשְׂרָאֵל הַמַּשְׁכָּן כְּדֵי לְמַשְׁכְּנוֹ אִם יֶחֱטְאוּ וְיִכְלֶה חֲמָתוֹ בְּעֵצִים וַאֲבָנִים, וְעַל יְדֵי שֶׁיִּהְיֶה לוֹ מָקוֹם לִגְבּוֹת חוֹבוֹ בְּמִקְרְקְעֵי, "לֹא תִגְעַל נַפְשִׁי אֶתְכֶם", רְצוֹנוֹ לוֹמַר לֹא אֶצְטָרֵךְ לִקְבֹּעַ אֶת קִבְעָיו נֶפֶשׁ (ע"פ משלי כב כג). וּמַה שֶּׁנֶּאֱמַר בַּקְּלָלוֹת "וְנִגְעֲלָה נַפְשִׁי אֶתְכֶם", הַיְינוּ שֶׁאִם גַּם אַחַר הַחֻרְבָּן לֹא תִקְחוּ מוּסָר, שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר תְּחִלָּה "וְשָׁבַרְתִּי גְּאוֹן עֻזְּכֶם", פֵּרֵשׁ רַשִׁ"י זֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, וְאַחַר כָּךְ כָּתִיב "וְאִם בְּזֹאת לֹא תִשְׁמְעוּ לִי" וְגוֹ', וְעַל זֶה אָמַר, אַחַר שֶׁכְּבָר חָרַב גְּאוֹן עֻזְּכֶם וְשׁוּב אֵין לִי מָקוֹם לִגְבּוֹת חוֹבִי כִּי אִם מִן הַנְּפָשׁוֹת, עַל כֵּן נֶאֱמַר "וְנִגְעֲלָה נַפְשִׁי אֶתְכֶם". וּמַה שֶּׁכָּתוּב "לֹא מְאַסְתִּים וְלֹא גְעַלְתִּים לְכַלֹּתָם" (כו מד), הַיְינוּ דַּוְקָא גִּעוּל שֶׁל כִּלָּיוֹן לֹא יִגְעָלֵם, אֲבָל סְתָם גִּעוּל נְפָשׁוֹת יִהְיֶה אִם גַּם אַחַר הַחֻרְבָּן לֹא יְוַסְּרוּ.

פסוק יב

וְהִתְהַלַּכְתִּי בְּתוֹכְכֶם. פֵּרֵשׁ רַשִׁ"י אֲטַיֵּל עִמָּכֶם בְּגַן עֵדֶן כּוּ'. דַּעְתּוֹ לְסַלֵּק מֵעַל תּוֹרָתֵנוּ הַקְּדוֹשָׁה כָּל טוֹעַן וּמְעַרְעֵר הָאוֹמֵר יֵשׁ לִי מָקוֹם לָלוּן וְלוֹמַר, מֵאַחַר שֶׁלֹּא נִזְכַּר בַּתּוֹרָה עִקַּר הַשָּׂכָר לַנְּשָׁמָה, אִם כֵּן וַדַּאי אֵין כֹּחַ בְּמִצְוֹות אֵלּוּ לְהַנְחִיל עוֹשֵׂיהֶם הַשָּׂכָר הַנַּפְשִׁי לְעוֹלָם הַבָּא, וְתַכְלִית עֲשׂיָתָם אֵינוֹ כִּי אִם לְקַבֵּל הַשָּׂכָר בָּעוֹלָם הַזֶּה הָאָחוּז בְּחַבְלֵי בּוּז. וּכְבָר נִתְעוֹרְרוּ עַל סָפֵק זֶה שְׁלֵמִים וְכֵן רַבִּים, וּבָאוּ בְּהֶתֵּר סָפֵק זֶה שִׁבְעָה דֵּעוֹת, זְכָרָם מַהֲרִי"א בְּחִבּוּרוֹ וְהֶאֱרִיךְ בָּהֶם, וַאֲנִי בָּאתִי לְקַצֵּר בְּכָל הַיְכֹלֶת וּלְסַדְּרָם פֹּה כְּדֵי לְהַסְתִּים פִּי דֹּבְרֵי עָתָק עַל תּוֹרָתֵנוּ הַקְּדוֹשָׁה.

הַדֵּעָה הָאַחַת, הוּא דַּעַת הָרַמְבָּ"ם, שֶׁכָּל אֵלּוּ הַיִּעוּדִים אֵינָן עִקַּר הַשָּׂכָר, וְכָל הָרָעוֹת וְהַטּוֹבוֹת שֶׁנִּזְכְּרוּ כָּאן בְּפָרָשָׁה זוֹ הֵם מְדַבְּרִים מֵעִנְיַן הֶסְרַת הַמּוֹנְעִים לְבַד, וְרָצָה לוֹמַר שֶׁאִם תִּשְׁמוֹר מִצְוֹותַי אָסִיר מִמְּךָ כָּל מוֹנְעִים, כְּמִלְחָמוֹת וֶחֳלָאִים וְרָעָב וְיָגוֹן, בְּאֹפֶן שֶׁתּוּכַל לַעֲבֹד אֶת ה' בְּלֹא שׁוּם מוֹנֵעַ. אֲבָל עִקַּר הַשָּׂכָר שֶׁל הָעוֹלָם הַבָּא אֵינוֹ נִזְכָּר כָּאן, כְּדֵי שֶׁיַּעֲבֹד אֶת בּוֹרְאוֹ לִשְׁמָהּ, וְלֹא מֵחֲמַת הַשָּׂכָר הַהוּא אוֹ מִיִּרְאַת הָעֹנֶשׁ, עַיֵּן בְּסֵפֶר הַמַּדָּע (הלכות תשובה ט א).

הַדֵּעָה הַשְּׁנִיָּה, הוּא דַּעַת הָרַאב"ע, בְּפָרָשַׁת הַאֲזִינוּ (לב לט) וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: וּלְפִי דַּעְתִּי שֶׁהַתּוֹרָה נִתְּנָה לַכֹּל וְלֹא לְאֶחָד לְבַדּוֹ, וְדִבְרֵי הָעוֹלָם הַבָּא לֹא יְבִינוֹ אֶחָד מֵאֶלֶף כִּי עָמֹק הוּא, עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ. וְדַעְתּוֹ, לְפִי שֶׁקָּשֶׁה לְצַיֵּר אוֹתוֹ שָׂכָר, כִּי הַנִּשְׁמִי לֹא יַשִּׂיג עִנְיַן הָרוּחָנִי, עַל כֵּן הֶעֱלִימָה הַתּוֹרָה דָּבָר עָמֹק זֶה מִן הֶהָמוֹן מֵרֹב קִצֵּר דַּעְתָּם.

הַדֵּעָה הַשְּׁלִישִׁית, הוּא דַּעַת רַבֵּינוּ בְּחַיֵּי הַזָּקֵן, זְכָרוֹ הָרַאב"ע פָּרָשַׁת הַאֲזִינוּ וְנָטָה לִדְבָרָיו, וְגַם הָרַמְבָּ"ן נָטָה לְדֵעָה זוֹ, וְהוּא, שֶׁכָּל הַיִּעוּדִים שֶׁבַּתּוֹרָה הֵם לְמַעְלָה מִן הַטֶּבַע, שֶׁאֵין זֶה דָּבָר טִבְעִי שֶׁיֵּרְדוּ גְּשָׁמִים בִּזְמַן שֶׁעוֹשִׂין הַמִּצְוֹות, וְיִכָּלֵא הַגֶּשֶׁם מִן הָאָרֶץ כְּשֶׁאֵין עוֹשִׂין רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם בָּרוּךְ הוּא. אָמְנָם מַה שֶּׁתַּעֲלֶה הַנֶּפֶשׁ לִמְקוֹם חָצְבָהּ, זֶהוּ דָּבָר טִבְעִי אֶל הַנְּשָׁמָה וְאֵין זֶה בְּדֶרֶךְ פֶּלֶא. וְאַחַר שֶׁמָּצִינוּ בַּתּוֹרָה עֹנֶשׁ כָּרֵת אֶל הַנֶּפֶשׁ הַחוֹטֵאת, שֶׁתִּהְיֶה נִכְרֶתֶת מִמְּקוֹם חָצְבָהּ, מִזֶּה יֵשׁ לִלְמוֹד שֶׁאִם לֹא תֶּחֱטָא שֶׁתָּשׁוּב אֶל מְלוֹנָהּ, אֶל מָקוֹם אֲשֶׁר הָיָה שָׁם אֱלֹהֶיהָ בַּתְּחִלָּה. וְנִרְאֶה שֶׁעַל זֶה נֶאֱמַר (תהלים לז לד) "קַוֵּה אֶל ה' וּשְׁמֹר דַּרְכּוֹ וְיָרוֹמִמְךָ לָרֶשֶׁת אָרֶץ, בְּהִכָּרֵת רְשָׁעִים תִּרְאֶה", רָצָה לוֹמַר, בְּאוֹתוֹ כָּרֵת הַמְיֻעָד בַּתּוֹרָה לָרְשָׁעִים תִּרְאֶה כִּי יֵשׁ שָׂכָר נַפְשִׁי, שֶׁיְּרוֹמִמְךָ ה' לָרֶשֶׁת אֶרֶץ הַחַיִּים, כִּי תַּעֲלֶה הַנֶּפֶשׁ לִמְקוֹם חָצְבָהּ, מִדְּאִצְטְרִיךְ לְהַכְרִית נֶפֶשׁ הָרְשָׁעִים מִשָּׁם.

הַדֵּעָה הָרְבִיעִית הִיא, לְפִי שֶׁבַּיָּמִים הָהֵם הָיוּ כָּל הָעוֹלָם מַכְחִישִׁים הַשְּׁגָחַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, וְהָיוּ טוֹעָנִים שֶׁכָּל הַנַּעֲשֶׂה בָּעוֹלָם הַכֹּל בְּהֶכְרֵחַ וְלֹא בְּרָצוֹן, רָצָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא

לְאַמֵּת פְּנַת הַהַשְׁגָּחָה עַל יְדֵי יְעוּדִים אֵלּוּ אֲשֶׁר עֵינֵיהֶם הָרוֹאוֹת שֶׁכָּל הָעוֹשֶׂה רְצוֹן בּוֹרְאוֹ מֻשְׁגָּח לְטוֹבָה בְּכָל הַהַשְׁגָּחוֹת הַלָּלוּ, וְאִלּוּ הָיָה מְיֻעָד לָהֶם הַשָּׂכָר הָרוּחָנִי עֲדַיִן יִשָּׁאֲרוּ בִּכְפִירָה זוֹ, כִּי הָרוֹצֶה לְשַׁקֵּר יַרְחִיק עֲדָיו. וְעִקַּר דַּעַת זֶה הוּא דַּעַת רַבֵּינוּ נִסִּים בְּפָרָשַׁת בְּרֵאשִׁית, וְשָׁרְשָׁהּ בְּסֵפֶר הַכּוּזָרִי (מאמר ראשון קד-קו) כְּשֶׁאָמַר הַכּוּזָרִי אֶל הֶחָבֵר: רוֹאֶה אֲנִי שֶׁיְּעוּדֵי זוּלָתְכֶם שְׁמֵנִים וּדְשֵׁנִים יוֹתֵר מִיְּעוּדֵיכֶם, הֶשִׁיבוֹ הֶחָבֵר: אָבָל הֵם כֻּלָּם לְאַחַר הַמָּוֶת וְאֵין בַּחַיִּים מֵהֶם מְאוּמָה וְלֹא דָּבָר שֶׁיְּעִיד הַחוּשׁ עֲלֵיהֶם. אָמַר הַכּוּזָרִי: וְלֹא רָאִיתִי אֶחָד מֵהַמַּאֲמִינִים בַּיְּעוּדִים הָהֵם מִתְאַוִּים לִקְנוֹתָהּ מֵהֶרָה, אֲבָל אִם הָיָה בְּיָדוֹ לְאַחֲרָם אֶלֶף שָׁנִים וְשֶׁהוּא יִשְׁאַר בְּזִכְיֹרַת הַחַיִּים וּבְעֹל הָעוֹלָם הַזֶּה וְרֹב עִצְבוֹנוֹ הָיָה בּוֹחֵר בָּזֶה עכ"ל. וְזֶה בֶּאֱמֶת תְּשׁוּבָה נִצַּחַת לוֹמַר שֶׁיְּעֻדָּה הַתּוֹרָה הַדָּבָר אֲשֶׁר בּוֹ הָאָדָם חָפֵץ מְאֹד.

הַדֵּעָה הַחֲמִישִׁית הִיא, שֶׁקֹּדֶם קַבָּלַת הַתּוֹרָה הָיוּ עוֹבְדִים כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, וְהָיוּ עוֹשִׂים לָהֶם עֲבוֹדוֹת מְיֻחָדוֹת כְּדֵי לְהַמְשִׁיךְ מֵהֶם הַבְּרָכָה בַּתְּבוּאוֹת וּלְהָבִיא גְּשָׁמִים בְּעִתָּם וּשְׁאָר הַצְּלָחוֹת הַגּוּף. וּכְשֶׁנִּתַּן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הַתּוֹרָה וּמְנָעָם מִן אוֹתָן עֲבוֹדוֹת הֱצֵרִךְ לְהַבְטִיחָם שֶׁגַּם עַל יְדֵי שְׁמִירַת הַתּוֹרָה יִזְכּוּ לְאוֹתָן יְעוּדִים, וְעַל יְדֵי עֲבוֹדוֹת הַכּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת יֶחְסְרוּ כָּל אֵלֶּה. אֲבָל חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא לֹא הֱצֵרִךְ לְיַעֲדָם כִּי גַּם עַל יְדֵי אוֹתָן עֲבוֹדוֹת לֹא הָיוּ מֻבְטָחִים בּוֹ. וְזֶה דַּעַת רַב סְעַדְיָה בְּסֵפֶר הָאֱמוּנוֹת אֲשֶׁר לוֹ וְגַם בְּסֵפֶר מוֹרֶה נְבוּכִים חֵלֶק ג'. הַדֵּעָה הַשִּׁשִּׁית הִיא, שֶׁמַּאַחַר שֶׁנֶּאֱמַר "וְהִתְהַלַּכְתִּי בְּתוֹכְכֶם וְנָתַתִּי מִשְׁכָּנִי בְּתוֹכְכֶם", שֶׁזֶּהוּ דִּבּוּק הַשְׁכִינָה אֶל יִשְׂרָאֵל אֲפִלּוּ בָּעוֹלָם הַזֶּה שֶׁהַנִּשְׁמָה נִסְתַּבְּכָה עִם הַחֹמֶר, קַל וָחֹמֶר שֶׁתִּהְיֶה דְּבֵקָה אֶל הַשְׁכִינָה אַחַר הִפָּרְדָהּ מִן הַחֹמֶר. הִנֵּה כָּל מַה שֶׁיְּעֻדוּ הַדָּתוֹת הַמְזַיְּפוֹת אַחַר הַמָּוֶת יְעֻדָּה הַתּוֹרָה לָנוּ גַּם בְּחַיֵּי הָעוֹלָם הַזֶּה, וְהַנְּבוּאָה הַמְצוּיָה בֵּינֵינוּ תּוֹכִיחַ. וְזוֹ הַדֵּעָה תִּמְצָא גַּם כֵּן בִּתְשׁוּבַת הֶחָבֵר לְמֶלֶךְ הַכּוּזָרִי בְּסוֹף מַאֲמָר א' מִסְּפָרוֹ, וְהֶחֱזִיק בְּדֵעָה זוֹ רַבֵּינוּ נִסִּים בַּדֶּרֶשׁ הֶחָדָשׁ.

הַדֵּעָה הַשְּׁבִיעִית הִיא, שֶׁכָּל הַיְּעוּדִים הַנִּזְכָּרִים בַּתּוֹרָה הֵם לְכְלָלוּת הָאֻמָּה, כִּי הָעוֹלָם נִדּוֹן אַחַר רֻבּוֹ, וְיִעוּד הַגְּשָׁמִים וְהַתְּבוּאָה וְהַשָּׁלוֹם וְכֵיוֹצֵא בָּהֶם יִהְיֶה לְכָל יִשְׂרָאֵל כְּאֶחָד. אֲבָל שָׂכָר הַנַּפְשִׁי לָעוֹלָם הַבָּא אֵינוֹ לְכְלָלוּת הָאֻמָּה אֶלָּא כָּל אִישׁ בִּפְנֵי עַצְמוֹ נִדּוֹן שָׁם עַל פִּי מַעֲשָׂיו. וְנִרְמְזוּ בְּמִצְוֹת כִּבּוּד אָב וָאֵם וְשִׁלּוּחַ הַקֵּן לְכָל אִישׁ מִיִּשְׂרָאֵל. וְדֵעָה זוֹ הִיא בְּסֵפֶר עִקָּרִים וּבְרַמְבַּ"ן פָּרָשַׁת עֵקֶב (יא יג) בְּפָסוּק "בְּכָל לְבַבְכֶם" עַיֵּן שָׁם. בְּשִׁבְעָה דְּרָכִים אֵלּוּ יָנוּסוּ הַדּוֹבְרוֹת עָתָק עַל תּוֹרָתֵנוּ הַקְּדוֹשָׁה, מִלְּבַד מַה שֶּׁרָאִינוּ בְּעֵינֵינוּ כַּמָּה גְּדֵלָה חִבַּת ה' אֶל אֲבוֹתֵינוּ אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב. וְאִלּוּ הָיְתָה הַצְּלָחָתָם בָּעוֹלָם הַזֶּה סוֹף הַצְּלָחָתָם אִם כֵּן מַה יִּתְרוֹן הָיָה לְאַבְרָהָם עַל נִמְרוֹד הָרָשָׁע, כִּי זֶה מָלַךְ בַּכִּפָּה וְאַבְרָהָם הָיָה נָע וָנָד כָּל הַיָּמִים מִתְהַלֵּךְ מֵאֹהֶל אֶל אֹהֶל מִגּוֹי אֶל גּוֹי, וְכֵן יִצְחָק וְיַעֲקֹב לֹא יָדַעְנוּ מֶה הָיָה לָהֶם

מִן הַשָּׂכָר הָאֲמִתִּי, כִּי אִם זֶה הַשָּׂכָר הַמְיֻעָד לְזַרְעָם הוּא סוֹף שִׂכָרָם – מַה כִּשְׁרוֹן לִבְעָלָיו כִּי אַחֲרֵי מוֹתָם יִנָּחֲלוּ זַרְעָם אֶת הָאָרֶץ וְהֵמָּה יָצְאוּ מִן הָעוֹלָם רֵיקָם מִכָּל עֲמָלָם? וַאֲפִלּוּ לְיִשְׂרָאֵל נוֹחֲלֵי הָאָרֶץ, מַה יִתְרוֹן לָהֶם אֲפִלּוּ בִּזְמַן הַשַּׁלְוָה עַל כָּל מַלְכֵי הָאָרֶץ אֲשֶׁר צָלְחוּ וּמָלְכוּ בָּעוֹלָם כְּמוֹתָם, וּמִקְצָתָם יוֹתֵר מֵהֵמָּה, אֵין זֶה כִּי אִם שֶׂרֹב טוּב הַצָּפוּן לַצַּדִּיקִים הוּא חֶלְקָם וְנַחֲלָתָם שֶׁל הָאָבוֹת וְשֶׁל כָּל תּוֹלְדוֹתֵיהֶם כַּיּוֹצֵא בָּהֶם, כִּי תּוֹרָה אַחַת לְכֻלָּם.

פסוק יח

שֶׁבַע עַל חַטֹּאתֵיכֶם. יֵשׁ לְהִתְבּוֹנֵן שְׁלֹשָׁה פְּעָמִים אָמַר "עַל חַטֹּאתֵיכֶם" וּפַעַם אַחַת הִכְנִיס בֵּינְתַיִם "שֶׁבַע כְּחַטֹּאתֵיכֶם". וְיֵשׁ גַּם כֵּן שִׁנּוּי לָשׁוֹן בְּאַרְבַּע מְקוֹמוֹת אֵלּוּ, וּבְוַדַּאי שֶׁלֹּא הָיוּ עַל צַד הַקֶּרִי. וְנִרְאֶה שֶׁמִּתְּחִלָּה אָמַר "שֶׁבַע עַל חַטֹּאתֵיכֶם" כְּנֶגֶד שֶׁבַע עֲוֹנוֹת שֶׁמָּנָה רַשִׁ"י, וְאָמַר שֶׁלֹּא יִהְיוּ הַפֻּרְעָנִיּוֹת מְכֻוָּנִין מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה לְפִי שֶׁכָּל מִין בְּמִינוֹ דָּבֵק יוֹתֵר מִן מִין בְּשֶׁאֵינוֹ מִינוֹ, עַל כֵּן לֹא רָצָה ה' בְּחֶמְלָתוֹ שֶׁתִּהְיֶה הַמַּכָּה מִמִּין הַחֵטְא כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּדְבַּק בָּהֶם הַמַּכָּה בְּחָזְקָה כְּשֶׁיִּמְצָא מִין אֶת מִינוֹ. אָמְנָם אַחַר כָּךְ אָמַר "אִם תֵּלְכוּ עִמִּי קֶרִי" וְתֹאמְרוּ שֶׁוַּדַּאי מִקְרֶה הוּא לָכֶם וְלֹא יַד ה' עָשְׂתָה זֹאת, מִצַּד שֶׁאַתֶּם רוֹאִין שֶׁאֵין הַמַּכּוֹת מִמִּין הַחֵטְא, "וְיָסַפְתִּי עֲלֵיכֶם מַכָּה שֶׁבַע כְּחַטֹּאתֵיכֶם", מְכֻוָּן מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה, לְמַעַן תַּאֲמִינוּ כִּי אֵין עָרוֹד מֵמִית אֶלָּא הַחֵטְא מֵמִית (ברכות לג.). "וְאִם בְּאֵלֶּה לֹא תִוָּסְרוּ", שֶׁתִּתְעַיְּזוּ פְּנֵיכֶם לוֹמַר עַל כָּל פָּנִים שֶׁמִּקְרֶה הוּא לָכֶם, וְלֹא יוֹעִיל זֶה שֶׁרָאִיתִי לְכֻוֵּן הַמַּכּוֹת אֶל חַטֹּאתֵיכֶם, אָז "וְהָלַכְתִּי אַף אֲנִי עִמָּכֶם בְּקֶרִי", לְפִי שֶׁעַד עַכְשָׁיו עֲדַיִן לֹא עָזַבְתִּי אֶתְכֶם לְמִקְרִים, וְיִסַּרְתִּי אֶתְכֶם בְּעַצְמִי כַּאֲשֶׁר יְיַסֵּר אִישׁ אֶת בְּנוֹ, אֲבָל מֵאַחַר שֶׁהֵן כָּל אֵלֶּה יִפְעַל אֶל פְּעָמַיִם (איוב לג כט) וְלֹא יוֹעִיל, מַעֲתָּה אֶעֱזוֹב אֶתְכֶם אֶל הַקֶּרִי, וְאָז יִהְיוּ בְּהֶכְרֵחַ הַמַּכּוֹת "שֶׁבַע עַל חַטֹּאתֵיכֶם" וְלֹא "כְּחַטֹּאתֵיכֶם", כִּי אֵין הַמִּקְרֶה פּוֹעֵל בְּהַשְׁגָּחָה לְכַוֵּן הַמַּכּוֹת כְּנֶגֶד הַחֲטָאִים, וּמִסְפַּר שֶׁבַע גַּם כֵּן אֵינוֹ בְּהַשְׁגָּחָה רַק אִם כָּל שִׁבְעָה כּוֹכְבֵי לֶכֶת הַפּוֹעֲלִים בְּמִקְרֶה יִפְעֲלוּ בָּכֶם הָרָעוֹת, עַל כֵּן יִהְיוּ בְּמִסְפַּר שִׁבְעָה. וּמַה שֶּׁנֶּאֱמַר "וְהִכֵּתִי אֶתְכֶם גַּם אָנִי", אֵין זֶה מַכָּה בְּפֹעַל מַמָּשׁ אֶלָּא זוֹ הַמַּכָּה מִשֶּׁלִּי הִיא, שֶׁאֶעֱזוֹב אֶתְכֶם לְמִקְרֵי הַזְּמַן וְהֵמָּה יִפְעֲלוּ בָּכֶם הָרָעוֹת בְּלִי חֶמְלָה, כִּי אֵין בַּמִּקְרֶה חֶמְלָה. אֲבָל מִכָּל מָקוֹם הַדָּבָר עֲדַיִן בְּסָפֵק, כִּי שֶׁמָּא הַמִּקְרֶה יִפְעַל בָּהֶם הַטּוֹבוֹת וְלֹא מִלְּתָא דִּפְסִיקָא הוּא. לְכָךְ אָמַר "וְאִם בְּזֹאת לֹא תִשְׁמְעוּ לִי", וְתֹאמְרוּ עַל כָּל פָּנִים כִּי מִקְרֶה הוּא לָכֶם, "וְהָלַכְתִּי עִמָּכֶם בַּחֲמַת קֶרִי", הוֹסִיף "בַּחֲמַת" כִּי אֵדַע לְכַוֵּן הַשָּׁעָה כְּשֶׁהַמַּעֲרָכָה בְּחֵמָה עַזָּה שְׁפוּכָה, וּבְאוֹתוֹ זְמַן אַמְלִיךְ אוֹתָהּ עֲלֵיכֶם וְאָז תִּפְעַל בָּכֶם הָרָעוֹת וַדַּאי בְּלִי סָפֵק.

פסוק יט

וְנָתַתִּי אֶת שְׁמֵיכֶם כַּבַּרְזֶל וְאֶת אַרְצְכֶם כַּנְּחֹשֶׁת. וּמֹשֶׁה אָמַר בְּהֵפֶךְ זֶה: שְׁמֵיכֶם כַּנְּחֹשֶׁה וְאַרְצְכֶם כַּבַּרְזֶל (דברים כח כג). לְפִי שֶׁרֹב הַמִּפְרָשִׁים הִסְכִּימוּ שֶׁכָּל תּוֹכֵחָה זוֹ כְּנֶגֶד חֻרְבַּן בַּיִת רִאשׁוֹן, וְשֶׁבְּפָרָשַׁת כִּי תָבֹא כְּנֶגֶד חֻרְבַּן בַּיִת שֵׁנִי, וְיָדוּעַ שֶׁהַבַּרְזֶל קָשֶׁה מִן הַנְּחֹשֶׁת, וּבְבַיִת רִאשׁוֹן הָיָה עִקַּר חֻטְאָם לַשָּׁמַיִם עַל יְדֵי שֶׁעָבְדוּ לְכוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה מד יח): "וּמִן אָז חָדַלְנוּ לְקַטֵּר לִמְלֶכֶת הַשָּׁמַיִם", עַל כֵּן יִהְיוּ הַשָּׁמַיִם קָשִׁים לָהֶם מִן הָאָרֶץ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (איוב כ כז): "יְגַלּוּ שָׁמַיִם עֲוֹנוֹ וְאֶרֶץ מִתְקוֹמָמָה לוֹ", כִּי גַּם הִשְׁחִיתוּ דַּרְכָּם עַל הָאָרֶץ. אֲבָל בְּבַיִת שֵׁנִי לֹא עָבְדוּ עֲבוֹדָה זָרָה וְהָיְתָה עִקַּר רָעָתָם בָּאָרֶץ עַל יְדֵי שִׂנְאַת חִנָּם וּמְרִיבָה שֶׁהָיְתָה בֵּינֵיהֶם, וְתִשְׁחֵת הָאָרֶץ כְּמוֹ בְּדוֹר הַמַּבּוּל, עַל כֵּן תִּהְיֶה הָאָרֶץ קָשָׁה לָהֶם יוֹתֵר מִן הַשָּׁמַיִם.

פסוק לו

וְרָדַף אֹתָם קוֹל עָלֶה נִדָּף. הֲדָא הוּא דִּכְתִיב: "וְכָשְׁלוּ אִישׁ בְּאָחִיו", כִּי זֶה מְדַבֵּר בְּפֵרוּד לְבָבוֹת הַמְּצוּי בְּיִשְׂרָאֵל יוֹתֵר מִבְּכָל הָאֻמּוֹת, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֶתְכֶם אֲזָרֶה בַגּוֹיִם", כְּמִזֶּרֶה שֶׁאֵין אַחַת דְּבוּקָה בַּחֲבֶרְתָּהּ כָּךְ יִשְׂרָאֵל גַּם בִּהְיוֹתָם בְּאֶרֶץ אוֹיְבֵיהֶם הֵם מְפֹרָדִים אִישׁ מֵעַל אָחִיו, אַף עַל פִּי שֶׁמְּדֻרָּךְ הַגּוֹלִים לְנַחֵם זֶה אֶת זֶה, אֲבָל יִשְׂרָאֵל אֵינָם כָּךְ, שֶׁהֵם מְפֻזָּרִים וּמְפֹרָדִים אַף בִּהְיוֹתָם בַּגּוֹלָה וְכָל אֶחָד דּוֹחֵף אֶת חֲבֵרוֹ בְּחֻזְקַת הַיָּד וּמְבַקֵּשׁ לְהַדִּיחוֹ מִמְּצָבוֹ לְהִתְגּוֹלֵל וּלְהִתְנַפֵּל עָלָיו כְּקִלְלַת אֲחִיָּה הַשִּׁילוֹנִי, שֶׁנֶּאֱמַר (מלכים א יד טו): "וְהִכָּה ה' אֶת יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר יָנוּד הַקָּנֶה בַּמָּיִם", כִּי כָל קָנֶה נִדָּחֶה וּמִתְנוֹדֵד מִפְּנֵי הָרוּחַ הַנּוֹשֵׁב בּוֹ, וְנוֹסָף עַל דְּחִיפַת הָרוּחַ כָּל קָנֶה דּוֹחֵף אֶת חֲבֵרוֹ, נִמְצָא שֶׁכָּל קָנֶה נִדָּחֶה שְׁנֵי פְּעָמִים: אֶחָד מִפְּנֵי הָרוּחַ, שֵׁנִית מִפְּנֵי קָנֶה חֲבֵרוֹ הַדּוֹחֶה הַסָּמוּךְ לוֹ, וְכֵן מֵאֶחָד לַחֲבֵרוֹ עַד שֶׁכֻּלָּם כָּשְׁלוּ וְנָפָלוּ. כָּךְ כָּל אִישׁ מִיִּשְׂרָאֵל נָהְדָּף מִן הָרוּחַ, דְּהַיְנוּ מִן הַמַּלְכֻיּוֹת, כִּנְבוּאַת דָּנִיֵּאל שֶׁהִמְשִׁיל כָּל אַרְבַּע מַלְכֻיּוֹת בְּרוּחַ, לֹא בְּרוּחַ ה', שֶׁנֶּאֱמַר (דניאל ז ב): "וַאֲרוּ אַרְבַּע רוּחֵי שְׁמַיָּא מְגִיחָן לְיַמָּא רַבָּא". וְאוּלַי שֶׁ"לְיַמָּא רַבָּה" רֶמֶז לְיָם סוּף שֶׁבּוֹ קָנֶה וְסוּף, וְכֵינָתָן אֶל יִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁל הַקָּנִים, שֶׁנּוֹסָף עַל דְּחִיפַת הָאֻמּוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל כָּל אֶחָד דּוֹחֵף אֶת חֲבֵרוֹ בְּמַהֲמוֹרוֹתָיו. עַל כֵּן הִמְשִׁילָם כָּאן לְעָלֶה נִדָּף, כִּי הֶעָלֶה חָלוּשׁ מְאֹד וְנִדָּף מֻחְמַת הָרוּחַ הַנּוֹשֵׁב בּוֹ, וְאַף עַל פִּי כֵן כָּל עָלֶה דּוֹחֵף אֶת חֲבֵרוֹ וּמַכֶּה בּוֹ. כָּךְ כָּל אִישׁ מִיִּשְׂרָאֵל בַּגָּלוּת דּוֹמֶה לְעָלֶה הַנִּדָּף מִפְּנֵי רוּחַ הַנִּזְכָּר, וְאַף עַל פִּי כֵן הוּא רוֹדֵף אַחַר חֲבֵרוֹ לְהַכּוֹתוֹ בְּשׁוֹט לְשׁוֹנוֹ, אוֹ כְּנֶגֶד הָאֻמּוֹת אוֹ בְּלָשׁוֹן הָרַע בְּרְחוֹב הַיְּהוּדִים, דְּהַיְנוּ קוֹל עָלֶה, לְכָךְ נֶאֱמַר מִיָּד: "וְכָשְׁלוּ אִישׁ בְּאָחִיו".

וְרָמַז עוֹד בְּעָלֶה נִדָּף, לְרֹב שִׂיחַת חֻלִּין הַנֶּאֱמָרִים בְּלֹא אֱמֶת בְּכָל רְחוֹבוֹת קִרְיָה, כְּדֶרֶךְ שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים א ג): "וְעָלֵהוּ לֹא יִבּוֹל", וְדָרְשׁוּ רז"ל (סוכה כא:): אֵלּוּ שִׂיחַת חֻלִּין שֶׁל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים כּוּ'. כָּךְ כָּל אִישׁ מִיִּשְׂרָאֵל נֶהְדָּף וְנִרְדָּף מִן קוֹל עָלֶה, דְּהַיְנוּ שִׂיחַת חֻלִּין שֶׁל לָשׁוֹן הָרָע, הַמַּשְׁמִיעִים בַּחוּץ קוֹלָם קוֹל עֲנוֹת, הַקּוֹל קוֹל עָקֹב מִלֵּב עַל שִׁכְבֵי וְעֵרֵי (סנהדרין כט:), כִּי בַּעֲלֵי הַלָּשׁוֹן הַשְׁמִיעוּ אֶת כָּל יִשְׂרָאֵל אֵין נָקִי, כִּי כָל אֶחָד שָׂמֵחַ לְאֵיד חֲבֵרוֹ וְתִהְיֶה בְּפִיו כְּדַבַּשׁ לְמָתוֹק אִם יִמְצָא מָקוֹם לְדַבֵּר בְּגְנוּת חֲבֵרוֹ. וְכַמָּה נֶעֱלָבִים עוֹבֵר עֲלֵיהֶם כּוֹס זֶה וְאֵין אוֹמֵר הָשֵׁב. וּבְדוֹרֵנוּ מִדָּה זוֹ לְבַדָּהּ תַּסְפִּיק אֲרִיכַת גָּלוּתֵנוּ.

פסוק מ

וְהִתְוַדּוּ אֶת עֲוֹנָם וְגוֹ'. מַה שֶּׁנֶּאֱמַר אַחַר הַוִּדּוּי: "אַף אֲנִי אֵלֵךְ עִמָּם בְּקֶרִי", לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר "בְּמַעֲלָם אֲשֶׁר מָעֲלוּ בִי", בֵּי"ת שֶׁל "בְּמַעֲלָם" מַשְׁמָע שֶׁהֵם מוֹעֲלִים וְהוֹלְכִים, כִּי הָיָה לוֹ לוֹמַר "וְהִתְוַדּוּ עֲוֹנָם וּמַעֲלָם", אֶלָּא שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁמִּתְוַדִּים וּמוֹדִים שֶׁחָטְאָה זֶה גָּרַם לָהֶם, מִכָּל מָקוֹם הֵם מוֹעֲלִים וְהוֹלְכִים עוֹד טָמְאָתָם בָּם, כְּמִנְהַג דּוֹרֵנוּ שֶׁהַכֹּל מוֹדִים שֶׁכַּמָּה עֲבֵרוֹת יְדוּעוֹת מְסֻבָּבוֹת כָּל הַתְּלָאָה, וְאַף עַל פִּי כֵן אֵינָן שָׁבִים מֵהֶם, וְהָרֵי הַוִּדּוּי כְּטוֹבֵל וְשֶׁרֶץ בְּיָדוֹ. וְיֵשׁ אוֹמְרִים לְפִי שֶׁלֹּא יִתְלוּ בַּעֲוֹנָם לְבַד, כִּי יֹאמְרוּ שֶׁאֵינָן מַסְפִּיקִין לְהָבִיא עֲלֵיהֶם כָּל הַמַּכּוֹת הַלָּלוּ, וְיִתְלוּ גַּם בַּעֲוֹן אֲבוֹתָם, עַל כֵּן נֶאֱמַר: "אַף אֲנִי אֵלֵךְ עִמָּם בְּקֶרִי" וְאָז יִרְצוּ בַּעֲוֹנָם וְיִתְלוּ בַּעֲוֹן עַצְמָם. וּפֵרוּשׁ זֶה סָתוּר מִמַּה שֶּׁאָמַר דָּנִיֵּאל (ט טז): "כִּי בַחֲטָאֵינוּ וּבַעֲוֹנוֹת אֲבוֹתֵינוּ" וְגוֹ'.

פסוק מב

וְזָכַרְתִּי אֶת בְּרִיתִי יַעֲקֹב וְגוֹ'. מַה שֶּׁהִזְכִּיר הָאָבוֹת לְמַפְרֵעַ, לְפִי שֶׁבְּכָל דּוֹר וָדוֹר אוֹכְלִין יִשְׂרָאֵל מִן זְכוּת הָאָבוֹת, עַל כֵּן הִזְכִּירָם לְמַפְרֵעַ בְּדֶרֶךְ לֹא זוֹ אַף זוֹ. דֶּרֶךְ מָשָׁל, מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁלֹשָׁה כִּיסִים שֶׁל מָעוֹת, בְּכָל אֶחָד מֵאָה זְהוּבִים, וּמַתְחִיל לְפַזֵּר מִן כִּיס אֶחָד בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ נִיסָן, וּמִן הַשֵּׁנִי בְּחֹדֶשׁ אִיָּר, וּמִן הַשְּׁלִישִׁי בְּסִיוָן, פְּשִׁיטָא שֶׁיִּמְצָא תָּמִיד בַּכִּיס הַמְאֻחָר יוֹתֵר מִבַּכִּיס הַמֻּקְדָּם שֶׁכְּבָר פִּזֵּר מִמֶּנּוּ יָמִים רַבִּים. עַל כֵּן אָמַר, לֹא זוֹ זְכוּת יַעֲקֹב הַמְאֻחָר פְּשִׁיטָא שֶׁעֲדַיִן לֹא נֶאֱכַל כָּל זְכוּתוֹ כִּי קָרוֹב הוּא, אֶלָּא אַף בְּרִיתִי יִצְחָק שֶׁקְּדָם לְיַעֲקֹב, וְזֶה יָמִים רַבִּים לְיִשְׂרָאֵל שֶׁאוֹכְלִין מִזְּכוּתוֹ, כִּי גַּם זַרְעוֹ מִיָּד וְתֵכֶף הִתְחִילוּ לֶאֱכֹל מִזְּכוּתוֹ, סָלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמֵינָא שֶׁכְּבָר נֶאֱכַל, תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְאַף אֶת בְּרִיתִי יִצְחָק"; וְלֹא זוֹ יִצְחָק, אֶלָּא אֲפִלּוּ בְּרִית אַבְרָהָם שֶׁהוּא יָשָׁן נוֹשָׁן מְאֹד, סָלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמֵינָא שֶׁכְּבָר נֶאֱכַל, קָא מַשְׁמַע לָן "וְאַף אֶת בְּרִיתִי אַבְרָהָם", שֶׁזְּכוּתוֹ שָׁמוּר לְכָל דּוֹר וָדוֹר.

וְהָאָרֶץ אֶזְכּוֹר. כִּי יֵשׁ לָהּ מָקוֹם לָלוּן וְלוֹמַר, אִם יִשְׂרָאֵל חָטְאוּ הִנֵּה הָאָרֶץ מַה פָּשְׁעָה, כִּי מַכּוֹת הָאָרֶץ הֵם גְּפִרִית וָמֶלַח שְׂרֵפָה כָּל אַרְצָהּ וְגוֹ' (דברים כט כב), וּכְתִיב שָׁם

(כט כג): "וְאָמְרוּ כָּל הַגּוֹיִם עַל מֶה עָשָׂה ה' כָּכָה לָאָרֶץ הַזֹּאת", רָצָה לוֹמַר הָאָרֶץ מַה פִּשְׁעָהּ וְחַטָּאתָהּ, וְכֵן אָמְרוּ רז"ל (נדרים פא.) שֶׁשְּׁאֵלַת "עַל מָה אָבְדָה הָאָרֶץ" לֹא יוּכְלוּ הַנְּבִיאִים וּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת לְפָרֵשׁ כוּ', כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר לְקַמָּן פָּרָשַׁת נִצָּבִים בְּעֶזְרַת ה'. לְכָךְ נֶאֱמַר "וְהָאָרֶץ אֶזְכּוֹר".

פסוק מג

וְהָאָרֶץ תֵּעָזֵב מֵהֶם וְתִרֶץ אֶת שַׁבְּתוֹתֶיהָ. כִּי מִתְּחִלָּה הָיְתָה תּוֹבַעַת עֶלְבּוֹנָהּ וּבִטּוּל שְׁמִטּוֹתֶיהָ, וְאַחַר שֶׁנַּעֲשָׂה דִּין בַּחוֹטְאִים אָז הָאָרֶץ תֵּעָזֵב מֵהֶם וְלֹא תִּהְיֶה קוֹבֶלֶת עוֹד עַל בִּטּוּל שַׁבְּתוֹתֶיהָ. "וְתִרֶץ", הַיְינוּ תִּהְיֶה מְרֻצָּה בַּדָּבָר.

פרק כז

פסוק ב

אִישׁ כִּי יַפְלִיא נֶדֶר וְגוֹ'. סָמַךְ פָּרָשָׁה זוֹ לַקְּלָלוֹת לוֹמַר שֶׁיִּשְׂרָאֵל נוֹדְרִים בְּעֵת צָרָה כְּיַעֲקֹב שֶׁהָיָה נוֹדֵר בְּעֵת צָרָה לִתֵּן מַעֲשֵׂר מִכֹּל, אֲבָל לֹא כְּיַעֲקֹב מִכֹּל וְכֹל כִּי יַעֲקֹב גַּם אַחַר שֶׁעָבְרָה הַצָּרָה לֹא סָר מִן הַדֶּרֶךְ הַטּוֹב, אֲבָל לְדוֹרוֹת זֶה דַּרְכָּם כֻּלָּם לְמוֹ שֶׁנּוֹדְרִים בְּעֵת צָרָה וּבַעֲבוֹר סוּפָהּ צָרָה וְצוּקָה הֵם מִתְחָרְטִים וְשָׁבִים לְסוֹרָם. וְזֶה כְּמִשֶּׁל הַקֶּנָה שֶׁקִּלֵּל בּוֹ אֶחָיָה הַשִּׁילוֹנִי אֶת יִשְׂרָאֵל (מלכים א' יד טו), כִּי הַקֶּנָה הַזֶּה אֵינוֹ נִכְנָע כִּי אִם בִּזְמַן שֶׁהָרוּחַ נוֹשֵׁב בּוֹ, וּכְנוֹחַ הָרוּחַ הוּא חוֹזֵר וְעוֹמֵד בְּקוֹמָה זְקוּפָה כְּבָרִאשׁוֹנָה, כָּךְ יִשְׂרָאֵל אֵינָן נִכְנָעִים כִּי אִם בִּזְמַן שֶׁהַצָּרָה מְשַׁמֶּשֶׁת, וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל כִּי הָיְתָה הָרְוָחָה וְהַכְבֵּד אֶת לִבּוֹ, כִּי בְּסוּר הַמַּכְרִיחַ יָשׁוּבוּ לְסוֹרָם. וּמַסְכִּים לְדָבָרֵינוּ מַה שֶּׁפֵּרֵשׁ בַּעַל הַטּוּרִים (כז א) שֶׁכָּל מִסְפַּר הַשְּׁקָלִים קמ"ג כְּנֶגֶד קמ"ג קְלָלוֹת שֶׁבְּתוֹרַת כֹּהֲנִים וּבְמִשְׁנֵה תוֹרָה, וְכִי מִפְּנֵי שֶׁמִּסְפָּרָם שָׁוֶה נִסְמְכוּ לַהֲדָדֵי? אֶלָּא לוֹמַר לְךָ שֶׁקמ"ג קְלָלוֹת שֶׁבַּתּוֹכֵחָה גּוֹרְמִין נְדָרֵי קמ"ג שְׁקָלִים, כִּי אֵין יִשְׂרָאֵל נוֹדְרִים לִתֵּן מִן מָמוֹנָם לְשֵׁם ה' כִּי אִם בְּשָׁעָה שֶׁהַצָּרוֹת מַכְרִיחִין אוֹתָן, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּעֶזְרַת ה' לְקַמָּן פָּרָשַׁת וַיֵּלֶךְ (לא יז) עַל פְּסוּק "וְהָיָה כִּי תִמְצֶאןָ אוֹתוֹ רָעוֹת רַבּוֹת וְצָרוֹת", שֶׁדָּרְשׁוּ רז"ל (חגיגה ה.) עַל הַמַּלְוֶה לֶעָנִי בְּשָׁעַת דְּחָקוֹ. וּדְרֹשׁ זֶה רָחוֹק לְקַבְּלוֹ, שֶׁכָּל הַצָּרוֹת לֹא יַכְרִיחוּם אֶל הַוִּדּוּי כִּי אִם צָרָה זוֹ. עַל כֵּן רְצוֹנִי לְפָרֵשׁ שֶׁזֶּה מְדַבֵּר בְּמַלְוֶה לֶעָנִי בְּבֹא הַצָּרָה דַּוְקָא, דְּהַיְינוּ בְּשָׁעַת דְּחָקוֹ שֶׁל הַמַּלְוֶה, כִּי הַצָּרוֹת דּוֹחֲקִין אוֹתוֹ לָזֶה לִדּוֹר נְדָרִים לְצָדָקָה, וְטָעוּת שֶׁל הַנּוֹדֵר עַל זֶה הָאוֹפֶן יִתְבָּאֵר בְּעֶזְרַת ה' לְקַמָּן פָּרָשַׁת וַיֵּלֶךְ. עַל כֵּן סָמַךְ פָּרָשַׁת כִּי יַפְלִיא לְפָרָשַׁת הַתּוֹכֵחָה, וְדִבֵּר הַכָּתוּב בַּהוֹוֶה. אֲבָל כָּל מַה שֶּׁהָאָדָם עוֹשֶׂה בְּלֹא הֶכְרֵחַ מֵרָצוֹן, זֶהוּ נִקְרָא "יוֹם רָצוֹן לַה'" (ישעיה נח ה), וְיָפֵק רָצוֹן

מֵה' (משלי ח לה).

תָּם סֵפֶר וַיִּקְרָא – בְּעֶזְרַת הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא.